

„...a mostani világnak ízlése, és a rítusnak módja szerint”

COLLECTANEA ATHANASIANA

- I. Studia
- II. Textus/Fontes
- III. Manualia
- IV. Institutiones
- V. Varia

Sorozatszerkesztők

Szabó Péter – Véghseő Tamás

TERDIK SZILVESZTER

*„...a mostani világnak ízlésse,
és a rítusnak módja szerint”*

Adatok a magyarországi görög katolikusok
művészetéhez

Nyíregyháza

2011

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

vol. 5

Kiadja a

Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola

Felelős kiadó:

Soltész János, rektor

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.atanaz.hu

www.byzantinohungarica.hu

e-mail: atanaz@atanaz.hu

A kötet a Norvég Finanszírozási Mechanizmus és az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok 78739. sz. kutatási projektje keretében jelent meg.

© Terdik Szilveszter

2011

Borítóterv:

Pamuk Lóránt

Borítókép:

Kisléghi Nagy Ádám, Szent Atanáz

Térkép:

Nyerges János

ISSN 2060-1603

ISBN 978-615-5073-04-5

Tartalom

Bevezetés	9
I. Templomépítkezések	13
1. Fatemplomok	13
2. Középkori eredetű templomok	14
3. Szilárd anyagból épített új templomok	15
3.1. A gótizáló alaprajz	15
3.2. A kliroszos alaprajz	17
3.3. Klirosz nélküli kőtemplomok	30
3.4. Vályogból épült templomok	33
4. Összegzés	33
II. A templomok berendezése: oltárok, ikonosztázionok	35
1. 18. századi oltárok	37
2. 18. századi ikonosztázionok	39
2.1. <i>Máriapócs</i>	39
2.2. <i>Sátoraljaiújrhely</i>	43
2.3. <i>Nyírparasznya</i>	44
2.4. <i>18. századi ikonosztázion töredékek Szatmárban</i>	45
2.5. <i>Az ungvári székesegyház ikonosztázionjának vonzásában</i>	47
3. Ikonosztázionok, oltárok a 19. században	50
3.1. <i>A hajdúdorogi ikonosztázion</i>	50
3.2. <i>Jankovics Miklós, az ikonosztázion faragója</i>	50
3.3. <i>A Jankovics-műhely további munkái</i>	53
3.4. <i>A dorogi ikonosztázion festői</i>	54
3.5. <i>Szűts és Hittner további munkái</i>	62
3.6. <i>A Jankovics-műhely továbbélő hagyománya, Pádits Péter munkái</i>	65
4. Egyházmegyei festők	66
5. Más kismesterek	74
6. A Műipari-Intézetek	78
7. A Műintézetek árnyékában	79
Összegzés	85
Függelék	87
Képmellékletek	139

Bevezetés

A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyében a 18. század végére teremtődtek meg azok a politikai, egyházzervezeti, hitéleti, kulturális feltételek, amelyek lehetővé tették, hogy az egyházmegye püspökei, papsága és hívei, a művészekhez való viszonyukat is újra gondolják. Ebben a században radikálisan átalakul a templomépítészet, a fa helyett a szilárd anyagokból épített templom válik uralkodóvá, a kegyurak szerepvállalása sok helyen megélnékül, az új épületekbe – gyakran állami támogatással –, új berendezés készül. A század második felétől kezdve az egyházmegye püspökei a festőkkel, mesterekkel kapcsolatban is rendelkeznek, a 19. században időnként már bővebben is kifejtik a művészetről alkotott elképzeléseiket. Megjelenik az egyházmegyei festő titulus, nem csak a Munkácsi, hanem az 1818-tól felállított Eperjesi Egyházmegyében is. A 19. század második felében mintha alább hagyna ez az érdeklődés, bár a század végén és a 20. század elején, a kedvező gazdasági folyamatoknak köszönhetően sok helyen fognak új templomok építésébe, a régiek fölüjlesztésébe, az átalakításoknak gyakran már a száz évvel korábbi berendezések is áldozatul esnek. *A Kárpátok Eurorégió görög katolikus kulturális örökségének kutatása és megőrzése: a történelmi munkácsi egyházmegye bizánci szertartású katolikus közössége kialakulásának és fejlődésének kutatása (1646–1818) és magyarországi tárgyi emlékeinek feltérképezése* című pályázat¹ keretében, a Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus területén kutatott ötven templom – az előzetesen rendelkezésre álló adatok alapján –, éppen ebben az időszakban, a Munkácsi Egyházmegye megerősödésének idején, de még az Eperjesi Egyházmegye felállítása (1818) előtt épült, ugyanakkor van néhány egyházközség, amely a tárgyalt időszakban a Nagyváradai Egyházmegyéhez tartozott.

Minden válogatás önkényes, esetünkben a praktikus szempontot is figyelembe kellett venni, hogy hány templomot lehet két év alatt megnyugtató módon földolgozni. A legrégebb álló épületekre koncentrálna húztuk meg az 1818-as dátumhatárt, ami meglepő módon, a két éves munka idejére még vállalható templommennyiséget eredményezett. A kutatómunka során derült ki, hogy néhány kiválasztott épület jóval későbbi, míg néhány korábbi templom sajnálatosan kimaradt. Az utóbbi száz-százötven évben főképp a templombelsőket ért radikális átalakítások miatt, a berendezések kutatását egészen 1920-ig követtük. Ez a határvonal is önkényes, ugyanakkor jelzi azt a történelmi időszakot, amikor a szóban forgó emléktárgy megszületését lehetővé tevő politikai, társadalmi közeg fokozatosan megszűnt, vagy radikálisan átalakult.

A kutatómunka egyik fő célja éppen az volt, hogy az egyes templomokról szóló történelmi adatokat rendbe tegyük, lehetőleg az épületek, építkezésre vonatkozó elsődleges írott és képi forrásokat föltárjuk. A kutatás ezért különböző, hazai és

¹ Norvég Finanszírozási Mechanizmus és az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok által finanszírozott projekt azonosító száma: NNF-78739.

határon túli, egyházi és állami levéltárakban indult meg, ahol az egyházmegyékre, és az egyes egyházközségekre vonatkozó, még a sematizmusok korát megelőző összeírások összegyűjtésével kezdődött a munka.

A 18. század folyamán készült összeírások többsége – a Kutatócsoport munkájának köszönhetően – digitális másolatban is hozzáférhetővé vált. Ezek közül legfontosabbak a szegény egyházközségek támogatását koordináló állami szerv, az úgynevezett *Cassa Parochorum* megbízásából készített összeírások,² a római és görög katolikus egyházlátogatások jegyzőkönyvei,³ illetve a Mária Terézia idejében

² HENSZLMANN LILLA (szerk.): *Acta Cassae Parochorum, Egyházmegyék szerint besorolt iratok, Egri Egyházmegye 1733–1779. 1–2. füzet*, Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Forráskiadványai V. Budapest 1969. HENSZLMANN LILLA (szerk.): *Acta Cassae Parochorum. Nagyváradi, Munkácsi, Besztercebányai, Pécsi, Rozsnyói, Szombathelyi és Szepesi Egyházmegye 1733–1779*. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Forráskiadványai, IX. Budapest 1973. A görög katolikus parókiák 1741-es összeírásáról (Prímási Levéltár, Esztergom, Archivum Ecclesiasticum Vetus, Acta-suffraganeorum Nr. 2097–2100/1–9.) Udvari István írt elsőként, több részletét magyar fordításban közölte: UDVARI ISTVÁN: A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1741. évi összeírása, (Cserhádi és Zempléni esperesi kerületek), in *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII.* (1999), 535–545. Uő: A munkácsi görög katolikus egyházmegye lelkészségeinek 1741. évi összeírása, in P. PUNYKÓ MÁRIA (szerk.): *Madarak voltunk...: kárpátaljai néprajzi írások*, Budapest–Beregszász 1999. 158–170. Uő: A Szatmár vármegyei görög katolikus parókiák 1741. évi összeírása, in GEHL, HANS–CIUBOTĂ, VIOREL (szerk.): *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent, Interetnische Beziehungen in rumänisch-ungarisch-ukrainischen Kontaktraum vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart, A román, magyar és ukrán népcsoportok egymáshoz való viszonya a 18. századtól napjainkig*, Satu Mare–Tübingen 1999, 95–116. Az 1747-es összeírás: MOL C 38, Acta C. Par. 9. Extraordinaria Nr. 30. (Adatát összesítette: EMBER Győző: A munkácsi gör. kat. püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása, in *Regnum* 1944/46. [1947], 95–16.). Zemplén vármegyét ekkor nem írták össze.

³ Az egyházlátogatásokhoz, a MOL-ban lévő másolatok katalógusával: DÓKA KLÁRA (szerk.): *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa. 5. Egri Főegyházmegye*, Budapest 1995. (Ebben több görög katolikus egyházközség külön is föl van tüntetve). Barkóczy Ferenc által végzett egyházlátogatások, amelyekben vannak a görög katolikusokra vonatkozó adatok: Borsod vármegye, 1746-ból (MOL mikrofilmmásolat: X 746. 1688 d.); Szatmár vármegye 1748-ból, Szatmári Római Katolikus Püspökség Levéltára, Szatmárnémeti. A görög katolikusokról külön összeírások is készültek (1748 [Szatmár, Máramaros, Ugocsa, Bereg, Szabolcs] Főegyházmegyei Levéltár, Eger, MOL X 746. 21938. d., 1749-ben [Zemplén, Ung, Sáros] DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 1125.). Az Eszterházy Károly által végzett látogatások részben kiadva: KOVÁCS BÉLA (szerk.): *Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye 1768–1769*, Eger 1998. KOVÁCS BÉLA (szerk.): *Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásának jegyzőkönyvei, Szabolcs vármegye 1779*, Eger 1998. Szatmár, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegyei látogatásai kiadatlanok: Szatmári Római Katolikus Püspökség Levéltára, Szatmárnémeti. 1751 és 1753 között végezték az első görög katolikus canonica visitatiót. Eredeti jegyzőkönyvei: DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 1216. [1750-ben Zemplén és Sáros], Nr 1289. [1751-ben Abauj, Szabolcs, Szatmár], Nr 1290. [1751-ben Máramaros], Nr. 1327. [1752-ben Bereg], Nr. 1328. [1752-ben Ung], Nr. 1361 [1753-ban Torna], Nr. 1220, Nr. 1362. [előkészítő, illetve összesítő iratok]). A visitatio Zemplén, Ugocsa, Máramaros és Ung vármegyére vonatkozó jegyzőkönyveit ruszin fordításban kiadta: Hadzsoga Bazil a két háború között (Bibliográfiai adatait lásd: PUSKÁS BERNADETT: *A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*, Budapest 2008, Bibliográfia 181–184. tétel, 302.). Ebből fordított magyarra néhány településre vonatkozó adatot: UDVARI ISTVÁN: Adatok a hegyaljai görög katolikusokról, in *Posztbizánci Közlemények* I. 1994, 137–144.

már fölvetett, II. József alatt megkezdett parókiarendezéshez kapcsolódó összeírások.⁴

A kutatás következő fázisában a fontosabb állami múzeumok, könyvtárak fotótárait, illetve egyéb gyűjteményeit néztük át,⁵ ahol a templomokról készült archív fotókat, régi képeslapokat kutattuk. Kiemelkedően fontos volt a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (Budapest) gyűjteményeinek áttekintése, ahol nem csak a műemléki védettség alatt álló emlékekre lehet fontos anyagokat találni.

Ezt követte a helyszíni terepmunka, amelyben az épület fotó dokumentációját, és az 1950 előtti berendezési tárgyak inventarizációját (leírás + fotózás) végeztük el. Ennek eredményeit egy számítógépes adatbázisban rögzítettük. Az egyes egyházközségeknél lehetőség szerint az irattárak átnézése, részleges digitalizálása is megtörtént. Szerencsés egybeesés volt, hogy a Görögkatolikus Püspöki Levéltár egy másik nyertes pályázatának köszönhetően, gyakran a végső pusztulás szélén álló egyházközségi levéltárak jelentős hányadát beszállítottuk Nyíregyházára, ahol szakszerű rendezésük megindult. A terepmunka során sikerült több, már használaton kívüli liturgikus tárgyat is beszállítani, vagy beszállíttatni az Egyházművészeti Gyűjtemény számára, az értékmérésben közreműködők önzetlen segítségét ezúton is hálásan köszönjük.

A pályázat keretében lehetőség nyílt tizenhat templom komplett építészeti fölmérésére is, ez a komoly szaktudást és nagy odafigyelést igénylő munka, a jelentős műemlék-felmérői gyakorlattal rendelkező Csajbók Csaba építész mérnök, Kósa Luca Kornélia építészhallgató részvételével valósult meg. A kitűnő eredményről a kötetben publikált rajzok tanúskodnak.

A jelen tanulmány csak egy – nyilvánvalóan a szerző érdeklődési területeit tükröző – rendszerbe szedett ízelítőt kíván nyújtani abból a bőséges anyagból, amelyet az utóbbi két évben áttekintettünk, rendszerezünk, a korábbi és a párhuzamosan folyó kutatások eredményeivel összevetettünk, a Kutatócsoport adatbázisain keresztül pedig fokozatosan elérhetővé is teszünk, hogy a kutatók szilárdabb alapokra támaszkodva kezdhesék meg a munkát, és ne légvárat, hanem időtálló szellemi erősségeket építsenek.

Hálás köszönet illet minden kedves kollégát (levéltárost, könyvtárost, muzeológust, fotóst), akik a különböző gyűjteményekben folytatott munkát elősegítették. Külön köszönet illeti a tisztelendő urakat és tisztelendő asszonyokat, hogy a terepen folytatott munka során minden segítséget önzetlenül megadtak, a kutatást odaadó figyelemmel végigkísérték.

⁴ Az 1774 és 1782 között, a Helytartótanács megbízásából végzett összeírások: MOL C 99. 105. csomó. Görög katolikus összeírások 1774–1782. (Munkácsi és Nagyváradi Egyházmegye), Borsod vármegye hiányzik, adatait részben bedolgozták az 1796-os parókiarendezés irataiba, ahol a többi irat is összesítésre került: MOL C 104, 26–27. kötet (Nagyváradi Egyházmegye) 55–56. kötet (Munkácsi Egyházmegye).

⁵ Budapesten: Magyar Nemzeti Múzeum Fotótára, Néprajzi Múzeum Fotótára, Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatvány Tára. Vidéken: A Jósza András Múzeum Fotótára (Nyíregyháza).

I.

Templomépítkezések

A 18. századi összeírásokban, egyház-látogatási jegyzőkönyvekben található adatok szerint, a történelmi Munkácsi Egyházmegyében a görög katolikusoknak szinte mindenhol fatemplomuk volt. Elenyésző kivételt jelentett az a néhány község, ahol a betelepülő rutén lakosság a középkori kőtemplomot vette birtokba, illetve az a néhány nagyobb város, amelyben a század második negyedétől kezdve új, „szilárd anyagú” (kő és téglá) templomok építése is megindult.

1. Fatemplomok

A fatemplomokat a 18. század utolsó negyedétől a falvakban is fokozatosan fölváltották az új, szilárdabb anyagból épített templomok, olyannyira, hogy számuk a 20. század elejére radikálisan csökkent, a Trianon utáni Magyarország területén mindössze egy maradt, Mándokon (ma a szentendrei skanzenben). Az elpusztult fatemplomokat leginkább a még ma is álló emlékek alapján tudjuk elképzelni, de néhány fontos alapinformációt a 18. század folyamán készült különféle összeírások is elárulnak.⁶ Az épületek formájáról gyakran csak annyi derül ki, hogy az összeírás idején jó vagy rossz állapotú, szalmával vagy zsindegyel fedett, tornyos vagy torony nélküli volt-e a templom. Néha viszont azt is leírják, hogy állt-e benne ikonosztázion, amelyekről időnként az is kiderül, hogy hány ajtóval bírtak, és hogy hány sor ikon volt elhelyezve rajtuk. Az 1774-től kezdődő összeírásokban már a templomok befogadóképességét is megbecsülték, számszerűsítve, hogy egyszerre körülbelül hány személy tudna részt venni az istentiszteleteken. Gyakran följegyzik – bár sokszor csak megközelítőleg – az egyházközségek alapítási idejét, utána a templomok építési dátumát is. Az összeírásokban szerepelnek rövid leltárak, több-kevesebb pontossággal adva meg a kelyhek, miseruhák és a liturgikus könyvek számát, utóbbiakat gyakran cím szerint is megemlítve.

A lebontott fatemplomok nem mindig pusztultak el végérvényesen. Arra is van adatunk, hogy az épületet az egyházközség továbbadta: a felsővadásziak régi fatemplomának fölhasználásával épült Irotán az első templom a 18. század közepén,⁷ vagy amikor az abaujszolnokiak 1775-ben új fatemplomot építettek, a

⁶ Az összeírások fölsorolása: 1–3. jegyzetben.

⁷ „Irota – Illmi D.L.B. Meskó, in qua Ecclesia pro motore et fundatore existente Parocho FVadásziensi erecta ex antiqua Ecclesia FVadásziensi majori ex parte incuspidata exstat, in qua deest Ikonostas.” A borsodi egyházközségek 1765-ben, Boksay János esperes által készített összeírása. Töredékes irat, egy lapon. Magántulajdon.

régit a homrogdiai vették meg és állították föl.⁸ Az abaújszolnoki második fatemplomot egyébként csak a 19. század végén bontották le, szerencsére eredeti formájáról nem csak írott, hanem képi források (Miskovszky Viktor rajzai) nyomán is viszonylag pontos képet lehet alkotni.⁹ A gadnaiak viszont profán célokra használták föl a lebontott templom építőanyagát, a harangozónak építettek belőle egy házacskát.¹⁰ Hasonlóképpen jártak el a sárospatakiak is, amikor az időközben elnéptelenedett filia, Makkoshotyka fatemplomát szétszedték, majd Patakon építettek belőle parókiát, amelyet 1831 után, az új paplak elkészültét követően, már istállóként használtak.¹¹

A legtöbb esetben a fatemplomok nyomtalanul enyésztek el. Szabolcsban pl. a 19. század végén bontották le a Három Szent Főpap tiszteletére szentelt, pócspetri fatemplomot,¹² majd 1905 körül tűnt el a megye egyik utolsó fatemploma Biriben. Az utóbbinak legalább alaprajzi elrendezését ismerjük a községet bemutató kataszteri térkép alapján (téglalap alakú hajó, keskenyebb, négyzetes szentéllyel). A kataszteri térképek szisztematikus kutatásával egyébként több, mára már teljesen eltűnt fatemplom szerkezetéről, elrendezéséről lehetne minimális információt szerezni.

2. Középkori eredetű templomok

Ez az emlékcsoport, noha a templomok korai építési ideje indokolttá tenné, nem tartozik az alaposabban kutatott területek közé.¹³ Míg a történeti Szatmár és Szabolcs vármegyében több középkori eredetű görög katolikus templom is található, Borsod és Abaúj vármegyéből nem ismerünk ilyeneket.¹⁴ Nyírderzs, Nyírcsászári középkori templomai a 18. század első évtizedeiben, Nyírvasvárié, Kállósemjéné¹⁵

⁸ Erről megemlékezik a homrogdí egyházközség *Historia Domus*a. Az egyházközség irattára, Homrogd.

⁹ KÁRPÁTI LÁSZLÓ: Az egykori abaújszolnoki görög katolikus fatemplom Miskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876, 1877), in *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII* (1999), 687–693.

¹⁰ 1868. jan. 12-én Timkó János által készített leltár utolsó oldalán emlékezik meg arról, hogy a régi fatemplomból a falun kívül egy kis házat építettek a harangozó számára. GKPL III – 2 – 6.

¹¹ „*Antiqua lignea, quae ex Ecclesiola lignea Hotykensi excuserat, in stabulum conversa ...*” *Protocollum 1837-től*, 8.o. GKPL III – 1 – b. Sárospatak

¹² A fatemplom inventáriuma ismert 1824-ből. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 35. No 57.

¹³ Középkori eredetű templomainkról a legutóbbi összefoglalás: TERDIK SZILVESZTER: Középkori eredetű görög katolikus templomok a történeti Szatmár vármegyében, in *Athanasiana* 32 (2010), 119–134. (Továbbiakban: TERDIK, 2010.b)

¹⁴ Elképzelhetőnek tartom, hogy a 20. század elején lebontott régi rakacai templom is középkori előzmény felhasználásával épült, bár az 1877-es egyházlátogatás szerint csak 1720-ban lett kész. A 20. század elején, a bontás előtt készült fényképeken csak zömök, galériás, lanternás hagymasisakkal fedett tornya látható (fénykép a parókián), amelyből az épület részletformáira nem lehet következtetni, csak egy régészeti kutatás után lehetne egyértelmű választ adni. *Can. Vis. 1877. Az egyházközség irattárában.*

¹⁵ Az 1751-es egyházlátogatás szerint korábban a reformátusoké volt a templom: „*Ecclesia ex tegulis*

az 1730-as években, Fábiánházáé, Nyírgelsée a század közepén,¹⁶ Zemplénagárdé (Zemplén vármegye)¹⁷ és Csegöldé viszont csak a század utolsó évtizedeiben került görög katolikus használatba.¹⁸ A középkori templomok az elmúlt századokban jelentős átalakításokon estek át: Nyírcsászáriban és Zemplénagárdon a szentély és a hajó, Nyírderzsben a szentély, illetve a hajó nyugati fala, Kállósemjénben a szentély, Fábiánházán a hajó északi és déli fala, Csegöldön a szentély és a torony, míg Nyírvasváriban és Nyírgelsén semmi sem maradt fenn a középkori épületből. Az utóbbi településen legalább készült egy alaprajz a bontás előtt,¹⁹ míg Vasváriban egyelőre csak annyit lehet tudni az egykori templom formájáról, hogy volt tornya.²⁰

3. Szilárd anyagból épített új templomok

3.1. A gótizáló alaprajz

A városokban épített korai kőtemplomok némelyikének alaprajza gótikus formákat idéz (téglalap alaprajzú hajó, sokszögzáródású szentéllyel), amelyeket egysegesen a gótizáló típusba sorolunk. Nagykálló templomát a barokk kori összeírások szerint 1733-ban a közösség építette saját költségén.²¹ A történeti kutatás feltételezi, hogy a templom szentélye korábbi, talán középkori.²² Biztos, hogy az eredeti ablakkiosztása más volt, mivel a szentély sokszögzáródású részében több,

renovatur, siquidem jam antiqua ruinata, et non pridem a Calvinitis recepta”, majd a püspök engedélyével a helyi parókus áldotta meg. DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 1289. f 23v. 1775-ben úgy tudják, hogy kb. 40 évvel korábban alakult meg az egyházközség, s ekkor újjították fel a régi templomot. „*Ecclesiae structura. Muratam habet Ecclesiam, cum impopulatione possessionis, sumptibus et opere Communitatis reparatam, quae pro statu moderno imaginibus, picturis et delabatione interna cinctura item coemeterii indiget.*” MOL C 99. 105. cs.

¹⁶ 1775-ben ezt írták a templomról: „*Ecclesiae structura est murata vetus ante circiter 26 annis sumptibus communitatis recentius restaurata, incrustatione, dealbatione, totius versus septemtrionem, et cinctura indiget.*” MOL C 99. 105. cs.

¹⁷ Egyes források szerint a templom 1778-ban, vagy 1787-ben lett görög katolikus (TERDIK 2010.b, 132.), az 1814-es összeírás szerint viszont csak 1798-ban adta át az egri püspök. AACass, GR, Conscriptio Ecclesiarum Graeci Ritus Catholicorum in inlyto Comitatu Zempliniensi existentium, in districtu Bodrogköz, 1-2.

¹⁸ TERDIK SZILVESZTER: Csegöld középkori temploma és a csegöldi táblaképek, in Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle XLII (2007), 177.

¹⁹ NÉMETH PÉTER: *A középkori Szabolcs megye települései*, Nyíregyháza 1998, 79.

²⁰ TERDIK 2010.b, 128.

²¹ EMBER 1947, 100. 1775-ben: „*Ecclesiae structura. Est murata, ante circiter 36 annos sumptibus communitatis graeci ritus exstructa, tecto incrustatione externa, dealbatione sub tecto, per manus militaris exstructo jam ruinat indiget, turrim adjunctam neotectam, sed nondum ligaturis firmatam habet, aequae incrustatione, et dealbatione indiget, gradibus antiquitatis et periculum minantibus provisiva, cinctura caret, (...) imaginibus et praeclusura sexus mulieribus jam antiquitatis, minus ornata (...)*” MOL C 99. 105. cs.

²² A templom alaprajzát is közlik, a hajón rézsűs ablakokat jelölnek, de nem világos, hogy milyen kutatáson alapszik ez a feltételezés. NÉMETH 1998, 138–139.

később befalazott ablak nyoma is látszik, a keleti fal közepén lévő belül ki is bontották. Az 1751-es egyházlátogatáskor újnak mondták a templomot, amelynek tornya is volt, s mintha arra is utalnának, hogy egy korábbi, romos templom helyén épült.²³ 1731-ben, a sokáig Nagykállóban élő görög katolikus püspök, Bizánczy Gennadius György kezdte meg a pócsi zarándoktemplom építését a kassai Liczky (Litzgy) Nikodémus tervei alapján. Liczky ebben az időben Északkelet-Magyarország egyik leginkább foglalkoztatott mesterének számított.²⁴ Valószínűleg ő készítette a rakamazi plébániatemplom tervét is, amely arányaiban, alaprajzi elrendezésében a nagykállói templomra is emlékeztet.²⁵ Nem zárható ki, hogy a püspöki megbízásból Pócson foglalkoztatott Liczky a kállói templom építésében, vagy újjáépítésében is szerepet vállalt. A rakamazi templommal ellentétben, Kállóban torony is épült, amelynek kapukerete (1. kép) szintén a Liczky-rajzokon megszokott kapuformákat idézte.²⁶

Az 1730-as években épült a sátoraljaújhelyi templom, amely a kállóéhoz hasonló alaprajzi elrendezést mutat, azzal a különbséggel, hogy teljesen hiányoznak a támpillérek, amelyek Kállóban viszont a szentély sarkain, a hajó oldalfalain, s egykor a torony sarkain is megjelentek. Újhelyben a téglalap alaprajzú hajóhoz keleten poligonális szentély, nyugaton torony csatlakozik. Mind a szentély, mind a torony eredetileg alacsonyabb volt, mint ma. 1777/78-ban a tornyot a hívek adományából és az egyház szőlőjének jövedelméből egy két ölnyi magas fa résszel magasították meg, amelyre nyolc öl magas tetőt terveztek. Az átépítést később a templom többi részén is folytatták, mivel a hajó új tetőt igényelt, s ekkor említik, hogy a szentélyt is meg kell magasítani, hogy a latin rítusú templomok mintájára egységes fedést kaphasson.²⁷ A tetőcsere megtörtént, egy korábbi tetőszerkezet nyomai ma is megfigyelhetők a templom padlasterében, a torony nyugati falán. A hajót jelenleg félköríves metszetű fiókos dongaboltozat fedi, de a padlasterben a hajó északi és déli falán, többszakaszos csehsüvegboltozat homlokíveinek lenyomatai láthatók. Egyelőre nem tisztázott, hogy ezeket már a 18. században, vagy az 1881-es nagy restaurálás folyamán bontották le (inkább az előbbi valószínű).²⁸ Az

²³ „*Ecclesia lapidea, noviter exstructa cum turri, post ruinas prioris*”(…) „*Imaginibus utcumque instructa.*” DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 1289. f 24.

²⁴ TERDIK SZILVESZTER: Rácz Demeter. Egy XVIII. századi görög katolikus mecénás, in A Jós András Múzeum Évkönyve. XLIX (2007), 365–367. (4–5. kép).

²⁵ 1731-es terv, a rajz ma Bécsben található. Cs. DOBROVITS DOROTTYA: *Építkezés a 18. századi Magyarországon (Az uradalmak építészete)*, Budapest 1983, 25. kép (A képaláírásban szereplő Thadeus keresztnév félreolvasáson alapulhat.)

²⁶ A tornyot 20. század első felében bontották le statikai okokból.

²⁷ „*Ecclesiae structura e solidis materialibus, seu murata habetur, erecta circa annum 1738. ac noviter proscime elapso anno Turris ejusdem sublimata est e solidis materialibus ad duas orgias cum superimpositione lignae structurae, novi tecti in altitudinem octo orgiarum partim e communi plebis collatione, partim vero ex proventu vinearum ad Ecclesiam spectantium, sed necdum ad perfectionem deducta habetur, cum omniadibuc ejus extrinsecae ejusdem incrustatio desideraretur, totius etiam Ecclesiae navis, novo jam tecto egeret, uti et sanctuarium cum sublimatione muri circiter unius orgiae ad aequalitatem totius circumferentiae muralis, ut ad normam Latinorum Ecclesiarum sub directum planum accipi possit. (...) capax autem circiter mille animarum recipiendarum eo hic praenotato, quod juxta ritum sedilia non habentur in media Ecclesia, ast solummodo ad parietes intra universum ambitum.*” 1778. júl. 29. MOL. C 99. 105. görög katolikus összeírások 1774–1782.

²⁸ Az átépítésről az 1880-as leltárban emlékeznek meg, de későbbre teszik az építkezés idejét,

1778-as összeírásban külön kiemelték, hogy a templom középső részén nincsenek padok, mint ahogyan az a latin rítusban szokás, hanem csak a falak előtt, oldalt állnak ülő-alkalmatosságok. Az 1880-as inventárium szerint az ekkor még létező oldalpadokat az egyházközség életében egykor tevékeny szerepet vállaló görögök állították (itt minden bizonytalansággal a görög kereskedőkről lehet szó). Elképzelhető, hogy ezek a kereskedőcsaládok már a templom építésében is tevékeny részt vállaltak, mint ahogy tették ezt Szatmárnémetiben (Satu Mare), vagy Munkácson (Mukačeve), s valószínűleg Nagykállóban is.

Az újhelyi templomhoz nagyon hasonló formákat mutat a közeli Mikóháza temploma, amely 1761 körül épült.²⁹ A téglalap alakú hajóhoz keleten sokszög-záródású szentély, amely eredetileg fele akkora magas volt, mint a hajó, nyugaton viszont négyszög-alaprajzú torony csatlakozik. A szentélyt később itt is megmagasították, de csak a körítőfalakat, az eredeti boltozatához nem nyúltak. A hajó kétszakasznyi csehsüvegboltozása ma is megvan, s a vasalások tanúsága szerint a boltozat – mint ahogy Újhelyben is történhetett –, komoly statikai problémákat okozott.

Újhelyben állítólag a hajó és szentély felett a barokk toronysisakokra emlékeztető módon, lanternás, hagymaidomokkal gazdagított tetőszerkezet állt. Valószínű, hogy Mikóházán is hasonló tetőszerkezettel számoltak eredetileg. Ez, a fatemplomokra jellemző tömegarány a 18. században a kőtemplomok bizonyos csoportjainál is megjelenik, Sárosban, Észak-Zemplénben még ma is több ilyen típusú templom áll, amelyeken az egyes, különböző magasságú téralkotó épületrészeket az egyes részek fölé épített lanternás sisakkal tették még hangsúlyosabbá.³⁰

3.2. A kliroszos alaprajz

A 18. századi kőtemplomaink jelentős része rendszerint csak annyiban különbözött az átlagos, latin rítusú falusi templomtól (egyhajós, nyugati toronnyal), hogy soha nem épült sekrestye, viszont a hajó keleti felében két oldalpadsziszt vagy fülkét emeltek a kántorhelyek befogadására, melyet a későbbi források a kántorszékekkel egyező néven, klirosznak hívnak.³¹ Gyakran hiányzott a nyugati karzat is (Gadnán a mai napig nincs), viszont jellemző, hogy a hajó keleti felének, az ún.

amikor „a templom közepén lévő négy oszlopon nyugvó kupola még 1793-ban levétetett.” (Sátoraljaujhely, az egyházközség irattára). Nem világos, hogy 1880-ban mire alapozták a kupola meglétét, mivel 1778-ban nem esik szó ilyesmiről. Az sem kizárt, hogy a 19. század végi szóhasználatban a csehsüvegboltozatot nevezték kupolának. Megköszönöm Sarkadi Mártonnak, hogy a korábbi boltozat nyomaira fölhívta a figyelmemet.

²⁹ „Ecclesia ex solidis materialibus circa annum 1761 erecta 250 animarum capac, eget necessariis iconibus, et sacra suppellectili.” MOL C 104. 55. kötet

³⁰ Pl. Nyágó (Ňagov), Lomna (Lomné), Rafajóc (Rafajovce), *Schematizmus Gréckokatolickej Prešovskej Eparchie 2004*, Prešov 2004, 83., 177., 223.

³¹ A 19. században ennek rontott alakja is elterjedt „krirosz” formában. Szatmárban román hatásra a „sztrána” elnevezés is gyakori (TERDIK SZILVESZTER–PALLAI BÉLA: *Szent Mihály és Gábor arkangyalok templom, Nagypeleske*, Nagypeleske 2006, 60.), de így hívták Makón is (PUSKÁS BERNADETI–TÓTH FERENC: *A makói görög katolikus templom*, Makó 2004, 20.).

férfiak templomának könnyebb megközelítésére a déli oldalon is nyitottak egy ajtót. A nők helye ekkoriban a hajó nyugati felében volt, amit a hajó keleti felétől, a férfiak templomától, rendszerint egy nyílásokkal ellátott fal választott el. A nemek elkülönítését szolgáló válaszfal meglétére az 1774 és 1782 között végzett összeírás folyamán is gyakran rákérdeztek, különösen a kőtemplomok esetében. A fatemplomoknál ezzel nem nagyon kellett foglalkozni, mivel eleve kettéosztott hajóval épültek, ugyanis az előcsarnok, vagyis a hajó nyugati fele a női templomnak (babinec) számított, amely – ha torony is épült – sokszor alacsonyabb belmagasságú volt, mint a férfiak temploma (az előbbi rendszerint síkmennyezettel, az utóbbi dongaboltozattal).

A kliroszos templomtípus első monumentális példája a Munkácsi Egyházmegyében a Liczky Nikodémus által tervezett máriapócsi kegytemplom lett, bár ebben az esetben a két oldalapszis nem a kántorhelyek, hanem a latin rítusú hívek számára kialakított mellékoltárok befogadására szánt térként valósult meg.³² A kegytemplomhoz hasonló arányú, de kevésbé hangsúlyos oldalapsziszokat építettek már a nagykárolyi (Carei) ún. orosz (ma az ún. magyar) templom esetében, amely 1739-re lett kész – valószínűleg ez is Liczky terve alapján készült –, ahol a két oldalapszis már egyértelműen a kántorhelyek elhelyezésére szolgált, tehát nyugodtan klirosznak nevezhető.³³ Hasonló alaprajzi elrendezése volt az 1743-ra elkészült munkácsi parokiális templomnak is.³⁴ A kliroszos épületforma Kárpát-medencei eredete még nem egészen tisztázott, elképzelhető, hogy az Áthosz-hegyen kialakuló, szerzetesi templomok egy csoportjának hagyományára nyúlik vissza,³⁵ amely havasalföldi, illetve moldvai közvetítéssel már a 16. században, Erdélyben is megjelent (pl. Priszlop monostortemploma). Máriapócs esetében viszont inkább az feltételezhető, hogy Liczky a megrendelő püspök szóban közvetített elvárásainak megfelelően alakította ki ezt az alaprajzot, nem konkrét bizánci előképek, hanem korabeli barokk, centralizáló épületek példájából kiindulva. A végeredményben aztán Bizánczy püspök is teljesülni láthatta az „*ad normam Ruthenicam*” („rutén norma szerint”) szókapcsolatban kifejezésre juttatott megrendelői igényét.³⁶ A máriapócsi kegytemplom monumentalitását fokozza az első építési terven még hiányzó három kis torony, amelyek az oldalapsziszok, illetve a szentély fölött kaptak helyet. Nem zárható ki, hogy a templom sziluettjét kiemelő tetőformákat a nyomtatott liturgikus könyvek címlapjain szereplő, a kijevi Lavra főtemplomát

³² TERDIK SZILVESZTER: A máriapócsi kegytemplom építésére és belső díszítésére vonatkozó, eddig ismeretlen források, in A Jósa András Múzeum Évkönyve, L. (2008), 525–528.

³³ A nagykárolyi templom építéstörténetéről: TERDIK 2007, 356–366.

³⁴ LEHOCSKY TIVADAR: *A beregmegyei görögészertartású katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig*, Grünstein Mór, Munkács 1904, 132. Uő: *Bereg vármegye*, Budapest–Beregszász 1996, 232–233. Az 1747-es összeírása szerint a templomot Oláh György munkácsi kereskedő kezdte építeni, halála után a felesége folytatta. Ekkor már kész volt, csak a tornya hiányzott. MOL C 38 Acta C. Par. 9. Extraordinaria No 30. f 203r. Az 1773-as összeírás szerint a templom építését 1729-ben kezdték. MOL C 99. 105. cs. A templomról és környékéről egy helyszínrajz is fennmaradt a 18. század közepéről, amelyen jól látszik a templom kliroszos alaprajza: MOL C 38. Acta C. Par. 23. cs. 1752. No 2. A hozzá tartozó iratanyag ismertetése: HENSZLMANN 1973, 54–58.

³⁵ PUSKÁS 2008, 147–149.

³⁶ TERDIK 2008, 525.

ábrázoló metszetek ihlették, amelyeken a lanternás sisakokkal fedett kupolák valószínűsítő toronyerdőként jelennek meg.

A kupolára emlékeztető, lanternás tornyokkal díszített tetőformának létezik még a pócseinél is tovább fejlesztett példája. A templom tetején minden egyes térrészt külön lanternás tornyocskával hangsúlyozó típus egyik, talán első emléke az alsótaróci (Nižný Tvarožec) templom, amelyet Mária Terézia támogatásával 1777-ben fejeztek be. Az épület egyik tervrajza is fennmaradt, Mathias Schettel szignálta (9. kép).³⁷ Hasonlót építettek a szintén sárosi Bélavézsán (Belovézsa, Beloveža) is, ahol ez a túlbonyolított, tűnő tetőforma még ma is eredeti formájában fennáll.³⁸

Az új kőtemplomok többségének alaprajzi elrendezése nem a pócsei, hanem a nagykarolyi, és az egykori munkácsi templom módosított arányú elrendezéséhez áll közelebb. Az egyik első, szilárd anyagból épült templom, amely ezt az alaprajzi elrendezést követi, Hejőkeresztúrtban, a sajlóádi pálosok kegyurasága alá tartozó borsodi faluban épült meg 1757-ben.³⁹ A nem túl nagy alapterületű templomcsuka szentélye négyzetes alaprajzú, keleti végében apszissal, a szentélynél szélesebb hajóhoz a keleti végen két oldalapszis csatlakozik, az egész templom síkmeny-nyezettel fedett, diadalíve nincs, az oldalfalakat kettős, fejezet nélküli pilaszterek tagolják. A kis épület néhány év múlva olyan nagy hatást tett a kánoni látogatást végző egyháziakra, hogy „fenséget árasztó” („*Ecclesia nova e lapidibus Majestatem spirans*”) új kőtemplomnak titulálták (2. kép).⁴⁰

Hajdúdorogon valószínűleg még a középkori eredetű templomot vette használatba a 16. és 17. század folyamán betelepülő ortodox, később görög katolikus népesség.⁴¹ 1744-ben monumentális tornyot építettek a régi templom elé,⁴² az

³⁷ A templom építésére vonatkozó iratok részletes összefoglalása: HENSLMANN 1973, 47–49. Sajnos a templom eredeti tetőszerkezete ma már nem áll.

³⁸ Divald Kornél felvétele a templomról: BARDOLY ISTVÁN–PLANK IBOLYA (szerk.): *A „szentek fuvára”*. Divald Kornél felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919, Budapest 1999, 212–213. Ez a forma, bár eltérő arányokkal, nem ismeretlen a szomszédos lengyel területen sem, pl. Łabowa. KRASNY, PIOTR: *Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596–1914*, Kraków 2003, 227–228.

³⁹ A templom építésére 1757 február 11-én kért engedélyt Jarumicz Mihály parókus és a falu előjárói, amelyre ugyanaznap a sajlóádi prior igenlő választ adott, ti. hogy a régi fatemplom helyére újat építsenek kőből, de azt is kérte, hogy legyen majd benne egy római katolikus oltár is, a földesurak (vagyis a pálosok) könnyebbségére. MOL, E 153 Acta Paulinorum 22. doboz, 161. fasc. Poss. Keresztúr f. 82. Tornya 1861-ben, egy nyugati bővítéssel együtt épült. A templom történetére lásd: TERDIK SZILVESZTER: Hejőkeresztúr görög katolikus temploma, in HORTOBÁGYI GYÖRGY (szerk.): *250 éves a hejőkeresztúri görög katolikus templom*, Hejőkeresztúr, 2007.

⁴⁰ A borsodi egyházközségek 1765-ben, Boksay János esperes által készített összeírása. Töredékes irat, egy lapon. Magántulajdon.

⁴¹ RÁCZ ZOLTÁN: Hajdú-Bihar megye középkori templomai. in ANGYAL LÁSZLÓ (szerk.): *A műemlékvédelem negyedik százada Hajdú-Bihar megyében 1958–1983*, Debrecen 1984, 76. Térkép Hajdú-Bihar megye középkori eredetű templomainak periodizációs alaprajzával. Sajnos Dorog esetében a szövegből nem derül ki, hogy milyen kutatásokon alapszik a periodizáció (Ezt veszi át Németh Péter is. NÉMETH 1998, 65.). A térképet újra közli: K. NÉMETH ANDRÁS: A középkori Magyarország egyházi topográfiai kutatása. Kutatótörténeti áttekintés, in BENKŐ ELEK–KOVÁCS GYÖNGYI (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I.*, Budapest 2010, 279, 4. ábra

⁴² 1744. máj. 30. letették a kőtorony alapjait, 1745. okt. 10-ig „Vencell uramnak” fizettek összesen

1751-es egyházlátogatás során ezt még újnak mondják.⁴³ Két évtized múlva már az egész templom helyett (vagy annak fölhasználásával?) új templomot építettek, amelynek felszentelésére 1772 novemberében kerülhetett sor.⁴⁴ A város jegyzőkönyve a munkácsi építőmestert is megemlíti, de sajnos a papírhordozó sérülései miatt a mester vezetékneve nem, csak keresztnéve (Tamás) olvasható.⁴⁵ Az 1774-es összeírásban már az egész templomot újnak mondhatták.⁴⁶ Az ekkor elnyert formájában állt fenn az 1868/69 folyamán lezajlott átépítésig. A Vasárnapi Újságban közölt, még az átépítés előtti állapotot mutató metszeten jól látszik, hogy a kliroszos templomok csoportjába tartozott a dorogi is.⁴⁷

A 18. század második felében, Mária Terézia és II. József uralkodása idején, a Királyi Kamara kezelésében lévő, állami birtokokon is nagy lendületet vett az új falusi templomok építése.⁴⁸ Az északkelet-magyarországi kamarai uradalmakban nagyszámú görög katolikus élt, a kegyúri jogot gyakorló Kincstár számos helyen támogatta a hívek kezdeményezésére megindult templomépítéseket. Az új épületek terveit gyakran a Kamara számára is dolgozó építészek készítették. Lorenz Lander építész (†1782) 1779-ben különböző árkategóriájú títusterveket dolgozott ki,⁴⁹ amelyek az átlagos latin rítusú templom formáit követik, azzal a különbség-

fr 400 xr 15. 1745 okt. 10-én Oláh Sándorné a férje testamentuma szerint a templomra 100 vonás forintot hagyott, amit jelenlétében oda is adtak a kőműves mesternek. 1745 nov. 11-én befejezték a torony kő rakását. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlési jkv. 1712–1757.) V.A. 101/a 1. kötet, 211. o. A tornyot 1784-ben már újítani kellett, 1857-ben a magasságát öt öllel csökkentették. KOMORÓCZY GYÖRGY (szerk.): *Hajdúdorog története*, Debrecen 1971, 241.

⁴³ „*Ecclesia ex tegulis murata jam antiqua, reparatione indigeret pavimenti et sartorum tectorum, turris noviter erecta magnifica cum horologio, nescitur a quo benedicta.*” DAZO Fond 151 Opisz 1 Nr. 1289, f 21r. Ennek fényében nem valószínű, hogy helytálló Rácz Zoltán periodizációs alaprajza, amelyen a tornyot is középkori eredetűnek jelöli, de valószínű, hogy a hajó nyugati fala még a toronyépítést megelőző épületből származhat. Sajnos az ezredfordulón végzett nagy helyreállítás folyamán sem régészeti ásatás, sem szakszerű falkutatás nem történt.

⁴⁴ 1772. nov. 26-án a templomszentelésről írnak, hogy királyi rendelet alapján a Consumptio elmarad, de a papokra és vendégekre lesz szorgalmatos vigyázás. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlésének Iratai. Pret. Deliberationum 1771. okt.–1776.máj.) V.A. 101/a 3. (kötet) 66. o.

⁴⁵ 1772. márc. 29. „*1mo Munkácsi Keő Mives Mesternek Trá(.) Tamás eo kegyelmének az újonnan épített templomunk Munkája resta(.) ja fejébe fizetődött két száz rhénes (...)*” Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlésének Iratai. Pret. Deliberationum 1771. okt.–1776. máj.) V.A. 101/a 3. (kötet) 66. o.

⁴⁶ „*Ecclesiae structura murata nova, partim communitatis, majori vero ex parte piis offerdanorum oblationibus aedificata, necessariis ornatibus seu supellectilibus ut plurimum destituta, signanter 1o vero Iconostasio seu iconibus et picturis, prout etiam praeclusuram sexus muliebris ad exigentiam ritus necessariis et a proportione aedificii ter mille circiter florenorum sumptus requirentibus. (...) centum circiter florenis comparabilibus, insuper pro pavimento et dealbatione templi, incrustatione turris tectique, hujus renovatione, cincturae muratae reparatione notabiles sumptus requirentur.*” MOL C 99. 105. cs.

⁴⁷ PUSKÁS 2008, 255., 219. kép. Az ezredfordulón lezajlott padlócsere folyamán a kliroszok alapfalait megtalálták, de tudtommal a maradványok fölmérése nem készült el.

⁴⁸ A Kamara történetéről, működéséről általában: NAGY ISTVÁN–F. KISS ERZSÉBET: *A Magyar Kamara és egyéb Kincstári Szervek*, Budapest 1995, 5–63.

⁴⁹ A három tervet először Kapossy János ismertette: KAPOSSY JÁNOS: A magyar királyi udvari kamara építései Mária Terézia és II. József korában, in *Századok* LVII–LVIII. (1923/24), 598. Jelenlegi jelzetük: MOL T 62. No. 177/1-3. A títustervek történetét ismerteti: KELÉNYI GYÖRGY: Az építészeti Igazgatóság és a „hivatalos” építészet Magyarországon a XVIII. század végén, in ZÁDOR ANNA–SZABOLCSI HEDVIG (szerk.): *Művészet és jelvilágosodás Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok*,

gel, hogy a nemeket elválasztó fal a hajóban hangsúlyosan jelenik meg. Általában mégis inkább az egyes uradalmak szolgálatában álló helyi, kisvárosi építőmesterek tervei valósultak meg, amint a következőkben tárgyalt példák mutatják. A 18. század végétől a szilárd anyagból folyó templomépítéseknek nagy lendületet adott, hogy a Királyi Helytartótanács 1797-ben elrendelte: a jövőben fatemplomokat lehetőleg már ne építsenek.⁵⁰

A Hegyalján és a Tisza bal partján, Szabolcs megyében elterülő, kamarai kezelésben lévő településeken a 18. század második felében serényen folyt az új templomok építése. Balsán 1772-ben, a Kamara segítségével kezdték meg a munkát,⁵¹ amely aztán több évre elhúzódott.⁵² 1780 februárjában az Udvari Kamaránál is tárgyalták a balsaiak ügyét, ugyanis a helyiek a királynő által a templomépítéshez már megítélt 2000 forint segítséget kevésnek tartották, és további támogatást kértek, hogy a templomot mind kívül, mind belül teljesen be tudják fejezni.⁵³ Ekkor egyébként a templom nagyobbik része már készen lehetett, csak a torony hiányzott, amelyhez 1783-ban két tervet is készíttettek: az egyik verzió a sisak erősen tagolt, késő barokk formát mutat,⁵⁴ míg a másikon már egy klasszicizáló toronytest képe bontakozik ki, nyújtott ívű kupolára emlékeztető, falazott téglá sisakkal, amelyen még egy kis lanterna is emelkedik a kereszt alatt.⁵⁵ Ma már nem dönthető el, hogy végül melyik variáns győzött.

A szomszédos Vencsellőn csak két évtizeddel később, 1793-ban fogtak hozzá a balsaiénál jóval kisebb méretű templom építéséhez, amely 1795-re, a Kamara hathatós támogatásával épült meg.⁵⁶ Ezekben az években folyt a Szabolcs megyéhez tartozó, de a Tisza túlsó partján fekvő, Balsa filiájának számító Kenézlőn is az új templom építése. Az építkezést a folyón való átkelés nehézségeivel indokolták, ugyanis az időjárás viszontagságainak kiszolgáltatott hívek gyakran nem tudtak átjönni az anyaegyházba, hogy az istentiszteleteken részt vegyenek. Az új

Budapest 1978, 129–132. Lander 2. és 3. templomterve, a harmadikhoz tartozó költségvetéssel együtt a Munkács egyházmegyei levéltárban is fennmaradt: DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr. 2531. f 8–14.

⁵⁰ PUSKÁS BERNADETT: Adalékok a XVIII. századi görög katolikus egyházi építészet kutatásához, in Posztbizánci Közlemények V., 2002, 133.

⁵¹ „*Ecclesia hujus e sollidīs materiāibūs anno 1772 sumptibus G. Catholicae communitatis accedente auxilio Excelsae Camerae erecta, paucos ante annos externa tam in tecto, quam et in parietibus expensis aerilaibus renovata.*” 1822-es egyházlátogatás. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 17.

⁵² „*Ecclesiae structurae. Antiqua Ecclesia est lignea, ante annos 40 erecta, ruinae proxima, nova vero murata erigēpta est ante 3 annos sumptibus communitatis, ob defectum tamen sumptum, opus est imperfectum, ita ut praeter Sanctuarium, vix in aliqua parte ex fundamentis surrexit, cinctura quoque indigens.*” MOL C 99. 105. görög katolikus összeírások 1774–1782.

⁵³ Jablonczay József felterjesztése 1780. febr. 18. az ügyet március elején tárgyalták. ÖStA HKA Kam. Ung. Fasc 33/3. Rote Nr. 725. Nro 39. f 159–163.

⁵⁴ MOL T 62. No 242/1.

⁵⁵ MOL T 62. No 242/2.

⁵⁶ „*Ecclesia haec erecta est sub annis 1793. 1794. et 1795. e solidis materialibus penes B Gratosam Excelsae Camerae qua patroni tunc resolutionem in tegulis scandulis et lignis, de caetero sumptibus fidelium Graeco Catholicorum Vencsellöensium et Gavensium; benedicta est per Reverendissimum Dominum Archi Diaconum Gregorium Tarkovits Parochum pro tunc Doroghiensem anno 1795 die 8a Februarii, dicata est honori Beati Joannis Baptistae.*” 1822-es egyházlátogatás: GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 11.

templom 1794-re épült meg,⁵⁷ bár a tornya csak 1821-ben lett kész.⁵⁸ A kenézlői templom alaprajzi formája annyiban különbözik az eddig ismertett példáktól, hogy a kliroszok nem ívesek, hanem egyenesen záródó rizaliteként jelentkeznek a hajó falán. Az ablakok formája is különbözik a megszokottól, mivel a szegmensíves, illetve a klasszicista építészet által újra divatba hozott félköríves, nagyméretű, úgynevezett terma-ablakok váltakoznak.

A Tisza másik partján, Tokajban már a 18. század közepén kőtemplom épült, amelyről 1751-ben azt mondják, hogy négy éve lett kész.⁵⁹ A tokaji egyházközség történetére vonatkozó adatokat már Hodinka Antal összegyűjtötte, ami azért nagyon fontos, mert ő több, ma már föl nem lelhető írott forrást is tanulmányozott.⁶⁰ Az egyházközség protocollumában található feljegyzések szerint a második név szerint ismert parókus, Blechnarszky Bazil idejében, az 1729. június 29-i nagy tűzvészben pusztult el a régi fatemplom, helyette a hívek egy újat építettek kőből, tornyát 1750 körül emelték.⁶¹ 1775-ben ezt az épületet viszonylag újnak mondják, és megjegyzik, hogy korábban fatemplom állt a helyén.⁶² Az új templom viszont az árvizek miatt folyamatosan felújításra szorult, végül 1779. október 7-én ez is leégett. A Kamara közbenjárására az Uralkodó támogatásával kezdődött meg egy másik templom építése, amelynek 1782. szeptember 8-án, Bányay András szerencsi parókus, hegyaljai esperes tette le az alapkövet, és 1784-ben már föl is szentelték.⁶³ A szép arányú épület tornya félig a homlokzata elé ugrik (13–14. kép). A hajót három csehsüvegboltozat fedi, keleti végén két félköríves klirosszal. A szentély négyzetes alaprajzú, csehsüvegboltozattal fedett, keleti végén apszisban bővül. A

⁵⁷ Alapját 1793-ban már lerakták. Az építkezésekkel kapcsolatos iratok: MOL E 87. 96 cs. 7. kútfő (1793) f 143-176. Az egyházközségi protocollumban iratmásolatok: GKPL III – 1 – b. Kenézlő.

⁵⁸ „*Ecclesia haec anno 1794 e solidis materialibus sumptibus fidelium GCatholicorum, majori vero ex parte conatibus, et aere Generosi D. Joannis Bihari Spani pro tum Doinalis, in meditulo possessionis loco elevatori, et ab incendii periculo tuto erecta, et per Reverendissimum Archi Diaconum Zabolcbensem pro tunc Gregorium Tarkovits modernum episcopum Eperiesensem in honorem Ascensionis D. N. I. Christi benedicta. Turri nova anno 1821 exornata, tectum reliquum bocce defluo anno renovatum ostente, sola ad huc externa incrustatione indigua. (...)*” 1822-es egyházlátogatás. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 16.

⁵⁹ UDVARI 1994, 141.

⁶⁰ Hodinka-hagyaték, MTA Kézirattár Ms. 4812/17. HODINKA ANTAL: A tokaji görög katolikus parochia történetének forrásai, közzéteszi és utószóval ellátja Jánosi János. in *Tokaj és Hegyalja I.*, Miskolc, 208–241. A tokaji templom építéstörténetét legutóbb összefoglalta: SIMON KATALIN: A görög katolikus ikonosztások történeti szerepváltozása Zemplén vármegye Hegyaljai esperesi kerületében a 18–19. században, Szakdolgozat, ELTE, Művészettörténet Tanszék, Budapest 2007, 42.

⁶¹ „...circa annum 1726 ... ecclesia existens lignea funditus deleta...” A tokaji Protocollumból: Hodinka-hagyaték, MTA Kézirattár Ms. 4812/17.

⁶² „*Ecclesia eadem Graeci-Ritus (antea lignea incendio conflagrata) actu exstans est murata, et ex fundamentis reparata, proin respectiva nova, pro cuius restauratione majori in parte necessaria materialia Anno 1730o Excelsa Camera Regia Hungarico Aulica applacidare dignata est, residua vero sumptibus parochianorum comparata habentur. Nunc (propter cincturam) reparatione nulla eget, ornatibus etiam necessariis commode provisiva, e tanima capax numero 300tarum.*” MOL C 99. 105. cs.

⁶³ A templom újjáépítéséhez 1779-ben 1000 rajnai forintot és 6000 zszindelyt, 1782-ben pedig 4935 Forint 8 7/8 krajcárt kapott az egyházközség az uralkodótól. Hodinka-hagyaték, MTA Kézirattár, Ms. 4812/15. Az ünnepélyes felszentelésről szóló latin nyelvű feljegyzést lásd: Hodinka-hagyaték, MTA Kézirattár Ms. 4812/17.

tervező építőmester neve nem ismert, mindenesetre a tokajhoz nagyon hasonló arányú templom van még néhány az egykori Munkácsi Egyházmegye területén. A tokaji templom alaprajzi elrendezése, arányai a korabeli tervek közül Joseph Simmet munkácsi építőmesternek az ungi Nagybereznára (Velikij Bereznij) szánt templomtervével mutat közvetlen kapcsolatot, amely végül Árokon (Jarok) épült meg.⁶⁴ Hasonló alaprajzi elrendezést mutat még az Abaújszántóra tervezett, de ebben a formában meg nem valósult templom alaprajza, ami a szentély kialakításában, a toronylépcső elhelyezésében igen szembeötlő, viszont ezen a terven a hajó egy boltszakasszal, a szentély néhány öllel rövidebb lett volna (12. kép).⁶⁵

Tokaj filiájában, Bodorogkeresztúrbán valószínűleg 1762-ben kezdték építeni az új kőtemplomot, amely a tokaji parókus vezetésével 1772-re el is készült.⁶⁶ A templom alaprajzi elrendezése a balsai temploméval rokon, csak a szentély csúcsosodó ívet követő alaprajzi formája eltérő. A torony és a hajó jelenlegi formája 20. századi átalakítások eredménye (4. kép).⁶⁷

A szerencsi egyházközséget 1716-ban, a kegyúr Rákóczy Julianna engedélyével alapították. Temploma a város szélén épült meg, az 1751-es egyházlátogatás idején kőépületként ismertetik, amelyben a falazáshoz használt köveket agyag-gal illesztették össze, mész és homok nélkül.⁶⁸ A jelenlegi templom építése az egyházközség történetét elsőként megíró Dudinszky Antal parókus (1828–1832) szerint, Kőszeghy György lelképásztorkodása (1771–1778) idejében kezdődött, és még utódai idejében is folytatódott.⁶⁹ A torony csak a század végén épülhetett meg, állítólag Batthyány József prímás (1776–1799) hathatós anyagi segítségével,⁷⁰ bár egy korábbi feljegyzése szerint a prímás az egyik mádi tartózkodása alatt a mezőzombori parókusnak 400 forintot adott toronyépítésre, míg a szerencsi

⁶⁴ MOL T 62. No. 1365. TERDIK SZILVESZTER: „Elsőrendű ipari termékek”. A Néprajzi Múzeum két ikonosztázionjáról, in Néprajzi Értesítő LXXXVIII. (2006), 151.

⁶⁵ MOL T 62. No 1393/1.

⁶⁶ A templom építésére vonatkozó, 1800-ban kezdett Tokaji protocollum bejegyzését idézi: SIMON KATALIN: A bodorogkeresztúri görög katolikus templom ikonosztázionja, in TŰSKÉS ANNA (szerk.): *Ars perennis. Fiatal művészettörténészek II. konferenciája*, Budapest 2009, 288., 6. j. A Protocollum lelőhelye: GKPL III–1–b. Tokaj.

⁶⁷ A templom 1863-ban, egy tűzvészben súlyosan megsérült, tornyát 1927-ben, a hajót 1935-ben építették újjá, dongaboltozata ekkor készült. Az 1940-es egyházlátogatás erre vonatkozó adatait idézi: SIMON 2009, 288–289, 7. j. A szentély és a szolea fölötti csehüvegboltozat valószínűleg még 18. századi.

⁶⁸ UDVARI 1994, 140. Dudinszky így ír az első templomról: „*Joannes Puszkarszky, sub hoc coepit aedificari Ecclesia in loco, ubi modo intra duas vias existit, infra Kövesbegy tantum ex virgultis, sed quo successive tempore coepit murata esse? cum neque scripto, nec vivo testimonio probari possit, incertum est. Certum tamen est illum ex muro fuisse exstructam in minori quantitate tamen, quam modo sit, adhuc sub parochia Puszkarszky cum hic ultra 40 annos hic continuo mansisse narretur; Turris attamen mansit lignea usque modernaere erectionem.*” GKPL III – 1 – b. Szerencs.

⁶⁹ „*3ius Gergous Kőszeghy vir aevi sui celebris, ac de hac parochia optime meritus; sub Eodem probabilibus moderna Ecclesia murata majores capacitatis, Domus parochialis aeque murata moderna erecta sunt, sumptibus non solum Ecclesiae, et Fidelium, sed etiam illius a potiori, testante diario rationum;*” GKPL III – 1 – b. Szerencs.

⁷⁰ „*Insimul adreperio, quod ad Instantiam Parochi 6ti Petri Laczko sub curatore celebri Michaeli Kacsándi Eminentissimus Cardinalis ac Primas Regni Hungariae Josephus Comes Batthyányi 150 fl Rhenenses in Oppido Mád residens eorum pro Ecclesia haec Gc Szerenciensi obtulerit Ao 1798, die 30a Octobris, quae summa probabilibus in modernaere Turris muratae erectionem immensa fuit.*” Protocollum, 8. o. GKPL III – 1 – b. Tokaj.

parókus Laczkó Péter 150 forintot kapott, amelyet az oltárok és a boltozat építésére fordított.⁷¹

Ezekben az években épült a Sátoraljaújhelyhez közeli Rudabányácska temploma is, méghozzá a hívek adományából és a szőlők jövedelméből. A munkát 1766-ban kezdték és 1774-ben fejezték be.⁷² Érdekessége, hogy a hajó keleti végében megjelenő kliroszok már itt egyenes záródással épültek.

Egy évtizeddel később, az egyenesen záródó klirosz alkalmazása több, a Kamara támogatásával épülő templom alaprajzán is megjelenik, amelyeket Oratschek András építőmester rajzolt. 1784-ben, Végardóra készített tervén (10. kép) elég szokatlan módon, aszimmetrikus klirosz kialakítására gondolt, vagyis csak a déli oldalon épített volna egy, a hajónál alacsonyabb, de két ablakkal is megvilágított kántorhelyet.⁷³ Érdekes megoldás még, hogy a hajó boltozatait tartó falpilléreket a falon kívül, támpillérek módjára rendezte el, belül pedig a fal síkjából csak enyhén kiugró, keskeny pilaszterekről indította a boltozatok között lévő hevederíveket. Oratschek valószínűleg fölmérte, hogy a bizánci rítus igényeinek megfelelően a padokat nem az oldalfalakra merőlegesen, hanem azokkal párhuzamosan, közvetlenül a falak előtt szokás elhelyezni, ezért igyekezhetett minél egységesebb, alig tagolt falsíkot kialakítani.⁷⁴ A terven látható épület végül nem Végardón, hanem Abaujszántón épült meg – különböző módosításokkal –, az évtized végére. Az eredeti tervhez képest mind a két oldalon, és a tervezettnél magasabb, de csak egy ablakkal megvilágított klirosz épült, ezáltal az egész templom szabályos, latin kereszt alaprajzi formát vett föl, amelyben a magasabb kliroszok szabályos kereszt-hajó benyomását keltik. Valószínű, hogy az építész pragmatikus takarékoságát, amelynek eredménye egy aszimmetrikus elrendezésű hajó lett volna, a megrendelők szépérzéke írhatta felül. Az abaujszántói templom alapkövetételére Bacsinszky püspök 1788. május 31-én Bányay András esperest hatalmazta föl,⁷⁵ a templom nagyon hamar elkészült, az építkezés menetéről az első parókus magyar nyelven is részletes beszámolót készített (Függelék 1.).

Állítólag még korábban, 1781-ben épült föl a nagyon hasonló alaprajzi elrendezést mutató sajópetri templom, amelynek a tornya csak 1805-re készült el.⁷⁶ Itt a hajó, boltozatokat hordozó robosztus falpillérei belül maradtak, az egyenesen záródó kliroszok még monumentálisabbak. Érdekesség, hogy a templomon végig terma-ablakok jelennek meg. Az abaujszántói és a sajópetri templommal

⁷¹ „*Szerenciensis Petrus Laczko, sub quo Arae et fornix Ecclesiae exstructa succursie modo Laudati Eminentissimi Primatis 150 Rjnos, gratiose sua hic Maedini existentis praesentiae resolventis et parochianorum industria.*” Bányay András hegyaljai esperes följegyzései a tokaji protocollumban. GKPL III – 1 – b. Tokaj.

⁷² „*Ecclesiae structurae lapidea, capax recipiendarum 450 animarum ex industria Parochianorum et proventu unius vineae anno 1766 aedificari caepita, anno autem 774o plene terminata*” 1778. MOL C 99. 105. cs.

⁷³ MOL T 62 No 1477.

⁷⁴ Hasonló jelenséget figyelt meg Bibó István az alföldi protestáns templomok esetében, amelyek építészeti kialakításához a nagyváradi ortodox, ún. Holdas templomon alkalmazott megoldások jelenthették a mintát. BIBÓ ISTVÁN: Egy sajátos későbarokk építészeti emlékcsoport az Alföldön. in *Építés- építészettudomány*, V (1973), 509–515.

⁷⁵ GKPL IV – 1 – a. Fasc. 9. No 20.

⁷⁶ 1850-es inventárium. GKPL III – 2 – 1. (Szántói esperesi ker. iratai).

rokon a bodrogszerdahelyi (Streda nad Bodrogom) templom is, amelynek pontos építési adatait egyelőre nem ismerjük. Ehhez a csoporthoz áll legközelebb a tolcsvai templom, amelynek építéstörténete még nem egészen tisztázott. Az 1751-es egyházlátogatás folyamán azt írják, hogy új kőtemplom építését hat évvel korábban kezdték meg, de még nem kész.⁷⁷ Bacsinszky püspök 1780. június 2-án engedélyezte a tolcsvaiaknak egy új templom alapkövének letételét.⁷⁸ Az 1796-ban összesített, parókiarendezéssel kapcsolatos iratok jegyzőkönyve szerint Tolcsván 1782-ben, egy ötszáz fő befogadására alkalmas, szilárd anyagú templom alapkövet rakták le.⁷⁹ Az egyházközség több-kevesebb pontossággal vezetett számadáskönyve 1783-ban kezdődik.⁸⁰ 1795-ben, aztán 1802 és 1804 között az új templomra gyűjtenek, 1805-ben viszont az „*otska templom reparatioaért*” fizetnek. Az 1811 és 1827 közötti időszakra nincsenek számadások – pedig egyes schematizmusok szerint éppen 1815-ben épült a templom –,⁸¹ majd 1856/57-ben a leégett templomról esik szó, a következő két évben pedig új templom építésére utalnak elszórt adatok. Lehet, hogy alapvetően csak egy nagyobb helyreállításról volt szó, mert a leégett templom is boltozott volt, toronnyal, mivel 1856/57-ben a „*a leégett templom boltozatja kijurásáért*” fizettek. A kérdés eldöntésében a Munkács-egyházmegyei levéltár anyagában folytatott jövőbeni kutatások nyújthatnak majd segítséget.

Oratschek András készítette az 1780-as években a baskói templom tervét is, amely viszont már szoros kapcsolatot mutat a megvalósult épülettel (11. kép).⁸² Ez a rajz alapvetően az ardói terven látható megoldásokat idézi, azzal a különbséggel, hogy nem egyenesen, hanem félkörívesen záródó kliroszok szerepelnek. A terv az építkezés folyamán tovább módosult, mivel a hajó első, nyugati harmada, az északi és déli irányba szélesebb lett a hajó többi részénél, ugyanis ezen a szakaszon, a kívülre helyezett támpillérek külső síkjában építették meg az oldalfalakat, ami által egy szélesebb, nagyobb befogadó képességű női templomot nyertek. Valószínűleg anyagi okokból ekkor még nem épült kő, hanem csak egy fatorony,⁸³ amelyet már a 19. század első felében szerettek volna szilárdabb építményre cserélni.⁸⁴ Oratschek egyébként ennek a tervnek is elkészítette a fél-kliroszos változatát Mogyoróskára, de az sem valósult meg.⁸⁵

Sárospatakon már az 1780-as években fölmerült az új, kőből építendő templom ötlete. A patakiak először a feloszlatott trinitárius kolostor templomát szeret-

⁷⁷ UDVARI, 1994, 141.

⁷⁸ A sátoraljaújhelyi esperesség protocollumából: Hodinka-hagyaték, MTA Kézirattár Ms. 4815/14. SIMON, 2007, 51–52.

⁷⁹ „Nagy-Tolcsva. (...) *parochia haec anno 744 erecta est (...) Anno 782 fundamenta pro Ecclesia 500 hominum capace e solidis materialibus erigenda posita sunt. Ecclesia haec eget sacra suppellectili.*” MOL C 104. 55. k.

⁸⁰ GKPL III – 1 – 33.

⁸¹ *Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1899*, Ungvarini 1899, 167.

⁸² MOL T 62 No 1478.

⁸³ Az 1817. dec. 6-án készített inventáriumban nem adják meg a pontos építési dátumot, csak annyi szerepel, hogy II. József idejében épült. A tornya fa. GKPL III – 2 – 1. (Szántói esperesi ker. iratai).

⁸⁴ 1823-as toronyterv. MOL T 62. No 863.

⁸⁵ MOL T 62. No 1480/1-2.

ték volna megszerezni (1787), de tervüket végül a Kamara nem hagyta jóvá, pedig már a templom átépítési tervét is elkészítette Bossy Jakab építőmester.⁸⁶ Egy évtized múlva önerőből fogtak hozzá az új templom építéséhez, méghozzá Bossy terveiből kiindulva, de azzal a különbséggel, hogy két kliroszt is építettek, amelyek a bővítési terven még egyáltalán nem szerepeltek.⁸⁷ A kassai kamarai adminisztráció 1799-ben anyagi támogatást kért az Udvari Kamarától a templom befejezésére, amelyet a jelentés szerint a hívek 1794-ben kezdtek el építeni, s falaival 7 öl magasságig jutottak. Azt is följegyzik, hogy fatemplomuk 1728-ban épült.⁸⁸ Az alapkő feliratát közölték az egyházközség protocollumában.⁸⁹ A templom fölszentelését Bacsinszky püspök 1805. aug. 14-án engedélyezte.⁹⁰ A torony csak később épült meg, a munkácsi káptalantól az építéséhez 1814-ben 500 forint építési kölcsönt kaptak (6 %-os kamatra).⁹¹

A szomszédos Végárdón is, amint láttuk, már 1784-ben elkészítették az új templom terveit. A hívek ettől kezdve többször kérték a Kamara segítségét az építkezéshez, mivel a régi templomba alig fértek be, ráadásul méltatlanul közel esett az uradalom gazdasági épületeihez, az ólakhoz, az istállókhöz. Az uradalom ki is jelölte a telket, az építkezés mégsem indult meg, mert amíg az újhelyi római katolikus templom építése be nem fejeződött, addig segítséget nem remélhettek,⁹² akárcsak a patakiak. Az új templom építése 1798-ban már folyt, a tervezettnél többbe került, ezért további 372 forintot utaltak még ki (új összköltség 2019 Ft lett), a torony csak később, 1830-ban készült el.⁹³ A végárdói templom szép arányú homlokzati tornyos épület, különlegessége, hogy a főhomlokzatán három, faragott, díszes kő keretű ajtó kapott helyet, bár az északi ma már funkció nélküli. A déli oldalon is hasonló, igényesen kiképzett ajtókeret nyert elhelyezést. Érdekeség még, hogy a kliroszok alacsonyabbak, mint a hajó, ívelt tetőzetükkel szinte önálló kápolnácska benyomását keltik, még a pataki templom kórusfülkéinél is keskenyebbek (6. kép).

Abodon a templomépítés pontos kezdete nem ismert, valószínűleg az 1770-es években indult meg, a befejezésre a 18. század utolsó évtizedében kerülhetett sor.⁹⁴ A torony akár egy második ütemben, feltételezhetőleg már a 19. század elején épült. Az abodi templom az eddig tárgyalt épületek többségéhez képest kis

⁸⁶ DÉTSHY MIHÁLY: A sárospataki egykori trinitárius kolostor építéstörténete, in A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve 20 (1981), 82–83, az átalakítási terv: 2. kép

⁸⁷ Bossy Jakab Újhelyben is dolgozott a templomot körítő falon 1804-ben. Beadványi napló, 120. tétel. Sátoraljaújhely, Egyházközségi levéltár.

⁸⁸ MOL E 87 233. cs. 20–21. kútfő, f 427–428.

⁸⁹ 1837-ben kezdett jegyzőkönyv. GKPL III–1–b. Sárospatak.

⁹⁰ Beadványi napló, 133. tétel. Sátoraljaújhely, Egyházközségi levéltár

⁹¹ Beadványi napló, 217. tétel. Sátoraljaújhely, Egyházközségi levéltár

⁹² A hívek és uradalmi tisztviselők között folyó levelezés: MOL E 87, 190. cs. 29. kútfő (1797), f. 125–143.

⁹³ A levél magyar fordítását közli a MOL anyagából (jelzet megadása nélkül): TÓTHBEGYI ZSOLT: *A Sárospatak-végárdói görög katolikus egyházközség története (A kezdetektől 1912-ig)*, Szakdolgozat, Nyíregyháza 2006, 35.

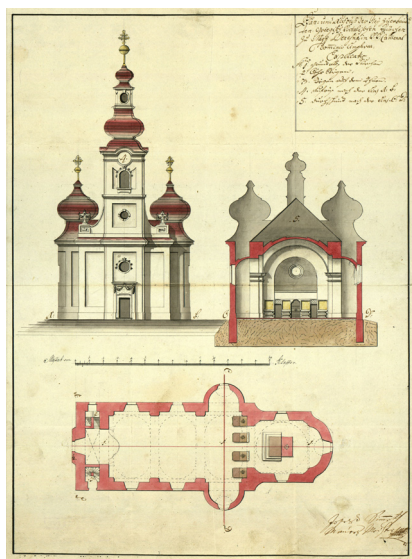
⁹⁴ TERDIK SZILVESZTER: Adatok az abodi görög katolikus templom történetéhez, in Athanasiana 31 (2010), 136–137. (Továbbiakban: Terdik 2010.a).

alapterületű, hajóját a szokásos három helyett csak két csehsüvegboltozat fedi. A kliroszok és a hajó keleti boltszakaszának középtengelye nem esik egybe, ami kevésbé elegáns térképzésnek tűnik.

Az abodi temploméhoz hasonló alaprajzi elrendezést mutat a kányi templom is, amely nagyobb méreteivel egészen monumentális benyomást kelt (5. kép). Kányban a nyugati karzat nem nyúlik be a hajó terébe, hanem csak a torony első szintjén, oratórium-szerűen van kialakítva, akárcsak Abaújszántón, Tokajban, Tolcsván. A kányi templom építéséhez a gyűjtést – az egyházközség 1788-tól vezetett számadáskönyvében fennmaradt latin nyelvű emlékirat szerint –, a hívek már 1781-ben megkezdték, 1785-ben tették le az alapkövet, és a torony kivételével 1797-re be is fejezték. Az ünnepélyes megáldásra 1797 november 5-én került sor, a szertartást Bradács Mihály, kassai általános helynök végezte. Az építkezést a helybéli parókus, id. Vitkovszky János vezette. A hívek a 16 év alatt összesen 3620 rajnai forintot és 17 krajcárt adtak össze. A munkálatokat segítette faanyaggal a jászói (Jasov) uradalom, valamint Szentirmay Gábor közbenjárására Abaúj vármegye is adott egy kis pénzt. A torony építését már csak az utódai tudták folytatni. 1806-ban Grega (?) János szomolnoki (Smolník) építő-, és Petrovics Márton svedléri (Švedlár) ácsmesterek folytatták a torony építését, 1807-ben az egész templomot kívül-belül, ki is meszelték.⁹⁵

A 18. század végére, a hegyaljai kerületben – Komlóska kivételével –, már mindenhol kőtemplom állt. A mezőzombori tornyát 1799-ben fejezték be (a II. világháborúban az egész elpusztult), egyébként az ekkor már szintén álló sajószögedi templommal együtt, a kliroszos típusba tartozott. Az utóbbi érdekessége, hogy szentélye nem íves, hanem sokszögzáródású.⁹⁶

Borsodban szintén a század utolsó negyedében még folyt a leégett korábbi fatemplom helyén a sajópálfalai templom építése, amelynek félköríves kliroszai vannak.⁹⁷ A templom építését az 1877-es egyházlátogatás szerint, 1779-ben Keglevich János kegyúr kezdte meg.⁹⁸ A mucsonyi templomot 1806-ban, az ónapár sze-

*A nagyberézsnai gör. kat. templom terve, 1786.
(MOL T 62 No 1365. 33x47 cm)*

⁹⁵ Számadáskönyv 1788-tól (kötése és az első oldalak hiányoznak). Kány, az egyházközség irattára.

⁹⁶ „*Ecclesia murata*” MOL C 104. 55. k.

⁹⁷ 1796-ban idézik az 1782-es összeírást: „*Ecclesia per parochianos recentius in locum prioris conflagratae erecta nondum in finem perducta est, eoque sacra suppellectili.*” MOL C 104. 55. k.

⁹⁸ Can. Vis. Jegyzőkönyve, 1877. A sajópálfalai egyházközség irattára.

rinti Péter-Pál ünnepen szentelték föl,⁹⁹ a keleti végét a 20. században jelentősen átépítették, eredeti formáját nem ismerjük. Szép, kliroszos formában épült meg 1816-ban a gadnai templom, amelynek koporsó alakú, falazott oltárán az IHS monogram két oldalán az 1816-os évszám szerepel. A templom külső ékítményeit az 1904-és felújítás folyamán nyerte, de a belső szerkezet változatlan maradt, egyedül itt nem építettek nyugati karzatot sem eredetileg, sem később.¹⁰⁰

Szabolcsban is ez a templomforma marad az uralkodó, és nem csak a kamarai birtokokon. Búdon (ma Tiszavasvári) 1775-ben újnak mondják már a templomot,¹⁰¹ amely szép, tágas, nagyméretű kliroszokkal ellátott épület, eredetileg torony nélkül. Hugyaj (ma Érpatak) alapjaitól kezdve épített templomát 1791-ben szentelték föl,¹⁰² amely a kliroszos típusnak egy kisméretű, de igényesen, szépen kidolgozott, torony nélküli példája. 1780 és 1785 között épült föl a nyírbélteki templom.¹⁰³ A szentély eredeti arányai a 20. század közepén, az épület keleti végének lebontásával járó átépítés miatt megváltoztak, az eredeti keleti végződés ismeretlen, ahogy ma már az egységesen síkmennyezetes belsőben az sem dönthető el, hogy eredetileg volt-e diadalív.

A 18. század végére kialakult kliroszos formában kezdték el építeni 1806-ban az újfehértói templomot is (egykor Rácféjértó), amellyel a korábbi, külön „orosz” és „oláh” fatemplomot váltották föl. A templom építése elhúzódott, felszentelésére csak 1832-ben került sor, tornyát 1858-ban emelték.¹⁰⁴

A 19. század elején Szabolcsban is megjelent az egyenes záródású kliroszt alkalmazó típus. Nyírgyulajban 1775-ben már kőtemplom volt toronnyal, előbbi tizenhat utóbbi hat évvel az összeírás előtt épült,¹⁰⁵ formájukról semmi közelebit nem tudunk. 1800-ban már új templom építéséhez kértek engedélyt a munkácsi püspöktől,¹⁰⁶ hamarosan hozzá is fognak a munkához. Az egyházközség fönmaradt számadáskönyve éppen az építkezés idejében nagyon szűkszavú, bár

⁹⁹ A szentelési engedélyt júniusban kapta meg Bacsinszky püspöktől Palkovits János görömbölyi parókus, s ugyanzen a levélpapíron számolt be részletesen a templomszentelés eseményeiről, a résztvevőkről. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 18. No 11.

¹⁰⁰ Inventáriumok: GKPL III – 2 – 6.

¹⁰¹ „*Ecclesiae structurae est murata nova ante 11 circiter annos sumptibus communitatis erecta, incrustatione externa indigens. (...) et quia Ecclesia nova est, ex imaginibus desunt nonnullae, et in iis pro exigentia ritus requisitae picturae, et inaurationes ac praeclusura sexus Muliebris a Viris, et in ea necessariae picturae.*” MOL C 99. 105. cs.

¹⁰² GKPL IV – 1 – a. Fasc 20. No 9.

¹⁰³ „*Anno 1780 erecta, e solidis materialibus, sumptibus populi in loco plano ab incendio minus tuto, anno 1785 benedicta per Joannem Kopcsay, pro tunc Vice Archidiaconum Zabolchiensem nec non Parochum Oppidi Dorog parochum. Ecclesiae tectum ex integrum renovatum anno 1822. turris reparatione eget, interne Iconostasio, nondum tamen perfecte finito ornata.*” 1824. GKPL IV – 1 – a. Fasc 35. No 55.

¹⁰⁴ ENTZ GÉZA (szerk.): *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II.* Budapest 1987, 253. SZABÓ GÁBORNÉ: *Az újfehértói görög katolikus egyházközség története*, Szakdolgozat. Szent Athanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, levelező tagozat, Nyíregyháza 1995.

¹⁰⁵ „*Ecclesiae structura est murata ante 16 circiter annos sumptibus communitatis erecta, reparatione tecti incrustatione item, et dealbatione tam interna quam externa indiget, habet turrim muratam, ante 6 annos expensis pariter parochianorum ecclesiae adjunctam, nondum totaliter perfectam, incrustatione et dealbatione externa, gradibus item internis eget, qua hactenus ob defectum sumptuum perfici haud potuerant.*” MOL C 99. 105. cs.

¹⁰⁶ DAZO Fond 151. Opisz 6. Nr 612.

látszik, hogy elkezdtek vezetni a munkálatok számadásait, de végül nem írtak be csak néhány adatot.¹⁰⁷ Az 1822-es egyházlátogatás szerint a templom 1809-re lett kész, de 1807-ben már megáldották.¹⁰⁸ A hajót két csehsüvegboltozat fedi, a keleti szélesebb, kívül rizalitként mozgatja meg a hajó falait. A szentély szegmensívben záródik. A torony a hajó nyugati fala elé épült, érdekes, hogy a második szintjén egy lant alakú ablakocska is nyílik a nyugati falán. A szentély fölött huszártorony magasodik.

A gyulajihoz hasonló szerkezetű, de nagyobb, egy boltszakasszal hosszabb hajóval rendelkezik az ópályi templom, amely szintén a 19. század első éveiben épülhetett. A templom külső falait mind a két helyen kettős lizénákkal tagolták.

Hasonló építészeti megoldásokat követ a nyírkarászi templom is, amelynek építését az egyházközség számadáskönyvei segítségével jól lehet követni. Az építkezés előkészítését 1809-ben kezdték: köveket hozattak (nyilván az alapozáshoz), a következő években főleg a téglavetőknek fizetnek, 1811-ben pedig már a „*kőméves májsternek*” is. 1813-ban még az „*ó templom reparatiójáért*” is fizetnek, ami azt mutatja, hogy az új nem volt kész. 1816 és 1818 között a templom fedelét készítik. 1818-ban a *májster* Károlyból való kiszállításért vett fel pénzt, ami azt jelentheti, hogy az építkezést valamelyik nagykárolyi mester irányította. 1818. november 23-án a templomszentelés költségeit összesítették, december 20-án „*Nagy Sámuelnek templom szenteléséhez az esperes kibozásáért – 3 rfl*” járt, ezek szerint ekkor már használható volt az épület, bár még a következő néhány év kifizetései azt mutatják, hogy volt még munka. A karászi templom nagyobb méretű, mint a gyulaji és az ópályi templom, szentélye a többiekéhez képest szokatlanul tágas, és szabályos félkör alaprajzúnak tűnik.

Természetesen Szatmárban is számos, kliroszos templom épült, hiszen itt állt az egyik „őskép”, az 1739-ben befejezett nagykárolyi „orosz” templom. A Nyíri kerületben a hagyományos kliroszos formát követte a 19. század legelején épült, a 20. század végén lebontott hodászi templom. Érdekes megoldást választottak Gebén (ma Nyírkáta), ahol szintén a 19. század első évtizedeiben készült el az új, téglatemplom.¹⁰⁹ A félköríves szentély boltozott, a hajó síkmennyezetes. A kliroszok az oldalfalakon ablak nélküli, félköríves kiugrásként, felnagyított féloszlopként jelennek meg (8. kép), míg belül egy nagyobb méretű szoborfülkére hasonlítanak, amely az aljzattól körülbelül csak a hajó falmagasságának a közepéig terjed.

A diadalív belső oldalán, a déli oldalon latin és egyházi szláv nyelvű kőbe vésett felirat emlékezik meg arról, hogy 1828-ban bővítették a középkori fábiánházi templomot. A bővítés nyugati és keleti irányba egyaránt kiterjedt, egy egységes késő barokk, klasszicista jegyeket mutató épület köntösét öltötte magára az egész

¹⁰⁷ GKPL III – 1 – 24.

¹⁰⁸ „*Ecclesia haec aeprahabita sua donec e fidelium piis legatis, e solidis materialibus erecta anno 1809 plum consummata est, aedificabatur vero circiter annis 10. benedicta est anno 1807 per ejus temporis VADiaconum Gyulajensem parochum Karolyiensem Georgium Molnár*” (...) *Interiorius Ecclesia, altaris imagine antiqua, nova isconostasi, cathedra et chorus conducenter provisiva. Turris attamen et tectum ecclesia renovandum esset.*” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 35. No 50.

¹⁰⁹ 1775-ben itt még fatemplom állt (MOL. C 99. 105. cs.), ezért az a helyi hagyomány, amely a templom építését 1758-ra teszi, nem fogadható el.

templom. A keleti bővítménynek lényeges eleme a két félköríves klirosz, valamint a hajóval egy szélességű, roppant tágas, szabályos félköríves szentély. A fábiánházi templomon a kliroszok fölött lanternás hagymasisakok jelennek meg. Ehhez hasonló forma már a 18. század végén a nagybereznai templom tervén is föltűnt, de igazi karriert Szatmárban futott be, ahol a nagyobb városi templomok kedvelt megoldása lett (Nagykároly, „oláh” templom, 18. század második fele, Szatmárnémeti, szatmári rész temploma, 19. század eleje), de néhány községben is követték, illetve variálták ezt a tetőformát (Nagypeleske/Peleş és Érdengeled/Dindeşti, 1830-as évek), akárcsak Fábiánházán.

Természetesen Biharban sem maradt ismeretlen a kliroszos forma. Pocsaj temploma valamikor a 18. század legvégén épülhetett, mindenesetre 1796-ban még mindig az elég rossz állapotban lévő fatemplomot említik.¹¹⁰ A pocsaji téglatemplom egyszerű kialakítású, különösebb műrészletek már csak a torony felsőbb szintjén maradtak. A belső is stukatúros mennyezettel ellátott, még diadalív sem épült.

3.3. Klirosz nélküli kőtemplomok

A 18. század közepén épült templomok egy részét, amint a fönti esetek mutatták, már a század végén új épületek váltották föl. Ezek eredeti formájáról jelenleg nem tudunk semmit. A domináns kliroszos típus mellett természetesen az egyszerűbb építészeti formákat követő épületek is tovább épülnek.

A kevésbé tehetős egyházközségek rendszerint csak a legegyszerűbb formájú templomok építését engedhették meg maguknak. Boldogkőváralján a kisméretű templomot 1752-ben kezdte el építeni az akkori parókus részben a hívek, részben saját (!) költségén, torony nélkül, 1769-ben fedték be.¹¹¹ A téglalap alaprajzú hajóhoz félköríves apszis csatlakozik, különösebb műrészletek nélkül (3. kép). A hajó nyugati végén eredetileg fából készült torony magasodott, ami 1844-nél nem lehetett korábbi, mivel ebben az évben tűzvész pusztította a templomot. A károk olyan súlyosak voltak, hogy a munkácsi püspök is támogatta az országos gyűjtés megszervezését.¹¹²

Ehhez az egyszerű típusú formához tartozik a leveleki templom is. 1775-ben még régi, romos fatemplomot írtak össze a községben, amely 28 éve épült, elég rossz helyen, mert kertek és istállók között állt.¹¹³ Az új templom alapkövét 1776-ban rakták le, de az építkezés nagyon sokáig elhúzódott, a felszentelésére csak

¹¹⁰ „*Ecclesiae structura est lignea, per parochianos anno 1707 aedificata, atque per eosdem 1739 reparata, nonnisi 159 animarum recipiendarum capax.*” MOL C 104. 26. k. Itt az 1777-es összeírás adatait vették át: MOL C 99. 105. cs.

¹¹¹ „*Illus pchus Georgius Ujbelyi, alias Kolchar nominatus ab anno 1745-1768 2/5. Anno 1752 idem incipit in locum ruinatae lignae Ecclesiam ex materialibus solidis prout actu exstructa habetur partim sumptibus propriis, partim parochianorum aedificare. (...) IVus pchus Georgius Árvay socero suo in pchia successor anno 1769 Ecclia tecta esse dicitur absque turri.*” GKPL III – 2 – 1.

¹¹² GKPL III – 1 – b. Hajdúdorog.

¹¹³ MOL C 99. 105. cs.

1797-ben került sor.¹¹⁴ A téglalap alaprajzú hajó síkmennyezetes, a félköríves szentély boltozott, a nyugati végen itt még megvan a fából készült torony is.

Az egykori Csanád vármegye székhelyére, Makóra Stanislavich Miklós, Temesváron székelő csanádi római katolikus püspök telepített ruténokat a 18. század közepén, ő maradt aztán az egyházközség kegyura is. A híveknek 1745-ben vályog temploma volt, az új kőtemplomhoz 1777-ben költségvetést készített Mathias Stebuchner csanádi pallér, mintegy 7492 forint értékben. A csanádi püspök, mint kegyúr, ennek fényében 1778-ban 5000 forintnyi támogatást kért az építkezéshez a Cassa Parochorumtól.¹¹⁵ Későbbi források szerint 1776 és 1778 között épült föl, valóban az Uralkodó hathatós támogatásával,¹¹⁶ az 1844-es egyházlátogatás jegyzőkönyvében azt írják, hogy 1786-ban szentelte föl Drágosy Mózes nagyvárad-i püspök.¹¹⁷ A makói templom síkmennyezetes, építészeti tagozatokkal ékesített tornya a hajó nyugati falához, önálló tömegként csatlakozik.

Bodrogolaszi a sátorlajújhelyi pálosok kegyurasága alá tartozott a rend felszólításáig, 1782-ig. Ebben az évben készülhetett a Helytartótanács megbízásából, a tervezett parókiarendezés előkészítésére az az összeírás, amelyben 200 főt befogadni képes, falazott templomát említik, sajnos az építés pontos ideje nem derül ki.¹¹⁸ A templom alaprajzi formájával egyedülállónak számít a görög katolikus templomok között: hajója mind a négy sarkán lekerekített téglalap alaprajzi formát mutat, amelyhez keleten négyszögletű, keskenyebb szentély csatlakozik, diadalív nélkül, mivel a belsőben közös, síkmennyezetes fedést alakítottak ki, amely alatt gazdagon profilozott párkány fut körbe. A hajóhoz nyugaton, a szentélynél nem sokkal kisebb alapterületű előcsarnok csatlakozik, erre épül a fölfelé enyhén keskenyedő torony (7. kép). A hajó belső, szemöldökgyámos, egyszerű szalagkeretes ajtajának záróköve két oldalán a következő évszám olvasható: 17 (zárókö) 802. Ha a dátum eredetileg csak 1780 volt, akkor ez a templom befejezésének időpontját jelölheti, míg az (1)802 inkább a torony befejezésének évére utalhat. Az olasz templomnak nincsenek kliroszai, az építőmester a bizánci rítus igényeinek való megfelelést valószínűleg az egész alaprajz centrális jellegével kívánta demonstrálni.

A timári templom 1795-ben épült föl a Kamara segítségével.¹¹⁹ Az átlagosnál magasabb, a korabeli latin templomokhoz hasonló szerkezetű térben csak belül

¹¹⁴ „Ecclesia hujus fundamenta ad huc 1776to anno imposita fuere, ob vicissitudines tamen temporum ad perfectionem deducta plane anno 1797mo, quo et benedicta per Mathiam Batsinszky V. A. Diaconum Karásziensem. Ecclesia haec e materialibus solidis constructa et quidem unice sumptibus fidelium ad eandem pertinentium, in loco Francissum Nitzkei et Ladislaum Irinyi personaliter concessa.” GKPL IV – 1 – a. Fasc 35 No 43.

¹¹⁵ HENSZLMANN LILLA (szerk.): *Acta Cassae Parochorum. Székesfehérvári, Kalocsai, Csanádi és Győri egyházmegye 1733–1779*. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Forráskiadványai VII. Budapest 1971, 79–80. Az eredeti dokumentumok: MOL C 38. Acta C. Par. 15. cs. No 11., No 20., No 22.

¹¹⁶ TÓTH FERENC: *A makói görög katolikus egyházközség kánoni látogatásai*, Makó 1997, 7.

¹¹⁷ TÓTH 1997, 7.

¹¹⁸ „parochia haec ante 100 annos erecta est, jus patronatus habet conventus Ujhelyiensis. Ecclesia murata 200 hominum capax eget suppellectili.” MOL C 104. 55. k.

¹¹⁹ Tarkovics engedélye a megáldásra: GKPL IV – 1 – a. Fasc. 12. No 19. „Ecclesia hic loci Anno 1795 e solidis Materialibus sumptibus communitatis cum exiguo adjutorio Exc. Camerae erecta, per Archi Diaconum

érvényesül a keleti térrendezés igénye, ugyanis a diadalív előtti, a szólea fölötti boltszakasz keskenyebb, mint a hajó másik két csehsüvegboltozata, ami által a külső szentély belül egyfajta szeparáltságot élvez, még ha ez az épület külső homlokzatán egyáltalán nem is érzékelhető.

A 19. század elején kezdhették építeni a nyíradonyi templomot is. 1813-ban Nagy Ferenc parókus arra kéri a dorogi esperest, hogy a püspöknél kezdeményezze: írjon köszönő levelet a kegyúrnak, mivel a három évvel korábban, a templom építésére fölvelt kölcsönt elengedte a közösségnek.¹²⁰ Úgy tűnik, hogy az új téglá templom nem a régi helyére épült, mivel négy évvel később a parókus már azért ír Dorogra, hogy az esperes segítsen meggyőzni a kegyurat, hogy az „*ótska és düllőfélben lévő templom*” telkét ne vegye el tőlük, mivel ott szeretnének iskolát építeni.¹²¹ Valószínű, hogy a templom tornya még később lett csak kész.

Ezekben az években épülhetett a nyíraczádi templom is, bár eredeti keleti végződését nem ismerjük, mivel a 20. század közepén megvalósult bővítés során lebontották.

A Kassa város kegyurasága alá tartozó Garadna templomát 1808-ban kezdték építeni, de a munkálatok elhúzódtak. Az 1814-es összeírás szerint még állt mellette az 1767-ben újjáépített, régi fatemplom, amelyet ekkor használtak. A hajót négy csehsüvegboltozat fedi, a szentély szintén boltozott. Érdekessége, hogy a hajó ablakai téglalap alakúak, csak a szentély keleti végében jelenik meg egy ovális ablak. A templom tornya 1835-ben épült, az orosz cár támogatásával, a pénzügyi segítségre ügyesen szert tevő parókusról még Kazinczy is megemlékezik.

Ebben az időben épült a filkeházi templom is. A 17. század végén valószínűleg voltak már itt rutének, 1720-ra viszont a járványok miatt újra kipusztult a lakosság. 1724-ben már 13 jobbágyot említenek, ami a benépesülés gyors ütemét jelzi.¹²² A jelenlegi templom építését 1804-ben kezdték és 1813-ban fejezték be a közösség költségén, még ebben az évben, pünkösöd második napján föl is szentelték.¹²³ Szentélye félkörívesen záródik, félkupolával fedett, a hajóban csehsüvegboltozat épült.

A schematizmusok és a szakirodalom 1807-re helyezi a nyírparasznyai templom építését. A fennmaradt számadáskönyvekből viszont kiderült, hogy az egyházközség csak 1822-ben szerezte meg azt a telket, amelyen a templom áll, a következő évben Fock Ignác, nagykárolyi kőműves mesterrel kötöttek egyezséget az építésre. Ettől kezdve egy Huck Márton nevű pallérnak is fizetnek rendszeresen, amíg a templom el nem készül. 1825-ben már a templom tetőzetén dolgozott Gábor János ács, a szentély feletti kis huszártoronyra a kereszt két év múlva került föl. 1833/34-ben Fock mesternek még fizettek 500, majd ebben az időben már a templom szentelésre is kiadtak 102 forintot. A torony építése persze még to-

entum Szaboltsienssem Gregorium Tarkovits benedicta ad Nativitatem Virginis Mariae. Situatur in mediculio possessionis, et Fundi Parochialis in loco sicco ab inundio” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 24.

¹²⁰ 1813. aug. 21. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 22. No 14.

¹²¹ A levelet Terdik János nótárius írta. 1817 márc. 16. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 25 No 30.

¹²² PETERCSÁK TIVADAR: *Filkeháza évszázada és hagyományai*, Filkeháza 2001, 12–14.

¹²³ PETERCSÁK 2001, 15.

vább tartott, 1838/39-ben is szerepelnek az építésére utaló tételek.¹²⁴ A parasznai templom építészeti megformálásában már csak annyi őrzi az ősi keleti gyakorlatot, hogy nem épült sekrestye, a szentély északi részében pedig külön fülkét alakítottak ki az előkészítő asztal számára.

A sematizmusokban szereplő, a 19. század eleji építésre utaló adatok valószínűleg a vértesi és a kokadi templom esetében sem helytállóak. Mind a kettő inkább a század közepén, vagy a második felében épülhetett meg. A nagyváradi püspöki levéltár anyagában végzett kutatásoktól várhatunk még újabb eredményeket ezen a téren.

3.4. Vályogból épült templomok

Makó esetében már említettük, hogy az első templom vályogból épült. A nyírpazonyi templomot ugyancsak vályogból építették 1765 körül, hogy mikor és ki szentelte föl, 1775-ben nem adták meg.¹²⁵ Ez a templom egészen az 1930-as években történt lebontásáig szolgálta a közösséget. Kevesen tudják, hogy még ma is léteznek vályogtemplomok: a nyírszőlősi szinte teljesen, a kótaji vegyes téglafalazással, a 19. század végén épült.

4. Összegzés

A kutatási programban kijelölt templomok építőanyag szerinti, azon belül pedig egyfajta tipológiai csoportosítása nem volt hiába való. Az összképből világosan kitűnik, hogy a Munkácsi Egyházmegyének, az ország közepe felé eső területein, a század második felében rohamosan terjedt a kliroszt alkalmazó alaprajzi séma az új templomok esetében. Minden bizonnyal azért, mert ez az épületforma felelt meg leginkább a korszak igényeinek: az alapvetően nyugati típusú templomok az oldalapszisok alkalmazásának köszönhetően formailag sajátos jegyeket vettek föl, ami a külsőn is világosan megmutatkozott, látványosan eltért a korabeli latin standardtól, pláne ha még a tetőt díszítő tornyok is megépültek, ugyanakkor a belsőben a bizánci liturgia sajátos térigényeit is maximálisan ki tudta elégíteni. Nem véletlen, hogy ez a forma még a 19. és a 20. században is kedvelt marad bizonyos vidékeken, főleg az első, látványosabb, monumentálisabb példák környezetében, de a 21. században újra kedvelté vált az üldöztetéstől megszabaduló görög katolikus közösségek építészetében is.

További kutatást igényel még annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a hazai ortodox templomépítészetben a 18. század második felétől megjelenő kliroszos

¹²⁴Számadáskönyv 1802–1876. GKPL III – 1 – 25. Az 1834-es templomszenteléstől egy latin és egy magyar bejegyzéssel is megemlékeztek az egyházközség protocollumában. GKPL III – 1 – b. Nyírparasznya.

¹²⁵„*Ecclesiae structura. Est nova e crudis lateribus ab annis circiter 10 sumptibus communitatis aedificata, dealbatione, ornatibus internis, vestimentis necessariis 6 libris ritualibus calice, quo nunc mutuo utitur destituta.*” MOL C 104. 55. k.

épületek vajon egy párhuzamos fejlődés eredményei,¹²⁶ vagy a kor udvari, kamarai alkalmazásban álló, időnként talán mindkét felekezet számára dolgozó mesterei révén megvalósuló kapcsolat gyümölcsei.

¹²⁶ A hazai ortodox templomépítéssel Somogyi Árpád foglalkozott elsőként, de ezt a problémát nem érintette: SOMOGYI ÁRPÁD: Későbizánci hagyományok a magyarországi pravoszlávok építőművészetében, in *Építés- és közlekedéstudományi Közlemények IV* (1960), 61–94. A szerb templomokban a kántorhelyet pevnícának hívják. Hazai ortodox templomok építészeti tipológiájával foglalkozik, a típus egyes variánsait ismerteti: VUKOSZÁVLYEV ZORÁN: Új építéstörténeti adatok Baranya megye szerb ortodox templomainak periodizációjához, in *Építés- Építészettudomány XXIX.* (2001), 264–287.

II.

A templomok berendezése: oltárok, ikonosztázionok

A mai szemlélő nehezen érzékeli azt a léptékváltást, amit a fatemplomok és a parasztházak belvilágához szokott, 18–19. században élt görög katolikusok az új, szilárd anyagból készült templomok megjelenésével tapasztalhattak. A liturgikus tér kitágult, az apró nyílásokon épp hogy csak beszűrődő napsugarak keltette félhomályt a nagyméretű ablakokon beáramló, magas és tágas tereket átjáró világos fényözön váltotta föl. Az új tér, új berendezést is kívánt. A súlyos anyagi áldozatokat követelő építkezés azonban sokszor már nem tette lehetővé az építendő közösség számára, hogy a korábbi, rendszerint jóval kisebb épületet fölváltó, nagy belvilággal és alapterülettel rendelkező új templomot a kor ízlése, divatja szerint be is rendezze.¹²⁷ Jobb híján a korábbi templom berendezését mentették át az újba is, alapvetően csak ideiglenes megoldásként, de aztán sokszor hosszú évtizedekig nem történt változás.

A 18. és a 19. századi összeírásokban, illetve egyházközségi leltárakban sokszor följegyzik, hogy az új templom berendezése még a régiből származik. Rudabányácskán 1778-ban az „*Ara major*” (ami vagy a főoltárt, vagy az ikonosztáziont jelenti) régi volt, a korábbi templomból hozták át.¹²⁸ Végárdón az 1817-es leltár említi az új épülethez alakított, de még a régiből átszállított ikonosztáziont,¹²⁹ akárcsak Timáron néhány évvel később.¹³⁰ Ez a gyakorlat a 19. században sem változott: Nagypeleskén az 1830-as években,¹³¹ Nyírlugoson az 1871-ben befejezett új templomba kerültek át a régi ikonosztázion darabjai, amelyeket szintén próbáltak az új épület adottságaihoz igazítani.¹³²

Ha az egyházközségekben végre elkészült az új ikonosztázion, a régit általában eladták, de bizonyos részeit meg is tarthatták, a maradékot pedig egyszerűen kitétték, és idővel elpusztult. A szerencsi egyházközség 1813-ban a pereieknek adta el a korábbi ikonosztázion darabjait, amely valószínűleg még az előző században

¹²⁷ Egy kőtemplom építése körülbelül tízszer annyiba került, mint egy fatemplomé. Máramarosi példákkal mutatta ezt be: BABOȘ, ALEXANDRU: *Tracing a Sacred Building Tradition. Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramureș until the turn of the 18th Century*, Norrköping 2004, 114–115.

¹²⁸ „*ara major tanquam vetus, et nimium attrita, siquidem ex veteri diruta Ecclesia haberetur.*” 1778. MOL C 99. 105. cs.

¹²⁹ „*2° Iconostasion ex antiqua Ecclesia ad novam translatum et adaptatum.*” 1817. nov. 10. Sátoraljaújhely, az egyházközség irattára (Újhelyi esperesi kerület). Az 1892-es leltárban még említik az avult ikonosztáziont. TÓTHBEGYI 2006, 37.

¹³⁰ „*Iconostasis ex antiqua Ecclesia translata habetur, ad hanc adhuc in statu bono.*” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 24.

¹³¹ TERDIK–PALLAI 2006, 23–24.

¹³² TERDIK 2009, 124–125.

épített korábbi templomból származott.¹³³ A perei kőtemplom 1812-ben épült, az 1830-as leltárból kiderül, hogy a szentély egy fallal volt elválasztva a hajótól, amelyen különböző ikonok függtek: Krisztus Főpap a 12 apostollal, a 12 ünnepből hat, mivel a jobb oldalon csak a képek helye volt meg. A négy alapképen kívül volt még hét darab, üveg alá helyezett ábrázolás is. A leírás az összes képet és faragást igen durva munkának minősíti. Valószínűsíthető, hogy az apostol-, az ünnepsor és az alapképek származhattak Szerencsről.¹³⁴

A kiskállói paticsból (vesszőből font, sárral tapasztott falazat) épült templomba pedig az újfahértói lebontott román fatemplom ikonosztázionját mentették át az 1822-es egyház-látogatási jegyzőkönyv szerint.¹³⁵

Több templomban persze az új ikonosztázion elkészülte után is megőrizték a korábbi képfal egyes elemit, mint ahogy Baktakéken¹³⁶ és Abaújszolnokon¹³⁷ történt. Arra is van példa, hogy egyes elemeiket újra hasznosították: Tokajban a Szent Miklós képet a szószék hátfalába illesztették,¹³⁸ Tolcsván Barlanglakó Antal és Teodóz ikonját az egyik mellékoltár előlapjaként alkalmazták.¹³⁹ Eddig nem ismert töredéket találtunk 2010 őszén a Szatmár megyei Jánkon: az előkészítő oltár eredetileg a korábbi fatemplom ikonosztázionjához tartozhatott és annak védőszentje, Mihály arkangyal ikonja előtt álló asztal lehetett, mivel hullámíves keresztmetszetű előlapján, díszesen faragott keretbe helyezett, az átfestések alól Szent Mihályt megnevező egyházi szláv felirat töredéke tűnik elő.

1875-ben Fábianházán a parókus úgy vélte, hogy „*az asszonyi templomban a régi ikonosztáziból (származnak), a Krisztus és az Isten anyja képei az oldal falakon.*”¹⁴⁰ 1880-ban Sátoraljaújhelyen állítólag voltak még olyan képek, amelyek a korábbi ikonosztázionhoz tartozhattak, bár máshol meg azt állítják, hogy a régi képfalat eladták Újvárosba.¹⁴¹

Néha a pusztulás kezdete is dokumentált: Baskón 1817-ben, az új képállvány építéséhez közel eső esztendőben a korábbi ikonosztázion Királyi és diakónusi

¹³³ A perei számadáskönyvben szereplő tétel. GKPL III – 2 – 1. A szerencsi számadáskönyvben: „5. *El adott ócska ikonosztázéért - 24 Rflni*” GKPL III – 1 – 30.

¹³⁴ „*omnia haec crudissimae sunt sculpturae et picturae.*” GKPL III – 2 – 1. A perei templomot az 1850-es években egy földcsuszamlás elsodorta, nyilván az ikonok ekkor pusztulhattak el.

¹³⁵ „*Iconostasis satis pulchram, non pridem ex abolitae Fejértoieni Valachica Ecclesia procuratam.*” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 15. 1751-ben ezt írták a rácfejtői román templom berendezéséről: „*Imaginibus localibus commodo instructa, praeterquam, quod in majori Ara nulla imago est.*” DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 1289. f. 24v.

¹³⁶ Két alapkép, a keretükkel és asztalaikkal együtt. PUSKÁS 2008, 225., 72–73. színes kép. Több darabja pedig a filiába került.

¹³⁷ Egykori főoltár, és két alapkép. PUSKÁS 2008, 248. 137–139. kép.

¹³⁸ Ezt Puskás Bernadett azonosította: PUSKÁS 2008, 189–190, 159. kép

¹³⁹ Innen kiemelve és restaurálva, a Nyíregyházi Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény kiállításán látható. PUSKÁS 2008, 122, 48. színes kép. Tolcsván állítólag a 20. század második felében még a proszforavágó deszka is egy ikon töredéke volt.

¹⁴⁰ Leltár, 1875. márc. 17. GKPL III – 1 – 10.

¹⁴¹ Leltár 1880-ból. Sátoraljaújhely, az egyházközség irattára. Szaláncújvárosról lehet szó (Slanské Nové Mesto). Az itteni templomban jelenleg nincs régi ikonosztázion.

kapui már a templom karzatán voltak, használaton kívül, négy nagy (valószínűleg alap-) képpel együtt.¹⁴²

A 19. századra jellemző, hogyha az új ikonosztázion elkészült, akkor gyakran évtizedekig nem jutott pénz a kifestésére. 1822-ben a vencesellői templom ikonosztázionja még festés nélkül állt,¹⁴³ akárcsak az abaujszántói, vagy éppen az abodi templomban, amelyekben az állványzat kifestésére a beállítás után 15–20 évvel később került sor.¹⁴⁴

1. 18. századi oltárok

Sárospatakon, a torony alatti déli helyiségben egy, a templom építésénél korábbi oltár maradt fenn (15. kép). Igaz, az eredeti oltárképét már kicserélték, de a rézsűs kiképzésű, áttört faragású oszlopokkal, hangsúlyos, törtvonalú párkánnyal koronázott keretépítmény, illetve az eredeti tabernákulum, és az ennek oldalaihoz kapcsolódó, lépcsőzetesen kialakított gyertyatartó polcocsók eredetiek. A sekrestyében van egy erősen átfestett, Szent Péter és Pál apostol kép, amelyről úgy tartják, hogy eredetileg ehhez az oltárhoz tartozott. Alapos restaurátori vizsgálatok nélkül ebben a kérdésben egyelőre nem lehet állást foglalni. A szentségház ajtaján a hátrakötözött, szenvedő Krisztus alakja látható (16. kép). Ez az ikonográfiai téma az oltárok esetében már nem ritka a 18. században. Kérdés, hogy az oltár egyáltalán Sárospatakra készült-e, mivel a nagyon jelentős, oszlopos Szent Simeont ábrázoló ikon¹⁴⁵ a közeli Makkoshotyka templomából került át, amelynek ez a szent volt a patrónusa, és valószínűleg az ottani ikonosztázion alapképe lehetett. Nem zárható ki, hogy amikor a hotyikai fatemplomot lebontották, a többi berendezési tárgyat is átszállították. A pataki oltár esetében az is szembetűnő, hogy a szentségházban belül van egy kis polc, amelyben a zöld elszíneződések arra utalhatnak, hogy az Oltáriszentségen kívül itt őrizhették a szent olajokat is.

Ez a típusú oltárforma a 18. század közepén, második felében kezdett elterjedni a Munkácsi Egyházmegyében. Elképzelhető, hogy az 1720-ban a lengyelországi zamość-ban tartott görög katolikus zsinat latinizáló törekvéseinek konkrét megnyilvánulásáról van szó, mivel az ortodox hagyomány mindvégig ellenállt az oltárra helyezett ikonok alkalmazásának, egyedül a baldachin használata terjedt

¹⁴²1817. dec. 6. „36° *Quatuor imagines antiquae in Podio extra usum poritae. 37° Una Regia porta, et duae laterales antiquae, sculptae, non pictae extra usum.*” GKPL III – 2 – 1. (esperesi levéltár).

¹⁴³„*Ecclesia haec fornices instructa laqueari provisae, sanctuarium item et aram neutiquam splendidam habet, quae tamen asservatur munde, Iconostasion ex nudis asservibus absque pictura, est in ea cathedra concionatoria et chorus. In turri neo erecta dantur campanae duae...*” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 11.

¹⁴⁴TERDIK 2010.a, 139., 147. Abaujszántón az 1830-as Inventárium szerint még az oltár és az előkészítő sem volt festve: „*Sanctuarium utrumque constrictum habet in medio aram elegantem, et amplam cum tecto instar baldachini tabernacolo, et 4 candelabris ligneis, quorum hodiernum nihil pictum est. (...) A dextris ara in pariete situatur prothesis formam arae referens, et armarii insimul vices obiens, pulchrae sculpturae nondum picta cum duobus ligneis sculptis, et non pictis candelabris, sumptibus Evae Varga curata...*” GKPL III – 2 – 1.

¹⁴⁵PUSKÁS 2008, 126., 39. színes kép.

el, hiszen ennek komoly, késő antik előzményei vannak. Az 1751 és 1753 között végzett egyházlátogatás során már sok helyen volt oltárkép, ha még nem lett volna, a hiányát is följegyezték. Ekkoriban kezdett elterjedni a latin típusú, kulccsal zárható szentségházak használata is, lassan teljesen kiszorítva az egyszerű doboz alakú, vagy templom formájú fa kivotokat, ezüst pixiseket, vagy éppen a különleges formájú, szintén latin hatásra készült fa cibóriumokat.¹⁴⁶ Elképzelhető, hogy a látogatást végző Olsavszky Mihály Mánuel püspök (1743–1767) már elvárásként fogalmazta meg az oltárképek, oltárretábulumok építését, mivel szülőfalujában, Nagyvolsván (Olšavica), ő maga építtetett egy szabályos latin oltárt főoltárként, amelyben két, váltogatható (!) oltárkép nyert elhelyezést.¹⁴⁷

Korainak számító, a 18. század utolsó évtizedeire datálható oltárretábulumok maradtak fenn Szatmár megyei falvakban is. Nyírderzs középkori templomában a megostorozott Krisztust ábrázoló ikon-oltárképet¹⁴⁸ három-három oszlop keretezi, az oltár tetején és két oldalán gazdag, szőlőmintából komponált, áttört faragású szárnyak készültek. Sajnos a felépítmény alsó része, predellája elpusztult, nem világos, hogy eredetileg tartozott-e hozzá szentségház.

Hasonló stílusú, de jóval nagyobb méretű oltárépítmény áll a fábiánházi templomban (23. kép). Az oltárkép az Eucharisztia alapítására utal, a Titkos vacsorát ábrázolja. A faragványok a derzsihez nagyon hasonló stílusúak, de az oszlopok változatosabb formavilágot mutatnak: egyazon darabon a csavart és kanellurázott oszloptörzsek váltakoznak. A kép fölött egy háromkaréjos, áttört faragású, egykor bojtokkal díszített baldachin jelenik meg, csúcán a Szentlélek galambja lebeg. Az oltár oromzatán, a baldachin két oldalára helyezett, rácsos mintázatú, rózsákkal gazdagított faragványok más stílusúak, mint az oltár többi faragványa, valamivel később készülhettek, és ikonosztáziont faragó mestertől származhatnak. Mivel az oltárkép az ikonosztázion képeivel azonos stílusú, feltételezhető, hogy a korábban elkészült oltár festőjét hívták meg az ikonosztázion elkészítéséhez is, de az sem zárható ki, hogy a korábban elkészített oltárépítmény csak az ikonosztázionnal egy időben kapott festői díszítést. Fábiánházán az eredeti szentségház nyoma az oltárkép alján tekeredő voluták között fölfedezhető, viszont a 19. század végén eléje helyezett új szentségház miatt nehezen tanulmányozható.

Ehhez a csoporthoz tartozik az ópályi templom oltára is, de kisebb méretű, mint a fábiánházi (24. kép). Az egész felépítmény a képpel együtt erősen átfestett, a predella és a szentségház későbbi. Az oromzatban itt is megjelenik az áttört faragású baldachin motívum, és a Lelket jelképező galamb. Nem zárható ki, hogy ez az oltár még a fatemplom számára készült valamikor a 18. század végén, s onnan helyezték át az új kőtemplomba. 2010 őszén a nagydobosi régi parókiáról kerültek

¹⁴⁶ Ezekből a 18. századi fa szentségtartókból szép válogatást lehet látni a bártfai Sárosi Ikonmúzeum állandó kiállításán.

¹⁴⁷ TERDIK SZILVESZTER: A pócsi szűzanya kegyképének másolatai, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.): *A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga*, Nyíregyháza 2005, 52., 4. kép

¹⁴⁸ A kép ikonográfiájával foglalkozott: PUSKÁS BERNADETT: A Passió ábrázolása a Kárpát-vidék ikonfestészetében, in Posztbizánci Közlemények III. 1997, 122–132.; PUSKÁS 2008, 214–216.

elő olyan, volutubán végződő, eredetileg oltárépítmény keretéhez tartozó faragványok, amelyek stílusuk alapján ehhez a csoporthoz köthetők, ezért feltételezhető, hogy hasonló felépítménnyel bíró oltára lehetett a nagydobosi fatemplomnak is.

2. 18. századi ikonosztázionok

2.1. *Máriapócs*

A kegytemplom azon kevés 18. századi kőtemplomunk közé tartozik, amelyben még eredeti helyén áll – igaz némileg átalakítva –, az első ikonosztázion is. A képállvány díszes szerkezetét 1748 decemberétől a következő év augusztusáig Konstantinosz Thaliodorosz, magát konstantinápolyi eredetűnek valló szobrász faragta.¹⁴⁹ A monumentális képállvány a hagyományoknak megfelelően háromajtós, három nagy, és több kisebb képsorral, de – a szobrász balkáni eredetének megfelelően –, néhány részletében a Kárpát-vidék művészetében alig ismert megoldásokat is mutat. Az egész felépítmény arányrendszere, díszítő stílusa a Török Birodalomban élő ortodox népek 16. század végétől formálódó művészetének kiforrott példája, amelyben ügyesen ötvöződik a késő bizánci, a nyugati késő reneszánsz és barokk, valamint a korabeli iszlám művészet ornamentikájának sokfélesége.

Az egyik, alapvetően a balkáni reprezentatív ikonosztázionokra jellemző megoldás a pócsi képfalon, hogy az alapképek fölött díszes, áttört faragású párkányt alakítottak ki, amelyen a dúsan burjánzó szőlőmotívumok között képmezők is föltűnnek. A hasonló ikonosztázionokon ezen a párkányon Krisztus ősei/próféták szoktak szerepelni, középen az ősatya, Jessze ábrázolásával.¹⁵⁰ Úgy tűnik, hogy Pócson a faragáshoz képest néhány évvel később dolgozó, az állványzat márványozását készítő festő már nem értette a párkányzat szimbolikus mondanivalóját, és egyszerűen bemárványozta az itt létrehozott képmezőket is.

Szintén a Meditteraneumban elterjedt formai megoldás, hogy a középtengelyben emelkedő oromzati kereszt az ikonosztázion arányaihoz képest is monumentális. A kereszt alatt föltűnő, pikkelyes testű, kitátott pofájú, ellentétes irányba tekeredő sárkányok ábrázolása szintén ismeretlen az északabbra eső régiókban. A két szörny nem csupán öncélú díszítő elem, szimbolikus tartalmuk a bizánci teológiai hagyományból magyarázható: Krisztus a kereszthalálával és föltámadásával győzelmet aratott a föld alsó részeiben rejtőzködő, a gonoszt jelképező sárkányok felett is. Hatalomvesztettségükre hegyes fogaik között lekonyuló, nyílhegycsúcsban végződő nyelvük utal.¹⁵¹

¹⁴⁹TERDIK 2008, 531–532.

¹⁵⁰TERDIK SZILVESZTER: Mária-szimbólumok a balázsfalvi székesegyház ikonosztázán, in KERNY TERÉZIA–TÜSKÉS ANNA (szerk.): *Omnis creatura significans*, Budapest 2009, 216–217.

¹⁵¹TERDIK 2008, 537–540.

Az új képállvány képeit valószínűleg Olsavszky püspök irányításával már a faragás befejezése után elkezdték festeni.¹⁵² Az ikonosztázion szerkezetét borító díszítő festést, és talán az első ikonokat, vagy legalább egy részüket, név szerint nem ismert kassai festő készítette 1756-ig.¹⁵³ A faragott részek eredeti kék, vörös, rózsaszín márványt imitáló festését a 2010-es restaurálás folyamán tárták fel, illetve állították helyre. A faragott növényi ornamentika fekete erezettel díszített zöld, valamint a virágok vörös és kék színezése is több helyen előkerült a 19. század végi aranyozás alatt, de a teljes föltárás és bemutatás – főképp esztétikai okok miatt – nem történhetett meg. Az eredeti, az ornamentikát díszítő festés részleges bemutatása viszont az oromzat akantuszleveleinek egy részén bemutatásra került. Nagy meglepetést jelentett, hogy az oromzat prófétákat ábrázoló, 1896-os képei alatt az első festés idejére tehető prófétaképek kerültek elő: a felső sorban, balról jobbra haladva Áron, Salamon, Dávid és Zakariás, alattuk Illés, Izajás (?), Mózes és Dániel látható. A két sárkány közötti kis képmezőben valószínűleg Gedeon kapott helyet, mivel a fején látható fémsisak általában a bibliai bíra ábrázolásain szokott föltűnni. Festőjüket egyelőre nem sikerült azonosítani, stílusáról annyi azért megállapítható, hogy jól ismerte a korabeli ortodox ikonfestés vezető irányzatait, ikonográfiai előképei talán az ukrán területeken készült metszetek között keresendők. Erre utalhat, hogy pl. Salamon a jeruzsálemi templomra utaló épületként a kijevi Szent Szófia-templom formáit idéző, három hagymakupolás templommodellt tart a kezében. A próféták ikonográfiai párhuzamai pedig a hazai ortodox templomok próféta-ábrázolásaival mutatnak szorosabb kapcsolatot.

A máriapócsi ikonosztázion első képeit egy 1785-ben kelt szerződés tanúsága szerint, a már Olsavszky püspök idejében is előszeretettel foglalkoztatott, galíciai eredetű Spalinszky Mihály festő új ikonjaival váltották föl, néhány évtizeddel az elkészültük után (ezekből ma négy apostol és a Krisztus főpap ikonja van meg különböző gyűjteményekben).¹⁵⁴ Valószínűsíthető, hogy Spalinszky a próféta ikonokat is átfestette, mivel Dávid király képén a restaurálás folyamán láthatóvá vált egy fehér alapra, fekete cirill betűkkel festett, talán valamelyik próféta nevét megadó, töredékes felirat is. A két sárkány közötti képmezőben is több réteg nyoma volt megfigyelhető, különösen egy monokróm férfi-arc egész jól kivehető volt, de a réteg kormeghatározása még várat magára.

Ugyancsak a legutóbbi restaurálás folyamán került elő a két szomorkodó eredeti ikonja is,¹⁵⁵ amelyek egy másik, Spalinszkyknál gyengébb képességű, szintén ismeretlen, valószínűleg a 18. század végén dolgozó mester munkái lehetnek. Tiszázatlan még, hogy a próféták között, félköríves képmezőben, a sírban nyugvó Üdvözítőt ábrázoló ikon, illetve a kereszt nagyon töredékesen föltárt, de be nem mutatott ábrázolása milyen viszonyban áll az oromzat többi ikonjával.

¹⁵² A leveleiben emlegetett tokaji festő egyelőre nem azonosítható. PUSKÁS BERNADETT: A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor, in *Művészettörténeti Értesítő* XLIV (1995), 175.

¹⁵³ TERDIK 2008, 532.

¹⁵⁴ PUSKÁS 2008, 187., 153. kép.

¹⁵⁵ A 19. században, a Spisák-műhelyben készült, rájuk helyezett vászonképek a restaurálás után a Bazilita Gyűjteménybe kerültek.

A máriapócsi ikonosztázió

A máriapócsi ikonosztázió oromzatának részlete

*Gedeon (?) a máriapócsi ikonosztáziónon,
tisztítás közben*

*Salamon próféta a máriapócsi
ikonosztáziónon, tisztítás
után (fotó: Somogyi Márton)*

*Dávid király a máriapócsi
ikonosztáziónon, tisztítás,
tömítés után (fotó: Somogyi Márton)*

A máriapócsi ikonosztázion a 19. század végén, illetve a 20. század közepén olyan változtatásokat szenvedett, amelyek – különösen az alapképsor esetében – az eredeti faragott felületek csonkításával jártak, aminek következtében az egész ikonosztázion eredeti, a képek és a faragott felületek egyensúlyán alapuló arányrendszere megbomlott.

Úgy tűnik, hogy Konsztantinosz mester Pócs után is csak nagyobb volumenű, püspöki megrendeléseket kapott: hozzá, vagy műhelyéhez kapcsolható Nagyváradon (Oradea) az egykori, és Erdélyben a balázsfalvi (Blaj) görög katolikus székesegyház jelenleg is eredeti helyén található ikonosztázionja.¹⁵⁶ A szobrász stílusa a munkácsi egyházmegyében nem akadt követőkre.

2.2. Sátoraljaiújhely

Körülbelül tíz évvel később a pócsi ikonosztázion után készülhetett el a mai napig szintén eredeti helyén álló, a Kárpát-vidéken leginkább elterjedt típusba tartozó sátoraljaiújhelyi képfal (17. kép). Ezt az emléket részletesen leírta, ikonográfiai programját ismertette Puskás Bernadett. Festőit Spalinszky Mihály és Tádé személyében azonosította, ezért a hozzájuk kapcsolható néhány életrajzi adat alapján feltételezi, hogy az Istenszülő alapkép bal alsó sarkában található 1759-es dátumot inkább 1769-ként kellene olvasni.¹⁵⁷ Az 1880-as egyházközségi leltár Mankovics Mihályt tekintette a képfal festőjének, akiről az egyházközségi irattárban egy 1813-ban kiadott püspöki körlevél emlékezett meg. Az egyházközség 1806 és 1868 között vezetett számadáskönyvében viszont Mankovics neve nem szerepel, 1813-ban az ikonosztázion festéséről sem esik szó.¹⁵⁸ Az irattár beérkezési naplója szerint a munkácsi püspök annyit jelentett be a papságnak, hogy Mankovics elvégezte a bécsi akadémiát, és arra kéri őket, hogy bátran alkalmazzák egyházi-festő munkákra. A 19. század végén a leltárt összeállító parókus ezt az adatot próbálta meg helyi vonatkozással is megtölteni. Mindenesetre annyi ebből is látszik, hogy a 19. század végén már nem ismertek az ikonosztázion készítésére vonatkozó adatokat.

Puskás Bernadett többször utalt rá, hogy a Spalinszkyak az ikonosztázionok festése során metszetelőképek segítségével komponálták meg az apostolsor ikonjait.¹⁵⁹ Az egyházmegye területéről bekerült régi könyvek átnézése során sikerült két olyan, Szent Péter és Pál apostolt ábrázoló metszetet találni, amelyeket biz-

¹⁵⁶ A váradi ikonosztázion a 19. század elején, az új székesegyház építése miatt Révra (Vadu Crișului) került, ahol részben megcsonkítva, de ma is áll. TERDIK 2008, 533–537.

¹⁵⁷ PUSKÁS BERNADETT: Az ikon a görög katolikusok liturgikus gyakorlatában: a sátoraljaiújhelyi ikonosztázion, in BARNA GÁBOR (szerk.): *Érzékek és vallás*, Szeged 2009, 239–255. PUSKÁS BERNADETT: 18. századi ikon- és táblaképfestészet a görög katolikus egyház művészetében Magyarországon, in *Barokk. Historia – Literatura – Székely – Barokk. Történelem – Irodalom – Művészet. Különszám* (Szerk. BRZEZINSKI SZYMON), Warszawa 2010, 239–240.

¹⁵⁸ A leltár és a számadáskönyv is a sátoraljaiújhelyi egyházközség irattárában.

¹⁵⁹ PUSKÁS 2009, 248. PUSKÁS BERNADETT: Szent Pál apostol alakja a Kárpát-vidék ikonfestészetében, in IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.): *Liturgikus örökségünk IX. A Szent Pál évben a Nemzetek Apostolának görög katolikus egyházunkban való tisztelgésétől 2009. május 7-én rendezett szimpózium anyaga*, Nyíregyháza 2009, 46.

tosan jól ismert az újhelyi ikonosztázion festője is, és kisebb-nagyobb módosításokkal a festmények „előrajzaként” alkalmazott (18. és 20. kép). A két metszet a kijevi Lavrában 1752-ben kiadott Apostolt díszítő illusztráció, G. Levickij (Szt. Péter) (19. kép) és I. Makarij (Szt. Pál) (21. kép) munkái,¹⁶⁰ kettőjük közül Makarij ieromonach, vagyis szerzetes volt. Stílusuk híven tükrözi az ukrán ortodox művészet egyértelmű nyugati orientációját. A liturgikus könyvekben található metszettek biztosan fontos kiindulási alapot jelentettek az ikonfestészettel foglalkozó mesterek számára. Spalinszky Mihály szignált műve a tokaji ikonosztázion apostolsora, ahol Péter és Pál apostolok ugyanennek a kompozíciós sémának variánsai (22. kép).

Az újhelyi ikonosztázionnal szerkezetileg rokonítható, de néhány évtizeddel későbbiek, és mind faragásukban, mind festésükben más mesterekhez kötődnek a nyíraczádi és a leveleki ikonosztázionok. Mindkettő súlyos átalakításokat szenvedett a 20. században, bár Nyíraczádon a század végére, amit lehetett vissza is állítottak a szakszerű restaurálásnak köszönhetően.¹⁶¹ Elveszett viszont a két szélső alapkép, az ünnepsor képei pedig fémlemezre készített, valamelyik műintézetől származó darabok a 20. század elejéről. Ikonográfiai szempontból érdekes, hogy a próféták medalion képei között az Istenszülő a Jellel látható, fölötté az Atyaisten is megjelenik. Acsád már a 18. században a nagyváradi egyházmegyéhez tartozott, elképzelhető, hogy az ikonosztázion fönmaradt képanyagának a párhuzamai is inkább a Partiumban keresendők. Helyreállításra vár még a leveleki ikonosztázion, amelynek eredeti, fára festett alapképeit már a 20. század elején fémre festett képekkel takarták el (az előzetes restauratori vizsgálatok szerint viszont az Istenszülő és a Tanító Krisztus alatt megvan az eredeti ikon), míg az ünnep- és az apostolsort teljesen kicserélték új képekre (1969–70). Az ünnepsor ikonjai szétszóródtak, némelyik a templomban maradt, némelyik pedig magángyűjteménybe került.¹⁶²

2.3. Nyírcsásznya

A biztosan 18. századi ikonosztázionok között kiemelkedően fontos a nyírcsászniai, amelynek művészettörténeti jelentőségére Puskás Bernadett többször rámutatott. Szerkezete tömör, meglehetősen hagyományörző. Képei közül a négy alapkép későbbi átfestés eredménye, hiszen több helyen jól átütnek a korábbi kompozíciók részletei (26–27. kép), de mégis ez a négy ikon, amelyeket Puskás Bernadett festői megoldásai miatt a Spalinszkyakhoz köt, messze fölülmúlják a többi, ismeretlen mester által készített kép művészi színvonalát (24.kép).¹⁶³

Az egyházközségi levéltár kutatása során sikerült tisztázni az ikonosztázion pontos származási helyét. Az 1877-től vezetett pénztárnaplóban, 1907-ben többször írnak az ikonosztázionról: május 1-jén, „az ócska ikonosztáziból maradt jáért” árverés útján bejött 8 korona. Ez azt jelenti, hogy a templomban korábban is volt

¹⁶⁰ Ez a példány Bodrogeresztúrból került be a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola könyvtárába. Ant. 20.070.

¹⁶¹ A két alapképet Puskás Bernadett 1792 utánra datálja. PUSKÁS 2008, 171.

¹⁶² NAGYMIHÁLYI GÉZA: *A Pantokrátor magyar földön*, Budapest 2006, 80–81.

¹⁶³ PUSKÁS 2010, 238. (korábbi irodalommal).

ikonosztázion, amelyet eddigre kibontottak. Július 18-án járt a parókus és gondnok Órhegyalján egy másik ikonosztáz megvételének ügyében. A szállításra augusztus első napjaiban került sor, a frigyfalvi állomáson tették vonatra ahonnan egészen Nagydobosig hozták, majd augusztus 8-án Sirokay Menyhértnek fizettek az új helyszínre történő beállításáért. Az egész ikonosztázionért 500 koronát adtak.¹⁶⁴

Órhegyalja (Pidhorjani), korábbi nevén Podhering, Munkács mellett fekvő település (ma már össze is nőtt vele). Fatemplomáról 1796-ban még azt írják, hogy 200 ember befogadására képes, nem sokkal korábban építették a hívek, de felszerelése még hiányos.¹⁶⁵ Ha az összeírás adatai még az 1780-as évekből származnak, akkor is elmondható, hogy a templom a 18. század utolsó negyedében épült, az ikonosztázion sem sokkal lehet későbbi, ami azt is jelentheti, hogy az alapképek újrafestésének nem feltétlenül a korábbi képek kora, hanem talán a minősége, vagy valamilyen más tényező lehetett az oka. Ugyanekkor összeírták a szomszédos Szélestó (Selesztovo) templomát is (jelenleg az ungvári skanzenben), amelyről csak annyit jegyeznek föl, hogy 100 ember befogadására alkalmas, jó állapotú.¹⁶⁶ A két falu közelsége részben magyarázatul is szolgálhat a templomaikban álló, illetve állt ikonosztázionok között fennálló hasonlóságra, amelyet Puskás Bernadett figyelt meg.¹⁶⁷

Nyírparasznyán a templom Szent Miklós tiszteletére van szentelve, azért az őt ábrázoló alapkép a szokásostól eltérően nem a bal, hanem a jobb oldalra került. A másik alapkép Szent Mihályt ábrázolja, ami arra utal, hogy a korábbi templom, ahol ez az együttes állt, neki volt szentelve. Órhegyaljáról fennmaradt az 1867. szeptember 9-10-én végzett püspöki egyházlátogatás jegyzőkönyve.¹⁶⁸ A fatemplomot ekkor már igen réginek mondják, amely tölgyfából épült, különösen a tornya volt igen gyenge. Az egész 8 öl hosszú, a szentélye 2,5 öl széles, a hajója viszont 3 öl széles volt (1 bécsi öl = 1,89 m). Az ikonosztázionról csak ennyit írnak: „*egy régi képekekel díszített és 3 ajtóval ellátott kép állvány, melynek négy fő képei egyike, jelesen a jobb oldali szélső az egyház védszentjét Szent Mihály arkangyalt ábrázolja.*” A fatemplomot már ekkoriban le szeretnék bontani, de úgy tűnik, ez csak a század végén történt meg.¹⁶⁹

2.4. 18. századi ikonosztázion töredékek Szatmárban

Biztosan a korábbi fatemplomból rakták át a hodászi, illetve a kántorjánosi templom ikonosztázionjait, amelyek sajnos a 20. század folyamán mind a két he-

¹⁶⁴ GKPL III – 1 – 25. Sokkal olcsóbban megúszták, mintha újat építettek volna. Ugyanebben az évben nagypeleskén egy új, teljes ikonosztázionért 3300 koronát fizettek. TERDIK–PALLAI 2006, 32–33.

¹⁶⁵ „*Ecclesia 200 hominum capax, non ita pridem per parochianos erecta eget suppellectili.*” MOL C 104. 55. k.

¹⁶⁶ „*Ecclesia lignea 100 hominum capax in bono statu est.*” MOL C 104. 55. k.

¹⁶⁷ PUSKÁS BERNADETT: Nyírparasznya. Szent Miklós görög katolikus templom, in SZUHÓCZKY GÁBOR (szerk.): *Műemlékek a Kárpátok és Tisza ölelésében*, Nyíregyháza 2010, 56.

¹⁶⁸ GKPL IV – 2 – a. 1867/87.

¹⁶⁹ Az új templom 1898 és 1905 között épült. СИРОХМАН, МИХАЙЛО/SYROKHMAN, МУКНАЙЛО: *Церкви українї Закарпаття/Churches of Ukraine Zakarpathia*, Львів /Lviv 2000, 161–162.

lyen lebontásra kerültek. A helyzetet bonyolítja, hogy a Kántorjánosiból származó Istenszülő-ikon a hodászi egykori képállványnak Szent Miklóst, illetve a címünnepet, az Örömhírvételt ábrázoló ikonjával rokon, s feltételezhető, hogy eredetileg egyazon együtteshez tartoztak. Hodászon ugyanis 1779 körül új ikonosztáziont építettek még a fatemplomba, ekkor új ikonokat, két új alapképet is festettek (Tanító Krisztus és Istenszülő, előbbin olvasható az 1779-es dátum),¹⁷⁰ viszont a fent említett két régi alapképet, a keretük részleges átalakításával ugyan, de meghagyták, és beépítették az új konstrukcióba. Ekkoriban kerülhetett át viszont az első, Istenszülőt ábrázoló alapkép Kántorjánosiba. Hodászon a 19. század elején épült kőtemplom, amelybe áthelyezték a teljes korábbi ikonosztáziont, míg Kántorjánosiban csak 1875-ben lett kész a fatemplomot fölváltó, téglából épített, egy kis fatoronnyal ellátott új templom. Az ekkor készült leltárban megjegyzik, hogy „*van képállvány 3 szakaszra*”.¹⁷¹ A korára ugyan nem térnek ki, de a fennmaradt apostolképek alapján feltételezhető,¹⁷² hogy a régi ikonosztáziont állították be újra.

Nyírderzsben az ikonosztázion a fennmaradt faragott részei alapján a főoltárral közel egy korúnak tűnik, a 18. század utolsó negyedéből származhat. 1927-ben, a hajó bővítése során bontották ki a templom szentélyéből. A nem megfelelő tárolásnak köszönhetően ikonjai egy-két ábrázolást leszámítva, szinte teljesen elpusztultak, viszont a szerkezeti faragványok nagy része ma is megvan, és feldolgozásra vár. Még a bontás előtt, 1926-ban járt a templomban Gróh István, aki külön levélben hívta föl a Műemlékek Országos Bizottságának a figyelmét a képállvány megóvására, de fáradozása nem járt tartós eredménnyel.¹⁷³ A leírásából a mára már elkallódott Királyi kapu leírása érdemel figyelmet:

„Architektúrája, faragott ornamentikája (ti. az ikonosztázioné, TSz.), melynek főmotívuma a szálló inda, nemes és gazdag. Ornamentikája a szokásos orosz-bizánci, de a barokk befolyás erősen megérzik rajta. A legnagyobb rész, az összes szállóindás részek egyidőből valók, csak a királyi ajtó a későbbi, motívumai Mária Terézia Korának rococo-jából valók.”

Nem érdektelen, amit a képekről mond:

„Ervel ellentétben az ikonosztázion fára festett tempera képein nem vehető észre semminemű barokk hatás. Az orosz-bizánci képírásnak bár kései, de igen tiszteltre méltó alkotásai ezek; mivel pedig a barokk szellem átütő ereje alól mi nálunk élő mester magát ki nem vonhatta (jellemző, hogy a Bassarab moldvai vajda által építtetett fogarasi gör. kath. templom falképei erősen barokkosak) fel kell tennünk, hogy a nyír-derzsi képeket idegenből, orosz földről hozták. A képek legszebbike, a fájdalom igen megsérült Angyali Üdvözlét, de jók az Üdvözítőt és Madonnát

¹⁷⁰ PUSKÁS LÁSZLÓ (szerk.): *Házad ékessége, Görögkatolikus templomok, ikonok, ikonosztázionok Magyarországon*, Nyíregyháza, 1991, 52–59. PUSKÁS 2008, 182-186. (korábbi irodalommal), (színes képek) 76–82. kép.

¹⁷¹ GKPL III – 1 – 10.

¹⁷² Ezeket közölte: NAGYMIHÁLYI 2006, 78-79.

¹⁷³ Gróh beszámolója 1926. nov. 19-én kelt, a válasz pizkozat 1927. febr. 28-án. KÖH Adattár, MOB Iratok, 458/1926.

ábrázoló képek is. Egyetlen képe: az oltár szzenvedő Krisztusa barokk alkotás, tehát hazai eredetű.”

A faragványok stílusa alapján az egykori hodászi képállvánnyal rokonítható emlékről van szó, amelyeknek ma is álló közeli rokon társa Érmindszenten található.¹⁷⁴ Ha feltételezzük, hogy a derzsi ikonosztázion az 1779 körül megfestett hodászi képekhez hasonló stílusú volt, akkor az is érthetővé válik, hogy Gróh miért emlegette az erős bizánci befolyást. Különös viszont, hogy éppen a Szenvedő Krisztust érezte barokkos műnek.

Nyírcsászáriban a régi ikonosztáziont 1925-ben bontották le, nemsokára leégett a parókia, így az új képfal építésére szánt pénz másra kellett. A régi ikonosztázion Németh György padlására került, onnan az iskoláéra. Az iskola bontása során a Titkos vacsora kép egy részlete előkerült, mivel padlásdeszkeként alkalmazták. Ezt restaurálták, és a többi faragvánnyal együtt az iskolában rendezett kiállításon mutatták be.¹⁷⁵ A császári ikonosztázionról egyelőre nem tudunk többet mondani, mivel a szóban forgó töredékek lappanganak.

2.5. Az ungvári székesegyház ikonosztázionjának vonzásában

A Munkácsi Egyházmegye 1775-ben Mária Terézia hozzájárulásával Munkács helyett Ungváron kapott lehetőséget és támogatást arra, hogy az egyházmegye kormányzásához és fönntartásához szükséges intézményeket kiépítse. Székesegyházul a két évvel korábban felosztatott jezsuita rend templomát jelölték ki, amelynek a görög rítus igényeihez történő átalakítása Bacsinzsky András (1773–1809) püspök irányításával hamarosan meg is kezdődött. A székesegyházba a bizánci rítus igényeinek megfelelő új berendezési tárgyak elkészítésére Bacsinzsky püspök Franz Feck (Feeg) kassai faragóval szerződött 1776. dec. 27-én. A szobrász a szerződésben kötelezte magát, hogy a bemutatott rajz szerint jó, száraz fából fogja elkészíteni az ikonosztáziont (*Bemma seu vulgo Iconostas*), a főoltárt és a két előkészítő asztalt. A munkáért 1400 forintot kért.¹⁷⁶ Bacsinzsky 1778. március 19-én már Wellerovszky

Az ungvári székesegyház ikonosztázionja

¹⁷⁴TERDIK 2009, 129.

¹⁷⁵Nyírcsászári görög kat. templom. 1986. sz. szakértői vélemény. KÖH Tervtár 32620. 4–5. o.

¹⁷⁶DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 2533.

Wenzel kassai aranyozó mesterrel is szerződést kötött, hogy a Feck által már elkészített és még elkészítendő ikonosztázion, főoltár és két előkészítő asztal aranyozását és „színezését” készítse el, amely alatt a porcelánozást, vagyis a szerkezeti részek fehér, „polier weis”-szel való borítását értették. Az aranyozó vállalta, hogy a munkát még május előtt megkezdi, s egy év alatt be is fejezi, az egészért 2000 rajnai forintot kért.¹⁷⁷ Időközben viszont meghalt Franz Feck, így a munkálatok befejezése már a testvére, Johann Feckre maradt, aki 1779. december 17-én a püspöki trón elkészítésére is szerződött.¹⁷⁸

Az ungvári ikonosztázion szerkezetét a nagyon gazdag, rokokó motívumokból építkező, dúsan burjánzó, áttört faragás jellemzi. A motívumok gyakran aszimmetrikusak, a korszakra jellemző rocaile-ok variálásával kialakítva, de gyakran föl-tűnnek rózsák, pl. a képek között lizénák törzsén, vagy éppen volutáikon. Az alapképek melletti lizénákon a különféle rózsza és gyümölcs elemek mellett hangsúlyos szerep jut az eucharisztikus szimbólumoknak, a szőlőfürtöknek és a búzakévéknek is. Az aranyozott ornamentika mellett az architektonikus részek visszafogottak, alig érvényesülnek, jelenlegi fehér színezésük csak halványan emlékeztet az eredeti polier weis-szel borított felületre. Valószínű, hogy a fehér architektonikus szerkezeti elemek felületén finom arany erezet is átfutott. Harminc évvel később ugyanis ilyen festést (alabástrom színre, arany erezettel, Függelék 3.) kértek a hajdúdorogiak a saját ikonosztázionukra, de ilyen volt a felületképzése a 18. század utolsó éveiben, valószínűleg a Feck-műhelyben készült magyarkomjati (Velikij Komjati) ikonosztázion állványzatának is, ahogyan ez a legutóbbi restaurálás folyamán felszínre jött.¹⁷⁹

Különös, hogy az ikonosztázion képeinek festőjére vonatkozó levéltári adat eddig még nem került elő, Puskás Bernadett mutatta ki stíluskritikai alapon, hogy a képeket az egyházmegye területén élő bazilita szerzetes, Spalinszky Tádé készíthette.¹⁸⁰ A két központi alapkép arcát a 19. században átfestették, de a többi ikon viszonylag eredeti formáját őrzi.

A kutatás során vizsgált két templomban, Kenézlőn és Fábiánházán az ungvári ikonosztázion hatása alatt álló képfalak találhatóak. A kenézlői ikonosztázion nem sokkal a templom építése után elkészülhetett, 1801-ben biztosan bent állt, ugyanis az egyházközségi protocollumban ekkor már említik, de egyáltalán nem biztos, hogy a festés és aranyozás is rögtön kész lett volna,¹⁸¹ bár az 1822-es

¹⁷⁷ DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 2658.

¹⁷⁸ DAZO Fond 151. Opisz 1. Nr 2762. f 3r.

¹⁷⁹ KUTAS ESZTER–PUSKÁS BERNADETT–SZACSVAY ÉVA–TERDIK SZILVESZTER: Múzeumi “leletmentés”. A magyarkomjati görög katolikus ikonosztázion restaurálása, konzerválása és rekonstrukciója, in Magyar Múzeumok 12/2. (2006), 3–6.

¹⁸⁰ PUSKÁS BERNADETT: A történelmi munkácsi egyházmegye ikonfestészete a 18. században. Újabb adatok a vezető mesterek tevékenységével kapcsolatban, in Athanasiana 14 (2002), 153–162.

¹⁸¹ A protocollumban a következő bejegyzés olvasható: „Anno 1801o Bema, seu Iconostasion novum ex dispositione testamentaria Theodori Gojda, curavit Parochus loci qua filius Rfnis 350.” Nyíregyháza, GKPL III — 1 — b. Kenézlő. Az ikonosztáziont ezek szerint a helyi parókus apjának a végrendeletében ide szánt összegből készítette, amely viszont túl kevésnek tűnik ahhoz, hogy egy ennyire gazdagon faragott, festett, aranyozott együttesnek a teljes költségeit fedezze. Valószínűleg csak a költségek egy részét állhatta az atyai örökségből.

egyházlátogatás az igen elegáns festését és aranyozását is kiemeli, és az egészet az ikonosztáziont állíttató Gajda Tódor jótéteményeként tünteti föl.¹⁸² Az ikonosztázion festőjére vonatkozó adat eddig nem került elő, vagy Spalinszky Tádé, vagy valamelyik tanítványa, vagy egyszerűen csak követője dolgozhatott itt is.¹⁸³ A Krisztus főpap mellett szereplő Pál apostol (31. kép) a máriapócsi szószék hátfalán álló Pál apostollal mutat szoros ikonográfiai rokonságot (39. kép). A pócsi szószék kifestésére 1787-ben Spalinszky Mihály szerződött, de akkor a négy evangélista és Keresztelő Szt. János képét vállalta,¹⁸⁴ ehhez képest Pál apostol valósult meg. Elképzelhető, hogy a frissen megtisztított apostol mégiscsak Spalinszky munkája lenne.

Kenézlőn a faragványok stílusa, formája, az alapképek keretén domborított, vésett krétaalapozással kialakított mintázat (28–32. kép), mind-mind az ungvári példa felé mutatnak. Nem zárható ki, hogy a Feck-műhely alkotásával állunk szemben, hiszen Johann Feck a balsai templom ikonosztázionjához is készített tervet 1786-ban.¹⁸⁵

Az ungvári ikonosztázion erős hatásáról tanúskodik a fábiánházi templom képfala is. Készítésének idejére, festőjére, faragójára vonatkozó adat eddig nem került elő, stílusa alapján a 19. század első évtizedeire helyezhetnénk. Faragója ugyan az ungvári mintából indul ki, amely a szerkezet arányaiban, a faragványok elhelyezésében, a Királyi kapu formáján egyértelműen észrevehető, viszont az áttört díszítőfaragványok komponálása már eltérő, a rocaille-ok helyett a növényi motívumok dominálnak, bár az aszimmetriából fakadó nyugtalan mozgalmasság továbbra is érzékelhető. Klasszicizáló elem az alapképek alatt föltűnő babérfüzérek alkalmazása (33–37. kép). Az ikonosztáz képei sokat sérültek az elmúlt századokban, az apostolsort teljesen, a többi képet részlegesen festették át, a tanító Krisztus és néhány ünnep ikonja egy tűzben el is pusztult. Úgy tűnik, hogy az itt alkotó festő nem tartozott a szorosabb értelemben vett Spalinszky követők közé, stílusa egyszerűbb, figurái darabosabbak.

Más jellegű, de a rokokó és a korai klasszicizáló elemek együttes alkalmazása figyelhető meg a bodrogkeresztúri ikonosztázion faragványain is.¹⁸⁶ Az Aggházy Mária által idézett, Jasper Lőrinc faragóra vonatkozó 1801-es adat mára ellenőrizhetetlenné vált, mivel a szóban forgó dokumentum a levéltárban nem lelhető föl,¹⁸⁷ festője sem ismert, de a készítés idejét meghatározza az Istenszülő alapkép bal alsó sarkában olvasható 1807-es évszám (38. kép).

¹⁸² „*Interne in sanctuario habet aram unam munde asservari solitam, in qua tabernaculum mediocre, et Imago major Ascensionis Domini; Prothesis a latere altaris in muro cum imagine crucifixi. Iconostasis elegantissima quatuor ordinibus imaginum pictura nobilissima, et diviti inauratione nobilitata per benefactorum Theodorum Gajda.*” 1822-es egyházlátogatás. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 16.

¹⁸³ PUSKÁS LÁSZLÓ (szerk.): *Házad ékesége, Görögkatolikus templomok, ikonok, ikonosztázok Magyarországon*, Nyíregyháza, 1991, 26–29. Datálása viszont téves, a festőként föltüntetett Vidra Ferenc szerepeltetése félreértésen alapul.

¹⁸⁴ PUSKÁS 2008, 188.

¹⁸⁵ A rajzot közölte: PUSKÁS 2008, 198., 181. kép

¹⁸⁶ Az együttest újabban leírta: SIMON 2009.

¹⁸⁷ AGGHÁZY MÁRIA: *A barokk szobrászat Magyarországon II.*, Budapest 1959, 287. A forrás jelzete:

3. Ikonosztázionok, oltárok a 19. században

3.1. A hajdúdorogi ikonosztázion

A 19. század első évtizedeiben épült föl a Munkácsi Egyházmegye legnagyobb lélekszámú egyházközségében, Hajdúdorogon a 19. század egyik legmonumentálisabb görög katolikus ikonosztázionja, amelynek készítéséről egyházmegyei viszonylatban szinte egyedülállóan gazdag, nagyszámú írott forrás áll rendelkezésre.

3.2. Jankovics Miklós, az ikonosztázion faragója

Az állványzat elkészítésére 1799. augusztus 17-én szerződtek az Egerben élő Jankovics Miklós ortodox szobrásszal (Függelék 2.), aki korábban és még ekkor is, a korszak hatalmas méretű ortodox ikonosztázionjait faragta (Eger, Miskolc, Pest).¹⁸⁸ A szerződés szerint a munkát két év alatt kellett elkészítenie. Jankovics, ahogyan a megállapodás szövegéből is kitűnik, a helyszínre is kiszállt, és akkor rögzítettek – minden bizonnyal a megrendelőkkel folytatott közös egyeztetés nyomán –, hogy az új ikonosztázion egyes részein a mester milyen mintákat fog követni: a faragványok és a szerkezet esetében a karlócai templom, a képek elosztásában az ungvári székesegyház, az ajtó kialakításánál a pesti görög templom ikonosztázionja lett a kiválasztott előkép. Az oromzat kialakításánál „keverték” az előképeket: a keresztet a karlócai, a két szomorkodó képét viszont az ungvári formájára kellett készíteni. A szerződésből az is világos, hogy a karlócai ikonosztázion összképét ábrázoló rajz, vagy talán még részletrajzai is, jelentették

A hajdúdorogi székesegyház ikonosztázionja

MOL Cam. Hung. Aedilia 1801. fons 9. positio 182.

¹⁸⁸NAGY MÁRTA: ΝΙΚΟΛΑΟC ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΛΗΔΟΡΟC (Jankovicz Miklós) kb. 1750–1817 ffaragó mester egri műhelye, in Zounuk (A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve) 5, Szolnok 1991, 113–176. NAGY MÁRTA: *A magyarországi görög diaszpóra egyházművészeti emlékei I.*, Debrecen 1998, 172–189, 193–196., 210–211. OLBERT MARIANN: A magyarországi görög diaszpóra három legjelentősebb temploma és ikonosztáza: az egri, a miskolci és a budapesti, in SZABÓ KRISZTINA (szerk.): *Görög örökség. A görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII-XIX. században*, Budapest 2009, 100–111. OLBERT MARIANN: Néhány adalék a budapesti Nagyboldogasszony Magyar Ortodox templom ikonosztázionjának vizsgálatához. Anton Kuchelmeister bécsi „császári-királyi” akadémiai festő szerepe, in TÜSKÉS ANNA (szerk.): *Ars perennis. Fiatal művészettörténészek II. konferenciája*, Budapest 2009, 93–96.

a tárgyalási alapot. Azt is kijelentik, hogy Jankovics a helyi igényekhez a legtökéletesebben fogja alkalmazni a fölkínált mintaanyagot. Az oltárok esetében az egri példákat vették alapul, amelyekről szintén mutatott rajzokat. Jankovics nyilván az általa ismert, illetve készített munkákat tekintette kiindulási alapnak, az az elvárás pedig, hogy az ungvári ikonosztázion bizonyos megoldásait is alkalmazza, a megrendelők elképzeléseit tükrözi, mivel számukra ebben a példában testesülhettek meg a követendőnek tartott helyi sajátosságok.

Érdekes, hogy Jankovics egy karlócai (Sremski Karlovci) ikonosztázion tervvel készítette elő a dorogi munkát, ugyanis ha az ottani székesegyház ikonosztázionjáról volt szó, azt valószínűleg nem ő, hanem egy újvidéki (Novi Sad) szobrász, Markovics Axent faragta 1776 és 1778 között.¹⁸⁹ Jankovics 1789-ben tűnt föl Egerben, ahol legényeivel és inasaival elkezdte a rác templom berendezésének készítését. A helyi asztalosok be is panaszták, Jankovics a válaszában azt állítja, hogy a Szerémség és Bács vármegye számos templomában dolgozott, bár azon a vidéken eddig még egyetlen együtttest sem tudott a nevéhez kötni a kutatás.¹⁹⁰ Úgy tűnik, hogy tapasztalt, jól szervezett műhellyel rendelkező mesterként érkezett Egerbe, amiről a következő években készített ikonosztázionjai tanúskodnak.

A karlócai és a dorogi ikonosztázion tényleg mutat némi szerkezeti rokonságot: az alapképek közötti tagolásnál a középtengelyben és a két oldalon oszlopokat, míg a diakónusi kapuk két oldalán volutákban végződő, fonatdíszel ékes lizénákat használtak tagoló elemként. A támaszok ilyenfajta váltakozása már megjelent az állítólag 1768-ban készült, ismeretlen mester által faragott grábóci ikonosztázionon is.¹⁹¹ A karlócai és a dorogi ikonosztázion szerkezetének többi eleme, faragványaik nem mutatnak szoros kapcsolatot, mivel Karlócán a rokokó motívumok is hangsúlyosan szerepelnek az egyébként már klasszicizáló jellegű felépítményen. További kutatást igényel még, hogy Jankovicsnak milyen szerepe lehetett a karlócai ikonosztázion készítésében, ha annak rajzával tárgyalt a megrendelőivel. Az is elképzelhető, hogy egyszerűen csak a templom rangja miatt választotta kiindulási alapul ezt a példát (feltéve, ha a rajz valóban a karlócai együtttest ábrázolta).

Hogy Jankovics mikorra készült el, nem ismert, de valószínűleg tartotta a határidőket, mert a késedelemmel járó perlekedésnek, veszekedésnek nincs nyoma. Ezekben az években még a pesti templom ikonosztázionján is javában dolgozott, amellyel csak 1800 nyarára lett kész, augusztusában állították be. Feltételezhető,

¹⁸⁹ Ikonjait csak 1780-ban lettek kész, Teodor Kracsun és Orfelin munkái. ВАСИЉ, ПАВЛЕ: *Уметничка топографија Сремских Карловаца, Нови Сад* 1978, 71., 79., (146., 148–149. képek). A Markovics család több tagja készített ikonosztázionokat, van aki szerint a karlócai székesegyház ikonosztázionja Arszenije Markovics munkája (Akszent testvére). LESEK, MIRJANA: Rezbarija ikonostasa Saborne crkve u Sremskim Karlovcima, in *Gradja za proucavanje spomenika kulture Vojvodine, VI–VII*, Novi Sad 1976, 298–300. Megköszönöm Golub Xéniának, hogy erre a cikkre fölhívta a figyelmemet. Arszenije készítette 1775-ben a bécsi Szt. Barbara görög katolikus templom képfalát is: TERDIK 2009, 134, 47. jegyzet.

¹⁹⁰ NAGY 1998, 48.

¹⁹¹ NAGY 1998, 108–109. ДАВИДОВ, ДИНКО: *Горња Земља*, Београд 2008, 119–120.

hogya egyszerre ilyen nagy munkákat tudott fölvállalni, a munkákban legényei és inasai is fontos szerepet vállaltak.¹⁹²

A dorogi templom ikonosztázionja sok szállal kötődik a Jankovics-műhely által készített ortodox képfalakhoz, de a helyi adottságok – pl. kisebb diadalív – miatt csak a görög katolikus gyakorlatban megszokott képmennyiség számára készítettek helyet. A szerkezet architektonikus elemei, az oszlopféjek, aztán a lábzatokon, a párkányokon, és a képkeretek fölött burjánzó díszítőelemek is visszafogottabbak, mint a három hazai, monumentális ortodox példán. A szerződésben megfogalmazott kívánalomnak megfelelően, az oromzati kereszt két oldalán álló szomorkodók képei közel alapkép nagyságúak. Az ortodox gyakorlattól eltér a négy alapkép előtt kialakított konzolasztal alkalmazása is. Jankovics Dorogon mellőzte a Pesten, Miskolcon, Egerben a két központi alapkép esetében alkalmazott hullámzó hatást keltő, homorú képmezőket is. Nem tudni, hogy Jankovics látta-e előben az ungvári ikonosztáziont, de a dorogi szerkezet arról tanúskodik, hogy valahonnan (akár rajz után), mégiscsak ismerte, amiről valóban csak a szerkezeti séma tanúskodik, ugyanis Dorogon a faragványok stílusa teljesen eltérő, sokkal inkább a klasszicizáló barokk formanyelve érvényesül, amely részleteiben egyáltalán nem rokonítható az Ungváron alkalmazott aszimmetrikus, túlbujánzó, rokokó ornamentikával. A dorogi díszítőelemek rendszerint szimmetrikusan szerkesztett, naturalista megformálású növényi motívumukból (pálma-, tölgy-, olajfa levelek, illetve sok rózsa) állnak, amelyek között babérfüzérek, szalagok is föltűnek, és teljesen hiányoznak az Ungváron még nagymértékben alkalmazott, gyümölcsök, és eucharisztikus szimbólumok. Dorogon az architektonikus részeken, képkereteken alkalmazott szalagdíszek, vázák, füzérek szerepeltetése azt mutatja, hogy Jankovics jól ismerte a Birodalomban Mária Terézia uralkodásának utolsó éveiben, illetve II. József kormányzása alatt bevezetett rajzoktatásban tanított, a nyugat-európai bútorművészetben, belső építészetben alkalmazott klasszicista ornamentikát,¹⁹³ amelyet persze keleties, vagy inkább még rokokó módon, hihetetlen bőséggel alkalmazott. A szerb ikonosztázionok között ez a tendencia már az 1760–70-es évektől egyértelműen jelen van, míg a görög katolikus emléktárgyakban, ahogy az eddig tárgyalt példák is mutatták, inkább a 17. századtól kikristályosodó barokk formák, valamint az ungvári ikonosztázion rokokó formanyelve jelentette a követendő példát.

Jankovics persze a korábbi, vagy párhuzamosan készített ikonosztázionjain már jól bevált motívumok közül is alkalmazott néhányat Dorogon: a Királyi kapu struktúrája erősen emlékeztet a pesti görög temploméra, ahogyan a szerződésben jelezték (40. kép). Figyelmet érdemel az ajtó csücskdísz, a koronára helyezett kereszt két oldalán megjelenő madarakkal, amelyek valószínűleg nem sasok, hanem galambok (41. kép). Jankovics a pesti templom Királyi kapuja fölött is készített egy faragványt, a császári koronát csőrével tartó két galambbal, amelynek szimbo-

¹⁹² FÜVES ÖDÖN: *Görögök Pesten 1686-1931*, Budapest 1972, 264–265. (Kandidátusi értekezés, MTA Kézirattár).

¹⁹³ A rajzoktatásról, és az ornamentikáról: SZABOLCSI HEDVIG: *Magyarországi bútorművészet a 18–19. század fordulóján (európai kapcsolatok és stíluskérdések)*, Budapest 1972, 37–74., 111–123.

likus jelentését egy kísérő felirat magyarázta, arra emlékeztetve az olvasót, hogy a templomot a görög és macedovlach kereskedők együtt alapították, így a két galamb a két nációt jelképezte. Különös módon ez a kis relief éppen az ellenkező előjellel vonult be a közösség történetébe, ugyanis a templomépítő két nemzet közötti viszálykodás kapcsán vált ismertté. A görögök kezdeményezték a galambok eltávolítását 1803-ban, amely ellen a vlachok tiltakoztak, végül az egyházi vezetők – a Helytartótanács ajánlása ellenére –, az évekig tartó huzavonában kitarítottak a faragvány eltávolítása mellett,¹⁹⁴ s ezzel a szó szoros értelmében vett „galambperrel” megindult a két nép közötti viták sorozata.¹⁹⁵ Nem zárható ki, hogy Jankovics Dorogon is látott lehetőséget a galambok szimbolikus értelmezésére, mivel itt is két náció, az „orosz” és az „oláh” használta együtt ugyanazt a templomot már ősidók óta, egészen 1826-ig, az oláh parókia megszüntetéséig.

A Jankovics-műhelyben készülhetett a püspöki trón, a szószék, és valószínűleg az 1812-ben a parókus levelében említett két klirosz, vagyis kántorpad is (Függelek 25.), bár ezek a szerződésben nem szerepelnek.

3.3. *A Jankovics-műhely további munkái*

A dorogi ikonosztázióval egy időben, vagy nem sokkal később készülhetett a szerencsi templom képfala, amely jóval kisebb méretű a doroginál, de a szerkezete és a motívumkincse a mester/műhely azonosságát erősíti. A készítés pontos idejét nem ismerjük, mivel néhány évvel később kezdődnek az egyházközség fennmaradt számadáskönyvei. A templom építésével kapcsolatos adatoknál már említett utalás, miszerint az 1798-ban a prímástól kapott pénz a szerencsi parókus a templom boltozására és az oltárok készítésére fordította volna, ami azt valószínűsíti, hogy 1800 körül már dolgoztak a képfalon is. A szerencsi templomban álló baldachinos főoltár is a Jankovics-műhely munkájának tűnik, szerkezete, díszei a dorogival rokon (59. kép).

A Jankovics-műhely munkája lehetett a sajpálfalai templom egykori ikonosztáziója is, amelyből ma már csak a tanító Krisztust ábrázoló alapkép ismert, de az 1877-es egyházlátogatás jegyzőkönyve alapján némi fogalmat alkothatunk az egykori képfal szerkezetéről is. A Krisztus-ikon formája és a keretén alkalmazott díszítés (két lemeztag közé helyezett, cikcakkosan hajtogatott szalagmotívum), a dorogi és a szerencsi együttessel rokonítják. A leírás alapján a szerencsi ikonosztázióéra hasonlító szerkezetet képzelhetünk el: a négy alapkép fölött további három sor (sajnos a próféta képek elrendezésére nem térnek ki) szerepelt, a középtengelyben Krisztus-főpap ikonjával. Az Utolsó vacsora inkább a Királyi ajtóhoz közel, valószínűleg az első párkány alatt volt elhelyezve, a diakónusi kapuk fölött angyalok képei, a négy alapkép alatt pedig további négy ábrázolás szerepelt (akárcsak Szerencsen és később Abodon).¹⁹⁶ A Tanító Krisztus

¹⁹⁴ A faragványt Kárpáti László fedezte föl a pesti templom lomtárában, jelenleg restaurálva a Miskolci Ortodox Gyűjteményben látható.

¹⁹⁵ FÜVES 1972, 98–106.

¹⁹⁶ A sajpálfalai ikonosztázióról 1877-ben a következőt tartották: (43. k.) „*Iconostasis quando erecta, et consecrata non constat, in linteo – 4 principales imagines in ligno, probabilius per patronum Vienna procurata*

késő barokk, még inkább a 18. századra utaló stílusjegyei azt erősíthetik, hogy ez az együttes a Jankovics-műhely korai darabjai közé tartozhatott, s ott készülhetett a templom igényes kialakítású szószéke is. Minden bizonnyal az egykori együttes erősen klasszicizáló jellege és elegáns megjelenése készítette arra az 1877-es leírást készítő parókust, hogy az egész ikonosztáziót a kegyúrhoz kapcsolja, bécsi eredetét feltételezve.

3.4. A dorogi ikonosztázió festői

A beállított képállvány és a többi fa berendezésnek az aranyozására, festésére, és az ikonok elkészítésére, valamint a szentély és a hajó keleti felének falfestésére kilenc évvel később, 1808. augusztus 18-án szerződtek Hittner Mátyás és Szüts János festőkkel, miskolci lakosokkal (Függelék 3.). Az egész munkát 12000 rajnai forintért vállalták föl. Egy másik, ugyanazon a napon kelt szerződésben három évre előre rögzítették a fizetés ütemezését, és a természetbeni juttatásokat is (Függelék 4.). Az első megállapodásban a festők vállalták, hogy a képek a „*mi ritusunk szerint*” lesznek felosztva, a „*mai világnak legjobb ízlésének megfelelően*”, hogy tudniillik a „*gründtyát*” (talán hátterét) a legvilágosabbra készítik, úgy ahogyan az már az elkészült Születés és Keresztelés képen is látszik. Azt is rögzítették, hogy a szentek képeit „*a maga eredeti valóságában, a legtermészetesebb színekkel és vonásokkal*” fogják kidolgozni. Nehéz eldönteni, hogy ezek az esztétikai kritériumok a megrendelők részéről merültek-e föl, vagy maguk a festők fogalmazták meg művészi alapelveiket. A szerződés alapján úgy tűnik, hogy mind a két fél (ti. a város és az egyház-község előjárói, illetve a festők) egyformán illetékesnek érezte magát ezekben a kérdésekben, bár az efféle, kicsit tudálékosnak tűnő „ars poetica” mögött inkább a festők állhatnak, akik így kívánhatták azt az érzést kelteni a megrendelőkben, hogy a dolgukat értő, megfelelően képzett művészekkel szerződnek.

A festészeti munkák teljesítése a dorogiak bánatára, de a mai kutató nagy öröme már nem ment olyan zökkenőmentesen, mint a faragás esetében. A város fizetési, a mesterek pedig teljesítési kötelezettségükben küzdöttek szinte állandóan kisebb-nagyobb elmaradásokkal. A zavaros pénzügyek miatt a város a mestereket, a mesterek a várost, végül pedig a két festő egymást is hibáztatta, Szüts teljesen Hittner ellen fordult, olyannyira, hogy ez utóbbi nem is fejezte be a munkát. A problémák nyomán keletkezett iratanyagban számos, a mesterek munkamódszereire és a más helyszíneken folytatott munkákra vonatkozó érdekes utalás található.

1811 februárjában még közösen készítettek egy beadványt a városi magisztrátusnak, amelyben részletesen elmagyarázták, hogy miért nem sikerült a munkával a megadott határidőkre elkészülniük. Ez a szöveg két példányban is fennmaradt az esperesi levéltárban. Az első verzió (Függelék 7.) piszkosnak tűnik, valószínűleg

– *una imago Salvatoris supra portam regiem jam desolationi sub est.*” (44. k.) „*In 3 series divisa – supra seriem principalem series festorum – apostolorum – et Prophetarum – in culmine crux B. Virginis, et Iohannis imago.*” (45. k.) „*adsunt regia altitudo 2.13 m latitudo 1.07 m septentrionalis et meridionalis altitudo 2.02 m latitudo 87 cm*” (46. k.) „*Inaurata* (ti. a királyi ajtó) – *effigiebus evangelistarum ornata, adest etiam supra portam effigies ultima coenae. Supra portas meridionalem et occidentalem aequales effigies angelorum, infra icones principales etiam sunt imagines.*” Sajópálfala, az egyházközség irattára.

Hittner fogalmazta, míg a második verzióban (Függelék 8.) egy kicsit finomodik a hangnem, noha az irat hosszabb lett, mégis kevesebb hibát rónak föl benne közvetlenül a városi tanácsnak. A festők részletesen kifejtik, hogy a város hogyan nem teljesítette a szerződésben tett vállalásait, aminek következtében ők sem tudtak megfelelően dolgozni, pedig feleségestül, családostul Dorogra telepedtek. A munkát különösen hátráltatta szerintük az arany árának 1810-ben bekövetkezett drasztikus emelkedése, úgyhogy a pesti aranyverőnél rendelt aranylapokat nem is tudták kifizetni, mivel a város állandóan késlekedett a pénz átadásával.

A 22. pontban azt is a késedelem okaként hozzák föl, hogy egy alkalommal „*Főtisztelendő Tarkovics úr*” azt parancsolta: a képek festéséhez addig ne is fogjanak, amíg más templomi munkákat meg nem néztek. Tarkovics kiváltképpen a nagyváradi „orosz” templomot ajánlotta figyelmükbe, hogy a keleti képeknek a nyugatiaktól való megkülönböztetésében nehogy valami hiba essen. Tarkovics Gergely korábban dorogi parókus volt, ebben az időben pedig Budán dolgozott a szláv nyelvű könyvek cenzoraként.¹⁹⁷ Utasításából jól látszik, hogy a kortársak számára fontos volt a bizánci rítus képeinek megkülönböztetése a latin rítusétól, nagy kár, hogy részletesebben nem fejtették ki, így nem tudni, vajon milyen fogalmak segítségével írták körül az elvárt különbségeket. Elképzelhető, hogy csak formai különbségekre gondoltak (pl. a feliratok, dicsfények alkalmazása). A kérdés eldöntésében segíthetne a Tarkovics által különösen nagyra tartott nagyváradi festmények vizsgálata, de ezzel sem jutottunk előbbre, noha az „orosz” templom ma is áll.¹⁹⁸ Első ikonosztázionjának megfestésére Buda János festővel kötöttek szerződést,¹⁹⁹ de a mű már nincs a templomban.²⁰⁰ Egyelőre Buda mester más munkája sem ismert, ezért egyéb analógiák alapján sem tudunk fogalmat alkotni művészetéről.

A beadvány végén kifejtik, hogy komoly veszteségeik miatt, mivel hiába vállaltak máshol munkát, továbbra is létbizonytalanságban vannak, ezért a várostól anyagi kárpótlást kérnek, máskülönben a Törvény elé viszik az ügyet.

A város az ügy kapcsán egy bizottságot rendelt ki 1811. március 19-én, amelynek jelentését néhány nap múlva tárgyalták (Függelék 9.). Ekkor szembesítették a festőket egy általuk 1808. november 5-én írt levéllel (Függelék 6.), amelyből kitűnik, hogy a szerződésben megszabott határidőt ők nem tartották be először, így aztán a 27. pontban megfogalmazott követelésüktől el is álltak, egyedül az arany

¹⁹⁷ 1793 és 1797 között volt hajdúdorogi parókus, Budán pedig 1804 és 1813 között élt. DUCHNOVIĆ, ALEXANDER: *The History of the Eparchy of Prjašev*, Translated and supplemented with notes by Athanasius Pekar, Rome 1971. 49–50.

¹⁹⁸ A kisméretű, Szent Brigitta-templomról van szó, amely 1692-ben épült és a török kiűzése után az első ideiglenes székesegyház volt. 1786-ban kapták meg a rutén görög katolikusok, jelenleg ortodox templom. PÉTER I. ZOLTÁN: *Nagyvárad műemlék épületei*, Nagyvárad 2008, 70–71.

¹⁹⁹ 1788. október 20-án kötötték, a mester 200 forintért vállalta a munkát. A magyar nyelvű szerződés román fordítását adja: CHIRIAC, AUREL: *Contractul privind pictarea bisericii rutenilor din Oradea la 1788*, in *Ars Transilvaniae* VI. (1996), 50–51.

²⁰⁰ A templomot az 1980-as években följújtották, berendezését kicserélték, az akkori ikonosztáziont egy faluba szállították. Ezeket az információkat Emódi Tamásnak köszönöm. Persze egyáltalán nem biztos, hogy ekkor még létezett az első, Buda-féle ikonosztázion.

árának drasztikus emelése miatti többletköltségekről nem tudnak eltekinteni. A város erre azt kérte, hogy az aranyozást hagyják abba, sürgősen fogjanak a festéshez, s ha azzal már végeztek, kezdjék el az aranyozást is. A 3. pontban meghagyják, hogy a város a festőkkel együtt szervezzék meg egy kiküldetést, hogy akár a váradi, vagy más keleti templomokat megnézzenek, „*hogy a mostani világnak ízlése, és a rítusnak módja szerint*” festhessenek. Igazából itt egy kis módosulás történt a festők által idézett Tarkovics-szentenciához képest, mivel szerintük ő azt kérte, hogy a keleti és nyugati megkülönböztetések világosak legyenek, míg a dorogi bizottság újra csak hangsúlyozza, mint ahogy az első szerződésben is tette, hogy a korabeli ízlésből kiindulva kell a keleti rítus igényeinek is megfelelően dolgozni. A város azt is vállalja, hogy a következő év Szt. György napi vásáron Debrecenben az aranyat is meg fogja venni.

Szüts és Hittner a város határozatát elfogadták (Függelék 10.), s kijelentik, hogy a munkát egy éven belül el is végzik. Külön kérték megint, hogy a magisztrátus nekik és a város néhány képviselőjének fuvart biztosítson, hogy módjuk legyen olyan ikonosztázionokat megnézni, amelyeknek festési módját a munka során követniük kell. A további kifizetéssel és az arany vásárlásával kapcsolatos ütemtervet is elfogadták.

1811. május 1-jén a város és a festők közötti egyezséget ismertetik (Függelék 11.): a város föl vállalja, hogy a hiányzó aranyat meg fogják venni, viszont legalább három héttel, vagy egy hónappal korábban kell jelezniük, hogy mikorra legyen meg. Ha az arany hiánya miatt a festők hiányt szenvednének, a város napi 10 forintot fizet nekik, ha viszont az ő hibájukból csúszna a munka, ők is ennyit fizetnek a városnak. A 12000 rajnai forintból eddig 6996-t kaptak meg, a maradék 5004 forintot havonkénti lebontásban, fejenként 150 forintjával vehették kézhez.

Az egyezés megkötése előtt már a két festő között is mutatkoztak a feszültség jelei. Szüts a köztük lévő számadás tisztázására a várostól deputációt kért, amelyet Hittner is elfogadott (Függelék 12.).

1812-ben aztán a két festő közötti viszony nyílt ellenségeskedésbe csapott át. Február 22-én a város vizsgálta ki a közöttük kitört verekedés okait (Függelék 13.). A kihallgatási jegyzőkönyv azért is nagyon fontos, mert a festőket meghallgatták, adataikat föl vették. Szüts ekkor azt vallja, hogy többnyire Miskolcon lakik, most a dorogi templom munkáin dolgozik Hittnerrel, akit festőtársának hív. Hittner ekkor 30 éves, bajai születésű, családos képvisőnek mondja magát. A konfliktus oka, hogy Husztra menvén, Hittner nem vitte magával Szüts Gebére szóló levelét. A veszekedésre az nyújtott alkalmat, hogy Hittner a helyi és a böszörményi parókus társaságában, Szüts távollétében bement az iskola melletti „*pingáló szobába*” és Szüts műveit is nézegették. A két pap jelenléte valószínűleg csak olaj volt a tűzre, Szüts az előttük kirobbant konfliktussal akart a saját, vélt igazának még nagyobb nyomatókat szerezni, csakhogy a nála fiatalabb festőtárs valószínűleg erősebb volt. Az esetről a Hajdú Miklós böszörményi parókus is írt egy jelentést, amelyben kifejti, hogy a veszekedést Szüts kezdte, de hogy ki ütött először, azt nem tudta, mindenesetre a verekedésben és a káromkodásban mind a kettő kivette a részét.

Két hónappal később Szüts és gyerekei ellen folytattak nyomozást, ugyanis a városban több helyen „*Dicséret*” címmel gúnyversek (pasquillusok) jelentek meg, amelyekben valószínűleg az ikonosztázion Istenszülő alapképe, és a többi festménye ellen írtak. A költemény a jegyzőkönyv szerint mellékelve volt az ügyirathoz, de mára sajnos elveszett. Az első tanú, Kohut István szabó azt állította, hogy Nagypénteken a templomból kijövén hallotta, amint egyesek azt mondták, hogy az nem is olyan, mint Szűz Mária, hanem egy pesti dáma. A kézírás arra mutatott, hogy Szüts gyermekei is részt vehettek a gúnyvers írásában és másolásában. Először a kisebbik fiút, a 12 éves Józsit hallgatták ki. Kezdetben tagadta, hogy bármi köze lenne a szöveghez, de miután összevetették a saját írásával, illetve íratlak is vele néhány sort, a kisfiú megtört. Akkor kezdett el igazán beszélni, amikor a kérdezői azt állították, hogy a bátyja már mindent bevallott (klasszikus nyomozási módszer, a felek egymás elleni kijátszása, mivel valójában a báty mindent tagadott – még). Erre aztán Józsika beismerte, hogy a szöveget az apjával ketten készítették, de ő másolta. Arra is rákérdeztek, hogy a piszkozat hol van, mire Józsi szinte kikérte magának, hogy ő már szintaxista (vagyis gimnáziumba járt) és egyből a tisztázatot írta, különben is a szöveg nagy részét tudta fejből (!). A verset négy példányban, az éjszaka leple alatt a bátyjával együtt hordták szét az apjuk bízgatására. Az indoklásban megvallja, hogy azért csinálták, mert Hittner az apját megütötte (lásd korábbi ügy), még az ujját is eltörte. A báty, Alexi ekkor 14 éves volt, ő mindent tagadott, majd miután szembesítették az öccsével, végül mindent bevallott.²⁰¹ Kikérdezték Szüts Jánost is, aki ekkor 40 (vagy 46 – nehezen olvasható) éves volt, római katolikus piktornak mondta magát, és persze mindent tagadott, a gyermekeivel való szembesítés után is.

A városi tanács súlyosnak ítélte Szüts bűnét, a kiskorú gyermekeire való tekintettel viszont a büntetés alól felmentették, s inkább azt sürgették, hogy a másik problémáját, a Hittnerrel való elszámolást is tisztázzák (Függelék 15.). Úgy tűnik, mégsem tudtak megegyezni, mert Szüts végül pert indít Hittner ellen feltételezett adóssága behajtása miatt (Függelék 16.).

1813-ban a gebei egyház elismeri, hogy van még 30 rajnai forint tartozása a festők felé (Függelék 17.). Itt 1810 augusztusától együtt dolgoztak, amint a 27 pontba szedett beadványukból is látszik. Szüts ugyanezen év júliusában hosszú beadványt készített Hittner ellen, mire a város azt kéri, hogy idéztesse meg Hittner, mert panaszát semmisnek fogják venni. Szütsnek az volt a legnagyobb baja, hogy 1813-ban Bányay Antal dorogi parókus, a festők számára történt kifizetések összesítése során azt állapította meg, hogy a festőket ekkorra már túlfizették (Függelék 19.). Szüts a hosszú beadványában ezt igyekezett alaposan cáfolni, s minden felelősséget Hittnerre áthárítani. Hivatkozik egy dokumentumra is – sajnos ez nem maradt fenn –, amelyben a városi képviselők időközben az ikonosztázion képeinek festésével egyedül Hittnerre bízták meg, aki ezt nem véve komolyan más helyeken dolgozott: magánmunkákat vállalt, 1812-ben állítólag hónapokat töltött

²⁰¹ Alexi/ Elek úgy tűnik, hogy apja mesterségét vitte tovább, 1837-ben (apja halála évében), már ő adott árajánlatot a templomban lévő faragott berendezés aranyozásának javítására, 849 rajnai forint értékben. GKPL IV – 2 – a. 1837/10.

a Hegyalján képek, portrék festésével, és elvégezte a szerencsi és a gebei templom munkáit is. Az abbahagyott hajdúdorogi képek folytatása így Szütsre hárul, aki vállalta is a munkát, de azt kéri, hogy fizessék meg ezért rendesen.

Hasonló tartalmú levéllel ostromolta a parókust is, bizonygatva, hogy az a túlfizetés csak Hittner csalásai miatt történhetett, és az egyház jogtalanul zároltatta a városnál azt az 500 rajnai forintot a maga számára, amely pedig még neki járna (Függelék 20.). Szüts az ügygel fellebbezett a Hajdú-kerülethez is, mivel Hittnerrel szemben pert nyert, az 500 rajnai forintot a város neki ítélte, de az egyház ezt zároltatta (Függelék 22.). A Kerület is kirendelt egy bizottságot, amely megállapította, hogy az egyház által számon tartott 12000 forinton felüli túlfizetés túlzó, szerintük csak 922 forinttal kaptak többet a festők, ráadásul a természetbeni juttatásaik nagy részét föl sem vették, ezért nem tartják jogszerűnek, hogy a túlfizetést egyedül Szütsön akarják behajtani, és az ő szerződését tartják vissza (Függelék 21.). A kerület egy újabb elszámolást is elrendelt 1814 januárjában az egyház és a festők között, ha ez nem történik meg, a panasztevő előadására alapozva lesznek kénytelenek eljárni, s arra is fölszólítják Dorogot, hogy a szerződést adják ki (Függelék 23.).

Ugyanezen év márciusában megküldték az ügyhez kapcsolódó iratok másolatait az egyházmegyét irányító Bradács Mihály általános püspöki helynöknek (részben ezért is maradhettek fenn a Dorogi esperesi levéltárban), aki továbbította Bányay Antalnak, tájékoztatást kérve az eseményekről (Függelék 24.). A parókus válaszában (Függelék 25.) ismerteti az ügyet, hogy a festők hogyan szerződtek a dorogi munkára, s amikor ő 1810-ben ide került, néhány képkereteken és díszítőfaragványon kívül, semmi nem volt még aranyozva, a kifizetésekből viszont kiderült, hogy a két festő addigra már 6996 forintot fölvelt a nekik járó 12000 forintból. Noha az egyháznak nincsenek saját jövedelmei, a munkát mégis segítették, a festő gyermekeit keresztényi szeretetből ruházták stb. A festő rosszindulatát mutatja, hogy nem veszi figyelembe az 1818. május 1-jén végzett elszámolás eredményeit. Aztán tovább fokozva a dolgot megegyeztek, hogy újabb elszámolást készítenek, de ez sem volt elég. Szüts nem fogadja el, a kerület elé terjesztette a dolgot. Bányay javasolja, ha szükséges, hívjanak össze egy egyházi bizottságot is a környék espereseiből, az egyházi gondnokokból, de megint csak hangsúlyozza, hogy a festők noha nem tudták tartani a három éves terminust, 1810-ig mégis sok pénz felvettek, pedig a falak festéséhez, az ikonosztácion márványozásához, vagy az aranyozásához a felvett pénz ellenére akkor még hozzá sem fogtak.

Szüts Hittnerrel szemben aztán valahogy érvényesíteni tudta az igazát, mert a gebei egyház adósságából a közös munkájukért járó pénzből, 500 forintot neki ítéltek, a maradékot – a Hittner részét –, pedig a dorogi egyháznak szánták (Függelék 26.).

Szüts ellen 1816-ban újabb kivizsgálás folyt, mivel fia és inasa meg akarta akadályozni, hogy a város hadnagya bizonyos Kálvária képeket magával vigyen a

műhelyéből (Függelék 27.). Az esetet Sz. Kürti Katalin ismertette először, s feltételezte, hogy esetleg az ikonosztázion oromzatán lévő nagy képek kiadásáról lehetett szó (56–57. kép).²⁰² Ezt egyelőre sem megerősíteni, sem cáfolni nem lehet. Ha ez igaz, akkor az ikonosztázion munkálatainak befejezési dátumának 1816-ot lehet tekinteni. A kivizsgálás során Szüts mintegy 58 évesnek vallotta magát.

A bőséges forrásanyag ellenére sok kérdésre nem kapunk választ: nem tudni, mikor készültek el pontosan a templom festési munkálataival; azt sem lehet pontosan megállapítani, hogy a képek közül melyiket festette az egyik, melyiket a másik festő; arra sincs adat, hogy végül megnézték-e valamelyik másik templom ikonosztázionját. A két mesterre vonatkozó életrajzi adatok is csak elvétve fordulnak elő. Annyi megállapítható, hogy mind a ketten Miskolcra települtek családotul Dorogra a több évre tervezett munka reményében, korábban vállalt munkáikat is félbehagyták (állítólag). Szüts pontos születési dátumát nehéz kideríteni, mert 1812-ben kb. 45 éves lehetett, 1816-ban már 58 évesnek mondja magát, 1837. május 12-én kelt halálzási jegyzőkönyve szerint viszont 73 évesen halt meg, ezért a három, egymásnak ellentmondó adat alapján csak annyit lehet megállapítani, hogy 1760 körül születhetett. 1812-ben két fia biztosan volt, Elek és József, 1816-ban csak egyiküket említik. A Hittnerrel való veszekedésük során kiderül, hogy ő nemes ember, s talán erre utal, hogy a Hajdúszoboszlón fönnmaradt, Bocskayt ábrázoló képe hátoldalán olvasható szignójában „*Joans Szüts de Norkeo*”-nak írja magát. 1818-ban már a házat is összeírják Dorogon, ami arra utal, hogy végleg itt telepedett le, majd a következő évekből is maradtak fenn beadványai a városi magisztrátushoz.²⁰³ A kivizsgálási jegyzőkönyvekben Szüts római katolikusnak vallotta magát. Hittner 1812-ben 30 éves lehetett, bajai születésű, nő, családos, római katolikus. Ennél több életrajzi adatot egyelőre nem tudunk. Az sem derül ki, hogy hol és mikor kezdtek el közösen dolgozni, nem világos, hogy mi állhatott a társulásuk mögött.

A hajdúdorogi ikonosztázion képei között egyelőre egy olyan kép van, amelyet teljes biztonsággal Hittner Mátyás művének tarthatunk: az Istenszülőt ábrázoló alapkép, amelyet 1812-ben Szüts suttogó propagandájában csak „*pesti dámaként*” határozott meg (42. kép). Most erre a képre tekintve kíséreljük meg föltárni, hogy Hittner milyen módon és mértékben teljesítette a szerződésben rögzített elvárásokat, hogy ti. képei a mostani világ ízlésének, és a rítus módjának is megfeleljenek. Az alapképek között, első ránézésre éppen a Szűz Mária kép tűnik a megszokott bizánci megoldásoktól egészen távol eső alkotásnak. Szűz Mária egy glóbuszon áll, kontrasztos beállítás, a háta mögött szélből lebbenő vörös köntöse kecsességet és légiességet kölcsönöz alakjának, amit túlméretezett lábfeje kicsit visszafog. Az anya és gyermeke közötti érzelmet fokozza, hogy Mária szorosban magához vonja Jézust, tekintetét viszont merengően a távolba irányítja. A posztamensként alkalmazott glóbusz, Mária alakjának megformálása, mozgalmalms ruharedőzete, arra

²⁰²Sz. KÜR TI KATALIN: Szüts János hajdúkerületi és Kis András kismarjai piktorról, in A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve IV., Debrecen 1977, 175.

²⁰³KÜR TI 1977, 174.

utalnak, hogy Hittner számára az Immaculata képek álló változatai²⁰⁴ lehettek inspirálóak. Szokatlanak tűnik Mária kéztartása is – jobbával fogja át bal kézfejét –, pedig ez a motívum, a számos metszett és festett másolatban közismertnek számító, a római Santa Maria Maggiore-bazilikában őrzött Szent Lukácsnak tulajdonított, a magyarban „*Havi Boldogasszony*”, vagy „*Csudálatos anya*”²⁰⁵ jelzővel illetett ősi ikon szinte egyedien speciális gesztusára tett utalásként is fölfogható. A festő talán ezzel a motívummal kívánt kapcsolatot teremteni saját műve, és az egyik „ős” Mária-kép között. A helyzetet bonyolítja, hogy a 19. század elején a Havi Boldogasszony metszetei más kegyképre utaló aláírással is megjelenhettek: Széchényi Ferenc szentképalbumából ismert az a kis színezett rézmetszet, amelyen a római Lukács-ikont ábrázoló metszet alatt a következő felirat olvasható: „*A’ Pócsi boldogságos Szűz*” (44. kép).²⁰⁶ Bizonyítani nem lehet, de teljesen kizárni sem, hogy Hittner hasonló előképek alapján kívánta a „*rítus módja*” szerint megformálni a rá bízott kompozíciót, ötvözve az „első” Mária-ikonok és a saját korában kifejlesztett Mária-ábrázolások festői megoldásait, ikonográfiai hagyományait.

A korabeli festői gyakorlatban is bevett dolognak számított a metszetelőképek használata, ami egyszerre jelentette a jól bevált kompozíciós sémák továbbörökítését, másrészt lehetőséget is nyújthatott arra, hogy a „*mai világ ízlésének*” való megfelelési szándék is érvényesüljön. A két diakónusi kapu fölött elhelyezett ószövetségi jelenetek, mint Szűz Máriára és Jézus Krisztusra utaló tipológiai motívumok, a „*Jákob álma*” (47. kép) és a „*Mózes az égő csipkebokor előtt*” (45. kép), feltételezhetően a 18. század harmadik negyedéből származó képes Bibliák metszetei, vagy önálló metszetlapok nyomán készültek (46., 47. kép).²⁰⁷ A Mózes-jelenet esetében egészen egyértelmű a metszet és a festmény közötti szoros kapcsolat, míg a Jákob-jelenet inkább csak kiindulási alap lehetett, a festő továbbvariálta, módosította a kiválasztott sémákat. Hasonló módon készülhettek az ikonosztázion Királyi kapuján szereplő négy ószövetségi áldozat, illetve a szentély falán elhelyezett további ószövetségi témák, noha ezekben az esetekben konkrét előképeket még nem sikerült meghatározni. Ha a festők szerződésében kiemelt

²⁰⁴ Ezekről: SZILÁRDFY ZOLTÁN: *Ikonográfia – Kultuszjörténet. Képes tanulmányok*, Budapest 2003, 20–25.

²⁰⁵ Az ikon hazai kultuszáról: SZILÁRDFY 2003, 96–101.

²⁰⁶ Színes reprodukciója: GÁNICZ TAMÁS–LEGEZA LÁSZLÓ–TERDIK SZILVESZTER: *Nemzeti szentélyünk Máriapócs*, Budapest 2009, 54. A kép részletes leírása: TUSKÉS ANNA: A pócsi Mária-kegykép kisgrafikai ábrázolásai, in *Ars perennis. Fiatal művészettörténészek II. konferenciája*, Budapest 2009, 282. (OSZK 600 926 Gróf Széchényi Ferenc szentképalbuma).

²⁰⁷ A Mózes-jelenet előképe: *Catholische Bibel Das ist die ganze Heilige Schrift alten und neuen Testaments, Nach der uralten gemeinen Lateinischen, und von der Heil*, Nürnberg 1763. JOHANN JOSEPH FEISCHMANN. A Jákob álma feltételezett előképe: *Biblia Sacra Vulgatae Editionis, Jussu Sixti V. Pontif. Max. [...] – Münster, Ordinis S. Benedicti, sub directione P. Germani Cartier, Ibidem Professi, Capitularis, nec non SS. Theologiae, et SS. Canonum Professoris in quatuor tomos distincta*, Konstanz, 1770. A művészek tulajdonában a mintakönyvek mellett nem ritkák az illusztrált egyházi kiadványok. Joseph Hartmann kassai szobrász 1764-es végrendeletében több képes Bibliát és szentek életét is fölsorol. Közli: LUXOVÁ, VIERA: Príspetok k tvorbe Jozefa Hartmanna, in *Ars* 8 (1975/76.), 74., 19. jegyzet. Egy korabeli, hazai festő metszethasználatáról: SERFŐZŐ SZABOLCS: Franz Xaver Bucher – egy késő barokk festő a Dunántúlon, in BUBRYÁK ORSOLYA (szerk.): „*Ez világ, mint egy kert...*” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*, Budapest 2010, 473–487.

két ünnep kép azonos a jelenleg is a képfalon lévőekkel, akkor feltételezhető, hogy a többi újszövetségi jelenet, illetve ünnep kép esetében is valószínűleg már jól bevált kompozíciós sémákat elevenítettek föl, ugyanis a Jézus megkeresztelkedését ábrázoló kép Guido Reni Bécsben őrzött festménye²⁰⁸ nyomán készült (50. kép), és feltételezhető, hogy a Születés kép is valamelyik közismert barokk kompozíciót (49. kép) követi.

A festők szerződésében kiemelt világos háttér csak az ünnepikonokon lesz jellemző, a szentek képeinek háttéréből a természeti elemek abszolút hiányoznak, és inkább a portréfestészetre emlékeztető módon, a barna különböző árnyalatai tűnnek föl (53., 55. kép). A figurák megfestésénél beígért természetűség valóban szembetűnő a dorogi képfalon, legalábbis a hagyományos barokk ikonosztázionok képanyagával összevetve mindenképp, mégis az a benyomásunk, hogy a két festő bármennyire is a „*mai világ ízlésének*” megfelelő festőnek tartotta magát, művészetüket alapvetően az előző század képi hagyományai határozták meg. Művészetük a Spalinszkyak műveihez képest is realistább, akadémikusabb stílust tükröz, amely szinte teljesen szakít a bizánci örökég ikonográfiai örökségével, kompozíciós hagyományaival, olyannyira, hogy még a legalapvetőbb ismérveket, a nimbuszokat is minimalizálják, a feliratokat pedig egyszerűen elhagyják. Ha a doroginál néhány évvel hamarabb elkészült, szinte teljes egészében a bécsi akadémiai festő, Anton Kuchelmeister által festett miskolci ortodox ikonosztázion képeivel vetjük össze a dorogi festményeket, akkor még inkább szembeötlik, hogy Hittner és Szüts festészetét sokkal erősebben befolyásolták az előző század késő barokk hagyományai, mint ahogy azt ők gondolták és állították magukról. A miskolci ikonosztázion képeinek festésére vonatkozó szerződés is fennmaradt, amelyben a dorogival ellentétben, alig fogalmazódik meg esztétikai elvárás, csak az egyik – kissé úrhatnámnak tűnő – feltétel után: Kuchelmeister ezt a képfalat lehetőleg még jobban készítse el, mint ahogyan azt a pesti görög templomban tette, majd azt is kiköti, hogy a színek eredetiségét, jó minőségét és finomságát tartsa meg.²⁰⁹ Kuchelmeister egyébként az általa festett ikonosztázionok alapképeinek esetében Hittnerrel szemben, sokkal inkább igyekezett bizánci előképeket követni, hogy figurái ikonosak maradjanak, de a felsőbb sorokban, különösen az ünnepek esetében, ő is a nyugati barokk festészet klasszikusait vette mintául (pl. a Keresztelés esetében Guido Reni már emlegetett művét). Mintha a klasszikus művészetelméletből ismert „*imago*” és „*historia*” képtípus megkülönböztetése elevenedne föl újra. Kuchelmeister képei közül különösen a Krisztus és az Isten-szülő ikonjai őriznek a legtöbbet a bizánci örökségből: frontális beállítás, szuggesztív tekintet stb. Miskolcon ez a két alapkép nem az ő munkája, Egerben és Pesten viszont igen. A miskolci szerződésnek a színek milyenségére, a doroginak pedig a képek világosságára vonatkozó sorai mintha már azt a szemléletet tükröznék, amely Kazinczynak a váci Maulbertsch-freskókat bíráló megjegyzéseiben is

²⁰⁸ A Kunsthistorisches Museum állandó kiállításán.

²⁰⁹ A szerződés 1804. augusztus 3-án Miskolcon kelt, németül. Az eredeti képet és magyar fordítását közli: NAGY 1998, 38–39.

fölbukkan: a képek színezésének derűsnek, vidámnak kell lennie, ahogyan az az itáliai műalkotásokon megcsodálható.²¹⁰

A dorogi ikonosztázion többi képe esetében, a különböző „mesterkezek” meghatározására egyelőre nem vállalkozhatunk, ehhez sokkal jobban kellene ismernünk a két festő további műveit is. Annyi azért jól látszik, hogy az egyes képek között komoly stílusbeli különbségek vannak, amelyek a két különböző mesterre, meg talán segítőkire utalhatnak. A négy alapkép, a diakónus kapu fölötti képek, illetve a középtengely Föltámadás képe (54. kép), és a két szomorkodó alakja mindenképp a legjobb munkáknak számítanak ezen az együttesen belül, ezért megkockáztatható az a föltevés, hogy a szóban forgó képekben Hittner munkáit lássuk.

Nem tudni, melyikük alkothatta a szólea feletti csehsüvegboltozat Szent Háromság falképét, amely még a 20. század elején is látható volt.²¹¹ Azt is nehéz eldönteni, hogy melyikük műve a püspöki trón Jó pásztor, illetve a szószék Magvetőt ábrázoló képe (58. kép), amelyek nagyon finom festői megoldásokat mutatnak. A szószék kosarát egyházatyák képei díszítik amelyek közül Aranyaszájú Szt. János azonosítható biztonsággal (csak szerzetesi ruhában ül, és olvas, mögötte Szt. Pál sugalmaz), meg talán Szt. Bazil, aki trónon ülve lábával egy eretneket tipor el.

Jó lenne tudni, vajon Tarkovics Gergely mit gondolhatott az elkészült ikonosztázion láttán. Mindenesetre úgy tűnik, hogy ugyanő, aki 1816-tól kinevezett eperjesi püspök lett, a közeli Kassán föltűnő Hittnernek nem adott munkát az újonnan felállított egyházmegyéjében, ami nem feltétlenül tudatos döntés eredménye. Inkább arról lehet szó, hogy Tarkovics továbbra is engedte a kevésbé képzett, de a szegény egyházközségek pénzbeli helyzetéhez jobban alkalmazkodó, s a jól bevált képi tradíciót továbbvivő helyi kismesterek működését, valamint teret engedett az ekkoriban kinevezett Munkács-egyházmegyei festőnek, Mankovics Mihálynak, majd 1833-tól kezdve saját egyházmegyei festőjének, Miklóssy Józsefnek, aki Mankovicshoz hasonlóan, Bécsben folytatott tanulmányokat.

3.5. Szüts és Hittner további munkái

Szüts azonos lehet azzal a mesterrel, akit a 19. század elején, az épülő miskolci ortodox templomban mázolási munkákra alkalmaztak.²¹² Még Dorogra költözésük előtt hívta föl magára a nyírgyulaji egyházközség figyelmét, ahol az 1792-ben kezdődő számadáskönyv hátsó borítójának belső oldalán, feltehetően a 19. század első éveiben írták be a következő bejegyzést: „NB: *in platea Kádár Miskoltzini Joannes Szüts pictor qui Altare pinxit, et sepulchrum in Bathor.*” Ezek szerint Szüts Mis-

²¹⁰ Kazinczy 1812-ben írta ezt a szövegét. KAZINCZY FERENC: Festés és faragás nálunk és más nemzeteknél, in: Uő.: *Versek, műfordítások, tanulmányok, I.* Válogatta: SZAUDER MIKLÓS. Budapest 1979. 845.

²¹¹ VÉGHSEŐ MIHÁLY: A hajdu-dorogi gör.kat. templom, in *Görög Katholikus Naptár 1903iki évre.* Ungvár, 55.

²¹² DOBROSSY ISTVÁN: A miskolci templom építéstörténete. A templom, mint a hitélet központja, in DOBROSSY ISTVÁN (szerk.): *A miskolci ortodox templom és sírkertje*, Miskolc 2002, 41.

kolcon a Kádár téren élt, és dolgozott Nyírbátorban, ahol az oltárt és a szentsírt festhette.²¹³

Közös beadványukban vannak utalások közös munkáikra: 1809-ben egyikük Szadára, másikuk Szerencsre távozott, pontosan meg nem nevezett munka miatt. Szüts panaszaiból tudható, hogy a szerencsi ikonosztázon (60. kép) 1812-ben Hittner fejezte be, ami azt is jelentheti, hogy volt idő, amikor itt is együtt dolgoztak. A szerencsi képeknek a dorogiakhoz fűződő szoros stílusrokonsága egyértelmű: a Királyi kapun szereplő Jákob álma, illetve Mózes-jelenet (61. kép), és a négy alapkép alatt elhelyezett ószövetségi áldozat (62. kép), a diakónusi kapuin szereplő arkangyalok mind-mind szoros, főképp kompozicionális rokonságot mutatnak dorogi társaikkal, de kidolgozottságukban meg sem közelítik az ott meglévő minőséget. Furcsa kettősség tapasztalható a szerencsi alapképek esetében is. A figurák a címünnep ikon kivételével kifejezetten rossz arányúak (65. kép), csak az arcok kidolgozása meglepően igényes és kifinomult (63–64. kép), akárcsak a közép-tengelyben található Krisztus-főpap kép esetében, amely sokkal finomabb festői megoldásokat mutat, mint dorogi társa (69., 52. kép). A szerencsi ünnep ikonok is szoros kapcsolatban állnak a dorogiakkal, a Keresztelés (66. kép), az Úrszínváltás (67. kép), és a Pünkösöd jelenete (68. kép) esetében a kapcsolat szembeötlő. Az apostolok eltérő kompozíciók szerint készültek, akárcsak a próféták medalion képei. A szerencsi képek vizsgálatát nehezíti, hogy a 20. század elején a háttereket radikálisan átfestették, a barna helyett egységesen világoskéket alkalmazva, de a próféták esetében több figura még mélyebb átalakításokat szenvedett. Úgy tűnik, hogy Szerencsen, ha valóban Hittner dolgozott, nagy szerepet kaphattak a segédei is, mivel a képek eltérő kidolgozottsága több festő közreműködését feltételezi.

1810-ben közösen kezdtek el dolgozni Gebén, helyi adatok²¹⁴ szerint az ikonosztázon készült ekkoriban, amelyet 1812-re fejeztek be, de a kifizetésekkel itt is gondok voltak.

Hittner a dorogi ügyek után valószínűleg elköltözött. 1816-ban a tokaji ikonosztázon készítését is elvállalta, de a munkával még 1824-ben sem volt kész, az ekkor keltezett, a munka folytatását ígérő levelének végén „*kassai piktor*”-nak írja magát (Függelék 28.). Az egészalakos, nagyméretű alapképek és az ünnepsor hat képe szoros stílári rokonságot mutatnak a dorogiakkal, de ezek nem fára, hanem vászonra készültek. Különösen a két Szűz Mária-kép hasonló, bár Tokajban az Immaculata előkép használata a dicsfényként föltűnő 12 csillag alkalmazásával válik egyértelművé. A tokaji képek vizsgálatát nehezítik a későbbi erős átfestések. További munkáira vonatkozó levéltári adatot eddig nem ismerünk, de stíluskritikai alapon feltételezhető, hogy ő festett öt nagyobb méretű ikont (négy alapkép és Krisztus főpap) a bodrogmezői (Lelesz-Polyán/Pol'iany) rokoko ikonosztázbá is, amelyek közül különösen az Istenszülő tűnik a hajdúdorogi félalakos változatának (72. kép), a Krisztus-alapkép viszont a szerencsi gesztusait idézi (71. kép).²¹⁵ 1817-

²¹³ GKPL III – 1 – 24.

²¹⁴ Az egyházközségnek három kötetnyi protocolluma maradt fenn, amelyekben sok, az egyházközség életére vonatkozó bejegyzés is található. Nyírkáta, az egyházközség irattára.

²¹⁵ Az ikonosztáz a hátán olvasható felirat szerint 1800 és 1809 között készült el, mesterneveket

ben a baskói templom ikonosztázionját, a szólea feletti boltozat festést, és a két előkészítő asztal képeit mondják újnak.²¹⁶ A 19. század második felében pusztító tűz után mára csak a két vászonkép, a Hitetlen Tamás (73. kép) és az Utolsó vacsora ábrázolása (74. kép) maradt meg, amelyeket a tokaji ünnepsor képeivel való rokonsága miatt Hittner munkáinak tarthatunk (75. kép). Hittner festői stílusához áll még közel a nyírpazonyi templomban fennmaradt Istenszülő-kép is (76. kép), amely még az előző templom ikonosztázionjának alapképe lehetett. Erről a képfalról 1822-ben azt írták, hogy nem régen javították,²¹⁷ Máthé Miklós parókus egy rövid leírást is készített róla a Kelet számára a 19. század végén, amelyből kiténik, hogy négy alapképe fára volt festve.²¹⁸ A 20. század első felében ez az ikonosztázion már elpusztulhatott, egy régi Mária-képet, amely valószínűleg a szóban forgó ikonnal azonos, 1929-ben meg akartak vizsgáltatni, hogy ha értékes, megvételre ajánlhassák az esztergomi Prímási Képtárnak (ma Keresztény Múzeum), hogy az így nyert pénzt az új templom építésére fordíthassák.²¹⁹

Míg Hittner az afférok után a jelek szerint Kassa felé távozott,²²⁰ addig Szüts Hajdúdorogon maradt. 1817-ben, Szüts valószínűleg az egyik első, nagyobb szabású önálló munkájaként a hajdúböszörményi ikonosztázion festésére, és a többi berendezés márványozására szerződött,²²¹ amelyből ma már töredékek sem ismertek. Összeférhetetlen természete itt is megmutatkozott, mert öt év múlva az egyházközség ügyvédet fogadott ellene a munka nem teljesítése miatt.²²²

nem említ. A pompás rokokó szerkezet az Ung vármegyei Nevicke templomában álló ikonosztázzal mutat szoros kapcsolatot, ahol a faragó neve is ismert, Martin Duhnovics. A nevickei ikonosztázzról: ПРИЙМИЧ, МИХАЙЛО: *Перед лицем твоім. Закарпатський Іконостас*, Ужгород 2007, 147–150. PUSKÁS 2008, 267. A bodrogmezői ikonosztázion többi képét egy kevésbé képzett mester készítette.

²¹⁶ „*In fornicaturae parte, quae Bemma inter et chorus est sumptibus communitatis, recenter et amoenisse picta habetur. (...) 1° In Ecclesia: Bemma amoenissimum sumptibus solius communitatis recenter structum, et pictum. 2° In Sanctuario: praeter aram magnam sunt etiam arae duae symetria situatae: Ara major exornata est magna, et amoenissima Iconem Crucifixi, minorum vero altera Iconae S. Coena Domini, altera antem Apparitionis Domini praesente etiam Thoma, aequae amoenissimis, aequae recenter, una npe cum Baemmate pictis.*” GKPL III – 2 – 1.

²¹⁷ „*interne tabulata instar forniciis instructa.*” – „*Habet haec Ecclesia sanctuarium, a navi divisum Iconostasi antiqua, recentius tamen sat crasso penicillo renovata. Est dicata Exaltationi S. Crucis. In sanctuario satis commodo, et lucido habet aram unam tabernaculo, ac aliis requisitis debite instructam (...). Prothesis est murata. – chorus adest unus, nulla tamen cathedra concionatoria, habet haec ecclesia etiam turrim ligneam (...).*” „*Imago Salvatoris supra aram.*” GKPL IV – 1 – a. Fasc. 33. No 23.

²¹⁸ „*A pazonyi templom ikonosztázionja is fölötte eredeti. Egy bőrszerű, egygyévarott lepelből áll az egész ikonosztázion s csupán a négy alsó főkép van deszkákra festve. Az ikonosztázion az egyes ünnepeket ábrázolja s a képek alatt egyszerűs mind az írás is magyarázza a képjelentését mint «vibánie» (virágvasárnap) stb.*” Kelet 1895.02.07.

²¹⁹ GKPL I – 1 – a. 1929/940. Úgy tűnik, az üzlet nem sikerült. A régi ikonosztázionból megvan még a Királyi ajtó is.

²²⁰ Ha ott is telepedett le, polgárjogot talán nem nyert, legalábbis Kemény nem említi az 1831 előtt Kassán polgárjogot nyert művészek között. KEMÉNY LAJOS: Kassán polgárjogot nyert művészek, in *Művészet* 12 (1913), 281–284.

²²¹ A szerződés szövegét közli: NAGYMIHÁLYI 2006, 133–134. A szöveg korabeli másolata: GKPL IV – 1 – a. Fasc. 25. No 29. A faragást Lengyel Bazil dorogi faragó készítette, akitől jelenleg csak Kárpátalján álló ikonosztáziont ismerünk. Stílusa késő rokokó, az ungvári ikonosztáziont követi, de időnként már klasszicista elemek is érvényesülnek. ПРИЙМИЧ 2007, 172–175.

²²² KÜRTI 1977, 176.

Egyelőre tehát csak Hittner önálló műveit lehetett több-kevesebb biztonsággal azonosítani, amelyek tényleg szoros stílári kapcsolatot mutatnak a hajdúdorogi ikonokkal, bár néha nem érik el a kidolgozottságnak azt a fokát, ami a jobb dorogi képeket jellemzi.

3.6. *A Jankovics-műhely továbbélő hagyománya, Pádits Péter munkái*

Pádits Péter már 1801 és 1814 között kimutatható Egerben,²²³ de feltételezhető, hogy csak Jankovics Miklós betegsége, illetve halála után vette át a műhely irányítását. Mesteréhez hasonlóan, teljesített görög katolikus megrendeléseket is.

Az abodi templomban álló ikonosztázion faragott részei már az 1810-es években elkészültek, ez biztosan Pádits Péter műhelyének alkotása, ugyanis a munkával kapcsolatban, a mesternek az abodi „orosz gazdák” által, 1814. december 7-én írott magyar nyelvű leveléről már régóta tud a kutatás.²²⁴ 1834-ben, az ikonosztázion festésével kapcsolatos levelében Gaganecz József borsodi esperes azt írja, hogy az állványzatot egy bizonyos egri szobrással faragtatták kb. 19 évvel korábban (vagyis 1815 körül), 2700 bécsi forintért, és ez az adat összhangban van a magyar nyelvű levél dátumával is.²²⁵

Pádits mester az abodi munka után, vagy ezzel párhuzamosan dolgozott az abaújszántói templom ikonosztázionján is, amelyet 1818-ban állítottak be, költségeit Pataky Miklós hívó 2000 forintnyi adománya fedezte.²²⁶ Pádits halálának pontos idejét nem ismerjük. 1828 szeptemberében még szerződött a kecskeméti ortodox templom képfalának elkészítésére, amely szerkezetében közel áll az abaújszántóihoz, csak jóval kisebb.²²⁷

Az abodi ikonosztázion szerkezete szoros rokonságot mutat a Jankovics-műhelyben készített darabokkal, különösen az architektonikus elemek, ornamentika tekintetében, a görög katolikus emlékkönyvben is a hajdúdorogi és a szerencsi ikonosztázionnal áll közvetlen stílári kapcsolatban. Előbbiről, amint láttuk, biztosan tudható, hogy Jankovics Miklós műhelyében faragták, az utóbbiról viszont stíluskritikai megfontolások alapján feltételezhető, hogy ugyanott készült. Az abodi és a szerencsi ikonosztázion stíluskapcsolatait Simon Katalin elemezte, aki úgy véli, hogy az abodi faragványai nem érik el azt a kifinomult művészi színvonalat, amely a szerencsin még egyértelműen megfigyelhető.²²⁸ Az abodi képfal faragványait egy sokkal visszafogottabb, kevésbé plasztikus formavilág jellemzi. Különös,

²²³ VOIT PÁL (szerk.): *Heves megye műemlékei I.* Budapest 1969, 375., 411.

²²⁴ A levelet Kárpáti László fedezte föl a miskolci ortodox templomban, egy metszet hátoldalára ragasztva. SASVÁRI LÁSZLÓ: *Ortodoxok és görög katolikusok együttélése Észak-Magyarországon a 18–19. században*, in KUNT ERNŐ–SZABADFALVI JÓZSEF–VIGA GYULA (szerk.): *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon: az 1984 októberében megrendezett konferencia anyaga*, Miskolc 1985, 155. NAGY 1998, 197, 348. jegyzet. PUSKÁS 2008, 259. A pontos szöveget nem közzölték. Az eredeti dokumentum a Nyíregyházi Ortodox Egyházközösség gyűjteményében van.

²²⁵ TERDIK 2010.a., 150–151.

²²⁶ BESZKID SÁNDOR: *Paróchiáink története. Abaújszántó*, in *Görög Katolikus Hírlap* 1905. 7. szám. 5.

²²⁷ NAGY 1998, 196–197.

²²⁸ SIMON 2007, 38–39.

hogy Padits későbbi munkáin, az abaujszántói és a kecskeméti ikonosztázionon viszont az ajtók szinte ugyanolyan finoman kidolgozott, mesteri faragványok, mint a Jankovics-féle ikonosztázionokon (70. kép). Padits, noha Abaujszántón és Kecskeméten az egész állványzat szerkezetét tekintve sokkal inkább elszakadt a Jankovics-műhelyből ismert előképektől, mivel a hangsúlyos architektonikus elemeket szinte csak az alsó, alapképsorra korlátozta, a díszítőfaragványok esetében a nagy előd stílusát követi.

4. Egyházmegyei festők

A Munkácsi Egyházmegye főpásztorai már a 18. században igyekeztek rendet teremteni az olyan festők között, akik a bizánci liturgikus gyakorlatnak és hagyománynak megfelelően, a sok képet igénylő templomi berendezések készítésére vállalkoztak. Bradács János (1767–1771) püspök 1769. július 26-án kiadott körlevelében az egyház számára elfogadhatatlan kinézetű képek ellen lépett föl nagyon határozottan: csak olyan mesterek működését akarta engedélyezni, akik a püspök színe előtt is bizonyosságot tettek a festészetben való jártasságukról, és akiknek ezt követően pecsétes papírt adott arról, hogy valóban alkalmasak egyházi képek festésére.²²⁹ Éppen harminc évvel később, Bacsinszky András (1772–1809) püspök hasonló problémáról írt, megállapítva, hogy az egyházmegyében görög „rítusú” mestert alig lehet találni. A papok és kántorok gyermekeit buzdította, hogy válasszák és tanulják ki ezeket a mesterségeket, hiszen az egyház mindig temérdek pénzt fizet az „*idegeneknek*” a templomok felszereléséhez szükséges munkáért.²³⁰ Hasonló tartalmú körlevél maradt fenn 1805-ből, Bradács Mihály (1790–1812), Eperjesen székelő általános helynöktől, amelyben ugyancsak a papok és a kántorok gyermekeit ösztönzi az egyház számára is fontos mesterségek tanulására.²³¹ 1799-ben Bacsinszky püspök a Magyar Királyi Udvari Kamara kérésére, az ország többi görög katolikus püspökéhez hasonlóan összegezte, hogy egy átlagos görög katolikus templomnak milyen berendezési tárgyakra van szüksége. A főoltár esetében ő vagy oltárképet, vagy baldachint tartott szükségesnek, az ikonosztázionoknál a

²²⁹ Az Egri Főegyházmegyei Levéltárban található körlevél fénymásolt részlete, és a hivatkozott rész magyar fordítása: UDVARI ISTVÁN: *Ruszinok a XVIII. században. Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok*, Nyíregyháza 1994, 189–190. A körlevél teljes szövegének kritikai kiadása: UDVARI ISTVÁN: *Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához II. Blazsónszky Gábor, Olsanszky Mihály Mánuel, Bradács János püspökök és koruk*, Nyíregyháza 2005, 72–79. A körlevelet kontextualizálja: PUSKÁS 2008, 199–200.

²³⁰ A körlevél vonatkozó részletét magyar fordításban közli: PUSKÁS 2008, 200.

²³¹ „(...) *Universalem in hac tota Dioecesi artificium ad Ecclesias nostras necessarium de defectu observavit Sua Excellentia, quales nimirum sunt: Sculptores, Pictores, Inauratores, Aurifabri, Campanifussores, compactores Murarii et Architecti, quin tamen nullus ex tot Parochorum, Cantorum filiis qui seu talenta, sive media scolas frequentandi non haberent ad haec summe necessaria, fructuosa et honorifica artificia applicetur, sed potius Reipublicae, inutilis aut plane noxia, vel rustici evadant ideo Sua Excellentia districtum injungendo zelum. (...)*” 1805. szept. 17. Eperjes. A levélben emlegetett „*Sua Excellentia*” talán Bacsinszky püspök. GKPL III – 2 – b. Abaujszántó (Prot. I. 1792–1828.).

képek mellett a faragást is külön kiemelte, a négy nagy kép előtt álló gyertyatartóval együtt, ami szintén faragást igénylő munka.²³² A saját rítusú mesterek hiánya ebben az időszakban különösen szembeötlő lehetett, mivel ekkor számos új kőtemplom épült, amelyekben a berendezést főképp a környékbeli városok, a bizánci rítust közelebről nem ismerő mesterei, készítették. Bacsinszky kifejezetten ellenezte a szobrok használatát. Kisebb vihart kavart, amikor az ungvári jezsuita templomból leszereltette őket, később a latinok emiatt képrombolással vádolták meg.²³³ 1803-ban a velejteiek (Veľaty) egy Mária-szobrot vettek (valószínűleg körmeneti szoborról lehet szó), amelynek használatától eltiltattak.²³⁴

A körlevelekben fölvetett kívánalmak teljesítése felé tett lépésként értékelhető, hogy a néhány évtizeddel később kinevezett egyházmegyei festők, Mankovics Mihály (1785–1853), akinek tehetségét állítólag maga Bacsinszky püspök fedezte föl, és Miklóssy (Zmij) József (1792–1841) nem sokkal a körlevelek kibocsátása után, a 19. század első évtizedeiben kezdhettek el – egyébként az egyházmegyében elsőként –, egyházi támogatással, komolyabb művészeti tanulmányokat folytatni.²³⁵

Mankovics Mihály a bécsi tanulmányok, valamint több évi, lengyel, ukrán és orosz földön tett vándorlása után, 1813-ban tért haza. Az Ungváron letelepedett festőt rövidesen a Munkácsi Egyházmegyében elsőként, egyházmegyei festőnek nevezték ki,²³⁶ így rendeződni látszott a Bacsinszky által felvetett problémák egy része: a képi dekorációk esetében már volt saját, képzett, görög katolikus mester, akihez lehetett fordulni, s megkapta azt a jogot, hogy az összes többi mester munkáit is ellenőrizze. Úgy tűnik, hogy Mankovics a korai munkáin (pl. Csabaháza/Csabalóc/Čabalovce, ikonosztázion, 1814), de gyakran még a következő évtizedben is, az előző század jól bevált, a Spalinszkyak által tökéletesített képi formákat alkalmazta, csak egy lazább, realistább festői stílusban.²³⁷ Mankovics természetesen az újonnan felállított eperjesi egyházmegye területéről is kapott megbízásokat. 1830-ban például, a ma már csak töredékeiben ismert folyáni (Fulianka) ikonosztázionon dolgozott. Az innen származó képek alapján úgy tűnik, hogy

²³² TERDIK SZILVESZTER: Újabb eredmények a Munkácsi Egyházmegye művészetének föltérképezésében, in *Athanasiana* 30 (2009), 139–140., 144–146.

²³³ BAÁN ISTVÁN: Ortodoxok és görögkatolikusok Miskolcon a XVIII. században, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1997/1–2, 16.

²³⁴ Beadványi napló, 111. tétel. Sátoraljaújhely, az egyházközség irattára.

²³⁵ Mankovics Mihályt az ungvári szemináriumból küldték Bécsbe, az Akadémiára (BESZKID MIKLÓS: *Mankovics Mihály*, in *Művészet* 13 (1914), 422. (Továbbikban: BESZKID 1914.b), ahová 1806-ban majd 1807-ben iratkozott be (FLEISCHER GYULA: *Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián*, Budapest, 1935, 66. SZÖGI LÁSZLÓ: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén*, Budapest–Szeged, 1994. 197.). Miklóssy 1809-ban lépett be a bukóci bazilita monostorba, ahonnan öt év múlva Bécsbe küldték (BESZKID MIKLÓS: *Egy elfeledett képrónk*, *Művészet* 13 (1914), 51. [Továbbiakban: Beszkid 1914.a]). Ott 18 évesen, 1814-ben, majd a következő két évben iratkozott be a Képzőművészeti Akadémiára (FLEISCHER 1935, 67. SZÖGI 1994, 199.).

²³⁶ BESZKID 1914.b. 423. A hazatérését bejelentő püspöki körlevélre utalnak a sátoraljaújhelyi Beadványi Naplóban.

²³⁷ A jelenleg Kárpátalján található munkáiról: ПРИЙМИЧ 2007, 174–180.

Mankovics stílusa is változott, figurái egyrészt statikusabbak, másrészt esetlenebbek lettek, nehézkesen töltik be rendhagyó formájú képmezőket.²³⁸

1829-ben Pócsy Elek munkácsi püspök Volosinovszky festőt eltiltotta a további munkáktól, s meghagyta az egyházközségek előljáróinak és papjainak, hogyha festőre van szükségük, forduljanak helyette Mankovicshoz, vagy más festőhöz.²³⁹ Nem tudni, miért elégelte meg a püspök Volosinovszky munkáját, akinek eddig még a keresztnévét sem ismerjük. 1816-ban és 1817-ben sokat dolgozott Nyírgyulajban, ahol ő festette az ikonosztázion képeit, kb. 1000 rajnai forint értékben, de még egy plastyenyicát is készített.²⁴⁰

Időközben a néhány évvel fiatalabb, szintén Bécsben tanuló, szepességi születésű Miklóssy József is megpróbált hazatérni. Tarkovics püspök 1823-ban már ki is nevezte volna az eperjesi egyházmegye festőjévé, de eddig ismeretlen okok miatt, Miklóssy mégsem jött haza, hanem inkább itáliai tanulmányútra ment, majd továbbra is Bécsben maradt. Végül, 1833-ban visszatért szülőföldjére, Tarkovics püspöktől el is nyerte a hivatalos kinevezést. Miklóssy korábban főképp portréival hívta föl magára a figyelmet az egyházmegyében és Bécsben egyaránt (az uralkodó, majd az egyházmegyei könyvtárt alapító Kovács János portréját készítette el, ez utóbbit két példányban is),²⁴¹ most alkalma nyílt, hogy a vallásos festészet területén is bizonyosságot tegyen képzettségéről. Miklóssy egyik első hazai munkája lehetett az abaujszántói görög katolikus templom ikonosztázionja. Tarkovics püspök 1833. március 9-én arról írt a helyi esperesnek, hogy Miklóssy rövidesen megérkezik az egyházmegyébe, és jó lenne, ha ezt a munkát már ő végezné.²⁴² Így is történt, Miklóssy a következő évben már be is fejezte a festést, amint azt a Keresztelő Szent János kép bal alsó sarkában látható szignója és az 1834-es évszám is jelzi.²⁴³ Úgy tűnik, hogy az ikonosztázionok esetében sokkal szabadabban viszonyult a tradíciókhoz, mint elődei, Abaujszántón változtatott

²³⁸ A múzeumba került képekről: GREŠLIK, VLADISLAV: *Ikony Šarišskébo múzeja v Bardejove – Icons of the Šariš Museum at Bardejov*, Bratislava 1994, kat. 93–98. PUSKÁS 2008, 260. (színes kép: 166–171.)

²³⁹ Bányay Antal, hajdúdorogi esperesnek, több más ügy után, a püspök így ír: „*3º Cum quidam Volosinovszky pictor complures jam Ecclesias ob ignorantiam artis Pictoriae labore suo deturpaverit, alias autem exceptis praevis pecuniis labore omisso defraudaverit, hinc nullus Parochorum, aut curatorum, sub poena refusionis omnium sumptuum audeat praefatum Volosinovszky ad pingendum Iconostasion assumere, sed cuncti hujus categoriae labores sive Dioecetano pictori Michaeli utpote Mankovics, sive vero alteri pictori, qui casus isthuc detegendus erit committantur.*” 1829. jún. 10. GKPL IV – 1 – a. Fasc. 37. No 31.

²⁴⁰ GKPL III – 1 – 24.

²⁴¹ Minderről részletesen, a kinevezési okmányt, amely 1833. május 29-én kelt, is közölve: BESZKID 1914.a. 47–60.

²⁴² GKPL III – 2 – 1.

²⁴³ A munkáért 2000 forintot kapott. BESZKID 1907, 5. A cikkben szereplő 1830-as évszámot valószínűleg azért írta Beszkid Sándor, mert Miklóssy 1834-es szignója talán nehezen volt észrevehető, másrészt az 1830-as templomi leltár szerint a még festetlen ikonosztázionban már volt négy alapkép, és a királyi ajtó felett aranyozott keretben egy Mária-lép is (GKPL III – 2 – 1.). Ezek a képek nem Miklóssy művei lehettek, későbbi sorsuk ismeretlen. Az 1830-as évszámot Beszkid Miklós is átvette: BESZKID 1914.a, 60. Az ikonosztáz márványozását szintén ebben az évben egy kassai mester, Joannes Zimányi végezte, a Szent Miklós kép előtti, bal oldali oszlop belső oldalán látható festett felirat szerint. Zimányi 1829-ben, Kassán nyert polgárjogot, festő és szobrász volt, és Sáros vármegyéből származott. Adatai: KEMÉNY 1913, 282.

a képfalakon megszokott hagyományos elrendezésen is: az apostol sor közepére nem a Krisztus főpapot festette meg, hanem a Mennybemenetelt, de annak is csak központi figuráit, Krisztust és a két angyalt, nyilván a két oldalon elhelyezett 6-6 apostolképet értelmezte a jelenet folytatásaként.²⁴⁴ Aztán az ünnepsorba fölvette a Getszemáni kertben, vérrel verejtékező Krisztus ábrázolását, amely az ikonosztázok ünnepsorában nem szokott szerepelni.²⁴⁵ Hasonló nagyvonalúságról tanúskodik még, hogy az ikonosztázion alapképek esetében a megszokott Istenszülő-típusok helyett, az itáliai kora barokk Madonna-típusok változatai tűnnek föl az ő művein (Pl. Kojšón/Kojšov),²⁴⁶ a hagyományos típusokhoz képest szembeötlő különbség, hogy Mária nem maphoriont, hanem különféle színű és formájú kendőket visel.

1834-ben az abodiak a Szepsiben élő Mirejovszky József nevű festővel akarták a templom ikonosztázionját kifestetni. Tarkovics püspök inkább arra intette őket, hogy várják meg Miklóssy hazatérését, akivel viszont a jelek szerint nem tudtak megegyezni, így jó 10 évvel eltolódott a munka.²⁴⁷

Miklóssyt 1835-ben, Tarkovics püspök az eperjesi székesegyház két oldalkápolnájára számára oltárképek megfestésével bízta meg.²⁴⁸ Az egyik az Apostolfejedelmet, a másik a Keresztrefeszített Krisztust ábrázolja. Ez utóbbi esetében Miklóssy híven követi Antonis van Dyck több példányban ismert Keresztrefeszítését, amelynek a Bécsben őrzött változatát²⁴⁹ biztosan jól ismerte, s egyébként már az abaújszántói ikonosztázion oromzati keresztjébe komponált korpuszt is erről a képről másolta.

Jó lenne tudni, hogy vajon Tarkovics püspök a Miklóssy-képek esetében miben vélte megtalálni a keleti rítushoz való ragaszkodás jeleit, amit a hajdúdorogi festőknek még oly erősen a lelkére kötött. Azt is nehéz megítélni, hogy a püspök hogyan vélekedett Miklóssy vallásos tárgyú festészetéről, mivel a festő érkezése előtt alapvetően csak portréit ismerték. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy Miklóssy az eperjesi (Prešov) székesegyházban a mellékoltárok megfestése után végül nem kapott megbízást az ikonosztázion festésére, pedig azt már régóta tervezték. Egyelőre nem lehet tudni, anyagi okok, vagy éppen a művészetéről alkotott értékítélet állhatott a munkálatok elhalasztásának hátterében.

²⁴⁴ Az ortodox barokk ikonosztázokon ekkoriban tényleg az volt a szokás, hogy a templom címünnepének képe kerül középre, de így van ez Bécsben a Szent Borbála görög katolikus templom ikonosztázán is, amelyet Miklóssy nyilvánvalóan jól ismert.

²⁴⁵ Az ábrázolás előképe Murillonak a párizsi Louvre-ban őrzött festménye lehet, amelyet Miklóssy talán metszetről ismerhette. INIGUEZ, DIEGO ANGULO: *Murillo, I–III.*, Madrid 1981, II. 215–216., III., 335. A miskolci ortodox templom ikonosztázának ünnepsorában is szerepel ez a jelenet (NAGY 1998, 134.), bár nem tudni, hogy Miklóssy látta-e valaha ezt az együttest.

²⁴⁶ FRICKÝ, ALEXANDER: *Ikony z východného Slovenska*, Košice 1971, 99. FRICKÝ, ALEXANDER: *Ikony na východnom Slovensku*, *Ars* 28 (1995), 179. 11. kép PUSKÁS 2008, 261. 230. kép.

²⁴⁷ TERDIK 2010.a, 139–143.

²⁴⁸ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis, pro anno Domini 1903*, Eperjesini 1903, 15. BESZKID 1914.a. 61.

²⁴⁹ A kép Antwerpenből 1774-ban került Bécsbe, jelenleg a Kunsthistorisches Museumban. BARNES, SUSAN J.–DE POORTER, NORA–MILLAR, OLIVER–VEY, HORST: *Van Dyck. A complete Catalogue of the Paintings*, New Heaven and London 2004, 268.

Miklóssy színrelépése után az esperesek megkérdezték, hogy mi történjen a már Mankovicsra bízott munkákkal. A püspök ekkor úgy rendelkezett, hogy a már leszerződött munkákat fejezzék be, az új megbízások esetében forduljanak a saját egyházmegyei festőhöz.²⁵⁰ Miklóssy még egy évtizedig sem élvezhette fontos tisztségét, 1841. november 29-én Bártfán (Bardejov) meghalt, hagyatékát, adósságainak fejében a város elárvereztette.²⁵¹ Mihály nevű öccse, aki egyben sok helyen vele is dolgozott, hamarosan kérte a püspöktől, hogy bátyja munkáit befejezhesse, és hogy megürült posztjára nevezzék ki,²⁵² kéréseit a püspök teljesítette.²⁵³

A Miklóssy nyomán meghonosodó akadémiai mentalitás, amelynek következtében az ikonosztázionok alapképei között is túlsúlyba kerültek a nyugati előképeket követő típusok, más festőknél is megfigyelhető lesz. Mankovics is szakít a barokk-ikonos formákkal, s szívesebben alkalmaz más típusokat, amint az 1846-ban készült inóci (Inovce) fatemplom ikonosztázán látható, ahol Mária a nyugati, ún. Segítő Mária (Maria Hilf) kegyképek nyomán készült, míg a Krisztus a reneszánsztól ismert Salvator-típusok egyik változata. Mára az abaújszántói ikonosztázion maradt az egyetlen, amelyen Miklóssy képei még nagyrészt megvannak, a többiek vagy elpusztultak, vagy teljesen átfestették őket.²⁵⁴

A Miklóssy által megindított festészeti törekvések egyik jól sikerült kiteljesedésének tekinthető a bodrogszerdahelyi (Streda nad Bodrogom) görög katolikus templom ismeretlen festő munkájaként, valószínűleg az 1840-es években készült ikonosztáza. Ez a festő jól ismerhette Miklóssy munkáit, több helyen a nála alkalmazott kompozíciós szerkesztés köszön vissza (Krisztus az Olajfák hegyén, Mennybemenetel), de ez a festő sokkal tehetségesebb volt Miklóssynál, mivel alakjai plasztikusabbak, finomabban modelláltak, színei tiszták, világosak, figurái elevenebbek. A képek forma- és színvilága alapján úgy tűnik, hogy alkotójuknak lehetett élménye a nazarénusok festészetéről is. Kedves emléke festői öntudatának, hogy a királyi ajtón, a görög katolikus anyagban eddig egyedülálló módon, Szent Lukács evangélistát Szűz Mária képének festése közben ábrázolta.

Tarkovics püspök 1841. január 16-án bekövetkezett halálát követően Gaganecz József órkanonok működött az egyházmegyét irányító általános helynökként, akit V. Ferdinánd király 1842. július 13-án már püspökké nevezett ki. Gaganecz pápai megerősítése 1843. január 30-án történt meg, szentelését Popovics Bazil munkácsi püspök Bécsben, az udvari kápolnában végezte június 25-én.²⁵⁵ Gaganecz püspök

²⁵⁰ AGKA BA 361/1834.

²⁵¹ A tárgyak listáját a püspökségnek is megküldték, mire az egyházmegye azt kérte, hogyha valamelyik templom félbemaradt munkája is lenne benne, azt ne árverezzék el. AGKA BA 18/1842.

²⁵² Latin nyelvű levele e tárgyban: AGKA BA 1356/1841, amelyből a pontos halálozási dátum is kiderül, mivel Beszkid szerint dec. 1-jén halt meg. BESZKID 1914.a. 62.

²⁵³ Az 1842-es Schematizmusban ez áll: „*Pictor Dioecesanus: Michael Miklóssy.*” *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis, pro anno Domini 1842*, Kassa 1842, 11. Miklóssy Mihály 1850-ban halt meg, az 1851-es Schematizmusban nincs is föltüntetve. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis, pro anno Domini 1851*. Kassa 1851.

²⁵⁴ Állítólag ő festette még a sajoszögedi és múcsnyi templom egykori ikonosztázionját. TERDIK 2010.a, 144, 56. j. Az első világháború alatt a szántói képeket is ki akarták cserélni, a parókus hosszan levelezett ez ügyben az Oberbauer céggel, de végül nem valósult meg. GKPL III – 2 – 1.

²⁵⁵ *Schematismus 1903*, 28.

is megőrizte az egyházmegyei festők tisztét, de a legfontosabb munkákkal nem őket bízta meg, sőt más festőknek is teret engedett.

1844-ben az abodi ikonosztáziót a püspök ajánlására egy Dobrovolszky József nevű, talán kassai származású festő fejezte be, akinek stílusa a korban már archaikusnak tűnt, alapvetően nyugati előképeket használt (79. kép), de feltételezésem szerint az oromzati Kálvária képek megfestésénél a pócsi ikonosztázió látottakból indult ki (78. kép). Az ikonográfia sem mindig világos: az északi diakónusi kapun látható jelenetet korábban feltámadásként határoztam meg, ma már inkább a Siolo tavánál történő gyógyulásként tudnám azonosítani (77. kép).²⁵⁶

Gaganecz püspök 1846-ban ikonosztáziót építtetett az eperjesi székesegyházba, a fa állványzat megépítésével egy helyi mestert, Román György szobrászt bízta meg, míg a képek megfestésénél kifejezetten mellőzte a helyi erőket, saját egyházmegyei festőjét Miklóssy Mihályt és a városban élő Rombauer Jánost egyaránt, helyettük Tikos Albert, Bécsben élő, kassai származású festőnek juttatta a megbízást, aki valóban fölkészültebb és nagyobb ismertséggel rendelkező művésznek számított.²⁵⁷ Tikos az ikonosztázió képeinek készítése során, a 19. század első felében a vallásos festészet megújítására elkötelezett művészársainak szellemét követve, a reneszánsz és barokk nagy klasszikus műveinek tanulmányozását tekintette kiindulási pontnak, olyannyira, hogy Istenszülő-alapképként Raffaello Sixtusi Madonnájának hatalmas méretű másolatát alkalmazta. Hasonlóképpen járt el a Krisztus-alapkép esetében is, amely Cima da Conegliano (1459. k. – 1517. k.) reneszánsz festő munkáját követi. A Drezdában lévő eredeti után Wilhelm Overbeck készített rézmetszetet a 19. század közepén (83. kép), s valószínűleg ez, vagy egy hasonló metszet felhasználásával alkotta meg Tikos is a saját Krisztus képét (84. kép).

A Tikos-féle képek persze jó kiindulási alapot jelentettek a többi festő számára is. A kányi egyházközségi irattárban található, 1790 és 1864 között vezetett latin nyelvű számadáskönyv szerint a templom ikonosztáziójáért, oltáráért, előkészítő asztaláért, 1816 és 1822 között fizettek összesen 2700 forintot, utoljára az ikonosztázió beállításáért. A faragást a Zemplén megyei Sztropkóról származó Szárics Jakab mester készítette. A mester más ikonosztázióját eddig nem ismerjük, valószínűleg ez lehetett az első, mivel 1817-ben azért is fizettek neki, hogy az akkoriban épülő abaújszántói képfalt is tanulmányozza. A kányi képfal ennek ellenére nem hasonlít túlságosan az abaújszántóihoz, bár rokon megoldásnak tűnik, hogy a faragott szerkezet az egész diadalívet kitölti, az alapképek monumentális méretűek, két oldalukon hangsúlyos oszlopok állnak (85., 87. kép). A faragványaik stílusa nagyon különböző, a kányi ikonosztázióon egy régies, még az előző század formáit idéző, rokokó jellegű ornamentika dominál (81. kép). Az új fa berendezés festése csak jóval később készült el. Az 1830-as években először az előkészítő asztalra festették meg a Fiát sirató Szűz Máriát (82. kép), majd a szószékre a négy evangélistát, egy meg nem nevezett, Szepsiben (Moldava nad

²⁵⁶ TERDIK 2010.a, 144–147.

²⁵⁷ *Schematismus* 1903, 29.

Bodvou) élő mesterrel, aki talán Mijerovszkyval lehet azonos. Valószínűleg az ő munkája a főoltár képi díszítése is (80. kép). Az ikonosztázion képeit, az állványzat festését és aranyozását viszont csak 1854-ben készítette el Boda József, az eperjesi egyházmegye hivatalos festője, aki Miklóssy Mihály utóda volt. A kányi képek festői megoldásait szemlélve ma már nem nagyon érthető, hogyan érdemelte ki az egyházmegyéjében ezt a fontos tisztséget. Boda a képeket fatáblákra festette, csak a négy alapkép és a Krisztus főpap készült vászonra, de ezek is fára vannak ragasztva. Furcsa, hogy a vászonra festett képek színvilága szegényesebb a többinél, a barna és vörös árnyalatok dominálnak. A Szent Miklós és a tanító Krisztus képeken egyértelműen az eperjesi székesegyház alapképeit követte, viszont a Szűz Mária ábrázolásánál (87. kép) egy másik, a nazarénus Ernst Deger (1809–1885) düsseldorfi festő, metszeteken is terjesztett, Regina Coeli néven ismert kompozíciójából indult ki, melyen az anya maga elé tartja kitárt karú gyermekét (86. kép).²⁵⁸ Tudjuk, hogy Boda ezekben az években dolgozott a hejőkeresztúri templom ikonosztázionján is (1900-ban kicserélték), valamint az ő munkája lehet az irotai templom képállványa.

Gaganecz idejében Eperjes egyik híres festője volt, az evangélikus, Oroszországot is megjárt Rombauer János (1782–1849), aki 1844-ben a felsőcsernyei (Cernina) görög katolikus templom ikonosztázionját is elkészíthette, vagyis inkább befejezte, mert két alapkép már létezett. Sok kompozíció, különösen az ünnepsor esetében, ő is a reneszánsz, kora barokk mesterek, főképp metszetekről ismert műveiből indult ki.²⁵⁹ Egy érdekes eset rávilágít arra, hogyan viszonyultak a hívek a számukra gyakran drágának tűnő festőkhöz. 1845-ben az eperjesi kanonokok aziránt érdeklődnek, hogy a felsőorliki (Vyšný Orlik) templom ikonosztázának festéséhez az esperes miért nem Rombauert ajánlotta, hogyha az előző évben Cerninán őt bízták meg.²⁶⁰ Jankovits Antal makovicai esperes két levelet is írt az ügygel kapcsolatban a püspöknek. Az elsőből kiderül, hogy az esperes Rombauerrel együtt elment a helyszínre, hogy a festő mellőzésének okát tisztázzák. A közösség bizonyos tagjai, akik az új ikonosztáz állításának költségeiből jelentős részt kívántak vállalni, kijelentették, hogy csak akkor adnak pénzt, ha Mihályi, és nem Rombauer fog festeni. Ahhoz is ragaszkodtak, hogy a festő a helyszínen dolgozzon, mivel az ikonosztázt nem akarták Eperjesre szállítani, majd azt is kijelentették, hogy az akadémiai festőt (ti. Rombauert) az egyház kaszsjából nem is bírnák fizetni. Az esperes ezeket a kifogásokat erőtlennek minősítette, különösen azt, amelyben azt kérték, hogy a festő a helyszínen dolgozzon, mivel úgy ítélte meg, hogy a festői munkához szükséges nyugodt körülmények itt nem biztosíthatóak (*„quanta inconsiderantia; pictor eges silentio, et imaginario spiritu, atque*

²⁵⁸ A festményről több metszet is készült 1840-től kezdve. A makói ikonosztázionon is ez a típus lesz az alapkép. A képállvány ikonjait Gusztyincsár Ferenc a kántor fia festette. TÓTH 1997, 4. PUSKÁS–TÓTH 2004, 14–19.

²⁵⁹ TERDIK SZILVESZTER: Ján Rombauer a gréckokatolíci. Tendencie v maliarstve Mukačevskej gréckokatolíckej eparhie na prelome 18. a 19. storiča, in BEŇOVÁ, KATARÍNA (red.): *Ján Rombauer (1782–1849)*. Levoča–Petrohrad–Prešov–Bratislava 2010, 139–144.

²⁶⁰ AGKA BA 572/1845.

gustuoso, quem in Orlich non haberet). Végül arra kérte a püspököt, hogy döntsön ő. Egy nappal később egy másik levelet is írt, amelyből további részleteket közölt az ügyről, amelyeket csak aznap tudott meg. Számára is kiderült, hogy a templom teljes felújításra szorul, ezért Rombauert valóban nehezen tudnák megfizetni. Az esperes azt javasolja, hogy csak a négy nagy képet és esetleg néhány kisebb ikont festessenek meg Rombauerrel az ikonosztázionból. Gaganecz püspök ezek után úgy döntött, hogy Mihályit, aki festőnek adta el magát, noha csak egy mázólo („*colorator*”), az orliki templomban minden festői munkától eltöltje, mivel a helységben sokan megfordulnak, műveivel nehogy nevetségessé tegye az egyházat. Elrendeli, hogy a négy alapképet az apostolokéval együtt Rombauerrel festessék meg.²⁶¹ A felsőorliki templom jelenlegi ikonosztáza későbbinek tűnik, további kutatást igényel annak kiderítése, hogy vajon Rombauer tényleg el is készítette-e ezt a munkát. Mindenestre jól mutatja, hogy Rombauer művészetét az új püspök is elismerte, és a képzetlen festők, epigonok kiszorításában rá is számítottak.

Mihályi keresztneme nem szerepel, de ő, vagy rokona lehet, aki néhány évvel később a zemplénagárdi templom ikonosztázionján dolgozott. (Zemplén a Munkácsi Egyházmegyéhez tartozott, az eperjesi püspök tiltó határozata nem volt érvényben.) Ezen a képfalon is még a rokokó motívumok dominálnak, olyan mester alkotása, aki az ungvári ikonosztáziont tekintette követendőnek, amit 1859-ben a munkácsi püspök már elő is írt.²⁶² A képfal hátoldalán olvasható felirat szerint, 1854-ben Mihályi János dolgozott itt. Festői stílusát nehéz megítélni, mivel képeit a 20. század elején totálisan átfestették, csak surló fényben látszanak az eredeti kompozíció körvonalai, ecsetvonásai. Elképzelhető viszont, hogy a szentélyben a 20. század közepi díszítőfestésben meghagyott két főpap álló képe tőle származik (89. kép). A szomszédos Dobrán a zemplénagárdival nagyon sok rokon vonást mutató ikonosztázion áll, a faragójuk feltehetően azonos. A képek egy részét itt is átfestették, viszont nem zárható ki, hogy Mihályi itt is dolgozott. Az ünnepsor képei és az apostolok viszonylag érintetlennek tűnnek, abból jól látszik, hogy ez a festő is a késő barokk hagyományokat örökítette tovább, amelyek az egyházmegye művészeti hagyományait jelentették. A két ikonosztázion viszonyának tisztázása még további kutatást igényel. Gaganecz püspök Mihályit sújtó ítélete jól mutatja azt a szemléletbeli változást, amely a 19. század közepére a műveltebb egyházi körökben uralkodóvá vált: a mai világ ízlése szinte teljesen fölülírta a rítus módja szerint elvárható festői alkotást.

A Munkácsi Egyházmegye egyik hivatalos festője Vidra Ferdinánd lett, aki 1814-ben Veszprémben született római katolikus családban. Először Pesten, majd Rómában tanult festészetet, s úgy tűnik, hogy igazából csak a vallásos festészet érdekelte, bár 1844-ben Pannónia című festményével érte el első sikerét. 1856-ban Popovics Bazil (1838–1864) munkácsi püspök meghívta, hogy fesse ki az ungvári székesegyház mennyezetét. Utána itt is ragadt, a püspök egyházmegyei festőnek is

²⁶¹ Jankovits két levele Kecskőcön (Kečkovce) kelt június 13-án és 14-én. Gaganecz válasza ugyanitt. AGKA BA 572/1845. Mihályi festő Mihályi Jánossal lehet azonos, aki Zemplén vármegyei görög katolikus templomok számára dolgozott. Róla: PUSKÁS 2008, 263.

²⁶² PUSKÁS 2008, 261–262..

kinevezte (1859).²⁶³ 1862-ben a Bereg megyei Bilkén (Bilki) telepedett le, ahol évekig festette a templom falait és ikonosztázionját. Innen járta aztán az egyházmegyei falvait, hogy falképeket és képfalakat fessen. 1876-tól kezdve látása gyengült, három év múlva vakon halt meg, Bilkén temették el. Állítólag nála kezdte meg festői tanulmányait a később híressé vált Roskovics Ignác (1854–1915) is.²⁶⁴

Vidra első monumentális műve, az ungvári székesegyház hajójának mennyezetére festett, a Szent Kereszt fölmagasztalását ábrázoló falképe volt. A festményről szerencsére fényképfelvétel is fennmaradt (99. kép).²⁶⁵ A kompozíció hátterét egy ikonosztázion alkotta, mivel egy templom enteriőrjébe helyezte a jelenetet, amely azt a klasszicizáló típusú képfalat idézi, mint amilyeneken később Vidra maga is dolgozott az egyházmegyében. Figurái általában kicsit nyomott arányúak, a ruhák redőzete gyakran túlbonyolított, a nazarénus festészet hatása (különösen az apostolok ábrázolásain) inkább csak a hátterek kidolgozásában jelentkezik. Úgy tűnik, hogy az egyházmegye posztbizánci örökségéből is merített, repertoárját próbálta a bizánci ikonográfia elemeivel gazdagítani.

Vidra nem csak a munkácsi, hanem az eperjesi egyházmegyében is kapott megbízást. Ő készítette a garadnai templom oltár, ill. ikonosztázion képeit, bár ez utóbbi nem teljes, az ünnepsor hiányzik (100. kép). Az 1877-ben tartott püspöki látogatás jegyzőkönyvéből derül ki, hogy az ikonosztázion 1869-ben lett kész. Hogy ki faragta, nincs megnevezve, csak a képekről jegyzik föl, hogy vászonra, Vidra Ferdinánd festette, az aranyozást Peregrin András végezte. Az előbbi 390, az utóbbi – az oltárral, előkészítő asztallal, szószékkel együtt – 1000 forintba került.²⁶⁶

5. Más kismesterek

Viszonylag jól dokumentált az egykori pocsaji ikonosztázion története, a doroghoz hasonlóan a festőjével kezdődött pereskedés miatt. Az ügyet Sz. Kürti Katalin ismertette először,²⁶⁷ legutóbb Kanyó Árpád dolgozta föl az egyházközségi levéltár erre vonatkozó anyagait.²⁶⁸ A szomszédos Kismarjáról származó Kis András festőt bízta meg 1841-ben az egyházközség a már megkezdett ikonosztá-

²⁶³ PUSKÁS 2008, 261–262.

²⁶⁴ Vidra Ferdinánd viszonylag részletes életrajzát az egykori bilkei parókusa, Talapkovics Beratlan írta meg 1906-ban, amelyhez a festő halotti anyakönyvi kivonatát is mellékelte. MTA Művészettörténet Kutatóintézet, Adattár 1563/1920.

²⁶⁵ A Keletben számolnak be arról, hogy a fényképet Kulmann Sándor készítette, s amely Firczák Gyula püspök kérésére a Szent Kereszt Kalendárium állandó, címoldal melletti kísérő fotója lesz. Kelet 1892, 42. szám, 3. A festmény az 1940-es években tűnt el, amikor Boksay József a Magyar Állam támogatásával végzett helyreállítás során egy új képet festett helyette.

²⁶⁶ A garadnai egyházközség levéltárában.

²⁶⁷ KÜRTI 1977, 177–181.

²⁶⁸ KANYÓ ÁRPÁD: Ikonosztázion építés és rombolás – Pocsaj a XIX. és a XX. század közepén, in Athanasiana 31 (2010), 111–128.

zion befejezésével, illetve a templom falainak festésével. A korai ikonosztázionról a görög katolikus emléktárgyban szinte egyedülálló képi forrás tájékoztat: az anyakönyvben, 1830-ban a helyi kántortanító, Szána Miklós három díszes címoltdalt festett: egyet a keresztek (101. kép), egyet a házasság (102. kép), egyet a halottak anyakönyvének kezdetére (103. kép). A két első kép nagyon érdekes, mert nem pusztán a szentség kiszolgáltatását, hanem a templom enteriőr részletét is ábrázolja, a háttérben egy ikonosztázion királyi kapuja, két oszlopa, és két alapképe tűnik föl. A rajz valóban, egy a korra jellemző, klasszicista jellegű építményt mutat, persze az alapképek festői részleteiről nem árul el túl sokat, csak annyit, hogy a szentek félalakosan lehettek ábrázolva. A harmadik rajzon két angyal búskodik egy koporsó mellett, nem templom, hanem lakóház belsejében.

Kis András festő állítólag lassan haladt a munkával, az ennek nyomán kibontakozó per miatt még lassabban haladt, de az 1850-es évekre végül elkészülhetett. Az ikonosztáziont az 1950-es években lebontották, képei közül többet még Kürti Katalin a parókián, illetve a templomban látott. Azt is feltételezte, hogy az északi kliroszban álló Mária-oltár képe az egykori alapképpel lenne azonos.²⁶⁹ Ez a kép viszont kicsinek tűnik ahhoz, hogy alapkép legyen. Ikonográfiája figyelemre méltó, mivel Szűz Mária vörös köntöse fölött zöld színű maphoriont is visel (106. kép). Az ilyen típusú Mária-ikonok a balkáni, és a szerb késő barokk festészetre is jellemzők, de ilyen viseletű Istenszülő-ikon áll a nagyváradi görög katolikus szeminárium templomának ikonosztázionján is (18. század vége, erős 19. századi átalakításokkal). Feltételezhető, hogy ez a kép valamelyik, a váradi egyházmegye területén tevékenykedő ikonfestő munkája. Egyelőre két apostol képet ismerünk, amelyek biztosan a pocsaji ikonosztázionról származhatnak: Szt. Bertalan (104. kép), ill. Szt. Simon (106. kép) apostol. Az olajjal vászonra festett képeket deszkákra szegezték. Felirataik románok, stílusukon némi darabosság érzékelhető, talán Kis András munkái.

A csegöldi templomban egy díszes aranyozott keretben, üveg alá helyezett, vászonra festett Szent Miklós függ a diadalív külső, északi oldalán. Hátoldalán felirat hirdeti, hogy: „*A csegöldi templomnak adta B. Vécsey Miklós. /Festette Melczser István kir. Táblai Előadó 1849 esztendőben Pesten*”. A képen mélykék háttér előtt, teljes püspöki díszben áll Szent Miklós püspök (ószláv neve föl is tűnik a háttérben), jobbájjal áld, baljában nyitott könyvet tart, amelyen a következő, egyházi szláv idézet olvasható: „*Majd lement velük és megállt egy sík helyen...*” (Lk 6,17). Ezekkel a szavakkal kezdődik a Szent Miklós ünnepén fölolvastott evangéliumi szakasz. A festmény háttérében a tenger és hajók ábrázolásai láthatók, ami Szent Miklósnak a vízen utazók irányában is megnyilvánuló pártfogására emlékeztet. Egyébként a

²⁶⁹ KÜRTI 1977, 180. Hat ünnep, és az Utolsó vacsora képét említi, előbbieket 40–50, utóbbi 60x50 cm volt. Ezek a képek talán azonosak lehetnek azzal az öt ünnep képpel, amelyeket Nagymihályi Géza publikált 1984-ben, mint magángyűjteményben található, Bedőről származó ikonokat. NAGYMIHÁLYI GÉZA: Ikonosztázion-töredékek Északkelet-Magyarországon, in *Művészettörténeti Értesítő* XXXIII. (1984), 245–247. Bedőrn az ikonosztázion 19. századi második feléből származik, ünnepsor nélküli, de ott eredetileg sem volt, ezért nem tartom kizártnak, hogy itt valószínűleg a pocsaji képeket láthatta.

megrendelő, Vécsey Miklós báró (1789–1854), sokat foglalkozott az ország víz-ügyeivel, különösen a Tisza szabályozásának kérdésével. Templomainkban meglehetősen ritka, szép emléke ez a kép a katolikus kegyúr pártfogó figyelmének, bár nyilván nemcsak görög katolikus híveinek kívánt örömet szerezni, hanem saját patrónusa előtt is lerótta hódolatát ezzel a becses ajándékkal. A kép festője, Melczer István (1810–1896), nem volt hivatásos művész, csak műkedvelő jogász, aki minden bizonnyal, talán az országos politika kapcsán, szoros kapcsolatban állhatott Vécseyvel.

A budapesti Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Fotótárában maradtak fenn azok a felvételek, amelyek a csegöldi templom 20. század eleji állapotát mutatják. Különösen érdekes a belsőről készült fotó (88. kép), amelyen jól látszik a ma már nem létező ikonosztázion is.²⁷⁰ Az egyházközségi irattárban egykor fellelhető dokumentumok szerint ezt a képállványt a hívek saját költségükön állíttatták, a famunkákra, a festésre, az aranyozásra Stéfány József szatmári festővel szerződtek, aki vállalta, hogy 1851. július 26-ig el is készül a művel, amelyért négy részletben 500 forintot és 8 köböl búzát kapott.²⁷¹ A fényképen csak az ikonosztáz formája látszik: egyszerű, kevés faragott dísszel fölékesített, szinte az egész diadalívet betöltő deszkafal volt, amelyen a képek voltak hangsúlyosak. Sajnos a festmények stílusáról, kompozíciójukról nem sokat lehet megállapítani, csak annyi sejtethető, hogy a főntebb bemutatott Szent Miklós-kép az ikonosztázion alapképeként funkcionált. A képfal többi része a két háború között folyó felújítási munkálatok során elkallódott.

Szintén csak archív felvételtől ismert a nyíradonyi templom ikonosztázionja.²⁷² Festőjéről, faragójáról nem tudunk semmit, visszaemlékezések szerint a képek fémlemezre voltak festve. Ezt az ikonosztáziont is az 1950-es években bontották le a fényképen is jól látható, különleges padlózat cseréje miatt: a templomban ugyanis a padlózat hatszögletűre metszett fagerendákból volt kialakítva, amely az idők folyamán erősen megsüllyedt.

Az adonyi ikonosztázion készítése ideje a gebei ikonosztázionnal eshet egy időszakra. A templom első, 1812-ben átadott képfala 1861-ben elégett,²⁷³ amely helyett már az 1860-as években elkezdték építeni az újat, de csak 1879-ben lesz kész, az akkori parókus szentelésre invitáló levele szerint.²⁷⁴ Az apostolképek esetében a festő nazarénus képek nyomán terjesztett metszetelőképeket használhatott (95. kép). A két háború között a Szűz Mária (94. kép) és a Krisztus alapképet újra cserélték, még hozzá Roskovics Ignácnak a Rózsák terei templom számára festett alapképeinek másolatára. A régi alapképeket sem pusztították el, hanem körmeneti ikonná alakították.

²⁷⁰ KÖH Fotótár, 8149. poz.

²⁷¹ TERDIK 2007, 182, 34. jegyzet.

²⁷² Néprajzi Múzeum (Budapest), Fotótár 68745.

²⁷³ Az akkori parókus beszámolója a tűzről a dorogi esperesnek, és segélykérelme: GKPL IV – 2 – a. 1861/277.

²⁷⁴ GKPL III – 1 – 10.

Úgy tűnik, hogy Vidra Ferdinándnak az a klasszicista típusú ikonosztázion forma tetszett igazán, amelynek több példáját Molnár Demeter készítette. Molnár egyik első műve lehetett az 1835-ben faragott nagybereznai ikonosztázion,²⁷⁵ amelyen a rá jellemző formák már mind szerepelnek: ovális alapképek, két oldalukon méretes oszlopokkal, pálma és cserfa levélből komponált áttört faragványok, a félkör-, vagy szegmensívesen záródó ünnep- és apostolsor között alkalmazott kis oszlopok. Vidra Bujon festhette először Molnár által készített ikonosztázionba (1854), mindenesetre ezt a típust örökítette meg az ungvári mennyezetre készített festményén is. Molnár stílusára emlékeztet az ópályi²⁷⁶, bűdi és bodrogszerdahelyi ikonosztázion is. Jellegzetesek Molnár szószékei is: az aranyosapátú felirata szerint 1839-ben készítette, amelyhez szoros stíluskapcsolat fűzi a bodrogmezői templom katedróját, ráadásul mind a kettőn hasonló kis kékre festett, arany feliratú fémtáblácska emlékezik meg a donátorokról.

Nem tudjuk, hogy Molnár mikor halt meg, de stílusa biztosan tovább élt még az 1860-as években, ugyanis az általa meghonosított típus variánsának tűnik a nyírkarászi templom ikonosztázionjának szerkezete is, amelyet az 1880-as leltár szerint 1867-ben faragtak, sajnos a mester nevét nem említik. Érdekes motívum a királyi ajtó zárásaként kialakított kör (93. kép), amelyben Isten-szem ragyog sugarak között. Ilyen típusú ajtaja van a Bereg megyei Jánosi ikonosztázionjának, amelyet egyébként Vidra festett, illetve a zempléni Dobra templomának. Karászbán az állványzat sokáig üresen állt, míg végre 1886-ban Weichrich János gödöllői festővel és Povolny Ferencsel szerződtek a képfal képeinek festésére és aranyozására (Függelék 29.). Weichrich feltűnően Vidra festői stílusát követi, ami nem meglepő, mivel más források szerint Vidra tanítványa lehetett. A Kelet hasábjain 1895-ben ugyanis arról számoltak be, hogy az ungvári székesegyház Vidra által festett mennyezeti képét Weichrich János, „*Vidra egykori társa*” fogja megújítani.²⁷⁷

Sátoraljaújhelyen élt Révész György festő, aki 1862-ben a helyi görög katolikus templom főoltárára a Szentháromságot ábrázoló kompozíciót készített (a három személyt három külön mezőben), de kifestette a szentély falait, illetve az ikonosztázionba egy új alapképet is alkotott. Az oltár faragását Kassán, Klimkovic Flóris készítette, a munkát 1863-ban fejezték be.²⁷⁸

Révész dolgozott Hajdúdorogon is, a főoltár számára egy Utolsó vacsorát festett (1857), míg a karzat fölötti boltozaton megalkotta az első ismert, görög katolikus templom számára alkotott, nemzeti tematikába tartozó művet, Szent István lerombolja a bálványokat című kompozíciót, amelyen a hittérítő püspökök között már a görög mitrás főpapoknak is kiemelkedő szerep jut (90. kép).²⁷⁹

²⁷⁵ Приймич 2007, 184–188. (2005-re egy másolattal helyettesítették).

²⁷⁶ Képeit Fenczik Kornél Gyula átfestette 1894-ben. Kelet 1894. 42. sz. 3.

²⁷⁷ Kelet 1895, 43. sz. 4. Povolny is dolgozott az ungvári székesegyházban. Kelet 1895. 45. sz. 2.

²⁷⁸ Sátoraljaújhelyi számadáskönyv, az egyházközség irattárában.

²⁷⁹ 1971-es egyházlátogatás jegyzőkönyve. GKPL III – 1 – b. Hajdúdorog. Képe: *Szent Gyula naftár a magyarajku gör. katolikusoknak az 1892-iki szökő évre*, Szerk. DROHOBECZKY GYULA Ungvár, 95., a Révész kép fotója.

A nemzeti tematika korábbi, naivan bájos példája került elő egy bodrogkeresztúri zászlóképen: Szent István egy görög katolikus típusú oltár előtt ajánlja föl az országot Máriának (98. kép).

6. A Műipari-Intézetek

A 19. század második felétől kezdve, a templomi berendezések készítésében egyre nagyobb szerep jutott a kegytárgyakat üzemi méretekben gyártó vállalkozásoknak, amelyek a nazarénus mozgalom, vallási művészetet megújító törekvéseinek egyfajta vulgarizálódását, popularizálódását okozták, mivel az üzleti szemlélet fokozatosan kiszorította, vagy eltörpítette a művészeti szempontokat. A művészettörténeti irodalom a tömegtermelés jeleit látva ebben az emléanyagban, sokáig semmilyen figyelmet nem szentelt az így létrejött művészeti produkciónak. Mostában viszont Joanna Lubos-Koziel több tanulmányban dolgozta fel a Sziléziában működő, vagy oda is szállító cégek munkásságát, kimutatva kapcsolatukat a német nazarénus irányzat alkotóival.²⁸⁰

Görög katolikus templomainkban az egyik első, műintézet által készített ikonosztázion Sajópetriben épült meg, ahol korábban – az 1850-es inventárium szerint – egy régi, festett, háromajtós ikonosztázion állt.²⁸¹ Az 1877-es egyházlátogatás jegyzőkönyve szerint az új képfalat Münchenben gyártották, a lebergi Michael Dymet közreműködésével, aranyozását és márványozását viszont a debreceni aranyozó, Müller Károly végezte (115. kép).²⁸² A sajópetri alapképek már egyértelműen azokat az ikonos, de az akadémiai és késő nazarénus festészet elvei szerint megformált típusokat mutatják, amelyek majd különböző csatornákon keresztül, a hazai műintézetek görög katolikusok számára árusított képészletének is a bázisát fogják jelenteni.

1885-ben készült el a felsővadászi templom ikonosztázionja, amelyet a hátdoldalán olvasható felirat szerint Kovaliczky Péter faragott, a képeit pedig Franz Bergmann, gablonci (Gablonce, Csehország) festő készítette. Kovaliczky a Munkácsi Egyházmegye hivatalos szobrásza lett, viszont Bergmannról nem sikerült túl sokat megtudni. Képei fémlemezre készültek, erős a gyanú, hogy nem is festett, hanem nyomott olajképekről van szó. Az alapképek szinte teljesen egyeznek a Sajópetriben lévőekkel (116. kép), míg a többi kép más későnazarénus mintaképek nyomán készült. Szt. Tamás apostol (117. kép) feltételezett metszetelőképét sikerült megtalálni (118. kép),²⁸³ ami azt mutatja, hogy Bergmann a 19. század közepé-

²⁸⁰ LUBOS-KOZIEL, JOANNA: „*Wiarą technice obrazu*” *Studia z dziejów malarstwa religijnego na Śląsku w XIX wieku*. Wrocław 2004. Uő: „[...] zu den billigsten Preisen unter Garantie solider edler Ausführung.” Die Entwicklung des Marktes für kirchliche künstlerische Massenproduktion im 19. Jahrhundert, in KEPETZIS, EKATERINI–LIEB, STEFANIE–GROHÉ, STEFAN (Hrsg.): *Kanonisierung, Regelverstoß und Pluralität in der Kunst des 19. Jahrhunderts*. 2007, 183–193.

²⁸¹ 1850-es inventárium. GKPL III – 2 – 1.

²⁸² Az egyházlátogatás jegyzőkönyve: Sajópetri, az egyházközség irattára.

²⁸³ Római Katolikus Püspökség Levéltára, Meszlényi Gyula szentképgyűjteménye, Szatmárnémeti.

re kiteljesedő repertoárt kezdte el nagy mennyiségben terjeszteni. 1886-ban szintén Kovaliczky faragta, és Bergmann képeivel ékesítette a tőketerebesi (Třebišov) templom új ikonosztázionját.²⁸⁴

Az 1890-es évekre megalakultak a hazai műintézetek is, amelyek közül a Rétyay és Benedek cég készítette a legtöbb ikonosztáziont.²⁸⁵ Sok művük áll az általunk vizsgált templomokban is: Sárospatakon (1904),²⁸⁶ Gadnán (1906),²⁸⁷ Filkeházán (1907).²⁸⁸ A cég történetével foglalkoztam már máshol, de akkor még nem találtam választ arra, hogy honnan szereztek be a festményeket, mert különös módon csak az oltár- és ikonosztáz-faragókra, falfestőkre hivatkoztak. Most már világosan látszik, hogy ők is főleg cseh és német műintézetektől vehették nagy mennyiségben a képeket – most csak a gadnai apostolokra utalok, amelyek Bergmann sorozatait idézik (119–120. kép) –, az igényekhez igazítva, különféle méretben. Többféle repertoárjuk is volt, mivel az 1918-ban megrendelt tolcsvai ikonosztázion képei egy kevésbé ikonos csoportba tartoznak (125. kép), viszont a sárospataki (124. kép) és a miskolci képfalaké újra csak ikonosabbnak hatnak.²⁸⁹ A cég örökségét az Ecclesia Szövetkezet vitte tovább, akik a '20-as években már eltérő stílusban is készítettek ikonosztázionokat (pl. a műcsonyit).²⁹⁰

7. A Műintézetek árnyékában

A műintézetek mellett persze továbbra is fontos szerep jutott a kisvárosi mestereknek, különösen a faragóknak, mivel a képek beszerzését, amint látni fogjuk, legtöbbször ők is a műintézeteken keresztül oldották meg.

Spisák János szobrász munkásságáról, aki a tolcsvai templom szószékének hátfalán, a Szt. Mihály kép alatt a következő feliratot hagyta „*Készíté Spisák János szobrász 1879*”, a legtöbb használható adatot a tokaji protocollum őrizte meg.²⁹¹ Itt ugyanis 1885-ben új ikonosztáziont, szószéket, padokat készített, a főoltárt, az előkészítő asztalt teljesen megújította. Munkáját 1888-ban a nagy árvíz megrongálta, ezért a következő évben a művei kijavítását is megkezdte, de a szószéket már

Sajnos körbe van vágva, így metszője és a készítés helye nem derül ki.

²⁸⁴ -K-s: A tőke-terebesi gör. kath. egyház és templom, in *Görög Katolikus Naptár 1901-iki évre*. Ungvár, 85–86. Fényképpel. Az állványzat ma már más, de a képek megmaradtak, hiszen ezek is lemezre készültek.

²⁸⁵ Velük részletesen foglalkoztam máshol: TERDIK SZILVESZTER: „*Kitűnő munka, kiváló versenyképesség és nagybanitermelés.*” Rétyay és Benedek egyházi műiparintézet, in *Fons XV* (2008), 325–360.

²⁸⁶ Szerződés: GKPL III – 1 – 29. Egyházi Műipar, 1905. 1. sz. 9.

²⁸⁷ Szerződés: GKPL III – 2 – 6.

²⁸⁸ PETERCSÁK 2001, 37–39.

²⁸⁹ A képfal állításáról: PAPP ANDRÁS: *Halasztani immár nem lehet. A Miskolc-belvárosi (Búza tér) görög katolikus egyházkézség megalakulása és küzdelmei*, Miskolc 2010, 78.

²⁹⁰ Ecclesia Rt. Templom Berendezések és felszerelések 4. szám [év nélkül], 79. Tervező: Hegyesi János okl. építő iparművész. Még a tolcsvai ikonosztázionhoz hasonló tervvel is kampányolnak: 80.

²⁹¹ GKPL III – 1 – b. Tokaj.

halála miatt nem fejezhette be, csak legénye, Spisák József, aki egyben az unoka-öccse is volt. Sajnos a mester származásáról nem tudunk meg semmi többet. Tokajban egyébként nem alkotott teljesen újat, hanem a korábbi ikonosztázion(ok) töredékeit komponálta egységgé (apostolok, Spalinszky Mihály 1787, ünnepek és alapképek Hittner, 1825 k.), egyedül a proféták képet szerezhette be ő, a stílusuk alapján valamelyik műintézetől (108. kép).

Ugyancsak Spisák dolgozhatott az 1867-ben épült utcási (Ulič) Szent Miklós-templomban, ahol a falakat neobarokk illuzionisztikus festéssel díszítette 1887-ben, a Spisák J. szignó őt rejtheti. Az oltár és az ikonosztázion is ebből az időből származhat,²⁹² az utóbbit (107. kép) a faragványok stílusa alapján az ő művének tarthatjuk, mivel a Királyi kapu szinte teljesen egyezik a tokajival, és az ikonosztázion szerkezete is sok hasonló megoldást mutat (a kettesével csoportosított ünnepek közötti voluták, a középtengelyben a kereszt alatt feltűnő ív stb.).

Az 1890-es években jelent meg a piacon Spisák Imre és Gyula testvérpár, egyelőre nem ismert, hogy milyen kapcsolatban álltak Jánossal. Spisák Imre szobrász 1888–1890, Spisák Gyula festő 1889–1891 között járt Budapesten az Iparművészeti Iskolába.²⁹³ Imre többször kapott tandíjmentességet, illetve miniszteri pénzjutalmat is. 1889. február 5-én kelt, a kultuszminiszterhez címzett kérvénye, amelyben a tandíj alóli fölmentését kéri, fenn is maradt.²⁹⁴ A kötelezően mellékelt szegénységi bizonyítványa mára sajnos elveszett, pedig pontos életrajzi adatait innen tudhattuk volna meg. A Fővárosi Levéltárban maradt fenn viszont egy érdekes peranyag, amelyből kiderül, hogy tanítatásukat 1889 novembere és 1890 decembere között Pásztor Árkád bazilita, kölesönökkel finanszírozta. Akkor állítólag megígérték, hogy majd ledolgozzák a hasznos anyagi támogatást. Egyelőre tisztázatlan, hogy végül mi történhetett a pártfogó és pártfogoltjai között, mivel Pásztor 1909-ben beperelte őket, és a pert meg is nyerte.²⁹⁵ Az iratokból legalább Gyula születési dátuma kiderül (1869. április 12.), akit Imre öccsének mondanak. Ők egyébként tanulmányaik után Budapesten telepedhettek le, kezdetben a VIII. kerületben a Teleki téren, majd a per szerint a Múzeum utca 9-ben laktak, nevüket pedig Szepesire magyarosították.

A Pásztorral való kapcsolatuk eredete tisztázatlan, lehet, hogy kisbereznai (Malij Berezni) házfőnöksége alatt ismerkedhetett meg velük. Akár ezzel a kapcsolattal is magyarázható, hogy miért a Spisák testvéreket bízták meg 1896-ban a máriapócsi kegytemplom teljes belső felújításával (Függelék 31.). Az ikonosztázion összes képét kicserélték, illetve átfestették. Jól látszik, hogy az apostolok esetében többször a műintézetek által terjesztett mintákból indultak ki (különösen

²⁹² *Súpis pamiatok na Slovensku II.* Red. ALŽBETA GÜNTHEROVÁ, Bratislava 1968, 350–351.

²⁹³ *Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola Évkönyve 1880–1930.* Az intézet ötvenéves fennállása alkalmából szerkesztette HELBING FERENC [Budapest, 1930], 88.

²⁹⁴ Az Iparművészeti Iskola töredékes iratai. Iparművészeti Múzeum Adattár. Sajnos az Iparművészeti iskola anyakönyvei csak 1897-től kezdődnek, egyelőre több életrajzi adatot nem sikerült megtudni. Az információt Zsidi Vilmosnak, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem levéltárosának köszönöm.

²⁹⁵ Budapest Főváros Levéltára VII. 2. c. I. 1219/1909. Megköszönöm Simon Katalinnak, hogy erre az anyagra fölhívta a figyelmet. Az irat másolata megvan a GKPL-ban is, Pásztor Árkád iratai között.

Jakab apostol képén egyértelmű). Az ünnepsor a legkevésbé sikerült része a munkájuknak, amelyben legalább kompozicionális szempontból messze kiemelkedik az Angyali Üdvözlés képe, de csak azért, mert itt Roskovics Máriaradnára készített oltárképét másolták (114. kép).²⁹⁶ A három új ajtó sem igazodik az eredetiekhez, különösen a Királyi ajtó füzérdíszei meglepőek, amelyeken az eucharisztikus szimbólumként aligha értelmezhető kukorica és szemes borsó is föltűnik a gyümölcsök között. A kegytemplomban több oltárképet lemásoltak, kicseréltek. Az egykori Szt. Kereszt-oltár (jelenleg kegyoltár) ovális, az Atyaistent ábrázoló képe az ő munkájuk, de készítettek másolatot a Keresztrefeszítésről is, amely viszont nem maradt a templomban (jelenleg a nyíregyházi szemináriumban van).

Több teljes ikonosztázion is a nevükhöz köthető: Felsőzsolcán (1894),²⁹⁷ aztán az Ung megyei Alsóhunkócon (Choňkovce, 1899, 109. kép), ahol egy Spalinszky Mihály által festett, 1781-es ikonosztáziont bontottak le.²⁹⁸ Érdekes, hogy a két központi alapkép esetében a barokk előképekből – valószínűleg a lebontott előzmény ikonjaiból – indultak ki, az egykori Szűz Mária oltalmát ábrázoló kompozíciót lemásolták (jelenleg a templom sekrestyéjében, 110. kép), amelynek eredetije később Budapestre, a Nemzeti Galériába került.²⁹⁹

Ők készítették a timári templom ikonosztázionját is 1901-ben. Az egyházközség a korábbi képfalát följánlotta a gávaiaknak, nem tudjuk, hogy végül elszállították-e. A timári szerkezet sok finom részletet mutat, faragványait tekintve ez a legigényesebb munkájuk. A képeket viszont valószínűleg a műintézetektől vették, kivéve a prófétákat, amelyek az egykori pócsi prófétasor szoros rokonainak tűnnek, minden bizonnyal Spisák Gyula művei lehetnek (111. kép). Timáron olyan jól sikerült a neobarokk faragás, hogy a szakírók sokáig csak a képek cseréjét feltételezték, pedig a korabeli pénztár- és jegyzőkönyvekből kiderül, hogy teljes cseréről volt szó.³⁰⁰

Pontosan nem tudni mikor, de ők készítették a balsai ikonosztáziont is (112. kép), ami szintén teljesen új, nem csak a képek cseréje történt meg. Mivel a két központi alapkép már Roskovics, 1907-es Rózsák terei képeit követi, ezért ez a dátum az együttes *post quem* időhatáraként is értelmezhető. Az Angyali üdvözlés (113. kép) szintén Roskovics radnai oltárképét másolja. Szerkezetében sok hasonlóságot mutat a tokaji ikonosztázionnal, talán ez is utalhatna a Spisák Jánossal való kapcsolatukra.³⁰¹

²⁹⁶ Az oltárkép fotója: Vasárnapi Újság XXXIX, 1892, 882. Közölték még: A Szt. Kereszt naptára az 1894. évre. 79.

²⁹⁷ PUSKÁS 2008, 266.

²⁹⁸ Feilrat az ikonosztázion Utolsó vacsora képének hátoldalán.

²⁹⁹ Az eredeti képről: Puskás 2008, 199., 181. színes kép. PUSKÁS BERNADETT: 18. századi ikon- és táblaképfestészet a görög katolikus egyház művészetében Magyarországon, in *Barokk. Historia – Literatura – Szűke. Barokk. Történelem – Irodalom – Művészet*, Különszám (Szerk. BRZEZINSKI SZYMON). Warszawa 2010, 239. PUSKÁS BERNADETT: Egy munkácsi főpap reprezentációs lehetőségei a 18. század végén, in BUBRYÁK ORSOLYA (szerk.): „Ez világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*, Budapest 2010, 690.

³⁰⁰ GKPL III – 1 – 31. Az ikonosztázion restaurálásáról: KÖH Tervtár ÁMRK 349.

³⁰¹ A balsai képeket sajnos Mihai Pascariu erősen átfestette, az töredékes oromzati faragványt kicserélte.

Több más, iparművészeti iskolát nem végzett szobrász is alkotott ebben az időben. Peregriny András kassai mester javította 1894-ben a tűzkárt szenvedett abaújszántói ikonosztáziont, amikor a Szűz Mária, és az Utolsó vacsora képét ki is kellett cserélni. Az ő munkája a Királyi kapu feletti függönydísz is. Érdekes, hogy egyik levelében megkérdezi a parókust, hogy az új festményeket Bergmannál vagy Bogdanovszkynál³⁰² szerezzé-e be. A faragó dilemmája jól mutatja azt a gyakorlatot, hogy a képek készítéséhez nem is fogadtak már önálló mestert, hanem csak rendeltek valahonnan, mivel a fő szerep a faragásnak jutott. Talán hozzá köthető az a mellékoltár terv is, amely meg is valósult Abaújszántón (91. kép). A tornahorvátói Historia Domusból az is tudható, hogy a két mellékoltárt Mocsár Endre, helyi születésű pap (1852–1933) szülei finanszírozták.³⁰³

Ismeretlen mester műve a bodrogolaszi ikonosztázion is (92. kép), ahol csak az állványzat új, a képek korábbi, talán 18. századi ikonok, amelyeket a 20. század közepén a felismerhetetlenségig átfestettek, csak eredeti mustrás hátterük mintázata tűnik elő.

1894-ben állítottak a nyírgyulajiak is új ikonosztáziont Vurczer Gusztáv nagykárolyi faragóval a régi helyett, de annak mintájára (Függelék 30.). Úgy tűnik, hogy a lemezre festett képeket a mester itt is a műintézetektől vette, ő csak a faragást készítette, terve is fennmaradt (122. kép). A szerződésben külön kikötik, hogy a lebontott régít másolja, valószínűleg ezzel magyarázható a faragott motívumokat jellemző rokokós formanyelv. Munkáját nem tudta határidőre befejezni, a nyírbátori járásbírószágon panaszt is emeltek ellene. Ekkor aranyozta a főoltárt is, amely viszont még az eredeti berendezésből maradt meg.³⁰⁴

³⁰² Talán a Felvidékre telepedett Bogdanski festőkre gondolt. Róluk: PUSKÁS 2008, 266. A tolcsvai előkészítő Keresztlevétel képe tőlük származik.

³⁰³ „Mocsár Endre született Abaújszántón 1852. évi február hó 2-án. Atya jó kovács volt, akit nagy vidék keresett fel munkával, sőt még Miskolcra is voltak nála szórang (?) forrasztások miatt. A város polgárai között előkelő helyet foglalt el, s mint ilyen városi tanácsos volt, sőt a főispán által néhány gör. kath. iskola felügyelőjévé is kineveztetett. Az abaújszántói gör. kath. templom, plébánia és kántorság körül maradánoé érdemeket szerzett. A toronyba egy kis harangot öntetett, a templomba két oltárt állíttatott, padokat készíttetett, lobogókat szerzett, a templom elébe egy kőkeresztet állíttatott stb. stb. Vallásos buzgóságból a szülei András gyermeküket, ki súlyos betegségbe esett, ha felgyógyul elhatározták, hogy Isten szolgálatára nevelik fel Isten iránti hálából. Amivel Isten kérésüket meghallgatta, elhatározásukat végrehajtandó, mihelyt elérte azt az időt, hogy iskolába küldbették, azonnal a szántói gör. kath. iskolába, honnan is a negyedik elemi iskolába Kassára vitték, hol is a középiskola 6 osztályát elvégezvén, onnan Eperjesre vitték, hogy ott a püspöki székhelyen végezze a VII. és VIII. osztályt s közelebbről megismerkedjék a neki szánt pályával. – Mint magyar születésű fiúnak csak nagy nehezen sikerült pártfogók hiányában felvételt a klerusba. Ungvárt két évig saját költségén volt kénytelen a teológiát hallgatni, mikor is bevételvén a növendék papok közé 1876 évben végezte be Ungvárt a teológiát. 1877 évben Abaújszántón nősült meg, nőül bevén Br. Beuszt uradalmi volt igazgatójának a lengyel emigránsnak Truszczyk Julióknak Ilona nevű leányát s kautio fejében 800 azaz nyolczszáz forintot fizetett az eperjesi egyházmegye, papi özvegyének és árvának alapja javára. Pappá 1878 évi húsvét előtti nagy sz. bójti időben április hó 14-én szenteltetett Istenben boldogult Tóth Miklós eperjesi püspök által (1875 júni 20-án kapta a tonzurát Pásztyélyi Kovács János munkácsi püspöktől, 1878 évi márcz 31-én a sub- és ápril 6-án Blagovsenyije ünnepén a Diaconátust.) 1878 évben Kassára id. h. lelkeszé neveztetett ki, hol is, megérkezését követő másodnapon a legelső temetést két városi rendőr felügyelete mellett végezte. Ugyanezen évben novemberben már boldogkővárakjai lelkesz volt, honnan is 1881 évben praesenta mellett Horváthiba helyeztetett.” A kassai Görög Katolikus Püspökség levéltárában. A szöveg digitális felvételét Bodnár Mónikának köszönöm.

³⁰⁴ GKPL III – 1 – 24.

Néhány évvel később készült a végardói ikonosztázion (121. kép), amelynek készítésére az újhelyi Rollny Adolf vállalkozóval és Ozoróczy Dénes szobrászszal szerződtek 1899. december 10-én. A munkával 1900. június 2-ig kellett volna elkészülni, de a szerződésre vezetett kifizetések szerint csak 1903 májusában fejezték be, az eredetileg megállapított 1500 forint helyett végül 1700-at fizettek. A képekről is ők gondoskodtak, „*fnom kivitelben*”, vászonra vannak festve.³⁰⁵ A képek stílusa azt mutatja, hogy ezeket is rendelték, nem helyi festőkkel készítették. Érdekes, hogy a régi ikonosztázion Királyi kapujáról a négy evangélista képét a főoltár baldachinjának keleti oldalán elhelyezték és megőrizték.

A nyírbélteki ikonosztáziont (123. kép) a királyi ajtó hátoldalán található, grafit ceruzával írott apró felirat szerint Guczogi János képfaragó készítette. A képeket a Szent Miklós-ikon alján olvasható szignó szerint Fenczik Kornél Gyula festette, 1899 előtt.³⁰⁶ Így hát a bélteki ikonosztázion is az eklektikus, barokk elemeket használó munkák közé sorolható, amely többször megtévesztette a kutatókat, mivel eredeti késő barokk munkát láttak benne.

Érdekes, hogy ezeken az ikonosztázionokon föltűnnek különböző politikai, nemzeti jelképek is. A balsai ikonosztázion 1786-os tervén a kereszt alatt kétféjű sas szerepelt volna, a máriapócsin a Királyi kapu fölötti ívben és az abaújszántói Királyi kapun el is készült, bár ezekben az esetekben inkább a bizánci jelentésértelmezés a valószínűbb. A sajópetri és a végardói ikonosztázionon országcímer van. Különös a tolcsvai, ahol a Királyi kapu ívén a Szent Korona jelenik meg, amelyet Kiss Andor akkori parókus külön kért (126. kép). Tolcsván ennek az a helyi jelentősége, hogy a településen a Korona valóban meg is pihent egyszer. Az ikonosztázion sorsa kalandos, mivel noha 1918-ban már megrendelték, csak két évvel később tudták beállítani, ugyanis 1919-ben a Tanácsköztársaság idejében komoly sérüléseket szenvedett, valószínűleg még a Rétay és Benedek cég pesti műhelyében (139–143. o.).

³⁰⁵TÓTHBEGYI 2006, 39–40. Sajnos az eredeti szerződést a helyszíni felmérés során nem állt módomban tanulmányozni.

³⁰⁶Restaurálta Szilágyi Elek 1981-ben. Tévesen Fenczik Károlynak oldotta fel a K-betűt, és 1800-ra tette a festés idejét. KÖH Tervtár ÁMRK 350. Fenczik Kornél Gyula (1856–1899) életéről alapvető adatok: Görög Katolikus Naptár 1900-iki évre, Ungvár 1899, 54–55.

Összegzés

A templomok térhasználata jelentősen átalakult a 19. század végére, a 20. század elejére. Sok helyen karzat épült, a hajóban a nagy helyigényű, katolikus típusú padok szűkítették tovább a teret, csak a kántorpadok maradtak meg, általában a 20. század közepéig, de a század végére a könyvtartóként szolgáló részük mindenütt kikerült a templom teréből: Tokajban vannak meg a legépebb állapotban, a karzatra fölhelyezve; Bodrogolasziban a könyvtartó szekrényt a pitvarban használják; Baskón, a padláson viszont a könyvtartó felső része van még meg. A padok megjelenésével a nemek elkülönülése még nem szűnt meg, csak a 20. század második felében vesztette el szinte teljesen a jelentőségét. A Nagyvárad Egyházmegyéhez tartozó templomokban viszont a hajó elválasztásának nyomai ma is megvannak (Pocsaj, Bedő, Nagyléta), Szabolcsban már csak az érpataki templomban létezik a hajót két részre osztó korlát.

A korábbi liturgikus berendezésekből megemlítendő még, hogy néhány helyen, főképp az északi területeken, kő keresztelőmedencék is fennmaradtak: Filkeházán a hajó keleti felében, a déli oldalon áll a nagyméretű, faragott kő, ma szenteltvíztartónak használt medence, amelynek oldalát faragott, féloszlopokon nyugvó árkádsor díszíti. Kora nehezen határozható meg, talán a 17. századra nyúlik vissza. Egy keskenyebb, alámerítéses keresztelésre már nem alkalmas formájú kőmedence (ún. kehely alakú) áll a dobrai templomban is. Az 1880-as újhelyi leltárban pedig a torony alatt említenek kő keresztelőmedencét, amelynek mára már nincs nyoma sem. Latin típusú medence van Makón (18. század), és Boldogkőváralján a 20. század közepéről.

A belső berendezések változandósága miatt ebben a részben kénytelenek voltunk a tárgyalást egészen az I. világháború végéig folytatni. Az áttekintésből kitűnik, hogy a barokk szemléletmódnak köszönhetően, az ikonosztázionok esetében a legfőbb hangsúly a faragások készítésére esett, mindig a szerkezet felállítására törekedtek először, a képek megfestése, az aranyozás sokáig el is húzódtak. A 19. század végére jellemző gazdasági megerősödés oda vezetett, hogy sokszor a korábbi képfalat nem kímélve, számos templomban új berendezést készítettek, gyakran már nem a helyi, vagy környékbeli, egyéni mesterekkel, hanem a műintézetek sorozatban készített termékeit vették meg. Az a különös helyzet állt elő, hogy az intézetek által egységesített képkínálat viszont már többet őrzött a bizánci hagyományokból, mint amit a helyi, a keleti hagyományokban abszolút járatlan festők tudtak volna alkotni. Az alapképek gyakran egészen ikonosnak hatnak a mai szemlélőre is, míg a többi kép inkább a 19. században megszokott, kegyességi képek csoportjába tartozik. Gyakran kegyképeket sokszorosítottak, különböző formában (127–128. kép).³⁰⁷ A művészi szabadság és kreativitás szempontjából

³⁰⁷ Az abaújszántói kép a 19. század elejéről származik, a karászi száz évvel lehet későbbi, és valamelyik műintézet terméke.

nem túl izgalmas műintézeti produkció, amely közel ötven évig uralta a piacot (kb. 1870-től 1920-ig), újra azzal a tudattal ajándékozhatta meg a görög katolikus híveket, hogy valóban létezik egy sajátos „görög szellemben” született és alkalmazott festési mód vagy stílus, amelynek meglétét a készítőik és a készítettők is gyakran hangsúlyozták, vagy elvárták (legalábbis ezt mutatja a 19. század második felében, a műintézetek lapjaiban megjelentetett köszönő levelek sokasága). Az a különös helyzet állt elő, hogy a kritika által fölemlegetett művészi színvonal csökkenése, vagy változatlansága a megrendelők számára fontos identitásképző tényezővé léphetett elő – a hagyomány állandóságának képzetét erősíthette –, amely a tradicionálisabb közösségekben még akkor is fontos volt, ha a külvilág, és talán a lelkipásztoraik számára már nem is.

Rövidítések

AACass	Archivum Archidioecesis Cassoviensis, Košice/Kassa
AGKA	Archív Gréckokatolíckeho arcibiskupstva, Prešov/Eperjes
DAZO	Derzhahsky Arkhiv Zakarpatskoi Oblasty, Berehovo/Beregszász
GKPL	Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza
KÖH	Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
MTA	Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest

Függelék¹

1.

Emlékirat az abaújszántói görög katolikus templom építéséről

Abaújszántó, 1799.

GKPL III – 2 – b. Abaújszántó, Protocollum 1791-

(1 o.) +

Protocollum Ecclesiae Graeco-Catholicae Szantoviensis Anno
Reparatae Salutis 1791° inchoatum²

(6.o.) +

Dicsőség, az Atyának, és Fiúnak, és Szentlélek ÚrIstennek nevében. Amen.

Örök emlékezetre, mi itten meg írtak, királyi Kameralis Szántó Városában lakozó napkeleti renden lévő Ekklesiának tagjai, és előjárói, úgy mint: Soós János kurator, Zaveczy János, Varga János, Tótt András hites több személyekkel együtt, kívántuk ezen le irasunknak rendiben, utánunk következő keresztény hiveknek, és maradékinknak, ezen újonnan Épült Templomnak meg szerzését, hozzá tartozandó minden mivoltaival együtt jövődöbéli értékre meg hagyni, tudniillik; hogy ezen Városban nem nagy számú Oroszok lévén, ezelőtt semmi módot nem találhattak, hogy magok részire Templomot építhettek volna, igyekeztek ugyan ez előtt mint egy harmincz Esztendőknél előtte az első sornak Délre néző végében Templomot építeni, a melynek fundamentumát is fel rakatták, de sehonnan szükségés költségek, és segécségek nem lévén, minden igyekezeteket abba hadni kénytelenéttetek, és így az Isteni Szolgálat csak egy házban néhai Tisztelendő Kaminszky János által mint egy esztendeig tartatott, a ki azután az építendő Templomra, szükségés költségeknek meg szerzésére modgyát nem találván, az atyainktul el bucsuzot, városunkból ki is költeztvén, az kinek elmenetele után, az említett fundamentumok el bontattak, és egészen ki is hanyattak.

Az Napkeleti renden lévő hiveknek így lévén sorsok, éppen 1780^{dik} Esztendőben, az Tisztelendő Répásy Mihály, akkori Garadnai Parochus Urnak tanácsadására, aki is benünket össze hívatván, Gyűlésünkben első Fundátiónak fejében három száz forintokat, meg ígért, hogy ha az Templomnak való helylyét ki nyerhetünk, melyre való nézve akkori (7.o.) örögbi hites Személy, és Kurator Pataky Mihály, Zaveczy János, és Soós János, Tisztelendő Bányai András Urnak, Szerencsi Parochus, és Hegyallyai Vice-Esperest urnak vezérleése mellet, Tekintetes Regéczy Uradalomnak Érdemes Uri Tiszttyeihez, ugy nemkülömben Tekintetes Kassai Királyi Kameralis Administratióhoz sok ízben fardozván, Szerencsésen, az Méltóságos Gróf Sztáray Mihály Urnak, akkori Kassai Adminisztrátor Urnak közben járása mellet, az Templomnak, Parochiának, és Kántor háznak

¹ A forrásszövegeket betűhív átírásban közlöm, a rövidítések egy részét külön jelzés nélkül földoldottam. Megköszönöm Majchricsné Ujteleki Zsuzsának, hogy a Függelék 2–10., 17–23. és a 26. számú dokumentumokról készült átiratokat az eredetiekkel összeolvastam.

² A Protocollum 3–5. oldalán az emlékirat szláv nyelven írt változata szerepel.

helyét, Felsőes Kamaralis Consiliumnak resolutioja által meg is nyertünk, a mely is 1786. xbris 6 ki mutatott, és által is adatott, és mivel azon fundus három különös gazdák által bíráttatott, azok illendő becs mellett az Tekintetes Urasságnak költségével kifizetettek, – amint az Resignationalis levélből alább bővebben ki fog teczeni: Ezek lévén:

Az hívek magok köszt tanácsot tartván abban igyekeztek, hogy maguktul Templomnak felépítésére való költséget öszve Szedhették volna, és noha azonnal az Nagy Méltóságú Bacsinszky András Munkácsy Püspök Eö Excellentiája által – ezen léendő Parochiahoz egy néhány Helységek az között való parochiaktul, ugy mint: Pere, Kér, Czekeháza, Búd, Gibárt, Bodo-kő-Váralyai Parochiatul, Golop és Tállya Városa Szerencsi – Parochiatul el vevőttek, és Szántai Parochiához kapcsolattak, hogy egy számosabban lévén, annal is inkább az fáradságot, és költséget könnyebben győzhettek volna, mind azon által sok ízben tartott tanácskozás után, jeles summát nem szerezhethvén, a mellyel leg alább az fundametumot kezdhetünk volna, mivel az drágasság, következőképpen az szükség is feletté köztünk uralkodot.

Emellet: az Felül említett T. Garadnai Parochus Répásy Mihály Úr, Pataky Mihály is mint egy öregbik elő mozdító az alat Istenben el nyugottanak. Erre való nézve hogy az (8.o.) Ekklesiának hívei előjárók nélkül ne maradnának, az fellyebb említett Tisztelendő Vice-Esperest Bányay András Úr által Soos János kurátornak, Zaveczky János, Varga János, és Tott András hites személyeknek el választattak, és meg esketettük, hogy egy másnak segítségül lévén az fel tett igyekezetünknek előmozdításában jobban el járhatnánk, a mint is ujra leg többet Soos János, és Zaveczky János hol Tekintetes ur Tisztséghez, hol Tekintetes Kassai Királyi Administratiohoz instantiáinkkal, és esedezésünkkel sok ízben folyamottunk, ahol is Méltóságos Grof Sztáray Mihály Eö Nadságátul, akkori Administrator Urtul reménséget vevén, és általa Felsőes Consiliumnak recomendáltattván, Felsőes császár, és Királytul Második Joseftül kegyes resolutiót meg nyertünk, ugy hogy az templom fel építésére, 4344 Rfrl. 43 1/6 xr. az Parochialis házra pedig 1705 Rfrl. 28 1/3 xr. az királyi Kasszábul el rendeltettek, és eczersmint az Templomnak építése, az T. Urasság által, Nemzetes Tott György Urra, ugy mint Regéczi Uradalomnak Udvarbérájára, és Építő Inspectorra bizattatott, kinek is szorgalmatossága és igyekezete által az Templomnak építése el is kezdődöt 1788^{ban} aug. 30. napján.

De mivel az Felsőes Kamaratul az idő alat oly rendelések el érkeztenek, hogy az resolváltt summá az Templomra el ne költessék, hanem némely része az Cassaba meg maradhasson, mivel az hívektül az ki telhetnék, hogy napi-számosokat, és szekereseket magok is meg adhatnának, mely napi számosoknak, és szekerezéseknek munkájoknak pinz béli summára fel szamolván, ep az költség éppen 1683. Rh. Forintokra fel méne. Noha ugyan ezen rendelés az (10.o.) híveknek nagyon az szívekre eset légyen, anyival is inkább, hogy abban az időben az nagy drágasság miat az kölcségbül nagyobb részek szerént az emberek nagyon ki fogytanak, mivel vagy három esztendeig leginkább az szántásnak, és vetésnek majd semmi hasznát láthatták, mert a mi kevés termés vala is, az az egész Országbul az Táborra királyi kölcségekkel, erőszakosan is el vevődöt, mivel az Törökkel nagy háburu tartatott, és égy az buzának köble 10. vonás forintokon, az Rosnak pedig hét vonás Forintokon közönségesen el adódott, emellet pedig az katonasság alá való forspontozás is, az emberek az Templomhoz való segítségül nagyon elvonta, mire való nézve az emberek magok táplálásán, és gyermekeiknek nevelésén inkább, mint sem az Templomnak fel állításán, busúlni kintelenéttettek.

Mind azon által illy mostoha állapotok köszt is, az híveknek az Építendő Templomhoz buzgón égő szorgalmatosságok, és szeretetek szíveikben el nem alut, noha ezen Isten előt kedves, és jóvendőbéli emlékezetre méltó dicséretben nem minyáján részesek lehettek,

mert az sok közt, némelyek hideg szívüek is találtattak, némelyek ugyan szegénség, mások pedig gondatlanság miat magokat, az munkátul, és segécségtül el vonogatták.

De csak ugyan abban az Esztendőben az Templomnak épetésében annyira mehetünk, hogy ószik az Fundamentomokon felől, fél ölnyire, az kőfalak fel álltattak. Második esztendőben pedig az Templomnak kőfallyai, és az fedele, el készítettett, de ez oly nagy nehezen, hogy az híveknek sok fáradságok, és kölcségek miat az szívek, az hátra maradt munkátul nagyon meg retentt volt, hogy tehát az munkát folytatni nagyobb kedvek lehetett volna, az Pere helységnek lakosi leginkább azon valának, hogy addig is, méglen az Templom el készülne, az Egyházi Felsőségűtül, magoknak lelki Pásztort meg nyerhették volna, hogy annak jelen léte miat, az további dologhoz, fáradsághoz és kölcséghez, szívesebben hozá lássanak, (11.o.) amintis 1791^{dk} esztendőben martius havának 16. napján Tiszt. Gregorovics Mihály Úr Tokai Parochiárul Püspök Eő Excellentiája által Szántai Parochiara rendeltetett, a kinek jelen léte mellet csak ugyan abban az Esztendőben az Templomunk fel épültt, meg is szenteltetett, mássik esztendőben pedig az Torony is tökéletességre ment, úgy nem különben az parochialis ház is egészen elkészítettett. Az parochiához és az kántorsághoz kászáló rétek, és szántóföldek az Tekintetes Cameralis Urasság által kirendeltettek, mellyeknek valóságos ki rendeltetése következő irásokkal bizonyítatik.³

2.

Jankovics Miklós szobrász szerződése a hajdúdorogi templom ikonosztázionjának elkészítésére

Hajdúdorog, 1799. augusztus 17.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 15. Nr. 12.

Alább is meg irott, s itten is meg neveztetett Jankovits Miklós Kép Faragó Mester Eger Várossa Lakossa adom tudtára mindeneknek valakiknek illik mostaniaknak és jövődöbélieknek hogy az alább irott Napon és Esztendőben Nemes Dorogh Várossában ki hozattattván az Templom Ikonosztássának egy nagyobb, és két kisebb oltárjainak ujjanan lejendő fell állítására és ki metzzésére az Nevezett Nemes Város Lakossaival közönségesen vagyis Nemes Tanátsával és Communitássával következő képpen egyeztem meg ugyan is

1° A fizetésem, és munkámnak bére lészen 2000 Rfrint⁴. Mellyért tartozom én az fent irott Templomban a Dato Presentium számítván Két esztendők alatt mind az Ikonosztázt, mind a meg nevezett három oltárokat, minden hozzájok meg kívántató és Mesterségemmhez illő ékességekkel jó és alkalmas fából ell készíteni, helyben szállítani, és ottan fell is állítani és ugyan is.

2° Az Ikonosztásznak egész Structurája, vagy metzzésének állatása fog lenni a Karloviczai Templomban lévő Ikonosztásznak itten bé mutatott Rajzolatya formájára a

³ A 11-15. oldalon az 1791 és 1793 között a papnak és kántornak járó földeket, kászálókat biztosító uradalmi rendelkezések másolatai és egy összefoglaló táblázat következik a egyházközségnek juttatott földekről.

⁴ Rajnai forint.

képek és azóknak el osztása az Unghvári Cathedrális Templomi Ikonosztásnak formájára leszen, ugy hogy valahol az ékesítésére való Czirádákból valami kivántatik, az mind a fent meg irt Karloviczi Templomi Ikonosztász oszlopos subtilis mettzéséhez alkalmaztatott légyen; az rajta lévő ajtó pedig az Pesti Góróg Templomban lévőnek formájára. Az Ikonosztásnak Tetején leszen a Karloviczi formának keresztje amint vagyon, mellette az Unghvári formára lévő két képekkel, és azon Czirádákkal.

3^a Ami az Oltárt illeti, az egészen leszen az Egri formára a bé mutatott Rajzolat szerint, az két kisebb Oltárokkal együtt.

4^a Tartozom azon meg nevezett munkát mind a fának jószágára nézve, mind az munkának öszve foglalással, és proportiójának leg nagyobb tökéletességében el készíteni.

5^a Jól lehet hogy a meg irt Karloviczi Ikonosztásnak Metzésein lévő cirádák meg maradhatnak és meg hagyattattnak, sőt ha ne talán többek ékesítésére szolgálhatók hozzá adattathatnának és meg engedtetik mind azon által obligálom Magamat arra is hogy azokat mind ugy fogom alkalmaztatni, hogy azok az egész alkotmány vagy belső jószágának, vagy külső díszének leg kisebbben se ártsanak, és a proportiója, jó és erősségével együtt tökéletességben meg maradjon, mire nézve

6^a hogy ha a meg nevezett munkát el nem készíteném vagy ha el készíteném is, de vagy külső ékességeinek díszében, vagy azhoz értők által a belső jószágában, a munkának jól öszve nem állítássában, az reá fordítottat fának alkalmatlanságában, és az mettzéseinek nem rendesen való öszve illetettségében leg kisebb hiba, és hiányosság tapasztaltattnék, és kinyomoztathatik mind, az anticipato fell vett pénznek, mind az okozott kárnak meg teritására (és az egész munkának árát magamnak tulajdonítván) minden Ingo és ingatlan találtatható javaimat in solidum le kötelezem.

Mellynek nagyobb állandóságára és ell hitelére adom ezen Levelemet tulajdon Kezemmel írott Nevem alá írássával HajdúDorogh Várossában Augustus hó 17^{uikm} 1799.

P. h. Nikolaj Jankovits (cirillikával)

Kezem Keresztvonása

Coram me Joanne Bradats

Parochie Dorog. Administratore mp.

Coram & per me Andream Oroszvari Jurassor ViceNot.

3.

Hittner Mátyás és Szüts János festők szerződése a hajdúdorogi templom ikonosztáziójának, többi berendezési tárgyainak, valamint falainak festésére

Hajdúdorog, 1808. augusztus 18.

GKPL IV-1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Alább is meg irtak Miskolcz Mező Várossában lakózó Pictorok Szücs János és Hittner Mátyás ezennel adjuk tudtokra mindeneknek valakiknek illik: Hogy Mi a nállunk lévő Contractusbann ki tett Tizenkét Ezer Rft ezen Nemes Dorogh Várossa Temploma Oltárának ki festését, és aranyozását következő punctumok szerint magunkra vállaltuk ugymint

1^{ször} Az egész Iconostazon, és a belső kisebb és nagyobb Oltáron, az Oltár meget lévő Almariomon minden mettzés, a' vagy cziradakat, a' leg szebb módon meg aranyoz-

ni, a Kepek pedig a' mi Ritusunk szerént fel osztván, a' mai vilagnak leg jobb ezléssére, nevezetesen a' Grüdyát legvilágosabbra, vala mint már az általunk el készített Születés, és Keresztesben képen ki készíteni, a' Szenteknek a' Képeit a' maga eredeti valóságában, a' leg természetesebb szénekkkel, és vonásokkal ki dolgozni, valamint

2^{szor} Az Architecturát Fejér alabastrom szénre arany erekkel fel ékessítve, becsülletesen el készíteni- ugy nem külömben

3^{szor} A' Chatedrán, és Püspök Széken a' Cziradaknak meg Aranyozását az Architecturának marmaréozását a' vagy a' minő szénre annak ideiben meg fog határozattni egész désszel ki munkalni, továbbá

4^{szor} Az egész Sanctuarium, vagy is a' Templom Északi, vagy Nap Fel jötti vigirül kezdvén egész az Püspök, és Prédikaló Szék eranyában lévő Boltozat Oszlopáig áttallyában egész a' Székekig Csinos Festésekkel, és rajzokkal el készíteni tartozunk, és magunkat kötelezzuk Végtére.

Az egész munkát olly tökéletesen el vigezni, hogy abbul mind az állandóság, és diszesség ugy ki tesszen, hogy az, akármely ahoz értő Pictor által meg nézettettvén, a' Contractusban kötött 12-Ezer Rftkal fel érjen, Habár pedig benne találván, azt a' magunk Kőlcsegén Helyre hozni tartozunk, egyszeroval minden következhető Hibákrul felelni, és az esetre a' többször Tisztelt Ecclesianak dum, et quando léendő Indennivatiojára nézve ezennel magunkat és minden található Ingo, és Ingatlan Javainkat, in solidum, et obtonaliter le kötelezzük. Mellynek nagyobb valóságára és el hitelere adtuk ezen contractualis Levelünket tulajdon kezünk irásával mag erősítve.

Sig. Dorog die 18^a Aug. 1808.

Coram me Andrea Kováts mp

(pecsét)

Mathias Hittner

Districtus Hajdonicalis ViceFiscali.

(pecsét)

Szüts János mp

Miskoltzi Lakosok

Anno. 1808. die 22. Augusti Ezen summabul (...) felvetüng Két-Ezer Rft. vagy is 2000. Rft.

Mathias Hittner mp

Szüts János mp

4.

Hajdúdorog egyházközsége és városa pontosan rögzíti a két festőnek járó pénz- és természetbeni juttatások mennyiségét és a kifizetések ütemét.

Hajdúdorog, 1808. augusztus 18.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21 Nr. 11.

Alább meg irt ezen Nemes Dorog Várossa Ecclesiájának mostani Parochussai, Elől-Jarói, és Hivei közönségessen, adjuk tudokra mindeneknek valakiknek illik: Hogy minekutanna ezen folyó Augustus Holnapnak 18^{ik} Napján a Fő Tisztelendő Krissfalusi Janós Ur praesidiuma alatt, a' Nemes Magistratus, Communitása, és a Nemes Varos Közönségei jelenléttében Közönséges Egyházi Gyűlést tartottunk volna, a végett hogy mivel a mult Szent Iván Havának 6^{ik} Napjan kelt Terminus szerint Miskoltz Varossaban lakozó Piktorok Szüts Janos, és Hitner Mátyás itten meg jelenvén, a' már rég olta tellyes szandékunk szerint az Templomunknak ki festése eránt lépnenk velek végcsi egyenssigre,

melly szerint hoszas vetelkedéseink után gondolóra vevén, hogy ha ezen szandékrol mostánaban el alunk, és továbbra halasztyuk, a' mar nem kevés költséggel fel építettett ugy nevezet Iconostáson készített Snittzer munka is majd el avul, és annal fogva tetemes karokat vallunk; azért egyenlő akarattal közönségesen ugy egyeztünk meg hogy a felül említett Piktör Urak által adott Contractusba kimagyarazott munkajokért kész pénzben 12 ezer Rfkat fogunk adni; mellyeket a mostan ellőre adott summán kívül ugy fogjuk fizetni, hogy a következő 1809 ^h Esztendőben Pünküst Csonka Hetiben Kereszturban esni szokot. Vásárkor egy Részt, a másik részét az azt követő 1810 ^h Esztendőben ugyan azon Kereszturi Vásárkor az 1811^h Esztendőben: s vigtére a negyedik részét a munkának végével fogjuk ki fizetni; Ugy mind azonáltal, hogy ha az Ecclesia részéről ki rendelt fel vigyázó Urak, a meg nevezett Terminus alatt, a Munkára nézve valami fogyatkozásokat észre veszik, mint hogy a magok Kostyán kellett élni üdő Közben is kellett nekik pénzt adni.

Továbba Magoknak Quártélyak, és ha szükség lene a Munkához meg kivantató alkalmas / szobákkal, és ahoz valo téli fűtóvel és ezeken kívül csak ugyan a' munkához tartozó egy Góntzi Pálinkával provideálni, tartozunk, ugy nem külömben az - Élelmekre nézve minden esztendőben míg tsak a munka fog tartani 8 köből életet, mellynek fele 4 Köből Búzából, 4. Köből pedik Roszbol fog allani, és még azontol egy hordó Bort minden Esztendőben adni tartozunk ha pediklen fellyebb említett Piktör Urak Haza menni szandekoznanak minden esztendőben egy egy forspontal providealni tartozunk, egyébbr eránt semi szin alatt leg kissebb praetensiojok rajtunk nem lehet. Sig

H. Dorogh d. 18^a Augusti 1808.

Ki adta Sztojka Demeter mk. a felül vitt Nemes Város Első Heres jegyzője.

5.

A két festőnek adott juttatások összesítése. Hajdúdorog 1808. augusztus 22.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külzetén:

Nemes. és Nemzetes Fő Hadnagy Úrnak ilendő Tisztelettel adassék a Dorogon Anno 1808. die 22^a Augusti alább irtaknak jelenlétükbe következő módon adódott elő pénz 'a Piktöröknek 2000 Rft.

1 ^o Az Árpa árából mely Mátyásnál volt interesse	1100.
Az interesse a 1 ^a Augusti 1807. usque 1 ^a 1808. és egy holnap	71. 30 xr
2 ^o Lukáts Jánostól	50
3 ^o B. Orosz Mihálytól -	100
4 ^o Szakál Mihálytól Interestel együtt	70
5 ^o K.Tóth Ferencztől Költsön pénz	600
6 ^o Az Ecclesia Cassájából	8. 30.
In summa	2000

Sig Dorogiensi

coram Nobis

Joanne Kritsfalusy mp

Parocho et ViceArchiDiaconus

Basilio Szabó mp

Parocho Dorogiensi
Andreas Orosz Ductore
Stephano Farkas senator et (...)
Georgio Kozák
Oláh Miklós kurator

6.

A két festő levele a város hadnagyának

Hajdúdorog, 1808. november 5.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Nemzetes Hadnagy Úr

Mivel a' Terminus a' melyet rendeltünk volt az ide való jövetelre, Istennek hála úgy talált bennünket mint eleveneket és egészségeseket nem akartuk el-múlatni, hogy egy néhány sor irássainkal tiszteletet ne tegyünk a' Tekintetes Hadnagy Úrnak és ettzer s mind dolgaink felől ne tudósítsuk, mi ugyan matériát a' mit nálunk a' vagy Kassán lehetet kapni bé szerzettük de a' leg jobb és leg szükségesb dolgokat a' melleket Bétsből a kereskedők Portékáival hozatuk még ez ideig sem kaptuk meg nem egyéb az oka hanem ez az alkalmatlan essőzesek és a' nagy sarak és vizek miat nem jöhetnek de tsak ugyan bizonyosan rövid napok alat meg kapjuk, miként a' porték el érkezik, azonnal a' leg első Postán fogunk irni az alkalmatosság eránt, a' melyet reménlek rövid napok múlva fog meg esni -/

adig is instálljuk a' tekintetes urat méltóztassék a' Szálásunk és a' fűtő eránt rendelést tenni, ettzer s mind alázatosan kérjük a' tekintetes urat hogy egy hordó be taposott káposztát méltóztatna valaki által szerzeni számunkra hogy ne kellessék annyira tzipelni mert tsak ugyan a' szekeren a' sok rázás miat el kellene nékie romolni Búzáat sem akarunk oda vinni hanem aszt is vagy két kőből rost és 1. kőből búzáat ha méltóztatna számunkra öröltetni addig is amidon jelen létünkkel Tisztelhettyük Vagyunk alázatos Szolgái

Die 5.novemr. 1808.

Szüts János Kép író és Hitner Mátyás mp

7.

Hittner és Szüts festő pontokba szedve ismerteti a városi magisztrátussal, hogy a templom festési munkái miért nem a tervezett ütemben haladnak (Piszkozat).

Hajdúdorog, 1811. február 14.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Nemes Magistrátus!

A' midön az harmadik februariusi Gyülésbe bé hivattattunk, egyszer s mind a' bé mutatot Instantiánk némü némü pretensionkkal egyyüt, a Nemes Comunitas előtt fel is olvastatot, de mivel ezen instantiánk, valamenyire értelem nélkül volt elő adva, a mely mel-

let égy kevés versengés is eset közöttünk, végezetre azt adta előnkbe a Nemes Magistratus, hogy világosabban adjuk elő a dolgot, és hogy mi légyen a pretensiónk? Noha meg vallotta azt a Nemes Magistratus, hogy magok is hibáztak ezen dologba, de a mellet minket is hibásnak lenni tartatnak, hogy ezen hibákat, a mellyek nagy sérelmunkkel, és kárunkkal estenek meg, tehat hogy a Ns Magistratus előtt világosan meg mutassuk ki légyen a hibás? – kéntelenek vagyunk eleitől fogva mindeneket elő számlálni, és a misok időnk el vesztegetése miat vallot kárainkat is bé foglalni, és pretendalni.

1^{szor} Böltsen tudja a Nemes Magistratus, a midön az 1808^{dik} Esztendő Pünkösöd Havába, a Mustrákat⁵ tisztességesen el készítettük, s el is hoztuk, a mely mustrákkal Contentus volt az egész Communitas. De mivel az alkudozás tökeletességre nem mehetet, másszorra halasztódot, amellynek is közönséges meg egygyezéséből, a Város Házánál bizonyos terminussát rendelte vólt a Nemes Magistratus, úgy hogy 10^{dik} Augustusba, oda haza tartózkodnánk, mivel minden bizonyal alkalmatosságot fognak érettünk küldeni. Noha egyikünk sem lévén oda haza, három mért földnyi meszszeségre Templomba s Uraságokknál foglalatoskodtunk. Mind azon által munkáink félbe hagyásásával is, az el rendelt terminusra haza törekedtünk, de abba meg tsalattattunk, mert a determinált időre az alkalmatosság el nem küldtetett érettünk; kéntelenek vóltunk fogadot alkalmatosságon Dorogra jönni, hogy a determinált időre itt lehessünk; (Már it egy hibája Nemes Magistratusnak.) Minek utána meg alkudtunk a munkát meg egygyeztünk, meg mutatja a Contractus mire köteleztük le magunkat, mire pedig a Nemes Magistratus.⁶

2^{szor} Ennek végezése után a második terminus közönséges meg egygyezéssel meg hagyott, hogy a jövő Minden Szentek Napján az az 1808^{dik} Esztendőnek Novembernek 1^{szor} Napján fognak érettünk küldeni, oly Condióval, hogy a Szekereken Szalma elegendő, és gyékények legyenek. De tsak ugyan abban is meg tsalattattunk mert az el rendelt terminált időre, nem tsak hogy Szekereket nem kaptunk, sőt leg kissebb tudósítást sem vettünk, a mellyel tartoztak vólna az Urak (Ez a második hiba.)

3^{szor} Maj tsak nem Karátsonyig váraokztunk az Alkalmatosság után / a' midön történetből Szüts János és Kováts János Dorogi Gazdákkal öszve jöttem a' kikkel levelet küldöttem, hogy mivel a Minden Szentek Napjára telt terminust el mulatták, tehát a reánk következő Új Esztendő Napjára minden ki fogás nélkül küldjék bé a Szekereket. De ismét meg tsalattattunk mert sem levelet sem pedig Szekereket nem küldöttek (Ez a harmadik hiba.)

4^{szor} 1809. Februáriusba, öt vagy több Szekerek is bé jöttek étellel, oly nagy serény-séggel és illetlen zúgolódással sürgették a készülést, és pakolást, hogy Pogátsás György, mostani Perceptor Úr, szép szóval erőltetését is, alig tudot annyi időt megnyerni tőlök, a még némely részit a leg szükségesebb eszközöknek, és Matériákat fel pakolhassuk is, nem hogy egészszen el készülhettünk vólna, kire nézve itt sem mink vagyunk a hibások. Mivel terminált idő nélkül avagy leg alább egy levél által let tudósítás nélkül, rendetlenül intézték a dolgot, magoknak tulajdonítsák ezen hibát. És így méltán pretendálhattuk ennyi sok drága időnknek haszontalan munka nélkül a henyelés miat vallot kárainkat (Ez a negyedik hiba.)

5^{szor} Ismét küldöttem Postán levelet, hogy Juliánna Napján szokot esni Vásárhoz, okvetlenül küldjék el a Szekereket, de haszontalan vólt minden ígyekezettünk, mivel se Szekeret se levelet nem kaptunk, úgy hogy Minden Szentek Napjától fogva Februárius 28^{dikán} váraokzással munka nélkül töltöttük az időt. Itellye meg akárki is, melly nagyon káros az

⁵ Mintákat, valószínűleg a kész festményeket mutathattak be.

⁶ Ezt a bekezdést később áthúzták.

olly embernek a kinek kézi munkájának naponként let jövedelméből kellettük élni, és más miat azokat az időket el veszteni (Ez az 5^{ik} hiba) –

Ezek után tehát el tőkelltük magunkba, hogy munkához fogunk, noha eddig sem tartóztunk az Urak után várakozni, mert mindjárt az első terminus által hágasával, a mi le köteleztetésünkéből fel ódoztattunk.

6^{szet} Tehát a midön 1809^{be} 28^{ik} Februariusbá egyikünk Szadára másikunk Szerentsre munkállkodni el oszlottunk, harmad nappal utána minden tudósítás nélkül jöttek bé a Szekerek, mellyek a bútorainkat és feleségeinket bé hozták, a nélkül, hogy a dolog felöll valamit tudtunk volna (Ez hatodik hiba). Mindazon által a midön az idő nyilatkozik, el nem mulattuk, Úgy mint Húsvét nagy hetébe Dorogra való jövetelünket, mid ketten el jövének. A midön első jelentésünk és kérrésünk abban az állot. Hogy leg első gondjok az állás fel állítása légyen, mivel szükségképen a bóltozat pingálásához leg elsőben is kellettük fognunk, azt a Nyáron el is végeznünk, az után az Aranyozáshoz / és a képek pingálásához kellettük fognunk. Ezeket meg hagyván az Uraknak, azzal vissza tértünk a fellyebb említett munkáinkba. Én Hittner Mátyás 27^{ik} Májusba vissza jöttem Dorogra. A' midön az Állást nem látván fel álltva lenni, tudakozódván felöle, hogy az állás miért nints készen? Hát még a hozzá való fáját sem hozatták el a Tiszátúl. És így a falak avagy a bóltozat festéséhez hozzá nem foghattam, kéntelen voltam állás nélkül az egész Iconosztászt le szedni, úgy hogy egy lajtorjának el csusszanása miat egy pertzbe múlt a leg rettenetesebb eséss által életemtől való meg fosztása, tsupán tsak egy czirádának hozzá kapaszkodásom által tartottam meg életemet. Le szedvén pedig az Iconosztásznak darabjait, hozzá fogtam a gruntérozáshoz,⁷ de midön a Colegám el érkezet Szadárúl, ismét meg szűnt a munka mivel azon Quártelyba kellett néki bé szállni a melybe dolgoztam, az egész Iconosztásznak nagy hely kellett, mert darabonként nem lehet azokat gruntérozni hanem egy végtébe, a mely munkának a Tisztháznál lévő két szoba is szoros volt, mind azon által jól tudják az Urak mely gyakran jelentettük, maj tsak nem minden Nap sürgettük, panaszainkat a Ns Magistratus eleibe terjesztettük mind a quartély meg szerzésére mind az állás fel építésére serkengettük, de semmi sikere nem volt végzéseknék, tsak a sok majd ekkor, majd amakkor szóbeli biztatásokkal elégitettek ki. Egy ízben ugyan <el keztek> (felé írva: meg szálltuk) volt <a quartély iránt való rendeléseiket, sött mindnyáján meg vizsgálván> az oskolát (felé írva: az sem volt alkalmas). Másodsor hivatták Deák Jánost, ki is a Házát bérbe akarván adni, de mivel az alkuból semmi sem let végtére az is elmúlt mind a füst, és így egész Szeptemberig töltöttük haszontalanúl munka nélkül az időt, a Quartély és állás nem léte miat (Ez a hetedik hiba). Melyre való nézve, nem tsak azt a kárát vallottuk, hogy semmit sem kerestünk, hanem a mit másut kerestünk is, azt itt a heverés mellet el költöttük, és így ezen nagy hibát és kár vállalásunkat nem magunknak hanem a Nemes Magistratusnak kel tulajdonitanunk a mely kárunknak meg térítését valóban kíványuk.

7^{szet} 1809. 12^{ik} Augustusba a sok heverés közbe, a pénz béli költségül is meg fogyatkoztunk, kintelenítettünk kérni, mindhogy szükségünkre valót attak is, a mint ide alább a jegyzésekből ki fog tettszeni. /

12^{ik} Augustusba attak ----Rf: 500.

16^{ik} Octoberbe -----200.

8^{ik} Novemberbe-----100.

18^{ik} Novemberbe -----100.

Summa 900 Rf

⁷ alapozni

8^{szec} 1809. Első Septemberbe sok únszolásunk után el készítette a Nemes Magistratus az állást, hozzá fogtunk a bóltozat festéséhez, de tsak hamar le kergetett bennünket a hideg, mivel az állás nem lete miat akkor fogtunk a munkához, a midőn a számára el kellene hagyni, hideget szenvedtünk eleget, és még is keveset dolgozhattunk, ki ennek az oka? Nem de nem a Nemes Magistratus rendetlen intézetttye okozta é a mi hátra maradásunkat. Mert ha mingyár hozzá foghattam volna a midőn az 27 Májusba el jöttem, egész allyáig el készülhetet volna a kö-fal festése (Ez a 8^{dik} hiba)

9^{szec} Be következvén az 1810^{dik} Esztendő az Aranyozáshoz kellett volna fognunk, de ahoz való különös szobánk nem volt, a hol tiszta Aranyozást, és Picturát tehettünk volna, még ennél is nagyobb volt az, hogy fütő dolgában igen szüken voltunk, magunk melegítésére is kevés volt, nem hogy különös szobát fütöttünk volna s dolgozhattunk volna nála, noha a Contractus szerént elegendő fütöt tartoznak adni, de annyira voltunk, hogy sokszor vagy ajándékba, vagy kóldúlva, vagy korpáért kellett egy egy lepedő szalmát meg szerezni, úgy kellett szükségünket ki pótolni, végtére is Kiss Lászlótul egy öll szalmát a magunk pénzén kellett vennünk, és így ismét munka nélkül kellett majtsak nem az egész téli időt el vesztegetni. Tehát itt sem mink vagyunk oka a munkának hátra maradásába (Ez kilenczedik hiba)

10^{szec} De mivel hogy Legényünk is érkezet, februarius elein, nagy ügyel bajjal hozzá fogtunk az Aranyozáshoz, ugyan tsak azon szobákba kellett szorongnunk, a mellyekbe minden házi népestül laktunk. De annak utána az Aranyból is melly az első pénzben adott summabúl szereztünk meg fogyatkoztunk, és így ismét Legényünkkel együtt heverni kellett, <és így ismét a min> és így a munka is meg szüvnén, úgy hogy egész kilentz Hólnapokat el vesztegettünk a Dorogi munka nélkül, ki az oka ennek a reánk való nézve igen nagy kárnak és hátra maradásnak? Ide alább rendül rendre elő adjuk ki fog tettzeni ezen jedzésekbül.

11^{szec} De hogy ismét vissza térjek februarius Hólnapnak elejére / mivel 1810. Esztendőben Februárius elein Legényünk is érkezet, hogy mind magunk mind pedig Legényünk folytábu dolgozhasson, hogy az Aranyból és egyéb materiákból meg ne fogyatkozzunk, előre kellett gondolkodnunk, azt is észre vettük hogy az Arany az Árra fellebb fellebb kezd emelkedni, arra való nézve a Nemes Magistratus eleibe terjesztettük szándékunkat hogy mi Pestre szándékozunk írni a Arany Verőnek, hogy számunkra készítsen 1000 RForintára aranyat, azt is meg mondtuk a Nemes Magistratusnak, hogy a midőn azon Ezer R forintokra szükségünk lészen, készen legyen, és helybe hagyta a Nemes Magistratus fel-tett szándékunkat. Mi azonnal bizonyos expressus által levelet küldöttünk az Arany Verőnek, a mely levélbe azt is meg írtuk, hogy vagy magunk menyünk el az aranyér, vagy Kereskedők áltak hozassuk el, meg is irgérte hogy el fogja készíteni.

12^{szec} Az 1810^{dik} az az 13^{dik} Mártiusi ki adatott instantiákból is ki tettzik, melybe szükségünk ki pótolására 500 R. forintokat <ki adni ne terheltette a Nemes Magistratus> (Fölé írva: instáltunk). Azon 1000 forintokra is emlékeztettük, hogy el ne felejtkezzenek el készíteni, hogy a midőn szükségünk lészen az Aranyért fizetni készen legyen, de az akkori jelentésünkkel szükségünk ki ki pótolására sem kaptunk többet 200 forintnál, az indorsátióba pedig az 1000 forintról még tsak emlékezetett sem tettek a mellyet is az instántiából meg mutatjuk.

13^{szec} Szent Györgyi Szabadságkor a midőn <a Nánási Toronyhoz kívántatott Aranyat mentünk vásárolni>, Debrecenbe összev jöttünk a volt Hadnagy Úrral, panaszkodtunk hogy az Arany kezd drágodni mi tévők legyünk? Akkor meg vigasztalt bennünket, mondá; nem kell semmit gondolkodni: az Árendás el megy dohánnyal Pestre, lehet véle hozatni Aranyat az Arany Verőtül, az 1000 R forint pedig készen vagyon.

14^{szec} Az idő el érkezvén hogy az Árendás készül Pestre, a midőn egy héttel előbb erősen sürgöttük az 1000 Rforintokat, végtére a lett belőle, hogy ki adták a pénzt, hol ennek, hol amannak, és bé nem szedhetik, és így az Aranyat a mellyet készítettük mai napig sem hozhattuk el, a mely eset miat Creditunkat is tsufosan el vesztettük előtte. Mely szörnyű nagy kárt okozot az a pénz nem léte / egyszeribe 3000 R avagy több forintok is füstbe mentek tőlünk, amely könnyű mód lett volna pedig az ide való szekerekkel el utaznunk Pestre, és a még akkor 10 vagy leg felyebb 12 forintyával az Aranyat meg szereznünk, a melyre most szükségünk nem volna, azt ugyan többé utól nem érjük, mivel már most 40 avagy talán 50 forintokra is fel ment az Ára. Bóltsen itéllye el a Nemes Magistratus ezen iszonyú nagy kárnak ki legyen az oka? (Ez tizedik hiba)

15^{szec} Miólta Dorogon vagyunk; tsak egyszer sem kaptunk 1000 forintokat egyszerre kezünkbe, nem, hanem a mint a Quietantiákból ki tetzik, apródonként. A melyből ha valami keveset vásárlottunk is, a többit el éltük, kivéven az utóbi 1810 Esztendőben 26^{dik} Decemberbe adtak 1000 forintokat. De már ez késő vólt, mert kevés napokkal utána meg futottuk Miskoltzot és Debrecent, el rémülvén az Arany árának felette való fel ugrásán. Mert Miskoltzon 35 Rf; Debrecenbe pedig a Bétsieknél 40 R forinton tartottak egy könyv Aranyat.

16^{szec} Noha sok izbéli instántiankkal eleget alkalmatlanokdtunk a Nemes Magistratus előtt, hogy a Matériára való pénzrül gondolkodjanak, ugy hogy 10 vagy 12 Instantiákat avagy tobbet is bé attunk, a melyből soha egynél tobbet ki nem atak, a másodikat pedig, az 7^{dik} januáriusi instántiákat adták ki, melybe instáltunk 3000: forintokat, mert még ekkor nem is tudtuk az Aranynak szörnyen való fel ugrását. Hanem ezen instantiánk is egészen annihilátatot (Ez a 11^{dik} hiba)

17^{szec} A' Nánási Torony aranyozása miat leg kissebb hátra maradása sem vólt a Dorogi munkának, mivel hogy ha a dorogi munka folyvást mehetet volna is még sem hagytuk volna el a Nánasit, mert az, olyan munka vólt hogy ha egy fél nap vagy leg felyebb egy Nap ki mentünk és dolgoztunk, tehát annyit végeztünk hogy két vagy három hétig sem kellett ki mennünk. Ebben pedig nem okolhat bennünket a Nemes Magistratus, ha még annyi munkákat fel vállaltunk volna is, ha mindegyiknek eleget tudunk tenni. Látván pedig hogy a pénz nem léte miat tellyességgel nem dolgozhattunk annyival inkább kéntelenítettünk fel vállalni.

18^{szec} Hogy a Gebei munkához fogtunk az 1810 Esztendőben 6. Juniusba; é vólt az oka. Látván az egész környül alásbúl, hogy ismét Legényünkkel eggyüt, a kinek fizetése és kosztja mennyibe került, az egész nyarat heveréssel kell el töltenünk, mivel se / pénz Matériára való nem vólt sem állás el készive, mivel azon állástul a deszkákat el hordták a mellyet 1809^{bc} Szeptember elein készítették, látván hogy a kö falak festéséhez nem foghatunk.

19^{szec} Kérdést tett a Nemes Magistratus miért nem pingáltuk a képeket, hogy ha egyéb dolgunk nem vólt. Ez a leg főbb oka hogy midőn Fő Tisztelendő Tárkovits Úr itt jelen lévén mind egy parantsolatul előnkbe adta, hogy valameddig másut, kiváltképen Váradon az Orosz Ritus Szerént való Templom munkát meg nem nézzük addig a Képek pingálásához hozzá ne fogjunk, ne talánten valami hiba ne légyen a Képek pingálásába, az az hogy, hogy kellesség a Napkeletieket a Napnyugatiaktul meg külömböztetni. Noha számtalanszor jelentettük, hogy választanának arra való időt és alkalmatosságot, és mennénk el, meg nézni, amint Fő Tisztelendő Tárkovits Úr Comendálta, és egyszerismind Kötelességül s meg hagyta, de ezek is mind el múltak mind a többi dolgok. Ennek bé nem tellyesedését is az Uraknak köszönhetjük. Méltó okunk vólt tehát más munkához fognunk (Ez a tizenkettedik hiba.)

20^{szoz} Ezt ugyan magunk is meg vallyuk hogy az álláshoz való deszkákat meg szerzették de már az is későn eset, miért? Azért mivel ha mi azt akarjuk el végezni egy Nyáron, tehát mindjárt Tavasszal kellene hozza fognunk, mert nem tsak a kő falak festését kelletik el végeznünk, hanem egy úttal azokat a nagy Tzirádákat is meg kell aranyozni a kik az Iconosztász tetején vannak az Architecturákat is meg festeni, mivel ezeket a' nagy darabokat le nem lehet szedni hanem a maga helyén kel azokat el készíteni, és így az állást alább alább eresztetni, mert mi az által nagy kárt vallunk ha a festéket el készittyük, és más Esztendőre kelletik hagynunk, az el készitetett festékeket. A' mind az 1809. Esztendőben is kárt vallottunk a bóltozat festésének el kezdésével és annak el nem végzésével, mivel a festékeink mind el romladoztak. Mert szükséges képen egyszerre kel el készíteni, és azokat többé más Esztendőre el nem lehet tenni tehát it sem mink vagyunk az oka (Ez a tizen harmadik hibájok az Uraknak)

21^{szoz} A' Deputátum mellyet minden Esztendőbe 4. köből Buzát és annyi gabonát tartozik a Nemess Város adni,⁸ még az első Esztendőbélit sem fizette le egészen , melyre való nézve még 10 köböllel tartozik. Sokszori instálásunk után azt / végezvén a Nemes Magistratus mivel hogy tiszta Buzát nem adhatnak tehát gabonát fognak adni helyébe, de a mit adtak is töbnyire oly hibás, nedves és gazos vólt, hogy ha ki rostáltak egy köblöt nem lett belöle három véka sem, a nedvesség miat a kementzén kelletett szárítani, a mellyet az őrtől és szomszédok bámulták hogy hol tudtak olly gazos, és nedves gabonát össze szedni, és miért nem adjuk vissza és inkább pénzt adnának helyébe, mint sem olyan rossz életet de mind ez ideig békességes türessel szenvedtünk mindeneket.

22^{szoz} Elö vannak számolva mind kissebb mind nagyobb hibák, a mellyek a munkát nagyon hátráltatták. Bölts igazságos ítélete szerént fontollya meg és vizsgallya meg a Nemes Magistrátus az ide fel jegyzet dolgokat, és minden kissebb s nagyobb hibákat, és azt is ki légyen e nagy kárt okozó hibáknak az oka? És ha a szükség kívánnya hitünkkel is merjük meg erősíteni, ezen dolgoknak igazságos valóságát.

23^{szoz} Kire nézve ezen rettenetes nagy károkat, a mellyek egynehány Ezerekre mennek nem a mi hibáink miat estenek meg hanem a pénznek nem léte és egyéb fogyatkozások miatt estenek meg, lehetetlen is el szenvednünk ezeket, és valóban meg is kívánjuk azon károk kielégítését.

24^{szoz} Mind ezek felet alázatosan instályuk a Nemes Magistratus Urakat fontollya meg kegyetlen ezen mostoha időket, noha egyik fél sem találatott vólna is hibásnak, még is lehetetlen let vólna ezen az alkun meg állani, rettenetesség ki mondani is 8. forintrül 40 forintra avagy talán 50 forintra is fel menni egy könyv aranynak az árának, ki gondolta vólna mind ezeket.

25^{szoz} A midön alázatos instantiánk mellet kárunk ki pótolására 5000 Rforintokat meg nyernénk, a huzalkodó Törvényes Útakat el kerülni fogjuk. Egész Tisztelettel maradván.

A Nemes Magistrátusnak.

Sig Dorogh Die 14ma Februarii 1811.

Hittner Mátyás

Szüt János.

(Később ráírva: Fasc. 21. 11.)

⁸ Lásd Függelék 2.

Hittner és Szüts festő pontokba szedve ismerteti a városi magistrátussal, hogy a templom festési munkái miért nem a tervezett ütemben haladnak. Hajdúdorog, 1811. február 23. Az előzőtől csak néhány ponton különböző, tisztázott példány.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr 11.

Külzetén:

No 96. – die 3. Martii

Ns. Dorogh Várossa Ns. Communitásához

Alázatos panaszkodó, 's egyszersmind Esedező Levele

A bent megírtakanak

Nemes Magistrátus!

A' midön az Mostani Folyó Esztendőben, az harmadik februariusi Gyülésbe bé hivatattunk, egyszer s mind a' bé mutatott Instantiánk némü némü pretensionkkal egygüt, a Nemes Magistratus előtt fel is olvastatott: de mivel ezen instantiánk valamennyire értelem nélkül volt előadva, a' melly mellet égy kevés versengés is esett közöttünk, végtére azt adta előnkbe a Nemes Magistratus, hogy világosabban adjuk elő a dolgot, és hogy mi légyen a pretensionk? Noha meg vallotta azt a Nemes Magistratus, hogy magok is hibáztak ezen dologba, de a mellet minket is hibásnak lenni tartatnak: hogy ezen hibákat, a mellyek nagy sérelmünkkel és kárunkkal estenek meg a Nemes Magistratus előtt világosan meg mutassuk; ki légyen a hibás? Kéntelenek vagyunk eleitől fogva mindeneket elő számlálni, és a' misok időnk el vesztegetése miat vallott kárainkat is bé foglalni és pretendálni.

1me Böltsen tudja a Nemes Magistrátus, a midön az Anno 1808. Augustusnak 18de Napiján meg alkudtuk a munkát, meg mutatja Contracrus mire köteleztük le magunkat, mire pedig a Nemes Magistratus. Ennek végezése után Közönséges meg egygezéssel meg hagyatott, hogy a' reánk következő Minden Szentek Napiján, úgy mint 1de Novemberbe fognak érettünk küldeni, olly Conditioval, hogy a Szekereken Szalma elegendő, és gyékények legyenek, de tsak ugyan abban is meg tsalattattunk mert az el rendelt determinált időre, nem tsak hogy Szekereket nem kaptunk, sött leg kisebb tudósítást sem vettünk, a' mellyel tartoztak volna az Urak (Ez az első hiba.)

2de Maj tsak nem Karátsonyig váraoztunk az Alkalmatosság után, a' midön történetből Szüts János és Kováts János Dorogi Gazdákkal öszve jöttem, a kikkel Levelet küldöttem. Mivel hogy a Minden Szentek Napjára tétetett terminust el mulatták, tehát a reánk következő Új Esztendő Napjára minden kifogás nélkül küldjék bé a Szekereket, de ismét meg tsalattattunk mert se Szekereket sem levelet nem küldöttek (ez a második hiba).

3de Anno 1809. Februárisba, öt vagy több Szekerek is bé jöttek étellel, olly nagy serénységgel, és illetlen zúgolódással sürgették a készülést és pakolást, hogy Pogátság György Úr, szép szóval, eről/tetve is, alig tudot annyi időt is megnyerni tőlök, a még némely részit a leg szükségesebb eszközöknek, és a Matériákat fel pakolhassuk is, nem hogy egészen el készülhettünk volna, kire nézve itt sem mink vagyunk a hibások, mivel terminált idő nélkül avagy leg alább egy levél által let tudósítás nélkül, rendetlenül intézték a dolgot, magoknak tulajdonítsák ezen hibát (ez a harmadik hiba).

4de Ismét küldöttem Postán levelet, hogy Juliána Napiján szokot esni Vásárhoz okvetlenül el küldjék a Szekereket de haszontalan volt minden igyekezetünk, mert se Szekeret se levelet nem kaptunk. Úgy hogy Minden Szentek Napjától fogvást, Februárius 28^{dikáig}

várakozással munka nélkül töltöttük haszontalanul az időt, a mely időnek el vesztegetése miatt egyikünk 100. id est Száz Rforintokat kíván egy egy Hólnapra, el töltvén pedig 4 Hólnapokat és így 800 id est nyóltz száz R. forintot tészen. Melyre való nézve ezen kárunk meg térítetését valóban kívánjuk.

Itellye meg akár kiis, hogy a mely Emberek minden Nap, legkisebb harapásáért is kész pénzt kelletik ki adni, nem költ é ell egy hónap alatt 100 R. forintot.

5^m Tehát a midőn Anno 1809. 28^{dk} Februariusba egyikünk Szadára, másikunk Szerentsre munkálkodni el oszlottunk, harmad nappal utána minden tudósítás nélkül jöttek bé a Szekerek, a melyek a bútorainkat és feleségeinket el hozták, a nélkül hogy a dolog felöll valamit tudtunk volna (Ez a negyedik hiba).

6^m Mind azon által a midőn az idő nyilatkozot, el nem mulattuk, Úgy mint Húsvét Nagy hetibe, Dorogra való jövetelünket, mid ketten el jövének. A midőn első jelentésünk és kérésünk abból állott, hogy leg első gondjok az állás fel állításába légyen mivel szükség képen a bóltozat pingálásához leg elsőben is kelletik fognunk, azt a' Nyáron el is végeznünk, az után, az Aranyozáshoz és a képek pingálásához. Ezeket meg hagyván az Uraknak, azzal vissza tértünk a fellyebb említett munkánkba.

7^m Én Hittner Mátyás 27^{dk} Májusba vissza jöttem Dorogra, a' midőn az Állást nem látván fel állítva lenni tudakozódván felöle, hogy az állás miért nintsen készen? Hát még a hozzá való fáját sem hozatták el a Tiszátúl, és így a falak avagy a bóltozat festéséhez hozzá nem foghattam, kéntelen voltam állás nélkül az egész Iconostást le szedni. Úgy hogy a lajtorjának el tsusszanása miatt, egy pertzbe múlt, a leg rettenetesebb eséss által életemtől való meg fosztása, tsupán tsak egy czirádának hozzá kapaszkodásom által tartottam meg életemet, / le szedvén pedig az Iconostásnak darabjait, hozzá fogtam a gruntérozáshoz, de midőn a Colegám el érkezet Szadárúl, ismét meg szúnt a munka mivel azon Quártelyba kelletett néki bé szálni a melybe dolgoztam, az egész Iconostásnak nagy hely kelletett mert darabonként nem lehetett azokat gruntérozni, hanem egy végtébe, a mely munkának a Tiszt.Háznál lévő két szoba is szoros volt. Mind azon által jól tudják az Urak mely gyakran jelentettük, majtsak nem minden Nap sürgettük, panaszainkat a Nemes Magistratus eleibe terjesztettük mind a Quártély meg szerzésére mind az állás fel építésére serkengettük, de semmi sikere nem volt végzéseknék, tsak a sok majd ekkor, majd amakkor szóbeli biztatásokkal elégitettek ki. Egy ízben ugyan meg nézték az Oskolát, de az nem volt alkalmas, azután hivatták Deák Jánost ki-is a Házát bérbe akarván adni, de mivel az alkubül semmi se lett végtére az is elmúlt.

És így az Anno 1809^{ben} 17^{dk} Júliustól fogva 1st Septemberig ismét haszontalanul munka nélkül hetet-fél hétig töltöttük az időt, a Quartély és állás nem léte miatt (Ez az ötödik hiba). A' mely által nem tsak azt a kárát vallottuk, hogy semmit sem kerestünk, hanem a mit másut kerestünk is, azt itt a heverés mellet el költöttük, és így hetet-fél hétre 350 r. forintot pretendálunk, az megy egy Hólnapra egynek-egynek 100 id est száz forintyával.

8^m Már itt azon időt is el értük, meg is haladtuk, úgy mint Pünkösöd Tsonka hetibe szokot esendogy ha pedig a Nemes Magistratus a Contractusba fel jegyzet kötelességek igaz tellyesítői lettek volna, most bizonyára nem szükölködnénk az Arany dolgából mert még akkor 8 R Forintyával meg vehettük volna egy egy könyv aranyat, azólta közel készen is lettünk volna / a munkával, tsak az Állás Quártély és pénz nem léte ne hátráltatott volna bennünket, és így se mink sem pedig a Nemes Magistratus nem károsodott volna (ez a hatodik hiba).

Itt az veti a Nemes Magistratus okul előnkbe, hogy az első Ángáriára, ezért nem adták ki azon summát a melyet a Contractus tart, hogy későn jöttünk a munkába, de miért jöttünk későn a munkába? Azért; hogy a Nemes Magistratus a maga meg hagyott

terminussát nem tellyesítette, az az hogy annak idejébe az alkalmatosságot érettünk nem küldötte, a mint oda fellyebb sub numero 1mo fel jegyeztük.

10^a Anno 1809. Első Septemberbe sok únszolásunk után, el készült az Állás, hozzá fogtunk a bóltozat festéséhez, de tsak hamar le kergetett bennünket a hideg, mivel az állás nem lete miat akkor fogtunk a munkához a' midőn a számára el kellene hagyni hideget szenvedtünk eleget, még is keveset dolgozhattunk, ki légyen ennek az oka? Nem de nem a Nemes Magistratus rendetlen intézettye okozta é a mi hátra maradásunkat, mert ha mingyárt hozzá foghattunk volna a midőn az 27^{dik} Májusba el jöttem, mind a bóltozatok mind a felül való aranyozások el végződtek volna, és így az állást és alább lehetett volna eresztetni.

11^a A' midőn a hideg miat a bóltózaton dolgozni nem lehetett; hozzá fogtunk az aranyozáshoz; noha keservesen eset, mivel ahoz hozzá való alkalmatos Quartélyunk nem vólt, fütő dolgában is nagyon szükölködtünk; noha a Contractus szerént elegendő fütött tartoznak adni, és így ez által a munkákban nagy hátra maradásunk vólt, de sokszor anynyira vóltunk, hogy vagy ajándékba; vagy kóldúlva; vagy korpáért kellett egy egy lepedő szalmát meg szereznünk, úgy kellett szükséginket ki pótolnunk, végtére is Kiss Lászlótul kellett egy öll szalmát a magunk pénzén meg vennünk. (Ez a hetedik hiba)

12^{edik} Az Anno 1810 Februarius elein, hogy mind magunk mind pedig Legényünk folytába dolgozhassunk, egyszersmind az Aranyból meg ne fogyatkozzunk, azt is észre vevén hogy az Aranynak az Ára naponként fellyebb fellyebb kezd emelkedni: arra való nézve a Nemes Magistratus eleibe terjesztettük szándékunkat; hogy mi Pestre szándékozzunk írni a Arany Verőnek, hogy számunkra készítsen 1000 R. forintára Aranyat, azt is meg mondtuk hogy a midőn azon 1000 R. forintokra szükőségünk lészen, készen legyen, helybe hagyván a' Nemes Magistratus fel tett szándékunkat. Mi azonnal bizonyos expressus által, levelet küldöttünk az Arany Verőnek, a mely levélbe meg írtuk, hogy vagy magunk megyünk el érte, vagy Kereskedők által hozattuk el meg is írgerte hogy el fogja készíteni.

13^a Anno 1810. az 13^{dik} Mártiusi ki adatott instantiánkbul is ki tettik, melybe szükőségünk ki pótolására 500 R. forintokat instáltunk, ugyan tsak abban az instatiában, azon 1000 forintokra is emlékeztettük: hogy el ne felejtkezzenek el készíteni, hogy annak idejébe, midőn szükőségünk lészen az Aranyért fizetni készen legyen; De az akkori jelentésünkel, szükőségünk ki ki pótolására sem kaptunk többet 200 R. forintnál, az indorsatióba pedig az 1000 forintról még tsak emlékeztett sem tettek, a melyet is az instantiából meg mutattuk.

14^a Következendő képen, Szent Györgyi Szabadságkor a midőn Debrecenbe összev jöttünk a' vólt Hadnagy Úrral, panaszolkodtunk hogy az Arany kezd drágodni 's mi tévök legyünk? Akkor meg vigasztalt bennünket, mondá: nem kell semmit gondolkodni az Árendás el megy Dohányal Pestre, lehet véle hozatni Aranyat, az Arany Verőtül, az 1000 R. forint pedig készen vagyon.

15^a Az idő el érkezvén hogy az Árendás készül Pestre, a midőn egy héttel előbb erősen sürgettük az 1000, ezer R. forintokat, s végtére az urak excusálták magokat, hogy a pénzt ki adták hol ennek hol amannak, és bé nem szedhetik; és így az Aranyat, a melyet készítetettük mái napig sem hozathattuk el, a mely eset miat, Creditunkat is tsufosan el vesztettük előtte. Mely szörnyü nagy kárt okozot az akkori pénz nem létele, úgy hogy egyszeribe három ezer 3000, vagy több R. forintok is füstbe mentek. Ó mely könnyü mód let volna pedig az ide való szekerekkel el útaznunk Pestre, és a még akkor 10 vagy leg fellyebb 12 forintával az való szekerekkel el-útaznunk Pestre, és még akkor 10 vagy leg fellyebb 12 R. forintával az Aranyat meg szerezni, / a1 melyre már most szükőségünk nem volna (azt

ugyan többé utól nem érjük) mivel már most 40 avagy talán 50 R. forintokra is fel ment az Aranynak az Ára. Bóltsen itéllye el a' Nemes Magistratus! ezen iszonyú meg eset kárnak ki legyen az oka? (Ez hetedik hiba)

Ezen három ezer 3000 R. forintoknak, az Urak által let elvesztésének vissza térítését valóban meg kíványuk.

16° Anno 1810. 10^{uh} Májusba el hagytuk az Aranyozást; mivel azon Aranyból, a melyet az első pénzbe adatott summából szerzettünk egészen ki fogytunk, és így ismét meg szünt a munka.

17° Annak utána pedig el értvén az Anno 1810 Esztendőbéli Ángáriát, úgy mint Pünkösd tsonka hetiben esendő Keresztúri Vásárt, a' melyben a Contractus szerént, a' második Ángáriát köteles vólna a Nemes Magistrátuski adni 3333 R. forintokat és 20 xr Vizsgálja meg a Nemes Magistrátus a Quetántiákat, hogy már második Esztendőbél Ángária is el múlt még se kaptunk ki többet, 1900 R. forintoknál, a mit ide alább a Quetántiák rendről rendre meg mutatják

Quetántiae

Anno 1809.

Die 12^a Augustusi -----Rf: 500.

Die 16^a Octob. -----200.

Die 8^a Novemb.-----100.

Die 28^a Novemb. -----100.

Anno 1810.

Die 8^a Januari -----600.

Die 1^a Aprilis -----200.

Die 1^a Junii -----200.

Summa 1900 Rf

Ismét az Anno 1810. 12^{uh} Augustusba adtak --- 738 Rf

annak is Százát, Quetantiával fizette ki Tótt Ferentz Hadnagy Úr.

26^{uh} Decembere ---- 400 Rf

annak is Százát, Quetantiával fizette ki Farkas Istvány Úr.

18° Bár tsak egyszer vettünk vólna egy egész Ángáriát kezünkhöz / egyszerre, de miólta Dorogon vagyunk, tsak egyszer sem adtak ezer 1000 R.forintot egyszerre kezünkbe, a mint a Quetántiákból is ki tettik. Kivéven az utóbi 1810 Esztendőben 26^{uh} Decembebe adtak ugyan 1000 R. forintokat, de már ez késő volt, mert kevés napokkal után meg futottuk Miskoltzot, és Debrecent, el rémulvén, az Arany Árának felette való fel ugrásán, mert Miskoltzon 35 Rf; Debrecembe pedig a Bétsieknél 40 R forinton tartottak egy könyv Aranyat.

19° Noha sok izbéli instántiankkal eleget alkalmatlanokdunk a Nemes Magistratus előtt, hogy a Matériára való pénzről gondolkodjanak, úgy hogy tiz vagy tizenket instántiánkat avagy tobbet is bé mutattunk, a melyekből soha egynél többet ki nem adtak, a másodikat pedig, az 7^{uh} januáriusi instántiák adatott ki, a melybe instáltunk 3000 R. forintokat, mert még ekkoriba nem is tudtuk az Aranynak szörnyen való fel ugrását, de ezen instantiánk is annihíllátott.

20° A' Nánási Torony aranyozása miat leg kisebb hátra maradása nem vólt a Dorogi munkának, mivel hogy, ha a Dorogi munka folyvást mehetett vólna is még se hagytuk vólna el a Nánási Toronyot, mert az, olyan munka vólt, hogy ha egy fél nap vagy leg fellyebb egész Nap dolgoztunk is rajta, annyit végeztünk hogy két vagy három hétig sem kellett ki mennünk. Ebben pedig nem okolhat bennünket a Nemes Magistratus, ha még annyi munkát fel válaltunk vólna is, ha mindegyiknek eleget tudunk tenni. Lát-

ván pedig hogy a pénz nem léte miatt tellyeséggel nem dolgozhattunk annyival inkább kéntelenítettünk fel vállalni.

21^a Hogy a Gebei munkához fogtunk az Anno 1810. 6^{ab} Júniusba é vólt az oka: látván az egész környül alásokból, hogy ismét Legényünkkel egygyüt, a kinek fizetése / és Kosztya mennyibe kerül; az egész Nyarat heveréssel kellett el töltenünk, mivel se pénz Matériára való nem vólt, sem állás el készive, mivel azon állástúl a deszkákat el hordták a' mellyet 1809^{bc} September elein készítették, látván hogy a kö falak festéséhez nem foghattunk.

22^a Kérdést tet a Nemes Magistratus miért nem pingáltuk a Képeket, hogy ha egyéb dolgunk nem vólt? Ez a leg főbb oka, hogy a midön Fő Tisztelendő Tárkovits Úr, itt jelen lévén, mint egy parantsolatúl előnkbe adta hogy valameddig másut, kiváltképen Váradon, az Orosz Ritus Szerént való Templom munkát meg nem nézzük addig a Képek pingálásához hozzá ne fogjunk, ne talántán valami hiba, ne légyen a' Képek pingálásába, az az hogy, hogy kellessék a Napkeletieket a Napnyugatiaktúl meg külömböztetni. Noha számtalanszor jelentettük, hogy válaszsának arra való időt és alkalmatosságot s mennyünk-el meg nézni a fellyebb említet munkát a mint Fő Tisztelendő Tárkovits Úr Comendalta, és egyszersmind Kötelességül s meg hagyta, de ez is el múlt mind a többi dolgok, ennek bé nem tellyesedését is az Uraknak köszönhettyük, méltó okunk vólt tehát más munkához fognunk (Ez a nyóltzadik hiba.)

23^a Ezt ugyan magunk is meg vallyuk, hogy az elmúlt Esztendőbenismét meg szerzették az álláshoz való deszkákat, de már az is későn eset, miért? Azért, mivel ha mink azt akarjuk el végezni egy Nyáron, tehát mingyárt Tavasszal kellene hozza fognunk, mert nem tsak a kö-falak festését kellett el végeznünk, hanem egy úttal azokat a nagy Tzirádákat is / meg kell aranyozni, a mellyek az Iconostás tetein vannak az Architecturákat is meg festeni, mivel ezeket a' nagy darabokat le nem lehet szedni, hanem a maga helyén kel azokat el készíteni, és így az állást alább alább eresztetni. Mert mi az által nagy kárt vallunk, ha a festéket el készittyük, és más Esztendőre kellett hagynunk az el-készítetett festékeket, a' mint az 1809. Esztendőben is kárt vallottunk, a bóltozat festésének el kezdésével és annak el nem végzésével; mivel a festékeink mind el romladoztak, mert szükséges-képen egyszerre kell el készíteni, és azokat többé más Esztendőre el nem lehet tenni, tehát itt sem mink vagyunk a' hibások (Ez a kilentzedik hiba)

24^a A' Deputátum mellyet minden Esztendőbe 4. köből Buzát és annyi gabonát tartozik a Nemess Város adni, még az első Esztendőbélit sem fizette le egészlen, melyre való nézve még 10 köböllel tartozik. Sok instántiánk után azt végezvén a Nemes Magistratus mivel hogy tiszta Buzát nem adhatnak, tehát gabonát fognak adni helyébe, de a' mit adtak is többnyire oly hibás, nedves, és gazos vólt, hogy ha ki-rostáltak egy köblöt nem lett belöle három véka sem, a nedvesség miatt a kementzén kellett szárítani, a mellyet az örlők és szomszédok bámulták, hogy hol tudtak olly gazos, és nedves gabonát öszve szedni, és miért nem adjuk vissza, mert inkább pénzt adnának helyébe, mint-sem ollyan rossz életet de mind eddig békességes türessel szenvedtünk mindeneket.

25^a Elő vannak mindenek számlálva, mind kisebb s mind nagyobb / hibák, a mellyek a munkat nagyon hátráltatták. Bólts igazságos ítélete szerént vizsgálja meg, s fontolja meg a Nemes Magistrátus az ide fel jegyzet dolgokat és mind kisebb s nagyobb hibákat, és azt is, hogy ki légyen e nagy okozó hibáknak az oka? Mert ha a szükség kíványa a Hitünkkel is merjük meg erősíteni, ezen dolgoknak igazságos valóságát.

26^a Kire nézve ezen rettenetes nagy károkat a mellyek egynehány Ezerekre mennek nem a mi hibáink miatt estenek meg hanem a pénznek nem léte és egyéb fogyatkozások

miatt estenek meg, lehetetlen is el szenvednünk ezeket, és valóban meg is kíványuk azon károk kielégítést.

27^a Mind ezek felett alázatosan instályuk a Nemes Magistratust, fontollya meg ezen kegyetlen mostoha időket, noha egyik fél sem találtatott volna is hibásnak, még is lehetetlen let volna ezen az alkun meg állani, rettenetesség ki-mondani is 8. forintról, 40 forintra avagy talán 50^é is fel menni egy könyv aranyának az ára, ki gondolta volna mind ezeket?

A' midőn alázatos instántiánk mellet kárunk ki-pótolására 5618 R. forintokat meg nyernénk, a huzalkodó Törvényes Útakat el fogjuk kerülni. Egész Tisztelettel maradván.

A Nemes Magistrátusnak.

Szüts János

Hittner Mátyás

Sig Dorogh Die 23. Februarii 1811.

9.

Hittner és Szüts festő panaszai nyomán, a város által kiküldött bizottság és a festők között létrejött megegyezést ismertető jelentés

Hajdúdorog, 1811. március 22.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külzetén:

Relatio in negotio Pictorum die 24 Martii 1811 peracta cum suis adnexis.

Nro.155.

NB. de 1a Maji Relationem excepi Bányay

Relatio Deputationis

Alább irtak illendően jelentjük, hogy a Nemes Magistratus, és Communitás által dd^a 19^a Martii 1811 N^a Protoc. 134. ki lévén a végett küldetve; hogy a Piktörök által fel adattott nehézségeket, a' Templomban lévő Iconostáz és Sanctuariumának ékessítéséhez meg kívántató Aranyozás és festésért meg alkúdott 12000 Rft summanak az Arany ára, e mostani időben mód nélkül való fell emelése miatt 5618. Rftkban való bonificatióját; úgy mind külömben az újanan fell allitandó Insurrectionális Cassának mi módon leendő Organisatióját Tanátskozás alá vennénk s' azokról sinór mérték gyanánt szolgáltató bizonyos rendszabásokat dolgoznánk ki mellyeknek következzésében az álló meg irt napon és Esztendőben öszve ülvén e következők állapítottak meg, és pedig.

A Piktörökre nézve

1^a A Piktörök előnkbe hivatván, minek útánna Miskóltzról az 1808^k Esztendei november Hólnapnak 5^h napján általok vitt, s ezen Nemes Város Emeritus Orosz Hadnagya Nemzetes és Vitézlő Orosz András Urhoz intézett levelet (mellyből ki tettik hogy ők a velek kötött Contractusnak punctumait önnön magok, leg elsőben is fell bontották a tett Terminusra el nem jövéen) nékiek meg mutattatott volna, az Nemes Magistratus, és Communitashoz nyujtott Instantiájok Értelme szerént 27. punctumokban foglalt praetensióiktól egyáltaljában el állottak, ki vévén az Aranyának mostani felesleg való árát,

melly fel is függesztetett azért (mivel a mostani környűl állások; úgy nem külömben Országszerte köz hirűl adatott Felséges Urunknak azon Kegyelmes rendelése szerént) mellynél fogva a most folyamatban lévő Bankó Czédulák el törültetések kezdetében hozattak, erántok a Felsőbb, rendelésekre várakozni szükséges) bizonyos, és tellyes erejű határozát tenni kétséges, bizonytalan is: megszűnvn tehát az Aranyozástól.

2^a A Piktoroknak szoros kötelességéké tétetett az, hogy az Aranyozástól úgy is megszűnvn, azonnal a pingáláshoz kezgyenek, s azt folytában dolgozván késztsék, mellyben magok a Piktorok is meg nyugottak; s minnek útánna a Pingálásnak vége lészen az aranyozás fog folyamatban jönni:

3^a Egy nehány tagból álló Deputatiónak Nagy Váradra s vagy ha úgy kívántatik más-hová is a Piktorokkal együtt a végett ki küldetésse tanátsoltatik, hogy a mostani világnak ézlése (Ízlése), s a rítusnak módja szerint; azon Deputaio a Piktoroknak ez vagy amaz Templomnak ki festett Iconostássát formául a pingálásban venni hagyja meg.

4° A Pingálás idein, a Piktoroknak, a meg alkúdott 12 ezer forint summából részenként ki adandó apróbb summa pénz élelmekre ki adatni jónak, szükségesnek is találtatott, utóljára,

5^a Hogy, a pingálás minden akadály nélkül hová hamarább el kezdőthessen a Piktorok magok ki jelentések útán, a jövő Debretzeni Szent György a Vásárkor a Város ezen Deputatio által magát arra ajánlotta hogy 25 Könyv Aranyat a Piktorok meg alkúdott summájából venni fog melly Aranynak meg szerzéssével a Piktorok az Iconosztáznak felsőbb részérűl pingálást kezdvn, alább alább azt pingálni folytában köteleztettek. Kelt Hajdú Dorog 22^a Martii 1811

Rukter Mihály Districtualis assessor

Petko Mihály distr. orosz assessor mp

Orosz András Distr. assessor

Ord Hadnagy Toth Ferencz

Szukul János senator mp

Per Georgium Magyar

Opidi Dorog ord. Notar.

10.

Hittner és Szűts festő válasza a városi magistratusnak

Hajdúdorog, 1811. március 23.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Nemes Tanáts és Nemes Commúnitas!

Mínek útánna a Nemes Tanáts, és Communitas által ki rendeltetett Nemes Deputaio előtt e folyó Martius Hónapnak 21^k napján azon meg károsittatusunkat, mellyek eránt Febr. 14^{kán} a Nemes Tanátshoz folymodtunk, szóval is meg magyaráztuk és be bizonyítottuk volna; végtére állapodtunk abban meg, hogy hirünk s' nevünk fent tartása kedvéért a Nemes Város által, meg ejtett hibákból származott egyebbféle meg károsittatusunknak meg fordítását egyen kívül el fogjuk engedni, melly is abból álló, hogy a hátra lévő aranyozáshoz meg kívántató vert aranynak az árrát, azt akár most vejendi a Nemes Város, akár pedig projectumok szerént a jövő Szt Györgyi Szabadságkor, általunk egyedül 12

Rftkba fog acceptálttatni, a mivel pedig fellyebb veszi a Nemes Város az nem a mi alku szerént való fizetésünkéből pótolta, mi azért le kötelezzük magunkat az egész fel vállalt munkat 1 esztendő alatt tőkéletesen végre hajtani s el végezni.

Mire nézve kívánnyuk hogy a Nemes Deputatio ígérete szerént minden ki fogásoknak el mellőzése mellett, a regen óhajtott mustrák meg tekintésére és helybe hagyása végett, melly szerént Pingálni fogunk, Váradra vagy más hová mellénk rendelendő Deputaióval küldetessünk.

Ugyan most a reánk következendő Debreczenbe szokott esni Sz Györgyi Szabadságkor a Kepekhez és Ikonosztász tetején levő Nagy Cziradakhoz kívántató 25 könyv vert aranyakat meg vegyék, a Catedra, és Püspök Széke, és a belső Oltárhoz meg kívántató aranyat a midőn szükségünk lészen leg első jelentésünk mellett 1000 Rft vinculum el veszése alatt meg vegyék. Élelműnkre minden Hólnapra 300 Rftkat resolvaltassanak és adatassanak ki.

Így tehát folytában menvén a munka, egy esztendő alatt ugy lehet hamarabb is, az egész munkák el készüléssével a meg érdemlett bérünk egészen és hejyanyosság nélkül ki fizetessen ezennel ki kérjük. Melly ajánlássunk és kívánságunk mivel nem tsak az igazsággal meg egyezők, de még ezen felül engedelmességünk is, a Nemes Varos és Ecclesia eránt lévő hajlandosságunk a nyilván való / bizonyság: ugyan azért kérjük a Nemes Tanátsot és Communitást, nem külömben az Ecclesia Tagjait, hogy Kegyes Indorsatával bennünket vigasztalni méltóztassanak. Minden esetre pedig ezen Instantiankra szinte ugy mint a be nyujtott praetensionkról szolló végső meg határozásunk magunk directiójára ki adatni rendeltessenek. Maradván.

A Nemes Tanáts és Communitásnak

Dorog die 23 Martii 811.

alázatos szolgálói

Szüts János mp

Hittner Mátyás mp jelek

NB A mi életbeli Competentiánk mindez ideig meg az első esztendőről is ben maradt, azt a mostanival kiadatni a Nemes Tanáts Méltóztassa. Maradok ut supra

11.

Hittner és Szüts festő ügyében tartott kivizsgálást és a létrejött közös egyezséget ismertető jelentés

Hajdúdorog, 1811. május 1.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külzetén:

Relatio Deputationis

De Anno 1811 die 7a May peracta in negotio Pictorum

Alább irtak, hivatalosan jelentjük, hogy a folyó 1811^{ts} Esztendő mult Aprilis Hónapnak 25^{ts} napján tartatott Tanáts és Communitás Gyűlése alkalmatosságával tétetett határozás szerént Numero Prot. 198. az eránt hogy a Piktörök által fel adatott nehézségek már valahára superaltassanak ki lévén küldetve, a nevezett Piktörökkel a következendőkben egyesültünk meg, és pedig

1^{sz} A Piktorok elő adások szerént az Iconosztáznak, és más munkának (melly a Templom ki festéséhez tartozik) aranyozásához még 74. Köny arany kívántatván; annak meg vásárlását a Piktorok pénzéből a város magára vállalja szükségest találtuk; ugy mind azon által, hogy a Piktorok szükségeket az aranyra nézve a bevés előtt Három Héttel, vagy egy Honappal ki jelentsék.

2^{sz} Hogy a munka szakadatlanul egy folytában folyhasson, oly egyezsége léptünk a Piktorokkal, hogy ha a Nemes Város az aranyot meg vásárolni el mulatná, következés képpen a munkának folyamottját az arany nem léte miatt meg gátolná, a Nemes Város minden napot mellyben a Piktorok nem dolgozhatnak 10 Rftokban tartozzon bonificalni, vagy is nem munkálhatóságokért a Piktoroknak fizetni; Ha pedig a Piktorok munkájokat a magok hibáik miatt nem folytatnák, a 10. Rftok naponként való fizetése a Piktorokat fogja terhelni: melly teher a Piktorokat azonnal fogja érdeklenni, mihelyst a munkára ki rendelnt fel vigyázó Szakál János Senátor Ur nem munkálásokat elő fogja adni 's a Nemes Magistratusnak bé jelenteni. /

3^{sz} A Piktoroknak a meg alkudott 12000 Rftból, 6996 Rf: részenként ki adatván, a hátra lévő 5004. Rftokból a Piktoroknak Hónaponként egynek egynek 150 Rfr Kettőjüknek 300. Rftot elemekre ki adattatni meg állapotattott, 's jóvá hagyatott: a Contractusban meg irtt Deputatum ugy is meg maradván.

4^{sz} Az arany vételnek, vagy is felemeltt árának bonificatiója, minekutánna a munka el fog készülni: fog Tanácskozás, vagyis a Piktorokkal való Egyesülés alá jönni, Költ HDorogon die 1^a May 1811.

Petkó Mihály mp
Districtualis Ord. Assessor
Ord. Hadnagy
Tóth Ferencz mp
Szukul János senator mp
Sztójka Demeter mp. District. Expeditus
és
Magyar György mpa Ord. Not.
Mínd Deputatosok

12.

Szüts János panaszt tesz Hittner Máttyás ellen, és kezdeményezi, hogy a közöttük lévő elszámolásra a város egy bizottságot rendeljen ki.

Hajdúdorog, 1811.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog Protocollum deliberatiomum 1810 nov.–1812. okt.) V.A. 101/a 10. (kötet) 1811/41. (255.o.)

Szüts János kép író az maga Piktor Társa Hittner Máttyás ellen, némelly punctunokból álló panaszait be adván kit az közöttök meg esendő számadásnak véghezvitelére egy Deputatiót rendeltetni.

Hittner Máttyás az ellene be adott vádnak punctumait nagyból önként megesmervén, de azokat a számadás alkalmatosságával dilucidálni kívánván, hogy közöttök a békeség fent maradjon, és a munkának folytatása ne akadályoztasson Petkó Mihály és

Orosz András assessor urak a közöttök meg teendő számadásnak véghez vitelére meg kérettetvén, azokhoz Toth Ferentz Szakál János senator és magyar György notarius urak deputaltattnak.

13.

Jelentés a Szüts János és Hittner Mátyás festő közötti veszekedésről.

Hajdúdorog, 1812. február 22.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlésének iratai 1016-1848) V.A.
101/d. (Közgyűlési és tanácsulési regisztrált iratok 1807-1813) 8. d. 1812/100.

Szüts János és Hittner Mátyás Pictorok közt történt veszekedés eránt való Relatio

Nemes Magistratus!

Szüts János kép Írónak azon szóbeli panaszához képest, hogy öt Hittner Mátyás kép író társa képibe öszve vérezvén, és kartzolván, tetemessen (a mint meg is láttzott) meg sebesítette Ord. Hadnagy Úr által Investigatio végett ki lévén küldetve, az Benevolum Exameniter sub A./ az panaszkodó részirül, az bé panaszlot félnek sub B./ excipiált Benevola fassionis tanunak attestatumat sub C./ adnectálván alázatosan referállyuk hogy az dolgot vizsgálatra vévén mind a két részt hibásnak találtuk egyéb eránt az Nemes Magistratusnak Judiciuma alá ezen dolgot substernálván maradunk H. Dorogon 22 febr. 1812.

A nemes magistratusnak

Alázatos szolgálai /

Anno 1812 die 15 februarii B. Examen

Kinek hívnak etc. ?

- Szüts Jánosnak hívnak kép író vagyok többnyire Miskolczon laktam, most pedig Dorog Templomának ki festéssit, Hittner nevü Társommal véghez vinni igyekezem.

Mi panaszod vagyon és ki ellen?

- Ezen esztendő februarius 4dik napján Pogátság György Curator Urhoz el menvén reggel a végett hogy a tartozó fütőnek valót szerezni igyekezzem, a kít is otthol nem találván utána mentem az kertyibe, ottan egy darabig Curator Urral beszélgetvén haza jöttem, ahol is a felességem és gyermekeim azt mondották, hogy Tisztelendő parochus, és VEsperes Úr bé akarván menni pingáló szobámba az koltsért el küldöttek, a kikkel Hittner pictor társom is jelen volt. Melly dolgot én meg halván azonnal el mondottan, és ezen szavakat ejtettem ki, no igen jól esett hogy ottan vagyon Hittneris, mert más Urak előtt akartam szemire hánni, hogy miért tsalt meg, a midőn Husztra ment, hogy az Gebére szóló leveletem magával el nem vitte és e szerint engem meg tsalt. Melly szavaknak végeztivel azonnal mentem az szobába, a hol szoktam, ott talátam Tisztelendő VEsperest Urat, és Böszörményi Parochus Urat, valamint Hittner Társomat is. Bé menetelem alkalmatosságával szokott tréfás bé szólásommal, ezeket mondottam, hát távul létembe, hirem nélkül az kvártélyomat fel törték, ki engedelmivel esett az mas is, mellyre VEsperes Úr ezen feleletit adta, Én nem értem ezen beszédet. Én pedig azt feleltem, engedelmet

kérek, én tréfálok, de inkább ezen pictor társamnak szól ezen beszéd, mert engem megtsalt, mivel Gebére készítettem ez levelet, ő pedig el nem vitte hanem hírem nélkül el távozott, ilyen imposztor ember ez, mivel az Fő Tisztelendő Úr előtt megígérte hogy el viszi a levelet, ő pedig megtsalt. Melly kedvetlen beszédet hallván az Tisztelendő urak ki felé indultak egymás után, Hittner pedig utánuk, én pedig Hittner után szóbeli vetekedés mellett, de Hittner kifelé menvén felém fordult, és az lábával vissza rugván egyenesen az ágyékomba tzellyozván, engem szerentsétlené tenni igyekezett. Mellyre én ötöt meg akarván kapni el mellőztetett az hozzá kapásom, mert szemem közé ütött a tenyerivel először. Mellyre ez ismét belé akartam kapaszkodni, de ő tsalárd intselkedése által ismét a szemem közé vágott, úgy hogy azonnal vér el borított, no már a szemem ki ütötte, annak vége van, a társom pedig nem várván többet, el szalatt, én pedig az Város házához jöttem az panaszomat elő adni. /

Anno 1812 die 15 februarii B. Examen

Kinek hívnak etc.?

- Hittner Mátyás bajai születésű 30 esztendőes feleséges, kép író lévén, templomnak festéssiben Dorogon foglalatokodom.

Szüts János kép író társ panaszt tévén hogy a társa által szemibe, és képiibe meg sebesítettvén meg véreztetett, beszéllye elő környülállássossan az bé panaszlott fél az dolognak mi voltát:

- Én bizonyos szükségünknek pótolása végett el mentem tisztelendő localis parochus urhoz, panaszkodván hogy se füteni valónk, sem semmink nintsen a többi között bizonyos képeknek meg magyarázását sürgettem. Mellyek után Tisztelendő VEsperest úr azt mondotta, hogy mennyünk, nézzünk be az oskolába, Szüts képírónak munkáját, nékem noha legkisebb szándékom sem volt az Iskolába menni, de nem akarván kedvét szegni VEsperest Úrnak, és Böszörményi Parochus Urnak, azokat el kísértem az oskolába, de Szütsöt nem találván az maga festő szobájába, körül akaratul az gyermekek iskolájába mentünk. Minekutánna Szütsnek az fiatskája jelen lévén, és észrehevén szándékunkat, haza szalatt az pingáló szobát kinyitni kultsáért, mellyet el hozván mink az oskolából ki jöttünk és az fiúcska által ki nyílt szobába bé eresztetvén az képeket nézegettni kezdettük. Keves idő mulva el érkezett Szüts kép író társom be jöven a szaobába ezen szavakkal szólított meg bennünket: Hát mit keresnek itt az urak mikor én itten nem vagyok. Ezen szavakat furiába ejtette. Melly szavakat halván Tisztelendő VEsperest úraz felelete, én ezen szavakat nem értem. Azzal el fordult és ismét nézegetni kezdettük a képeket. Szüts azonnal azt felelte, ezen barátomat érdeklé ezen szó, aki Husztra indulván azt ígérte hogy Gebére szóló levelemet el viszi, azt itten hagyta, Azonkívül pedig a számadást is el mellőzte, de én arra azt feleltem hogy a levelet el vittem volna, ha azon időbe a mikor mondottam el küldötte volna hozzám, de én senki után sem járhatok, azonba hogy a számadást elő nem állítottam arra azt feleltem, hogy még a munkának vége nem lősz, addig tökéletesen nem számolhatunk, amint Fő tisztelendő VEsperest Úr előtt is meg mondottam. De ő mind ezekre nem ügyelvén, ellenem már furiával viseltetvén engem sekével tractálván Hjutzvutnak és Impostornak nevezett, mellyre én is fel háborodván, hogy engem ne huntzvutozni ki kértem, és neki azt feleltem: ha engem Huntzvutnak nevez, maga nagyobb Hautzvut, mellyre ő protestál, hogy nemes ember, neki azt nem mondgyam, én azt feleltem, annál inkább ha nemes ember, máskint én azt nem tudom, de hogy engem hautzvutnak valaki nevezzen, azt nem szenvedem. Arra tisztelendő VEsperest Úr sajnálkozva ezeket mondotta: gyalá-

zatos ugymond hogy tsak ketten vannak, még sem egyezhetnek. Ezekután ki fordulván VEesperest Úr után a Böszörményi Parochus Úr, és én is utánok, a mint az pitvarba ki érkezünk, Szüts társom utánam eredvén szidalmazásai között az öklivel nyakon tsapott, mellyre én vissza fordulván az ütéssel nem szenvedhetvén vissza rugtam, és Szütsöt meg rugtam, ő ismét belém akart kapaszkodni, én pedig védelmezés közben az öklömmel meg ütöttem, ő azonba belém ragadván, nyakon akart kapni, de talán rövidek lettek a kezei, a tzéllját el nem érhette, én pedig védelmezés közben az öklömmel közzé találtam vágni haragomban és a szemét találtam el, azzal Fő tisztelendő parochus úrhoz bé menvén, onnét nem sokára haza mentem. /

Requiráltatván a' Dorogi Piktorok közt esett veszekedésnek és verekedésnek elintézésére rendeletett Nemes Deputatiótul, miképpen lett légyen ő közöttök a' baj és verekedés? Mint jelenévő tanú, in primitate conscientiae e követekezendőket vallom:

1° A' veszekedés valami levelen kezdődött, annak kezdője volt Szüts.

2° Szüts mondotta először Hintbert Impostornak, a' mellyre Hintner Szütset összevont volt.

3° Ki tette légyen az első ütést, nem tudom, azt az egyet láttam, hogy Szüts Hintner után ki futott a' házból és pofon ötötte, a' mellyre Hintner is védelmezte magát igyekeztvén vissza adni a' költsönt.

4° Káromkodott mind a' kettő.

5° Ütötték egymást mind a ketten egyformán.

6° Az utolsó ütsét Hintner tette, és Szütsöt összevont vérezte, de Hintner sem maradt volna szárazon, ha el nem szaladt volna nagyobb bajnak el kerülésére.

Melleyek hogy ugy legyenek, ezennel bizonyítom.

Sig. Dorogh. 4° Febr. 1812.

Hajdú Miklós Böször.

Parochus és Distr. Not.

14.

Jelentés a Szüts János által Hittner Mátyás festményét gyalázó gúnyversről

Hajdúdorog, 1812. május 19.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlésének iratai 1016–1848) V.A. 101/d. (Közgyűlési és tanácsülési regisztrált iratok 1807–1813) 8. d. 1812/235.

Relatio in negotio in Pasquillisatione per Joannem Szüts Pictorem ...

Szüts Dorogi kép író alá írtak által az eránt gyanuba vétettvén hogy Pasquillusnak, a melly

Ez városson hintegettetett, és némelly botránkoztatásokat foglal magában, ő lett volna a szerzője, mind tehát ezen botránkoztatásnak ki nyomozására in esi némelly Irás tudó Iffjaknak írásait meg vizsgáltuk, Szüts János kép íróhoz kerülvén az itten sub B./ accludált irást találván aztat az kérdéses , és itt sub A./ accludált Pasquillushoz meg egyezőleg találtatván, az fiait az kép írónak azonnal probára vevén, az itten sub C/ accludált írás szerint. A sub D./ és E./ itt rekesztett Inquisitióbul az egész dolognak folyamattya és mi volta

ugy az F./ adnectalt Szüts Jánosnak fassiójából ki világosodván, azt a Ns Magistrátusnak Judiciuma alá substennállyuk.

H Dorogon die 19a may 1812

Alázatos szolgálai /

B. exam. die 19. May 1812.

Kinek hívnak etc?

- Kóhut Istvánnak hívnak, 21 esztendő elmúlt nyőtelen Szábó mester

Halottad é hogy valaki a Boldogságos Szűz Mária képit Pesti Dámának mondotta volna?

- Nagy Pénteken az Templombul ki jöven halottam az nép közt hogy volt aki ezt mondotta volna az úgy mond nem olyan mint a Szűz Mária, hanem mint az pesti dáma.

Kik voltak azok kik e szerint beszélgettek?

- Én nem vettem észre mert sok volt a nép tolózkodásak, tehát nem vigyáztam reá hogy ki mondta ezt személlyesen.

Hát Szüts Piktornak mi okbul mondottad hogy ezen szókat hallottad?

- Én Szütsnél lévén halottam egymás közt való, e hasonló beszédet, én is arra feleltem hogy én is halottam az emberek szájából hogy Pesti Dámának nevezik a képet.

Actum die et anno ut supra per Georgium Krutsay mp Notar. /

D. Examen Benevolum die 19 Mai 1812 peractum

Kinek hívnak etc.?

- Szüts Józsinak hívnak, 12 esztendő vagyok az kép írónak a fia, pápista

Esmered é ezen ide hozatott Ditséret név alatt lévő írást sub A. ?

- Nem esmerem.

Hát ezen sub B. ide rekesztett írást nem a tiéd é?

- Az enyém.

Ez pedig egy forma írás lévén amavval, vald meg ha te írtad é aztat is.

- Nem írtam én.

Próbály tehát ezen papírosra írni, meg írván látod é hogy egészen meg egyezik a többiével?

- Sic –

No tsak vald meg, mert a Bátyád is meg vallotta már hogy tik hortátok széjjel azon írássokat!

- Hiszem mint hortuk széjjel egyet a város kapujához, egyet az káplánál, egyet az Csorbánál, egyet pedig a piattzra, egyet pedig az Oláh papnál.

Mi tájba hortátok el azon írássokat, és kivel?

- Vasárnap estve hintegettük el Alexi bátyámmal.

Kivel írtátok és ki diktálta?

- Én már szintaxista lévén, ketten tsináltuk Uram Atyámmal.

Hát a minek írtátok azon al írást hová tettétek?

- Nem írtunk mink, mi azon tsak egyenessen tisztára, mert én tudtam könyv nélkül némelly részit.

Minek utána hogy írtátok, minggyárt vittétek, és Alexi bátyádat el híjtátok, vagy jelen volt mikor tsináltátok?

- Mink egy darabig Alexivel vártuk az estét, minekutánna az Atyánk meg mondotta hogy hányuk széjjel, de mikor írtuk akkor Alexi nem vólt jelen, hanem mikor azt mondotta hogy hányuk széjjel, már akkor jelen vólt Alexi is. Mink pedig az alatt míg muzsika szó

volt a város házánál, tselekedtünk, az édes Atyánk szinte ott volt a muzsikán is, az város házába estve.

Miért tselekedtétek ezen munkát?

- Mert igaz volt az mind, és azt mondta hogy hiba van benne, és igazat írtunk. Azért is hogy Hütner el törte az úját, és a szemit is meg sértette hogy alég lát és azért haragszik Hittnerre.

Confrontatus cum fratre Alexio, fassionem confirmati.

Per Georgium Krutsay mp. Juratus Notarius /

E. Examen Benevol. Die 19 may 1812.

Kinek hívnak etc.?

- Szüts Alexinek hívnak, az pictor fia, 14 esztendős vagyok.

Mikor vittétek az ötséddel azon verseket mellyek itten jelen vagynak, és hol raktátok széjjel?

- Én nem tudok felőle semmit.

NB cum fratre minori confrontatus, frater omnia ad oculos ejus manifestat, ut suam fassionem cosummat etc.

Látod már szemedbe mongya Öttséd az egész környüállást vald meg igazán, semmi bajod sem lészen!

- Megvallom már hogy az első Oláh Tisztelendő Urnak kis kertyibe vetettünk, azután kotsi utnál a hol az Tist. Káplán lakott, harmadikat Csobánnál, negyediket a piatzon, ötödiket pedig a Város háza udvarába.

Parancsolta é az Attyátok, hova tegyétek?

- Nem parancsolta nekünk tsak magunktul vittük, és hordottuk el.

Hát az első írás fragmentuma hová lett?

- A fellől nem tudok semmit, mert nekem ugy tettik hogy tsak ezekre a tisztákra írták.

Mi ok indított benneteket arra hogy ezt tsinálljátok?

- Mert hibát találtunk az picturába azért írtuk.

Minek utána széjjel hortátok hova mentetek, és az Attyátok hol volt?

- Egyenessen haza mentünk, az Attyám nem vólt ottthol, az Anyám pedig aludt már akkor. /

Meg mondatok é másnap az Attyátoknak hogy hová raktatok az irasokat, és mit szóllott?

- Meg mondtunk de semmit sem szóllott.

Az édes Annyátok tudott é ezen állapotrul valamit?

- Semmit sem.

Per Georgium Krutsay mp Juratus Notarius /

F. ex. anno 1812 dies 19 Mai peractum

Kinek hívnak etc. ?

- Szüts Jánosnak hívnak Pápsita, felességes Pictor vagyok 40 (?) esztendős etc.

Mi ok indított arra hogy ezen gyalázatos, és a Várásson széjjel hányt verseket el szorattad, és készítetted?

- Nem tudok, nem is akarok rólla semmit tudni, ki mongya a szemembe?

Az magad gyermekei meg vallották, ne tagadd!

- Engem ne kinszerittsen senki a vallásra, de bizonyítsák meg!

Ime halljad tehát az gyermekeid fassióit, és mit felelsz ezekre?
- Ezek félelemből tselekedték én mindent tagadok egyuttalában.

NB. examinatus Pictor cum filiis et eorum fassionibus confrontatus, filii ad oculum et personaliter omni fatentur, solus autem lucidenter in negativa preseverat.
Anno die ut supra per Georgium Krutsay mp notar.

15.

A magistrátus határozata Szüts Jánosnak a Hittner Mátyás műveit gyalázó gúnyversével kapcsolatban

Hajdúdorog, 1812.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog Protocollum deliberationum 1810 nov.–1812. okt.) V.A. 101/a 10. (kötet) 1812/135.

(A gúnyverssel kapcsolatos nyomozás eredményét felolvasták)

- (határozat) (...) „ezen tetemes bünt elkövető Szüts János képíró sok gyermekeinek neveletlensége miatt és az maga állapotya, az terhesebben meg érdemlett büntetéstől feloldoztatik ugyan, hanem Szüts János több rendben proponált maga kívánsága szerint is oda utasítatik, hogy számot vetvén az általa eddig véghez vitt fáradságának Hittner Mátyás piktor társával ez által jutalmaztasson, és érdeme szerént elégíttessen ki a számadásnak végezetivel pedig minden magára vállalt felelet terhektül fel oldoztatván a kenyerinek meg szerzesse végett az innet való el távozását tellyes engedelemmel siettetheti, ha pedig len egymás között a számadásokat annak rendi szerint el nem intézhetnék, az már ezen állapotra ki rendelt deputatio sürgettvén az közöttök való számadásnak eligazítására e mellett Hittner Mátyásnak az egész munka olly fel tétel alatt számadása alá ajánltatik, hogy alkalmas legényeket keresvén magának az munkát egész serénységgel tökéletességre vinni, minden idegeny munkának félre tételivel kötelességinek tartsa.

16.

Szüts János pert indít Hittner Mátyás ellen, az adósága behajtásáért.

Hajdúdorog, 1812.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog Protocollum deliberationum 1810 nov.- 1812. okt.) V.A. 101/a 10. (kötet) 1812/341.

Leváltatott adósságbeli pere Szüts János Piktornak mint Anak Dorogi lakos Hittner Mátyás Piktor mint I ellen.

- Melly alkalmatossággal Hittner Mátyás mint I. személy ezen meg jelenvén Prokatort vall.

17.

A gebei egyház elismeri, hogy tartozik Szüts János és Hittner Máttyás festőnek.

1813. március 21.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Copia
Recognitio.

Hogy a Piktör Urak Hitner Máttyás Urnak Gebére kész pénzért fogadott forspontokon való jövetelért békességes meg edgyezés után harmintz id est 30 Rft in valuta tartozánk, ezzel recognoscalyúk, a mit is a többivel edgyütt úgy mint a Schaln Szerént adandó Bonificatióval edgyütt e. f. Esztendőbéli Septembernek 29^b napján betsületessen meg fizetni tartozunk. Sig. Gebe Die 21^a Martii 1813. Andreas Kerekes mp. Gebei Orosz Parochus és a Betsületes Sz. Ecclesia Közönségében mp. Coram nobis Josepho Farkas mp. Parocho Baskoviens Joanne Szotak mp. Parocho Hodasziensi

18.

Szüts János panaszai Hittner Máttyás ellen a városi Magistratusnál

1813. július

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külzetén:

Több ízben meg lévén hagyva az Esedezőnek hogy az Peress Társát Hittner Máttyást idéztesse meg a Magistratus eleibe; még is azt az esedező ez ideig el mulasztván, most, ujjanan arra utasítatik, hogy keresetébe végett érni kívánkozik, czitáltassa meg a bépanaszlott Felett, különben keresete semmibe fog vétettetni. Ex Sassoim Magistr. Oppidi Hajdonocalis Dorogh die 24^a July 1813.

Extract. Per Georg Gáspár Not. mp

A' Nemes Szabad Hajdu Dorog Várossa Érdemes Nemes Magistrátusához

alázatos esedezése

Szüts János Kép Irónak

/fejjel lefelé:/ ABCDE Hoszu Instantia

Érdemes Nemes Magistratus!

Mínek utánna a' közzelebb le folyt Esztendőkben több rendbeli a' Nemes Magistratus szine eleibe alázatosan bé nyujtott Panaszimnak kivánt orvoslását semmi módon meg nem nyerhettem volna, a' mennyiben az mindenkor további időre hozattatott vonattatott, sokkal terhesebbek lévén már a' mindjárt elő számlaladó panaszim, hogy sem azokat el viselhetném, kéntelenitettem azoknak illendő orvoslása végett ez úttal a' Nemes Magistratus Kegyes szine eleibe jarulni, s ^{1szót} azt a' múlt 1812 ^{dik} Esztendőben a' Nemes Magistratushoz bé adott, és ide az A betü alatt alázatosan rekesztett Esedező Levelemből meg mutatni, hogy ezen Templom munkájának illy hoszszas, és huzamos hátráltatásának az oka egyedül Hütner Máttyás Kép író Társom lévén az Ekklesianak több, és több költ-

ségeket, nekem pedig tsaknem utolsó inségre lett jutásomat szerzette. Észre vevén azt a' Nemes Magistratus még az 1811^k Esztendőben, hogy ezen Munka felettébb hátráltatnék, s nem folya úgy a' mint kellene, ugyan azért az ide a' B betű alatt kaptsoltt Protocolli Extractusban ki tett Nemes Deputatiót méltóztatta ki nevezni mely is velünk oly egyes-ségre lépett: Hogyha a' Nemes Város az Aranyat meg vásárolni el mulatná, következés-képpen a' munkának folyamattját az Aranynak nem léte miatt meg gátolná, a' Nemes Város minden napot, mellyben mi nem dolgozhatnánk 10. Rftban tartozzon bonificálni, vagy is fizetni,- ha pedig mi önnön hibánk miatt nem folytatnánk a' munkát a 10. Rftnak naponként lejendő fizetése minket fog terhelni, ezenn Egyességhez képpest mind addig dolgoztam a' reám háramlott munkában, míg az arany osztán el fogyván 148. napokat kéntelenitettem heverni, munka nélkül tölteni, ellenben pedig Piktör Társam (a' mint a' Nemes Magistratus böltsen méltóztatik tudni) az 1812^k Esztendőbeli Húsvét napjától fogva a' közzelebb múlt Husvévig két Hólnapnál többet nem dolgozott, még is a' Hólnapbeli 150. Rft fizetést (melly az említett Deputatus által részünkre ki adadni holnaponként meg állapított volt) szinte ugy huzta, mint a' ki leg szorgalmatossabban végezte a' Templom Munkáját. Félre tévén így a' munkát az említett idő alatt el végezte a' Gebei Templom munkáját, a' Szerentsiét, s' több más egyéb privatus munkákat. Képeket, Portréket, a' Hegy allyán Hólnapokat töltött a nélkül hogy az ide való munkát folytatta volna, a honnan az én nagy meg károsittásomra, a' következett, hogy azon részében a' munkának mellyért Ő instálta a' Nemes Deputatiot a' mint az az ide a' C betű alatt lévő Instantiájának valóságos párjából kitéttszik, hogy ő pingálhassa az Iconostásokat, melly osztán az e végett tartatott Communitás Gyülésében meg is állapított, nekem dolgoznom kell, minek utánna már én a' Munkának két felé lett osztása idején reám háramlott fal festését Márványozást, és az Aranyozást el végeztem volna, igaz ugyan, hogy volna még vagy két hétre való / munkám az aranyozásban, de azt az aranynak nem léte miatt végbe nem vihetek, a' mellyet már a' múlt ősszel elvégezhettem volna, de a' midőn aranyra való költségért esedeztem a' Nemes Magistratus előtt egy krajczárt se kaptam, a' mint az a' Nemes Magistratus Határozásának itten a' D. betű alatt ki tett valóságos párjából ki tettzik, sőt akkor szabadságot adtak élelmemnek másutt lejendő keresésére mivel Tavaszig egy pénzt sem adnak, a mint valóban sem Fütöt, sem Élelmemre valót, sem pedig Materiára valót nem kaptam, mind azon által én a fentebb provocált végzéséhez alkalmaztatván magamat a' Tisztelt Deputatiónak el nem távoztam innen, hanem a' leg nagyobb nyomorusággal töltvén el az egész telet, 's 7^{dik} Novembertől fogva egész 1st Aprilisig nem dolgozván a' Materiának nem léte miatt 148. napokat töltöttem el dolog nélkül, melly napokról a' meg határozott fizetést napját számítván per 10. Rft in Summa 1450. Rftban nekem ki fizetni méltóztassék a' Nemes Magistratus, - Minthogy pedig Hütner Mátyás a' Képek pingálásán minden fundamentális ok nélkül fennt hagyott, 's egész 10. Holnapok alatt külső munkába foglalatoskodott, a' meg hagyatott, és megérdemlett büntetés terhe alá méltánn jöhetvén, hatalmában vagyon a' Nemes Magistratusnak, hogy ötet a' Tiz Holnapokra háromlandó Summáig a' mult 1811^{dik} Esztendő Pünkösöd Havának 1^a napján költt, 's a' Protocollum 222^k Száma alá bé iktatott Határozása mellett az ezenn tárgyban munkálkodott Nemes Deputatiónak, meg büntetni.

Érdemes Nemes Magistratus! Melly nagy keserűséggel, 's szívbeli fájdalommal lett légyen tele a' közzelebb mult Szombatonn, a' midőn Feő Tisztelendő Vice Esperes Úr hozzám jövéen értésemre adta, hogy már egy krajczárunk sints benn, sőt még a' mit ki szedtünk 1200. és egy néhány Forintokkal fellyül haladta a' Contractusban foglalt Summát, nints annyi tehetségem, hogy ki magyarázhassam látván Hütner Társom által lett el estemet és utolsó inségre 's pusztulásra jutásomat, a' ki nem elégedvén meg a' költségnek

reá háromlott felével alattomban több, és több Adósságokat tsinált, s azt az én hirem, és meg egyezésem nélkül már ki is fizettette mellyek hogy az Ecclesiától acceptáltassanakegy átallyában nem engedhetem minek előtte azt meg nem vizsgálják, ha a' munka végbe vitele után marad é annyi a cassában, hogy az az én sértődésem nélkül ki fiztethessen? Ha én ennyi tsaládal el lehettem annyi adósság fel szedése nélkül, miért kellessen nékie ezen hibás tselekedetét helyben hagyni, 's az ő adósságait az én kárommal pótolni. Nem tudok eléggé bámulni azon, hogy miképpen tehette magát arra érdemessé ezen álnok, és tsalárd hogy annyi adósságait az Ekklésia magára válalta, 's azokat erette mind ki fizette, a' kinek maleversatioja abból is ki tettzik, hogy a' midön az 1808^{dik} Esztendőben a' munkát meg alkudtuk volna, két ezer forint elő pénzt fel vettünk, melly summából azonn a' napon mellyben azt kezünkhöz vettük mindjárt ki vett a' maga részére 500. Rftot, 's azt el is költötte, továbbá octobernek 2^k napján fel vett 100. Rftot 11^{kén} 15 Rft, 29^{kén} pedig ugyan azon Holnapnak 50 Rftot, a midön Kassára ment adtam neki ismét magam materiára 500. Rftot, 's mivel pénze nem volt mi költségre is 18. Rftot. Ezenn utjában jóllehet pénze nem vólt, még is a' midön haza jött Kassáról annyi portékákat / hozott a' maga részére, hogy azon bámultam, 's mind addig ki nem tanulhattam tsalárdságát, mig most a' közzelebb mult heteken el küldvén Miskoltzra el hozattam Kráuly József Kereskedőnek az ide két darabba rekesztett azon Materiákról szólló Jegyzések, mellyeket Hütner Mátyás a' Nemes Várossal már ki fizettetett, én ezen Contóban is fel találván némelly oly Matériákat mellyeket én már kifizettem, e szerént a' jön ki belőle, hogy ő ugyan azon Matériáknak először töllem vette el az árát 500. Rftban, másszor pedig a' Nemes Város által fizettette meg azoknak árát. – Továbbá az E betű alatt ide zárt s hozzám utasított Leveléknék párjából méltóztatik tapasztalni a' Nemes Magistratus, mi módon akart engem Hütner Mátyás a hamis számadásra reá birni, Ő ugyan azt véghez is vitte, de én benne meg nem egyeztem, gondolhattja azt akár ki, hogy ha ötet reá vitte a' Leki ismerete arra, hogy a' Levelében említett Summát hamissan tegye fel, mit nem tselekedhetett Ő az élm tett vásárlásaiban. Tetemessen meg károsítván ő engem eképpen ezenn munkában (mellyben nékem az ő részit is kellek folytatnom, mellyet én ugyan a Feő Tisztelendő V.Esperes Úr kérésére meg tselekedtem, de minden darabért tölle meg kívánom az érdemlet fizetést) mert ha Ő folytában dolgozott volna, az ólta régen elvégezhetette volna, 's é szerint én is mentt lehetnék minden további le tartóztatástól. Erre való nézve a' leg mélyebb alázatossággal esedezem a' Nemes Magistratus Kegyes szine előtt, hogy az én és nevetlen gyermekeimnek, nyomorgatását, kegyes tekintetbe vévén olly hathatós Rendelést méltóztatassék tenni, hogy én a' még hátra lévő kevés munkámat minél előbb végezhessem el, 's Élelmemnek meg szerzéséről gondoskodhassam, hogy ha pedig azt kívánnya a' Nemes Magistratus hogy a Képeknek pingálásában Hütnernek segítségére légyek, azt is meg tselekszem jóllehet kötelességemben többé nem áll, de azonban a' mint fellyeb is mondám minden darabtól megkívánom a' Fizetést, valamint azokért is a' mellyeket már el készítettem. Minthogy pedig a' Számadásnak nem létéből származott az, hogy a' Feő Tisztelendő Úr jelentése szerént a' már ki szedett Summa kellekénél többnek tartatik, a' mellynek én (a' ki már három esztendőtol ólta szüntelen sürgetem annak végre hajtását, de azt soha megnyerhettem ez ideig) égyátallyában oka nem vagyok, hogy ebbe is minél előbb végett érhesünk instálom a' Nemes Magistratus azt valamely közzelebb lévő napra meg határozni ne terheltecsék. Ki is a' Nemes Magistratusnak Kegyességébe ajánlott mélyly tisztelettel maradtam.

Az Érdemes Nemes Magistratusnak alázatos szolgája
Szüts János
Kép Író.

18.a.

(Külzet: B)

N^o prot. Deter. 222

Copia,

Alábbirtak hivatalosan jelentyűk. 1^{szór} a Pictorok elő adások szerént az Iconostásnak és más munkának (mely a Templom kifestéséhez tartozik aranyozásához még 74 könyv arany kivantatván annak megvásárlását a Pictorok pénzéből hogy a Nemes Város magára válalja szükségesnek találtuk; ugy mind azon által hogy a Pictorok szükségeket aranyra nézve a vevés előtt 3 Héttel vagy egy holnappal ki jelentsék.

2^{szor} Hogy a munka egy folytába folyhasson oly egységre léptünk a Pictorokkal; hogy ha a Nemes Város az aranyat meg vásárolni el mulatná következésképen a munkának folyamatját az aranyak nem léte miat meg gátolná a Nemes Város minden napot melyben a Pictorok nem dolgozhatnának 10 Rforban tartozon bonificálni vagy is nem munkálhatóságokért a Pictoroknak fizetni, ha pedig a Pictorok munkájokat a magok Hibái miat nem folytatnák a 10 Rfornak, naponként leendő fizetése a Pictorokat fogja terhelni: mely Teher a Pictorokat azonnal fogja érdeklenni, Mihelyest a munkára kirendelt fel vigyázo Szakál János Senator Ur nem dolgozásokat elő fogja adni s a Nemes Magistratusnak bé jelenteni.

3^{szor} A Pictoroknak meg alkudott 12000 Rforbul 6996 Rftot részenként ki adattatván a hátra lévő 5004 Rf^{bol} a Pictoroknak Holnaponként egynek egynek 150 Rft kettojőknek 300 Rftot élelemre ki adattatni meg állapittatott s' jova hagyatott a Contractusban meg irt Deputatum ugy is meg maradván.

4^{szor} Az Arany vételnek, vagy is felemelt árának Bonificátiója; minek utánna a munka el fog készülni fog Tanátskozás vagy is a Pictorokkal valo meg egyezés alá jönni Költ HDorogon die 1ma majii 1811.

Petko Mihály Distr. Or. Assessor mp. Ord Hadnagy Toth Ferentz mp

Szakál János Senator mp Szojko Demeter. Distr Exped. m. k. és Magyar György Ord. Notar. mind Deputatusok

1811 ^{dik} Esztendei Majus holnapnak 5^{dik} Napján tartatott Nemess Tanáts és Communitas ülése alkalmatosságával

Elvégeztetett.

N° 222. Ezen Relatióba elő adott egyezés minden punctumaiban helyben hagyattatván, tudományul vetetni rendeltetett egy uttal a Pictoroknak a magok alkalmaztatások véget subdecta naturalis ki adattatni párban meg hagyatott A^o dato ec. dicut Supra Colatum et Ectractum per Georgium Magyar mp Ord. Notarium

Praesentam Copiam suo originali con formem esse in omnibus punctis hisce testor

Joannes Papp mp

Distr. Ord. Cancellista

18.b.

Copia

Érdemes Nemes Magistratus!

Jollehet több és több ízekben folyamodtam légyen a Nemes Magistratus eleibe az éránt, hogy a közöttünk tendő Számadás hajtasson vére, mind azon által ezen sok kérése-

im semi figyelembe sem vétetődven ez ideig sem érhettem abban kívánt véget, melynek hozzattatása s vonatatásából az következett, hogy mi nem tudván a bent lévő Summának mennyiségét, a Feő Tisztelendő Vitze Esperes Úrnak elő adása szerint többet ki szedtünk kellenél, s' már most csak annyi pénzt sem kaphatnék, hogy a még hátra lévő kevés munkához meg kívántato aranyat meg vásárolhatnám, én valamint eddig nem kívánkoztam a Munkától el távozni (ámbar arra szoval való szabadság is adatott legyen, nékem) ugy most sem pártolok el attól csak hogy a még meg kívántató aranynak vásárlására szükséges költség szereztessen meg, melyért alázatossan instálom a Nemes Magistrátust, hogy nékem azon arany vásárlására szükséges költséget ki tsinálni, melyet a Sequestrum alatt levő summából tettése szerint kivethet a Nemes Magistratus, vagy hogy aranyat hitelbe vásárolhassak, Atestatumot adni, melynél fogva a creditot securizáltatasson, vagy pedig Hitner Mátyást a nála lévő aranyak által adására szoritani méltóztasson hogy e képpen a hátra lévő munkát hova hamarább el végezhessem a mi pedig a bent lévő Instantiámat illeti, kérem alázatossan a Nemes Magistrátust hogy az arra teendő határozását ezuttal meg tenni vagy azt nékem ki adni méltóztasson, külömben kéntelenítetem ügyemet felsőbb forumra terjeszteni. Többire különös tisztelettel maradok. Az Érdemes Nemes Magistratusnak alázas Szolgája Szüts János Kép író.

Ezen állapot a Szent Ecclesiához immediata tartatván (mint hogy a Nemes Városnak modja abba nints is hogy az esedezőtt segíthess) kérése nem telyesíthetik, hanem igyekezzen az Esedező helybéli Fő Tisztelendő VEsperes Úrnál maga keresetét figyelmetességbe vétetni. Költ az 1813 Esztendő Julius Holnapnak 24. napján Nemes Szabad Hajdu Dorogh városában tartatott tanás Ülésébe. Ki atta Gáspár György mp Város Hites Jegyzője.

18.c.

(Külzet: D)

Copia

Érdemes Nemes Magistratus!

Némely sérelmes fogatkozásaimnak orvoslása végett, a mult hetekben alázas jelentésemet nyujtván az Érdemes Nemes Magistratus kegyes szine eleibe ohajtvá vártam orvosló Határozássát az erdemes Nemes Magistratusnak; de nem hogy azt meg nem nyerhettem volna, de szoval való elő adás szerint, az komor Télnek enyhítésére meg kívántato fűtő is meg tagadtatott tőlem mely sérelmes el utasításomat el szenvedhetetlennek, meg gondolásom után tapasztalván, az alább következőket kívantam az Érdemes Nemes Magistratus által figyelembe vétetni, és pediglen.

^{1szór} Az adatott ugyan előmbé el utasítása végett az fűtőbéli eszköznek megnyeréséért tett recursusomra nézve; hogy el telvén már az három esztendő, mely idő alatt az Templomban meg kívántato munkák el nem készültek; mihez képest sem Quártélyal sem fűtővel a Nemes Város nem tartozván ebéli kérésem nem telyesíthetik de hiszen ámbár ez így legyen, mind azon által, csak azon egy munkam végre hajtásáért is, melyet a Templomba a kűmévesek helyett melyel ugyan nem tartoztam, telyesítettem, meg érdemleném azt az egyet, hogy fűtővel nem segíthessem.

Mindazonáltal az ha még is meg tagadtatik tőlem, a fentebb ki nevezett Templomba véghez vitt, s általam telyesített kőművesmunkáért hogy érdemlet fizetésemet az Érdemes Nemes Magistratus ki adatni méltóztasson alázatossan ki kérem, valamint.

2^{szor} A Contractusunk azt tartja hogy a Pénzbéli fizetésünk, mellet esztendőnként 4 kőből rozs és ugyan tsak 4 kőből Buza egy hordo Bor adattasson; mégis ámbár ez így légyen mindazon által ezen életbéli Competentiákból gondolom úgy tsak fele sem adatatot ki mihez képest ámbár ugyan a mint magam is tapasztaltam sok rendbéli alkalmatlanságok atták elő magokat a Nemes Városházánál, mind azon által, hogy az egy hordo bor és az életbéli Competentia adatasson ki, alázatosan esedezek hiszen netalán tán ha valamivel az életből több adatna is ki, az annak idejében pénzbéli fizetésünkbe imfutáltathatván, az ettől származható difficultas azonnal superáltathatik:

3^{szor} Kiszoritatván a bé következett Téli Hideg által az Templomba folytatni meg kívántato munkának további folytatásától, már négy hete hogy haszontalanul heverek; melynek ugyan nem egyéb az oka, hanem hogy ezen mostani Quártélyomra, amellybe is sem kementze nem találtatott sem a padlása meg földelve nem volt, azt magam költségén helyre hozni kívánván, de egyéb eránt a munkához meg kívántato matériáleknek nem léte is, mely a Pénznek fogyatkozása miat okoztatott gátot vetőin előmbe, kívánt munkámat nem folytathattam; mihez képest hogy el kezdet munkámat ohajtvja folytathassam, a matériáknak ugy mint aranyak más egyéb a félék meg szerzésére melyet annak idejében ha kívántatni fog világosságra fogok hozni elegendő költséget adni az Érdemes Nemes Magistratus méltóztasson mert ámbár az mondatnék, hogy aranyam volt, melyel a munkámat el végezhettem volna, azt megis az rajtam meg fordulo, szerfelet valo szükségem miat pénzé, még pedig mondhatom fele áron, fordítnom kellett, szükségemet / potolni kénteleníttem. Mindezen felyebb elő adott alázatos kéréssemre valo nézve ujonnan, az általam Praetensioba foglalt naturálékat s költségeket resólválva ki adatni az Érdemes Nemes Magistratus hogy méltóztasson, alázatosan esedezek, anyival is inkább, mivel én az még engemet illehető munkákat mentől hamarább végre hajtani kötelességem szerént szándékozom s igyekezem, egyéberánt végre hajtásáról le sem is mondok. El várván mindenek eránt teendő Indorsátáját az Érdemes Nemes Magistratus a ki egyéb eránt szokot tisztelettel maradtam. Az Érdemes Ns Magistratusnak Alázatos Szolgája Szüts János Kép Író.

Naturálék eránt tet kérése az esedezőnek Ord. Hadnagy és Toth Ferentz Senator Urakra bizattatik oly meg hagyással, hogy számot vetvén az esedezővel, ha még valami restantia találtatnek, aztat azonnal ki fizetni igyekezzenek, a mi pedig a szalmát és a Pénzt illeti ezen mostoha idők viszontakságai miat telyesíteni nem lehet.

A sessione Magistr. O. Dorogh die 15 Decemb. 812 Celebr. per Leopoldum Eötvös mp notarius

Praesentem copiam cum vero suo originali collatam, eidem in omnibus suis punctis convenire hisce testor. Joannes Papp mp Distr. Ord. Cancellista.

19.

Az egyházközség kimutatása a Szüts Jánosnak és Hittner Mátyásnak tett kifizetésekről

Hajdúdorog, 1813. augusztus 2.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Az 1813^k Esztendő Augustus Hólnap 2^k napján Feő Tisztelendő VEsperes és Hellybéli Parochus Bányay Antal Urnak elől ülése alatt, Tiszt Szabó Basilius Ur Hellybéli Oláh Parochusnak Oláh Miklós Émeritus Curator, Pogátsás György, Korda János Curatoroknak jelenlétekben, a Sz Ecclesia és a Piktorok között való számadás, salvo reservationis puncto fell vétetődvn, az következendő módon folytattatott u: m:

Az fell olvasott Contractusból bizonyos lévén, az hogy a meg alkudott Múnkát az Piktorok tartoztak volna tőkéltesen három esztendők alatt el végezni, és pediglen in summa 12000 Rfkért, ide nem értvén némelly Náturálekat.

<u>A melly summából fell vett</u> <u>Szüits János Piktor</u>	<u>Rft</u>	<u>xr</u>	<u>Nem külömben</u> <u>Hittner Mátyás Piktor</u>	<u>Rft</u>	<u>xr</u>
<u>Die 22^a Augusti 808 fel vet</u>	<u>1012</u>	<u>30</u>	<u>1808 fell vett</u>	<u>987</u>	<u>30</u>
<u>12^a Augusti 809</u>	<u>200</u>	„	<u>1810 Januariusban</u>	<u>300</u>	„
<u>16^a October</u>	<u>100</u>	„	<u>Aprilisban</u>	<u>100</u>	„
<u>28ª Novembris</u>	<u>50</u>	„	<u>Juliusban</u>	<u>100</u>	„
<u>8^a Januarii 1810</u>	<u>300</u>	„	<u>Augustusban</u>	<u>369</u>	„
<u>1^a Aprilis</u>	<u>100</u>	„	<u>Novemberbe</u>	<u>250</u>	„
<u>10^a Juli</u>	<u>100</u>	„	<u>Decemberbe</u>	<u>500</u>	„
<u>12^a Augusti</u>	<u>369</u>	„	<u>1809 Augustusban</u>	<u>300</u>	„
<u>26ª Novembris</u>	<u>150</u>	„	<u>Octoberben</u>	<u>100</u>	„
<u>26^a Decembris</u>	<u>500</u>	„	<u>Novemberbe</u>	<u>100</u>	„
			<u>-----</u>	<u>50</u>	„
<u>Summa Rfrt</u>	<u>2881</u>	<u>30</u>	<u>Summa Rfrt</u>	<u>3156</u>	<u>30</u>

Igy tehát mind ketten fell vevén a Templom Cassájából az 1811^k Esztendő Martius 15^{sz} in Summa 6038 Rfkat marad még hátra fizetendő 5962 Rft melly Summa Scala szerint a Contractusnak datumától fell vétetődvn tézsen Bankóban 12631. Rfkat, 25 xrt

Melly summából fel vettek

<u>1811. Mártý 30^{kan}</u>	<u>25</u>	„	<u>1811. Mártiusban</u>	<u>25</u>	„
<u>Aprilis</u>	<u>10</u>	„	<u>Májusban</u>	<u>150</u>	„
<u>Májusban</u>	<u>150</u>	„	<u>Juniusban</u>	<u>150</u>	„
<u>Juniusban</u>	<u>150</u>	„	<u>Juliusban</u>	<u>150</u>	„
<u>Juliusban</u>	<u>150</u>	„	<u>Augustusban</u>	<u>100</u>	„
<u>Augustusban</u>	<u>100</u>	„	<u>-----</u>	<u>100</u>	„
<u>-----</u>	<u>300</u>	„	<u>October</u>	<u>200</u>	„
<u>Octoberbe</u>	<u>200</u>	„	<u>September</u>	<u>200</u>	„
<u>Novemberbe</u>	<u>100</u>	„	<u>October</u>	<u>114</u>	„
		„	<u>-----</u>	<u>80</u>	„
<u>Summa Rfrt</u>	<u>1185</u>		<u>Summa Rfrt</u>	<u>1269</u>	

	<u>Rft</u>	<u>xr</u>		<u>Rft</u>	<u>xr</u>
<u>Translatum</u>	<u>1185</u>	<u>“</u>	<u>Translatum</u>	<u>1269</u>	<u>“</u>
<u>November</u>	<u>50</u>	<u>“</u>	<u>1812 Esztendőben</u>	<u>2127</u>	<u>10</u>
<u>=====</u>	<u>50</u>	<u>“</u>	<u>=====</u>	<u>95</u>	<u>20</u>
<u>September</u>	<u>200</u>	<u>“</u>	<u>≡</u>	<u>731</u>	<u>“</u>
<u>December</u>	<u>50</u>	<u>“</u>	<u>Kráudinak</u>	<u>60</u>	<u>“</u>
<u>1812^{ben}</u>	<u>1832</u>	<u>30</u>			<u>“</u>
<u>=====</u>	<u>95</u>	<u>20</u>			
<u>=====</u>	<u>10</u>	<u>“</u>			
<u>=====</u>	<u>21</u>	<u>30</u>			
<u>1813^{kban}</u>	<u>30</u>	<u>“</u>			
<u>= kérdés szenved</u>	<u>288</u>	<u>“</u>			
<u>Juniusban</u>	<u>24</u>	<u>“</u>			
<u>Májusban</u>	<u>50</u>	<u>“</u>			
<u>Junius Kérdést szenved</u>	<u>14</u>	<u>“</u>			
<u>Májusban</u>	<u>60</u>	<u>“</u>			
<u>Áprilisba</u>	<u>25</u>	<u>“</u>			
<u>=====</u>	<u>425</u>	<u>30</u>			
<u>= kérdést szenved</u>	<u>25</u>	<u>41</u>			
<u>=====</u>	<u>200</u>	<u>“</u>			
<u>=====</u>	<u>200</u>	<u>“</u>			
<u>≡</u>	<u>200</u>	<u>“</u>			
<u>Summa</u>	<u>5265.31</u>		<u>Summa</u>	<u>4282.</u>	<u>30</u>

A fent ki tett summákon kívül az említett Piktorok 1811 Esztendőben Materialékra fell vettek 2267. 30 (Sz. J.) 2267. 30 (H. M.)
Igy tehát mind ősze fell vettek Rationem Rft 11058. xr 55
Nevezetesen Szüts János 7533. 01 Hittner Mátyás 6550
In summa fell vettek tehát 14083 Rftot 01 xr
Melly summából ki huzván a tartozast 11058 Rftot 55 xr
Tartozásbéli differentia lészen a Piktoroké 923 Rf 36 xr

Ezeken felül competált a Piktoroknak Contractus szerént Esztendőként Kettőjöknek 8 Kőből élet Ót Esztendőket Számlálván mind ősze 20 kőből Buza 20 kőből Gabona 10 Hordó bor egy Gőntzi hordó Pálinka mely Pálinkát is azonnal ki vettek. Egyébb iránt az Életre és Borra való nézve mint hogy azokat résszerént a Város résszerént az Ecclesia részirül szedték a Város számadása pedig kéznél nem lenne ennek ki nyomozása a munkának tőkélletes el végződéséig halasztatik. Coram Georgio Bóka mp. Senatore Georgio Gáspár mp Notar.

Szűts János beadványa Bányay Antal esperesnek

Hajdúdorog, 1813. (?)

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külszetén:

A' Feő Tisztelendő VEsperes Bányai Antal Urhoz nyújtandó alázatos esedezése a bent írtnak

Feő Tisztelendő VEsperest Úr

Nékem Kegyes Pártfogom

Keserves panaszokra fakadván telyes szivbéli fájdalommal kéntelenítettem már több ízben ki öntött sérelmes panaszimat még az Egek eleiben is terjeszteni az mostan uralkodo mostoha időknek idéten nyomorúlt sorsomnak rajtam szer felett valo kegyetlenkedő viszontagságai miat, hogy a már magában is keserűséggel s nyomba követő bal szerentse vigasztalhatatlan sors által majdnem végső inségre jutandó életemet a kétségben esésnek fenekében üregében döntenai a kegyetlen fatum igyekezne: ha a' Reménység Istene ügyemet meg szánván vigasztalással telyes reménységet nem sűgálma, jövendőbéli sorsomnak jobra valo változássát meg nem ígérné, és Feő Tisztelendő VEsperest Urat reménységemnek végső pontyául nem rendelné; van tehát Reménységem, reménylem, hogy a' Feő Tisztelendő Ur is ígérete szerént azon Atyai kegyességében, melyel sokan dítsekednek, s' bővelkednek, éngem aproh gyermekeimmel végső inségbé, s keserűségbé sínlódó embert részesíteni méltóztatik. A ki leg nagyobb szerentséjének s' leg főbb kötelességének tarthatná egy ily keserűségbé el merült emberen könyörűlni: Bátorokodom azért leg mélyebb tisztelettel Feő Tisztelendő VEsperest Úr könyörűlő színe eleibe folyamodni é következendő ókónál fogva

Bóltsen méltóztatik tudni Feő Tisztelendő VEsperest Ur sub Lit. B. ide zárt Protocolum Extractusából⁹ a 222^{dik} szám alatt költ határozássát a Nemes Magistratusnak, s Comunitásnak hogy mítsoda kötésre léptek velűnk a munkához meg kívántató arany meg vásárlására való költség eránt és a munkának folytatása, s mentűl előbb leendő végre hajtása véget, én ezen határozást szentnek tartván, ámbár szoval való szabadság adattatott ugyan nékem az innet való el távozásra élelmem meg szerzesse végett, de én az itten valo nyomoruságnak s' keserves életemnek véget akarván vetni mentűl előbb, minthogy tsak másfél hétű munkám vólt hátra. Éppen most esztendeje recutráltam a Nemes Magistratushoz a Naturálékra szűkséges költség eránt, a Sub D¹⁰ levő Instantiámból nyilvánságossan ki tetzik: de oh fájdalom! nem hogy a Naturálékra valo segedelmet, de a kegyetlen télre egy szál fűtő gatz több izbéli rimánkodásom után sem nyerhettem, hanem a leg nagyobb sanyarúságok kőzt kellett a hoszas télnek viszontakságait el szenvednem. Márvány kő sziveket is meg lágyító panaszal / terjesztettem a Nemes Magistratus kegyes színe eleibe, nevetlen gyermekeimmel végső inségre lett juttatásomat, akaratom ellen a Naturálékra valo segedelem nem telyesítése miat 145 napok el henyléssét és Hitner Mátyás társam által meg károsításomat mint a Sub A, B. C. D. E. lévő Instantiámból világosságra jőn, Érzékenyítő szivel esedeztem a Nemes Magistratus előtt a' még hátra

⁹ Lásd: Függelék 18.a.

¹⁰ Lásd: Függelék 18.c.

lévő kevés munkám végre hajtására, a Sequestrum alá vett pénzből teendő segedelem eránt Naturálékra vagy leg alább atestatúmért az hitelbe való vásárlásra a Creditor Securizáltatására a mint sub % ide rekesztett Instantiám bizonyitya, de füstbe ment el enyészett minden könyörgéseim, így tehát minden reménységemtől meg fosztatva, s mindenektől el hagyattatva magamat szemlélvén (mint a ki a Széles tengernek a szélvészről fel háborodot zavaros órvényébe egy szál deszkátska után kapkodván segedelme nem léte miat a habok által el nyomattatván annak fenekére taszítatik) akaratom ellen is kéntelenitettem a felsőbbekhez ragaszkodni: de ha azon alkalmatlankodásom által terhére találtam lenni Feő Tisztelendő VEsperest Urnak a leg nagyobb, szélvész közt segedelemért minden felé kapkodó embernek meg engedni, Emlékezzem meg azon kegyes vigasztalo szavairól melyel a feleségemet táplálta, és apróh gyermekeimre való nézve meg ígért atyai gondoskodásáról; ne hogy minek utánna enyi viszontagságokat, s keserűségeket itten ki szenvedvén, Ifuságomtól fogva, szerzett vagyonkáimat itten elében kéntelenítettvén a Banko Devaluatioja által lett meg károsításunkat el túrvén: ohajtott munkámat végre hajtathatnám, könyves szemekkel szemlélem tőlem lett el idegenüléseket, és azon kevés munkát tőlem el venni akarván más pictornak (a ki háromszoros árát is meg fogja venni) által adni igyekeznek mely ellen Protestálok: nem tekintvén azt, hogy végső inségre lett jutásomnak is a Nemes Magistratusnak engedelmes szolgálja akarván maradni, határozását által nem hágtam, a Városbol ki sem léptem mint Hitner Társom előtt nem kevésse való meg szégyenítettésemre Hitner Társom kérésére túlem a képeket el hordatván Feő Tisztelendő VEsperest Úr kérésére hamarább voltáért Hitner Társamnak abban is segítségül voltam.

Meg ujítom tehát esedezett szívvél már több ízben ki öntött keserves panaszimat, a Feő Tisztelendő VEsperest Úr egyszersmint / Lelki Atyám kegyes színe előtt, esedezvéen leg mélyeb alázatossággal, hogy a felyebb elő számlált keserveimet, sarkolatos Űgyemet, végső inségre lett jutásomat, méltó figyelembe vévén; mint hogy már azon végső pontra jutottam, melyből egy tapodtat sem léphetek tovább sem itt, sem másutt, élelmem nem kereshetem nints kihez folyamodnom félelmem orvoslása végett; tsak egyedül Feő Tisztelendő VEsperest Ur atyai kegyességébe bizakodván velem tetzése szerént való bánását, ügyemnek a leg jobb moddal való eligazítását alázatossan reá bízom, hogy nékem vagy a sequestrum alá vett pénzből Naturálékra szükséges segedelmet azon másfél héti munkám végre hajtására adadni vagy az hitelbe való vásárlásra a Creditor securizáltatására atestatumot adadni, vagy a mit nem reménylek, ha tőlem vég képpen el idegenedtek végső atestatumot adadni méltóztasson, hogy akár merre bátran mehessek élelmem meg szerzése végett, munkát válolhassak neveletlen gyermekeimet az éhel halástol meg oltalmazhassam. Mély esedezéssem mellett a' midőn szokott kegyességét el várván magamat leg felsőbb Partfogása alá ajánlván, alázatos tisztelettel Maradok

Feő Tisztelendő VEsperest Urnak

alázatos szolgálja

Szüts János

Kép író.

Hajdúkerület jelentése Szüts János festő beadványával kapcsolatban

Hajdúböszörmény, 1813. december 9.

GKPL IV–1. a. Fasc. 21. Nr. 11.

Copia

Alább irtak e fojo Esztendőben Octobernek 21^k Napján Tekintetes Feő Kapitány Ur által Dorogi Pictor Szüts Jánosnak itt rekeszett Esedező Levelére, mellyben ő a Templom ki festését illető Summás pénz erant, mellyet a Dorogi Sz. Ecclesia nekie, és másik Pictor Társának adni tartozott ki rendeltetvén az eránt hogy az Ecclesia és ő közötté véghez vetendő computust hajtának végre, melly által Ő, a Dorogi Ecclesia által sequestrált bizonyos számú pénzének a Sequestrom alól lejendő ki vétettetését meg nyerhesse, alázatossan referállyuk, hogy midőn mi ezen Számodást meg vizsgálásához hozzá fogunk azt a jelentést tette nekünk a Tisztelendő VEsperest Ur, hogy a Pictorok, a magok Competentiájokon felül 3024 fttal is több pénzt ki vettek a Város Cassájából: ehez képpent mi a Számadást voltaképpen meg vizsgálván úgy találtuk, hogy a Pictorok a két részről nem többet mint 922 ftot és 36 xr vettek ki a Várostól competentiájokon fejjül, mint ez az ide rekesztett számvetésből is világosan ki tettezik, de a mennyiben az Ecclesia a Pictoroknak a kész pénzbeli tartozásokon kívül bizonyos számú Materialékat is Contractus szerint adni tartozott: nevezetessen Esztendőnként még a munkájok tart negy kőből búzát négy kőből Rost és így mind öszve az ött Esztendőre miolta tudni illik dolgoznak 20 kőből búzát, és 20 kőből rost, tíz hordó bort, egy göntzi hordó pálinkát, és télre való elegendő fűtőt; ezen naturalékból pedig a Pictorok a Dorogi Ecclesia Előljáróinak meg esmérések szerint is igen keveset vettenek ki, ámbár végre nem járhattunk voltaképpen, hogy mellyik fél maradna ados mivel, és mennyivel a másikkal, mindazonáltal által látván azt, hogy a Pictorok részére kin lévő naturaléknak ára sokra exurgál alázatos vélekedésünk szerint a Szüts János Summás pénze circiter ött száz Rftra Bankóban méltatlanul sequestráltatott az Ecclesia által. Melly eképpen általunk véghez vitt Hivatalos Exmissiónknak abbéli foganattyárol ezen tudósításunkat alázatossan bé mutattyuk, egyébb eránt mély tisztelettel maradunk. Signatum Bószörmény die 9^a Decembris 813. A Tekéntetes kerületnek alázatos szolgálók Csohány László mp Distr. ViceNot. Takáts György mp Fiscális és Deputatus /

Nem bizonyítván be elég világosan a Dorogi Sz Ecclesia, mennyivel vettek légyen ki többet a Pictorok a magok pénz fizetésekből, mint a mennyivel az Ecclesia reszekre tartozott, de egyéberánt ha ezt be bizonyítanak is a két Pictor által superflue fel vett summának vissza fizetését mint közös terhet az egyik terhév tenni nem lehetvén a Szüts János Contractussanak via facti történt be tartóztatása valójában reprobaltatik s azon Contractus annak haladék nélkül vissza adadni rendeltetik. – Egyéberánt a jelentést tevő Deputatio a Pictorok és a Sz Ecclesia közt való tőkélletes Computusnak végre hajtására olly utasítással ki rendeltetik, hogy ha az Ecclesia a Computusra szolgáló Documentumait egy 15 Nap alatt elő nem adna a Computus a Szüts János által elő adandó Documentumok szerint concludállya. Ex Grali Congregatione Districtuali Oppidorum Hajdonicalium die 9^a Decembris 813. In Oppido Bószörmény celebrata. Gabriel Pély Jur. Distr. Ord. Notar.

Collatum recognitum et extrad. per Georgium Gáspár mp.

22.

Szüts János beadványa a Hajdúkerületnek

1813. szeptember 21. (?)

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Külzet:

A Nemes Szabad Hajdú Kerületnek Decretális Feő Kapitányához

Tekéntetes Nánási Oláh Mihály Úrhoz

alázatos Esedezése

Szüts János Kép-Írónak

/másik kéz később:/

Lehetetlen csak képzelni is azt, hogy é Dorogi Ekklesiai Előljárók az Esédezőnek Competentiáján felül felesleg fizettek volna, de ki fizetni tehetnek is valamit az miá 8 napok alatt az Esedezővel conpunctumra tehetnék s tegyenek is; mely 8 napok el teltével az Esedezőtől sequestralt contractust ki adni köteleztetünk sig ... 10^a 8bis 1813

Oláh Mihály

Feő Hadnagy)

Tekéntetes Decretális Feő Kapitány Úr! Nékem Nagy Kegyességű Uram!

Ámbár a' Tekéntetes Nemes Kerületnek sententiája szerént Hühner Mátyás Kep-Iró Társomon praetendált 500. Rfkat, annak visoráját, 's a' perlekedésre tett költségeimet megnyertem légyen is azt mind azon által eddig az ideig soha kezemhez nem vehettem.- mivel azon Contractus, mellyet azért e kért Summának deputálására Hühner Mátyás nékem resignált, az Ekklesia részére sequestráltatott az okból, mivel azt állítyák, hogy én az Ekklesiától kellenél több pénzt szedtem volna ki, holott én ez ideig annyira mehettem, hogy az Ekklesia Előljáróival végső Számadást tettem volna, melly Számadás nélkül ök magok sem tudhatják igazánn, ha én tartozom é az Ekklesiának, vagy pedig nekem az Ekklesia. Erre való nézve alázatosann instálom a' Tettes Feő Kapitány Urat, hogy határozat közbevetése által az említett sequetrum alatt lévő Contractust részemre kiadatni, 's a' Hellybeli Nemes Magistrátust a velem tejendő Számadásra serkentení méltóztassék. – Többire a' Tekéntetes Feő Kapitány Úrnak Kegyességébe ajánlott alázatos tisztelettel maradok

A Tekéntetes Feő Kapitány Úrnak alázatos szolgálja

Szüts János Kép-Iró.

23.

Hajdúkerület érdeklődik, hogy a Szüts János és az egyházközség között zajló elszámolási vitához tartozó nyugták össze vannak-e már gyűjtve.

Hajdúnánás, 1814. január 14.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Copia

Nemes Magistratus!

Pictor Szüts János, és a Sz. Ecclesia között fent forgo számodásra nézve tett Határozásához képpeszt a Tekintetes Nemes Kerületnek (mellyet in Origine erga restitutionem cum adnexis ide rekesztek) a tartozott naturálékra nézve is vegre kellettven a Computust hajtani, ne terheltesen a Nemes Magistratus azokkal a kikkel illik ezen határozást közleni – és engem áttol ha a Pictorok Quietantiai őszve vagynak é már szedve a Naturálékról – a vagy sem, és hogy azok eránt a Computust mikor lehetne jó moddal végre hajtani – minél elébb tudósítani. –

Arra az esetre ha az érdeket quietantiai még sem volnának őszve szedve a Tekintetes Nemes Kerület Határozásához képpeszt egy 15^a nap alatt – az az Febr 5^b napján okvetlen /

szedettessenek őszve – ellenkező esetbe kéntelenek leszűnk a Computust a mint kőtelességűnké van tétetve a Panaszolkodó Piktör elő adásához képpeszt meg tenni. –

A Sequestrált Contractust a mi nézi annak haladek nélkül való vissza adattatása parantsoltatván – a Tekintetes Nemes Kerületnek e részbéli Határozására a Nemes Magistratus effectusba venni ne terheltesen.

Többire betses jovoltába ajánlott maradok. – A Nemes Magistartusnak – hivatalbéli kőteles Szolgája Csokány László mpr.

Distr. VNotarius – Nánás die 19^a Januar 814.

24.

Bradács Mihály segédpüspök levele Bányay Antalnak, amelyben továbbítja a Hajdúkerülettől neki továbbított, Szüts János panaszaival kapcsolatos határozatok másolatait.

Ungvár, 1814. április 3.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Admodum Reverende Domine VADiacone,
Frater in Christo mihi Charissime!

Isthic adjacentia, in causa Joannis Szücs, Pictoris, per Inclytorum Oppidorum Hajdonicalium Districtum, sub 1ª Martii a.c.¹¹ ad me submissa acta, ad Perillustritatem Dominationem Vestram, praesentibus eum in finem offe transpono, ut me eatemus, quid in causa ejus subversetur? ocyus, et circumstantialiter, ac una fide digne informare velit. Qui in reliquo fraterno cum affectu sum. Unghvarini, die 3^{ia} Aprilis, 1814.

Perillustritatis Dominationis Vestrae
Addictissimus in Xto Frater
Michael Bradács mp
Episcopus Suffraganeus
Munkacs et Vicarius Capitularis

¹¹ anni currentis

Bányay Antal levele Bradács Mihálynak a festők igényeivel kapcsolatban.**Hajdúdorog, 1814. április 13.**

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcopo, Abbas, Praeposite et C Vicarie Domine mihi semper Gratosissime!

In Anno adhuc 1808° sub 18^a Augusti Pictores Joannes Szüts, et Mathias Hittner vigore hic in copia advolutorum suo AA contractualium suarum Litterarum obligaverant semet ad id, quod Ecclesiae Dorogiensis Bemma, sanctuarium item, ac duos Choros, prout et suora eosdem choros existentes Cupulas cum Chatedra Concianatoria, et sede Episcopali pingere, ubi necesse est marmorisare, et inaurare velint. Evenit interim: quod praenominati pictores ut ut adhuc 22^a Augusti eodem anno pro necessariis materialibus procurandis Renanses Florenos 12000 levaverint, et ut in alio contractu sub BB in paribus advoluto obligaverint semet eodem athuc anno 1808 mense novembri laborem inchoaturos, usque tamen annum 1810 nihil prorsus laboraverint; quin imo hoc quoque anno, prout et subsequo usque ad meum ad parochiam hanc adventum, teste tota parochiana communitate, pretes inauratas imaginum aliquot ramas, et cziradas nihil conspiceri licuit; esto juxta computum sub CC ante adhuc meum ad parochiam hanc ingressum initum jam 1^a May 1811 iidem pictores Renanses florenos 6996 ex Cassa Ecclesiae levaverint.

Indefessa proinde cura, cum privato etiam mei ipsiusmet damno, et expensis eo rem perduxi, ut jam parietes sanctuarii et chorum cum Iconostasis pictura, et inauratione gloriantur cziradis dumtaxat Chatedrae Concionatoriae. et baldachini supra Aram majorem existentis inaurationem desiderantibus, et quidem ideo:

Quod alter Pictorum Joannes ut pote Szüts coeptum per Ecclesiam Aurum pro alio usu clam sustulerit, subseque vero diversis in locis juxta propriam suam, ad Districtum Oppidorum Hajdonicalium intro-porrecti recursus sub puncto querelarum 5° recognitionem clam distraverit, spe ea fretus: quod paupertatem ejus considerando Ecclesia Dorogiensis, non attento eo: quod jam pro Pictoribus plus erogaverit, quam debuisset; defectum auri per eundem Joannem Szüts dilapidati ex cassa sua compensatura sit.

Siquidem autem Ecclesia hujus Dorogiensis nullam prorsus stabilem dotem haberet, sed unice provideretur ex piis fidelium / oblatis, et admodum raro communitatis ex cassa oppidana adjutorio; sed etiam si Ecclesia haec divitem prorsus haberet fiscum seu cassam; quia: cum ejus injuria in conformitate legis naturalis sed et positorem Suae Majestatis dtdo 4^{ae} february 1789 cumpluriumque aliorum via Excelsi Consilii, Annis 1796, et 1797 publicatorum ordinum, Joannes Szüts Pictor completari neutiquam posset, quin imo incaute elocta capitalia, aut indebiti factas erogationes in conformitate praepovocatorum BGratosorum Intimatorum ipsimet parochi locales, aut ViceArchiDiaconi quibus revisio rationum ecclesiae incumbit, refundere tenerentur; ea propter cogebam ego auctoritate et parochiali, et ViceArchiDiaconali mihi gratiose collata saepe memoratum Joannem Szüts (quem utique ex illo desiderio, ut labor Ecclesiae citius terminari possit victualibus, et aere parato, et cujus proles vestitu quoque ex christianitate, et compassione ex propria misera mea penu unice per Deum rebonificanda frequentissime, ad sublicare notorietatem providi) ut, quando quidem jam ex Ecclesiae juxta contractus imiti, et secundum schalam assumpti tenores cassa Ecclesiae in eosdem Pictores supererrogasset mala fide dividitur

et respective furto sublatum ab ecclesia aurum reomat, et incumbenten sibi laborem quo otius terminet, altero Pictorum eundem laborem una cum marmorisatione totius Iconostasis, Cathedrae item, et sedis Episcopalis, ac pictura Imaginum ex toto sibi in positu jam dudum terminante.

Tantum autem abest quin id ipsum fecisset, ut potius non considerato eo quod Ecclesia Dorogiensis in utrumque pictorem praeter et ultra erogaverit; non considerato item eo quod et beneficiis meis ipsum cumulaverim; facto ad Spectabilem Dominum Michaellem Oláh, supremum Capitaneum Districtus Oppidorum Hajdonicalium recursu, deputationem sibi expetierit pro ineundo se inter, et Ecclesiam computu; stupide asserens: quod inde ab accepto labore nullus inter ipsum, et Ecclesiam sit factus computus; immemor utique eorum, vel fors pessima conscientia annihilare cupiens ea quae sub 1^a may 1811 ordinata per magistratum in negotio ineunde cum pictoribus computus deputatio referebat ut prius sub CC.

Erga cujus recursum ordinatam per PraeIllustrissimum Dominum Spectabilem Capitaneum Deputationem ex bono pacis, sed magis: ut inquieti genii querulantis animum tantisper tranquillare possim, in concursu magistratus / hujatis ad desiderum in-eundem computum admisi, quantum autem per placidam hanc meam proceduram lucratus sum, doret prorsus iniqua per posteriorem dumtaxat deputatum concinnata, et juxta propriam prioris apud me factam fassionem absque scitu ejus concinnata, et neque relecta attamen subscripta relatio, et ad hanc relationem emanata Districtus Oppidorum Hajdonicalium Determinatio una cum relatione deputatis exivit nersus ad faciem loci oppidi Dorog; verum: quia observassem eandem tendere ex mihi notis et subseque si necesse fuerit manifestandis, et sufficienter probandus rationibus in manifestum Ecclesiae damnum; sed et simul praejudicium efficii dioecesani; quando quidem in rebus Ecclesiam aut ejus cassam concernentibus, via politica non seculares ex magistratu sed potius ecclesiastici ex foro dioecetano iudices, et arbitros agere deberent; (ceteroquin via juris secularibus relicta) ea propter deputationem hanc salvo ejusdem honore et respectu exmittentis ad uberiores in negotium Pictorum, ac respective Ecclesiae cassam influxu non admisi, et neque sequestratum in indemnizationem Ecclesiae contractum Joannis Szüts activum extradevi; facta ea declaratione: ut querulans Pictor 1° juxta tenores contractus suum laborem terminet, tum demum juxta tenores contractum, sub AA provocati, signasdam praetensiones habuerit eorum medelam, aut via dioecetana brevi manu, aut si hac contentus non fuerit, via juris, coram concernente iudice praetendat, 2^a ideo non extradedi quod prorsus non contentus ejusdem Deputationis, in injuriam Ecclesiae vergente relatione Inclyto Districtui ipsemet ad querulosa pictoris puncta referre velim. Et 3° ideo: quod finaliter ad opus misericordiae provocatus, absque Gratioso Illustritatis Vestrae scitu, et indultu illud exercere non possim, neque audeam; ac denique 4° Quod finalis computus intre Pictores, et Ecclesiam tunc plane locum habeat, dum labor ab utrimque plene consummatus fuerit.

Re itaque infecta recessit quaestionata Deputatio, et sub 1^a Martii a. c. celebratae congregationi ipsimet interfui, tum attamen nec relatio deputationis nec suplex libellus ad Districtum Oppidorum Hajdonicalem praetensive inter-porrecto praexistit, sed mea relatione perfecta existente, reliqua desiderabantur; prout id ipsum Illustrissima Dominatio Vestra ex combinatione datorum et signanter District. Oppidorum Hajdonicalis sub 1^a Martii a.c. ac ad Illustrissimam Dominationem Vestram exaratis litteris, et in iis (sub 1^a videlicet Martii datatis) provocato ad Inclytum Districtum Oppidorum Hajdonicalem Sub 8^a Martii / , jam videlicet post sex ab elapsa congregatione dies, querulantis Joannis Szüts suplici libello intro porrecto clare, et gratiose observare dignabitur. Jam:

Illustrissime Domine Preasul! Ex his quoque patet praetensiones Pictoris, qui in Instantia sua male fide exponit semet ob defectum pecuniae intra triennium laborem terminare nequissime, ubi tamen vel usque meum adventum 6996 Rftnos ambo levaverant, et tamen eotum, nulla in parietibus pictura, nulla in Iconostasi, et pertinentibus Marmorisatio adfuit, imo vix aliquid, vel ex inauratione conspicere licuit infundatas esse; patet item ex combinatione praeprovocatorum 1^{ac} et 8^{ac} Martii datorum, per me subtractorum indirecta inimicorum nostrorum, ex, suo tempore, probanda Interessentia, pro manus procedum patet denique; Me nihil ultra limitis honestis, et recti fecisse huc adneque, quin imo in talem qualem rebonificationem illati Ecclesiae damni debitos, ut oportuit, fecisse passus; ea propter: ut hac omnia Illustrissima Dominatio Vestra in forma, probante cognoscere valent, humillime suplex sum, dignetur ex parte dioeceseos deputationem quamdam, pro qua Dominos: ViceArchiDiaconum Nagy Kállóiensem, et parochum Bűdensem qua viri niores omnino sufficientes esse censeo horsum ordinare (mihi enim Provinciae haec velut praetensive incatto, sed potius actori ex parte Ecclesiae meae non competit) cujus modi deputatio dioecesana in concursu unices alteriusve e magistratu, parochi item utriusque dorogiensis, et curatorum, computum desideratum, cum pictores si possibile fuerit terminet; et pro ratione circumstantiarum, Districtum Oppidorum Hajdonicalium (ut pessimae constientiae Pictorem Joannem Szűts ad recoemendum dilapidatum Ecclesiae aurum, terminandumque suum laborem adsoringere velit) auctoritate sibi casum in hunc concessa requirat; vel denique pro renata futura etiam Ecclesiae pro cautela juratam inquisitionem peragat; sufficientia etenim pro inquisitione puncta suppediabant, et post tempus nata Pictoris instantia jam prius in dubium volata, ac per me cruce signata; et praemanibus meis praeeistentia conplura documenta; penes cujusmodi humillimam relationem et supplicationem parocinantibus gratis reclusus, cum osculo s dexterae emorior. Illustrissimae Dominationis Vestrae Dorogh die 13^a Aprilis 1814.

Humillimus Cliens
Antonius Bányay mp
VAD Dorogiensis

26.

Szűts János elismervénye, hogy a gebei egyházközség hátraléka mostmár őt illeti

1816. március 14.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 21. Nr. 11.

Én alább irt adom tudokra mindeneknek, valakiknek illik: hogy azon summa pénzt, a' mellyel is a' Gebei Sz. Ecclesia Hitner Mátyás Kép Írónak tartozik. Én pedig törvényessen azon fellyebb említett Gebei Sz. Ecclesiátul lévő adosságot. Tőle exequáltatván, olly módal egészlen által vettem, hogy a' magam részire az egész summából meg tartok tsak 500 Rfkat Bankot. és a terrített költségeket, a' mellyeket, is a' Törvényessen ki adatott Sententia meg határozott.

A' mi pedig a' többi pénzt illeti. Hogy ha az fentebb meg nevezett Hitner Mátyás az Dorogi Sz. Ecclesiának tartozik, által adom ugyanazon Sz Ecclesiának; ha pedig tsak a' nékem obvenialó Summát kaphatnám meg a' Gebei Sz. Ecclesiátul ugyantsak ennyiről quietálom,

azt fent tartván, és emlékezetet tévén Quietantiamban a Hitnernek obveniálandó részről.
Költ HDorog Die 14^a marty 1816.

Szüts János
Kép Író mp

27.

Kivizsgálás, hogy Szüts János miért nem akarta kiadni a kálvária képeket.

Hajdúdorog, 1816. június 7.

Hajdú-Bihar Megyei levéltár, (Hajdúdorog város közgyűlésének iratai 1016-1848) V.A.
101/d. (Közgyűlési és tanácsulési iratok 1816-1820/460) 10. d.

Anno 1816 Die 7^a Juny in Oppido Hajdú Dorogh sequens excepta est
Benevola Fassio

1. Kinek hívnak hány esztendőös etc.?

- Aliszky András a nevem, mint egy 27 esztendőös ÓHitü Dorogi Lakos feleséges gyerekes, mostan VKatnak hadnagya vagyok.

2. Hogy történt a Szüts Piktór Házánál a veszedelmet, ad elő környül állásossan?

- Hogy minket az Ord. Hadnag Úr az Kálváriára való képekért, el mentünk a Szüts Piktór házához, a hól az ajtokat be zárva találván kértük a Szüts Piktór fiát, és az Inasát, hogy nyissák fel az ajtót, 's adják ki a képeket, de sem az Inas sem a Piktór Fia nem akarta ki nyitni, hanem fel menvén a Ház padjára, a Ház végén lévő lyukon ki állottak, az Inas egy éles fejszét vévén a kezébe, az Piktór Fia pedig parantsolta az Inasnak hogy vagja agyon akár ki közelget hozzá: - Én osztán a Ház végén fel mentem a padra, de a még mentem, az Inas egy nagy dorongot vévén a kezébe azzal döfölt, de azt ki vettem a kezéből. – azután ismét a fejszét vette fel, 's mondotta, s.o gyere fel, Baszom a Teremtésedet, gyere fel mindjárt agyon váglak, azonnal a szemem alatt látható helyen a fejsze fokával megütötte, de én arra meg fogtam az Inast, és elvettem az fejszét tőlle, az után menvén a Házba úgy hoztuk fel a képeket. –

Per Georgium Gáspár mp. Notar. /

Anno 1816 Die 7^a Juny in Oppido Hajdú Dorogh sequens exceptum
est Examen Benevolum

1. Kinek hívnak hány esztendőös etc.?

- Szüts János a nevem mint egy 58 esztendőös RCatholicus feleséges gyerekes, Képiró vagyok.

2. Mitsoda okból nem akartad az Kálváriára tartozó Képeket ki adni?

- Csak azért, miért nem hozták és fizették meg az árát, ugyan azért hogy ha magam odahaza lettem volna, bélét vágtam volna ki a Cselédnek, 's bár a Cselédeim is ki vágták volna a belít azon V. Cselédnek a ki a' Házamra ment.

3. Ugy de hészzen meg mondotta Ord. Hadnag Úr, hogy minek utánna a képek meg becsültetnek, ha senator Csorba György Úr ki nem fézeti, aki ezen Képeket készíttette maga a Város Cassájából fogja ki fézettetni az árrát?

- Már én most is azt mondtam hogy ha én oda haza lettem volna a bélit vágtam volna ki az VCselédjének. 's bolondok voltak a Cselédeim, hogy a bélit ki nem vágta a VCselédjének.

4. Mitsoda alku vagy egyesség volt az képek készítésére, mennyiért tudni illik készítették a Képek?

- Nem volt legkisebb alku is közöttünk én csak 60 Rfl. kérek a munkámért.

Per Georgium Gáspár mp. Notar. /

Anno 1816 Die 7^a Juny in Oppido Hajdú Dorogh sequens excepta est
Benvola Fassio

1. Kinek hínak hány esztendős etc.?

- Jókó János a nevem mintegy 28 esztendős Dorogi lakos feleséges gyerekes mostan VCselédje vagyok.

2. Beszélj elő hogy történt a Szüts Piktór Házánál a veszedelmeskedés, hogy támadtattok meg a Szüts Cselédjei által?

- Hogy hadnagy Uram minket elküldött hogy hozzuk fel a képeket, Piktór Szüts Házától, el mentünk, 's a Házat bé zárak előttünk, 's az Inas a padon lévén egy dorongal és fejszével akadályoztatta, Alészkyt, a ki fel igyekezett a padra: - azomba jött a Város Szolga, s megszólít hogy vigyem fel a Piktór fiát, én osztán hogy fel hozni akartam a hajamba kaptak mindnyájan 's huzták , nekem a Lajblimat ók, én pedig az Ingét fogván meg a Piktór Fiának el szakajtottam, 's meg ottan éngem czibáltak, hogy hogy nem ki szabadult a kezemből, 's el szaladt, Aleszky pedig az Inassal bajolván, az Inass által a fejszével úgy üttetett meg.

Per Georgium Gáspár mp. Notar. /

28.

Hittner Mátvás szerződése a tokaji ikonosztázion elkészítésére, és két levele a munkával kapcsolatban

Tokaj, 1815. november 29., 1824. november 4. és 1826. március 20.

GKPL IV – 1 – a. Fasc. 36. Nr. 1., IV – 1 – a. Fasc. 38. Nr. 61.

Külzet:

Pictor Contractussa

Alább írtt ezennel meg ösmerém hogy én a' Tokai Nemes Orosz Ecclesia által a' Templomjokba valo Ikonostásnak fel állítása eránt meg kéretetvén, azt olly móddal magamra vállaltam hogy én a magam tulajdon költségbeli materiálékból minden Pictor- és Asztalos-mesterséghez tartozandó munkával egygyüt az egész Ikonostast, az Ecclesiának Petsetye elöt való Abrisz szerént, hasonlóképpen a Nagy Oltárra való Feszület képét, pingált Architectonici Munkával felékesítve ahoz tartozando Szentség tartó megaranyozott forgó szekrényel és négy gyertya tartóval egygyütt, a mellett meg ket oldalról

való zser-tonik¹² nevezetű oltárkákat marmorizálva, az arra való két esztendőnek el for-gása alatt tisztességesen el készítém, 's fel alítom. A' miért-is azon fent nevezett Ecclesia summáson öt ezer, az az N° 5000 Rforintokat a' mostani cursus szerént való betsbéli váltócédulákban nékem betsületessen meg fizetni olly móddal tartozni fog, hogy tudni illik mostanában T. Rudy Tódor helybéli Parochus Urtól (az Ecclesia nevében) fel-pé-ny gyanánt, kezemhez veszek ezer háromszáz, az az N° 1300 Rforintokat, a' midőn pediglen az ünnepeket jegyző képek, ezen reánk következő 1816^{dik} esztendőben Húsvét táján, a' vagy leg fellyebb Pünkösdig el készülnek, akkorára öt-százat, az az N° 500 Rforintokat, azon emletett Ecclesia meg fogja adni, a' többét pediglen tudni illik: három ezer két száz: az az N° 3200 Rforintokból álló, maradékot, az egész munkának végső el készítésével, a' mellyet, hogy ha akkorára egészen le nem tehetne, azon időtől fogva két esztendeig legfellyebb adódik a Respirium, melly idő alatt az hátra maradantótól legalis 6. procento interessel tartozni fog. A' melly mind' a két részről önként való meghatározásnak szoro-sabb meg tartására az ártatlan résznek fizetendő háromszáz az az N° 300 Rforintig való vinculummal, és netalántán el kerülhetetlenül indítandó, vagy-is a részek közt támadandó perbeli költségeknek ki potolasával köteleztetik.

Sig. Tokaj die 29^a Novembris 1815.

Matthias Hittner mp

Coram me Andrea Gojda mp

Parocho Kenezloensi et Theodoro Rudy mp Parocho locali

28.a.

Fő Tisztelendő Esperess,

Leg főbb tisztelettel való Drága Parochus Uram!

Minek utána tudtomra esett volna, hogy a Tokai Iconostásznak festesse, az Fő Tisz-telendő Úr fel vigyázása alatt planumom szerint folytatattni fog; ámbár azonnal is azon munkához fogni és contractusnak értelméhez képest eleget tenni kívánnám, de mint-hogy az perspectivuma miatt, minden képet a maga helyén festeni és combonálni kel-lene, azt pedig mostani időbe véghez vinni helytelenek, maga által látni méltóztatik Fő Tisztelendő Úr, Tokajba nem mehetek, se nem dolgozhatok planumom szerint, hanem azon contractusomat minden részben tellyesíteni akarván, tavaszkor a munkámat Tokajba rendbe hozni, és 5. 6. holnap múlva el is végezni kész vagyok. A' mennyiben lehetséges leszen az Főtisztelendő Úrtul minden kegyes protectiót reményelvén, gratiájában ajánlott legmélyebb tisztelettel maradok.

Főtisztelendő Úrnak alázatos szolgája

Kassán 4^{dik} Nov. 824.

Hittner Mátyás Kassai pictor

28.b.

Külzet:

An Seiner Höchwürden den Wohlgebohen Herrn- Anton von Bánay

Dekant von Szaboltscher Distrikt

Über Tokaj, Hatház, Dorog

¹² Cirill betűkkel írva.

Hochwürdiger Herr!

Ihro gerhrtes Schreiben von 19ten Marz habe Ich richtig erhalten, und bin nun gesonen sobald es mir möglich sein wird zu Euer Hochwürden nach Dorog zu kommen und über die Tokayer Arbeit zu besprechen, welhe ich auch als den in kurzen ampfangen zu könen und zu seyner Zeit endigen.

Ich hoffe bald die Ehre zu haben Eier Hochwürden zu seyen und zu versichern dass ich hochhaltungs vol sey.

Er hochwürdigen

Sig. T. Bányai den 20 Marz 1826

Untertheingstder

M. Hüttner mp.

29.

Weichrich János festő és Povolny Ferenc aranyozó szerződése a nyírkarászi templom ikonosztázionjának festésére, illetve aranyozására

Nyírkarász, 1886.

A nyírkarászi egyházközség levéltára

Alulírottak mai napon következő kölcsönös szerződésre léptünk:

1^{or} Mi Weihrich János festő, jelenleg godöllői lakos, és Povolnyi Ferencz aranyozó, jelenleg viski lakos, föl vállaltuk a karászi gkath. Templom ikonosztázának festését és aranyozását egyezeregyszáz 1100 forintért o. é. közösen, egymásért jótállva.

Ezennel kötelezzük magunka arra, hogy a lehető legjobb anyagokat és legtökéletesebb munkát alkalmazzuk, s leköjtjük magunkat egyszersmint arra is, hogy a munkát még a folyó hó lefolyása alatt megkezdjük, és folyamatosan, félbeszakítás nélkül teljesítjük.

2^{or} Mi a karászi GKath egyház tagjai kötelezzük magunkat a fentjelezett egyezeregyszáz = 1100 forintot a vállalkozó mester uraknak három egyenlő részben kifizetni, és pedig az első részletet a munka megkezdése előtt, mihent a Főtisztelendő Szentszék által szentesítve leend a szerződés; a második részletet aratás után, vagyis august hó folytában, és a harmadik részletet a szüret után, vagyis október hóban, midőn / a Főtisztelendő Szentszék által kiküldött szakértők helyben hagyják a bevégzett munkát.

A fentebbi összeg fölött magunkra vállaljuk a vállalkozó urak részére a munka tartamára külön szállásról és abba egy-egy asztal és nyoszolyáról gondoskodni, és valamint a munka kezdetén, úgy annak bevégeztével Kisvárdáig egy-egy fuvart teljesíteni.

Előttünk:

Iványi János ker. alesperes

Papp Antal

Helybeli lelkész

Weihrick János akad. Festész

Povolny Ferenc aranyozó

G. Katzur Mihály gondnok

Hamák János gondnok

Mándoky János

Páter Sámuel

Végső Mihály az egyházközség nevében
Helyben hagyatik Ungvárt 1886
Január 21-én Pásztélyi János püspök

29. a

Alulírottak mai napon következő kölcsönös szerződésre léptünk:

1^{szor} Én Povolnyi Ferencz aranyozó felvállaltam a karászi gk templom katedróját festés és aranyozással kellőleg ellátni. És pedig oly formán hogy a festés az Ikonosztász alapszínéhez hasonlólag fehérre festetik, és katedrának felső és alsó része jó arannyal kellőleg aranyoztatik. E munkát minél előbb teljesítem közvetlen az ikonosztász elkészítése után. Munka díjba az egyház 30 osztrák értékű forintot fizet.

2^{szor} Mi a gk. egyház képviselői kötelezzük magunkat hogy Povolnyi Ferencz aranyozó úrnak a fent jelzet összeget az az 30 osztrák forintot részben a munka kezdete előtt, 10 forintnyi összegben részben pedig az az 20 forintot a munka helyes elvégzése után pontosan kifizetjük.

Kelt karászban 1886 június 14^{ikén}

Előttünk

Csory Bazil mp

Ugyis mint névalíró

Papp Antal mp

Helybeli gkath- lelkész

Povolny Ferencz

Aranyozó

Katzur Mihály

Lázmér László

Páter Sámuel

Kontra Mihály

VassMihály

Szemár János x

Mlech János X

Dudics István x

Cselle István x

30.

Vurczer Gusztáv faragó szerződése a nyírgyulaji templom új ikonosztázionjának elkészítésére

Nyírgyulaj, 1894. június 20.

GKPL III – 1 – 24.

Szerződés. Melly szerint alólírottak gyulaji g.k. egyház előljárói, és Vurczer Gusztáv vállalkozó Szobrász nagy Károlyi lakos, között kötöttet, a következő feltételek mellett. –

1^{or} A gyulai gk egyházban felvállaltam, egy új képállvány (Ikonosztás) felállítását, egészen újból készítem oly alakban mint a régi mostan használatban levő, annak faragványait és festését aranyozását úgy elkészíteni, s azon színben mint a régi volt, kiállítani magamat kötelezem, - továbbá felvállaltam, a képállványhoz szükséges összes képek kiállítását és festését, oly módon hogy azt szakértő képiróval, czink táblán festve, korszerűen g. k. egyház szellemében, csinosan szabályos képekkel ellátni és elkészíteni. – A templom falait bensőleg egészen kifesteni, csinosan ízlésteljesen úgy hogy a bírálatot kiállja, az oltárt és szószéket kijavítani festeni s újból aranyozni elvállaltam.

2^{zor} Mindezen elősorolt s a fentebbi pontban foglalt munkálatokért, azok csinos és jó kiállításáért, a felelősséget elvállalom.

3^{or} Ezen felvállalt munkálatokért az egyház a vállalkozónak összesen egyezernegyszáz ó. é. forintot, az az 1400 o. evi. Frtot s ezen felül az ócska képállványt adja az egyház munka díjba, akkor a midőn a munkát befejezi, és az újat felállítja – a nevezett munkadíj összeget fogja kapni a vállalkozó, a következőképpen fele részét 700 frtot o. é. készpénzben, ugyanis f. évi sept hó 1° napján 350 frtot, mint az összes munkadíj fő összegének egy negyed részét, a munka folyama alatt pedig ismét egy részletet 350 frtot, fog kapni, - A munkadíj fő összegének fele részét 700 frtot jövő 1895 év september hó 1° napján, a felvállalt összes munkák tökéletes befejezése és átadása után lesz kifizetendő az egyház által.

4er Mindezen munkálatokat jövő 1895 évben eső Húsvétra köteles vállalkozó elkészíteni, és a munka jó kiállításáért, és tartósságáért 6 évig felelősséget vállal az összes teljesített s felvállalt munkálatokért.-

5^{or} Az egyház kötelezi magát a vállalkozót, a munka kezdetével, és végeztével, - nagy Károlyból ide és vissza fuvarral ellátni – úgy továbbá az új képállvány haza szállítása, az ócska képállványt vállalkozó köteles leszedni, mindezeknek szállítására az egyház köteles Nagykárolyba mindkét esetben a szállítás alkalmával előfordulható károkért a vállalkozó felelős.

6^{or} A templom kifestésénél, az álláshoz fa anyagokat, s az akkor felmerülő kézi napszámot, a festéshez szükséges tejet, ugyancsak a képállvány beállítás alkalmával, a vállalkozót segédjével kosztal ellátja, mindezeket az egyház fogja teljesíteni. –

7er Ezen szerződés az egyházmegyei főhatóság jóvá hagyása után lesz érvényes.

Végre úgy a vállalkozó, mint a munkaadó egyház kötelesek e szerződés értelme szerint magokat a fentebbi pontok értelme szerint, a munka teljesítésére, úgy a fizetésekre lekötelezni, s azokat akként teljesíteni, hogy panaszra okot ne adjon, egyik fél sem, - mi ha megtörténne bár melyik fél részéről, a fent írtak szerint kötelezettségének eleget nem tenne, e szerződés értelme szerint, törvényes uton is elégtételt szerezhet magának, illetékes bíróságnak, a nyírbátori kir. Jbíróságot jelöljük ki mindkét részről. –E szerződés felek előtt felolvastatott, megmagyaráztatott, s azokat minden pontjaiban elfogadjuk, s kötelező erejűnek nyilvánítjuk. – Kelt Gyulaj 1894 év június hó 20-án

Wurczér Gusztáv, mk. Szobrász és aranyozó, mint vállalkozó - - Előttünk: Lengyel János lelkész. Lengyel György főbíró. Purzsás János

31.

Spisák Imre és Spisák Gyula szerződése a máriapócsi templom belső felújítására

Máriapócs, 1896. március 3.

A Nagy Szent bazil Rend Levéltára, Máriapócs

Szerződés

A mai alólírott napon egyrészt a Máriapócsi Szt Bazil rendü kolostor képviselőjében Tóda Fülöp házfőnök mint munkaadó, másrészt Spisák Imre egyházi szobrász mint vállalkozó budapesti lakos között következőleg kötötték s jött létre um:

1ör fentnevezett munkaadó a Szt. Bazil rendü kolostor összes tagjainak egyhangu be-
leegyezésével részint ki tatarozás részint újbóli elkészítés végett munkába adja a Szt. Bazil
rend tulajdonát képező Mária-pócsi gör. cath. Templomban levő alább írt szent tárgyakat
Spisák Imre egyházi szobrásznak, mint vállalkozónak a következő árak és feltételek mel-
lett:

I. a szentélyben:

a) A nagy oltár márványlappal és márványlépcsőzéssel, hátsó részén kőzetel ellá-
tandó, négyszög alakban kibővítve, négy oszloppal s menyezettel ellátva egész anyagból,
- valamint a tabernaculum új anyagból, festve és aranyozva, két zsertovnik megfelelő mo-
dorban s a karszék szent kép és kereszttel az oldalt két nagy képpel mind egészen újból
készítve s ellátva – 1000 forint

II. Ikonosztáz

B. Három új ajtóval négy új alsó nagy képpel / s az összes képek újonnan festésével
és aranyozásával teljes rendbe hozatalával s a Bold. Sz. Mária csodatévő kép keretével,
valamint a nyolcz kis gyertyatartó, négy kandelábbali újításáért – 2680 forint

III. Szószék teljes átjavításáért – 250 forint

IV. A Szt. N. Vazul oltár képével festve és aranyozva – 200 forint

V. A Szt Anna oltár és Szt. Kereszt oltár elhelyezése s a nevezett képek újonnan fes-
téséért s a többi festése és aranyozásáért – 750 forint

VI. két fali kép festés és aranyozásáért - 120 forint

Mely munkákhoz vállalkozó köteles még a templom hajója festésének átjavítását és a
három gyóntató szék és kliros átfestését teljesíteni. –

Munkaadó az itt föltüntetett 5000 – ötezer munkabért következőleg köteles kifizetni;
még pedig 1896 aug. hó 1ső napján a mikor a fentjelzett munkáknak teljesen készen kell
lenniök 2000 frtot, 1897 oct. hó 1jén 1500 frtot, ismét 1898 oct. hó 1jén 1500 frtot.

Munkaadó kiköti végül, hogy vállalkozó köteles f. 1896 év. Márt. Hó 16án munkába
állani s azt ez év aug. hó 1 napjára bevégezni, - a mikor is a felvállalt munkát teljesen meg
és ki száradva köteles átadni, - valamint folyó évben tartandó bucsuk alkalmával a vállal-
kozó által teljesített, s már jelzett munkákban esetleges hibákat beszámítás nélkül saját
költségén kijavítani /

2szor vállalkozó Spisák Imre kijelenti hogy a fent leírt munkálatot a szintén fentjelzett
5000 forint munkabéréért felvállalja, a fizetési határidőkbe bele nyugszik s kötelezi magát,
hogy úgy mint a munkaadó általjeleztetik s kívánva a munkába adott tárgyakat elkészíti s
ez év márti hó 16-án munkába állván azt ez év aug. hó 1ső napjára a testület esetleg szak-
értők megvizsgálása s jóváhagyása mellett átadja.

Legvégre úgy munkaadó mint vállalkozó együttesen megegyeznek abban hogy a mun-
ka tartama alatt vállalkozó Spisák Imre és testvére Gyula a kolostorban beszámítás nélkül
teljes ellátást, a többi munkások lakását kapjanak s szükség esetén a munka tartama alatt a
munkaadó két napszámot bocsásson a vállalkozó rendeltetésére.

Miről jelen szerződés úgy munka adó, mint vállalkozó által elfogadtatván aláíratott.

Mária Pócs 1896 mártius hó 3án

Tóda Fülöp mint házfőnök

Mint vállalkozó Spisák Imre kat és egyh szobrász

Előttünk
Torma Sándor író
Lupis Sylvester
Templomgondnok

A szerződés alapján még nekem járuló 1500 frtnyi az az ezerötszáz forintnyi összeget a mai napon amelyen munkámat teljesen befejezetem s át adtam minden hiány nélkül fölvettem

Kelt Mária-Pócs 1897 októ 31.
Spisák Imre egyh szobrász

T.

RÉTAY ÉS BENEDEK

EGYHÁZI RUHAK SZERELŐI
TÁRSULATI EGYHÁZI LOBOGÓK és ZASZLÓK GYÁRA
BUDAPESTI és KISVÁZSÁRHELYI Oltárszobrok szállító.
SAJÁT MŰHÍMZŐ INTÉZET.

BUDAPESTEN
Belvárosi IV. Váci utca 59.
MISERUNA és LOBOGÓ KÉSZÍTŐ MŰHELY:
Rózsaszag utca 8.
OLTÁRÉPÍTŐ és MŰFARAGÓ MŰINTÉZET:
IX. Háziasósnál utca 8.

1896. Ezredéki országos kiállításon
KÉTÜDŐ MUNKÁK
Kiváló versenykedvességi és nagybírságú
A MILYENNYI MAGYARORSZÁG
KISVÁZSÁRHELYI
Sungányozim:
RÉTAY BENEDEK BUDAPEST.

OLTÁR és SZÓBROK ÉPÍTÉSEN
- valamint -
SZOBOR FARAGÁSZATI MŰTERMÉK
KISVÁZSÁRHELYI MŰHÉZSÉGBEN

Budapest, 1908. május 16.

borítékba

Költséghatározat

10 napig érvényes

Tolcsvai gör. katól. Egyháznak.

	Ára	Összeg
<u>Ikonosztázion</u>		
A helyszínen felveendő pontos méretnek megfelelő s a bemutatott tervünk szerinti renklivár díszes ikonosztázion, száraz, egészséges fuczfenyőből és hársfaból kiképezve, faragott királyajtóval, a dús faragványok mind finom ékes kivitelben, szép stílusú presztikáival. A sík részek orofantessent színre finoman színezve, az összes faragványok ugyanezak a rézjoli és valódi aranyozással elítatva, a képek keretek, oszlopok, a királyajtó faragványai pedig szintén megaranyozva és polírozva, az ikonosztázion hátfalon a képek desztázva és szürkére befestve. A következő erős svéd vaszóra művészileg festett képekkel.	✓	
Lent a négy főkép: u.m. Sz. Miklós, Borc. Szűz, Krisztus urunk és a templom ünnepe, a királyajtón a négy evangélista képe, a királyajtó fölött a magyar Átvitel.	✓	

Tolcsvai ikonosztázion költséghatározása 1918-ból

II

	Ára	Összeg
Ártozat.		
<p>koronas eimer, a fölött Urmasora kép, jobbról 6 a boldogs. Szűzre, köztük Pokrova és balról 6 Krisztus Urunkra vonatkozó ányképek, ezen felet csoportozatba jönnének a 12 apostoi képei, a közepén az adatai osztó nagy Krisztus kép, balra 6 Apostoi, jobbról ugyanosak 6 Apostoi, felet szepén beosztva összesen 6 ószövetségi próféta és patriarcok képei, régefelet a feszület és aitta a Fajomias Maria és szent Janos apostoi képei, ezek aitta az Atya Isten képe.</p>		
Elesomagoiva és franco feraitassai	Kor.	18000.--
<u>A templom kifestése.</u>		
<p>A szentély menyezeten szép prasztikusban festett szegély díszítmény, mely a sarokban összefutólag egy sarokdísz képez, ezekben egyházi szimbólumokat képező jövénnyek jönnek. A közepre Isten szemének felet között jövénnyek egy megfelet díszes keret festése, prasztikus kiviteiben, maga a menyezet alapja égék színi, arany esitragokká elietva. A sekrestye egyszerűen, de esinosan kifestve.</p>		
<p>A hajó 3 menyezet világos szürkés zöld alapon, esinos prasztikus szegély és sarok díszekkel elietva, a sarokdíszek ornamentikavai megfelet kifutó arabeszkkei. A menyezetképek részére megfelet díszű széles prasztikus keretek festése.</p>		
<p>A első menyezetre Szentharomság, a második menyezetre Urszinevártozás vagy Fejtamadás és a 3-ik menyezetre Utolsó ítélet művészileg festett kép alkalmaztatik.</p>		
<p>A kórus feletti és aitt menyezet a többinek megfeletleg, ornamentális kiviteiben festve, képek nélkül.</p>		
<p>A menyezet bortozaatokat elvavasztó ivszáragokon stilizált folyónar díszek alkalmazása.</p>		
<p>Az ablakok feletti és aitt ornamentikák festése.</p>		
<p>A templom parkanyzata szerle szinarnyatokban több színei élénkítve.</p>		
<p>Az oszlopok elietve pillérek természetli marvány utanzatban festve.</p>		
<p>A szentély hatfalan az oltar mögött és körüli</p>		
Árvitel.	Kor.	18000.--

RÉTAY és BENEDEK
 BUDAPESTEN
 BELVÁROS IV. YACZI UTCZA 59.
 MISERUHA és LOBOGÓ KÉSZÍTŐ MŰHELY:
 IVSORHÁZ UTCZA 8.
 OLTÁRÉPÍTŐ és MŰFARAGÓ MŰINTÉZET:
 VIII. LUJZA UTCZA 7.

EGYHÁZI RUHÁK, SZERKEK, TÁRSULATI EGYHÁZI LOBOGÓ és ZÁSLÓK GYÁRA.
 Budapesti és közdönvényszárhelyi oltárpécsytelek szállítói.
 SAJÁT MŰHIMZŐ INTÉZET.

1896. Ezredévi országos kiállításán KITŰNŐ MUNKA kiváló versenydíjnyertes és nagybizalommal A MILLENNIUMI NAQVÉREMEL kitüntetésre. Szigonyeczim: RÉTBEN BUDAPEST. TELEFON SZÁM 721.

Budapest, 19 20. febr. 28.

SZÁMLA

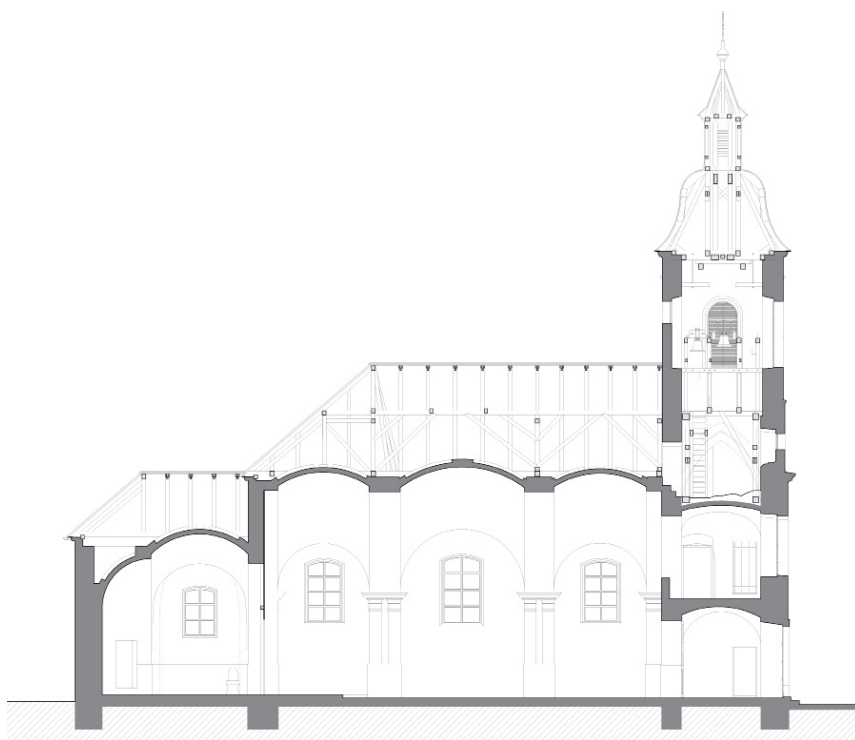
Dopczám 2046 486.

Tolcsvai gör. kath. templomnak

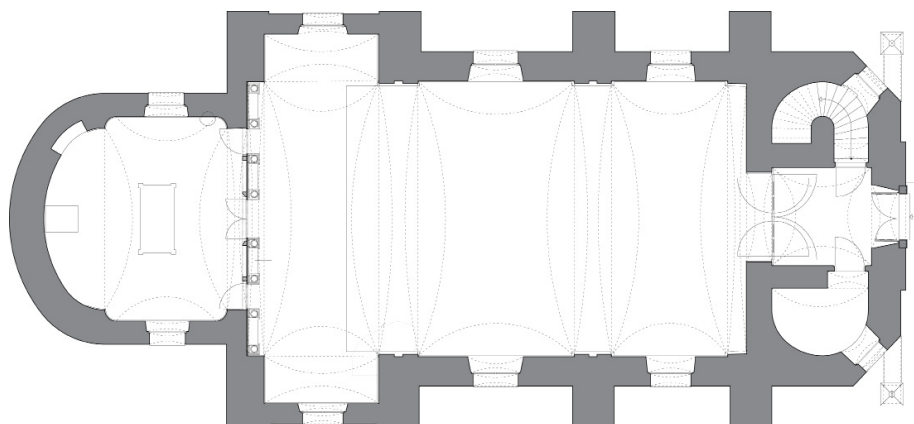
Hó	nap	Ára		Összeg	
		kor.	fil.	kor.	fil.
n.	28.				
		"Egy művészi kivitelű", díszes, faragott Ikonosztázion, művészi székely festett képekkel, költő segítségérti kivitelben, első magához, franco szállítva.			
		A kommunizmus folytán az ikonosztázionon vett károk és hiányzó képek pótlásának és javításának pénzköltségi áron számított 1/2 része.			
		A franco többlet.			
				1500	
				3800	
				1000	
				42800	

Kifizetett. Mély tisztelettel Rétay és Benedek

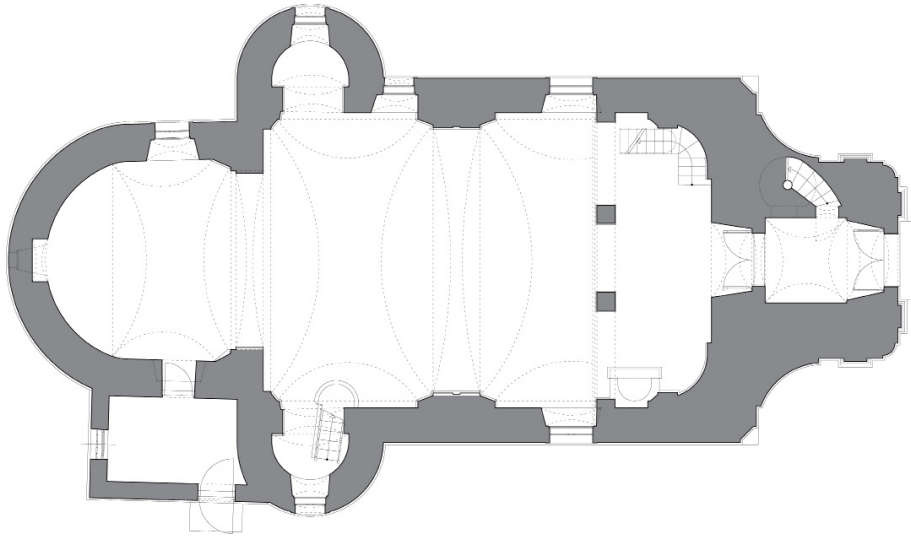
Tolcsvai ikonosztázion számlája 1920-ból

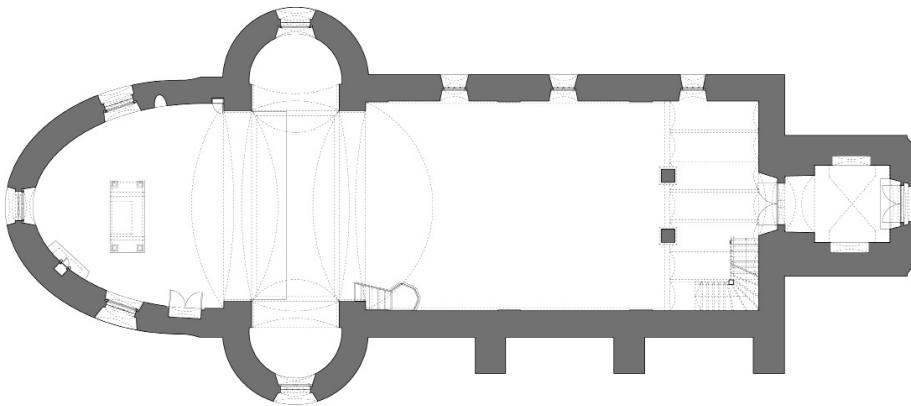
Az abaújszántói görög katolikus templom hosszmetsete

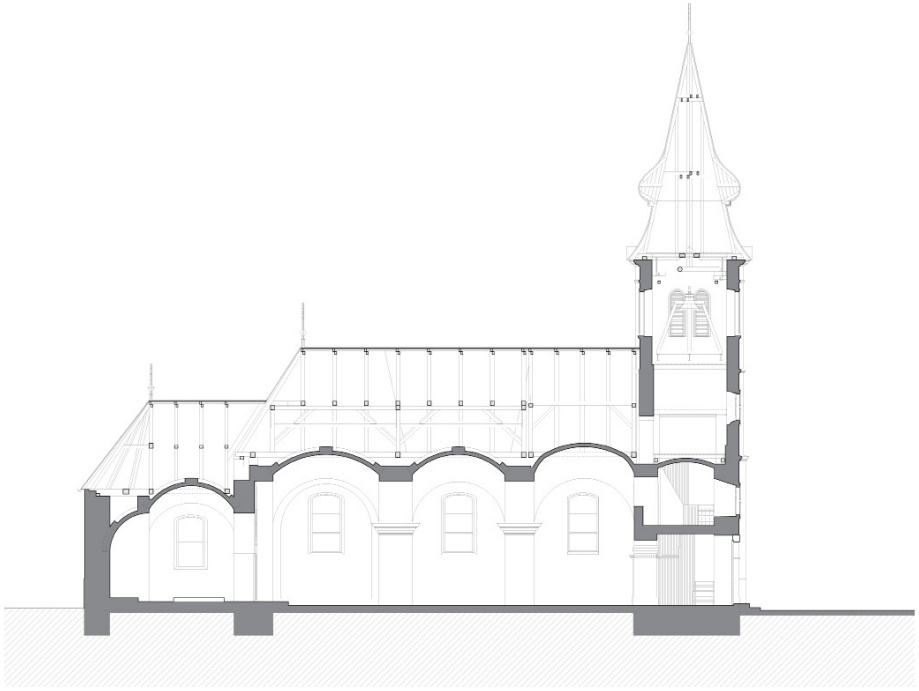
Az abaújszántói görög katolikus templom alaprajza

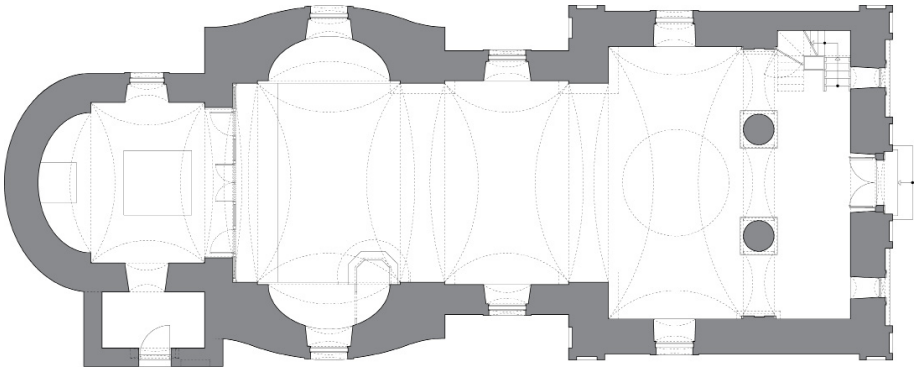
Az abodi görög katolikus templom alaprajza

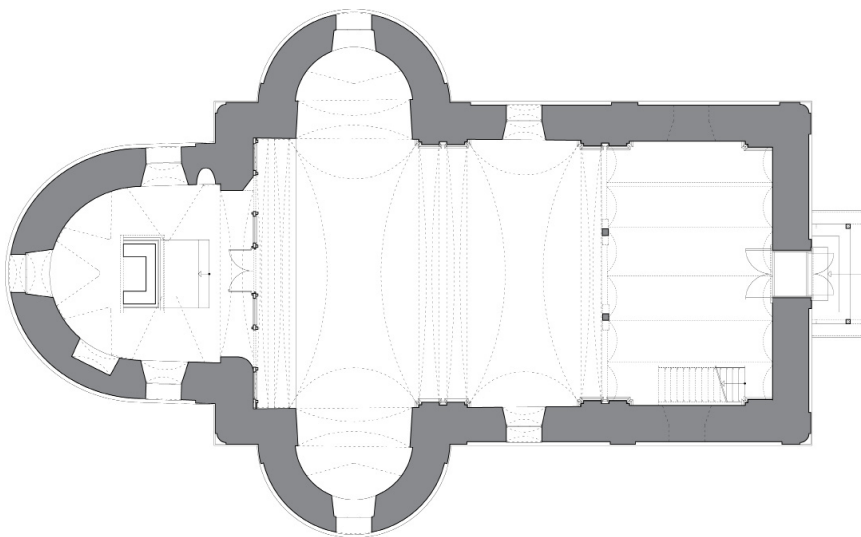
A bodrogkeresztúri görög katolikus templom alaprajza

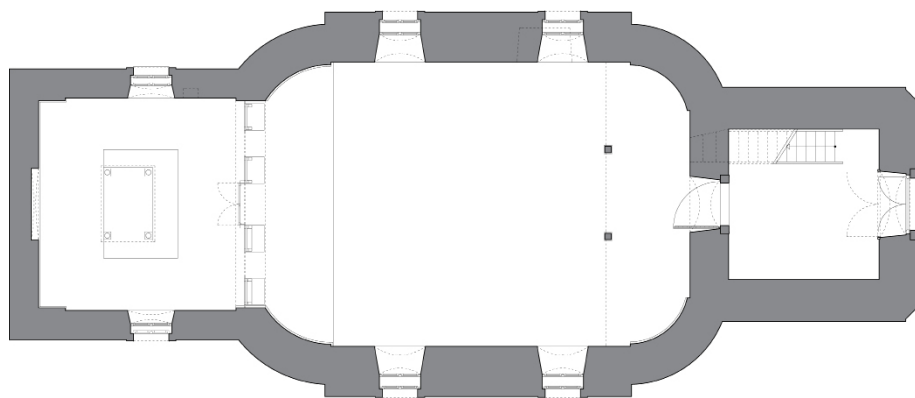
A baskói görög katolikus templom hosszmetsete

A baskói görög katolikus templom alaprajza

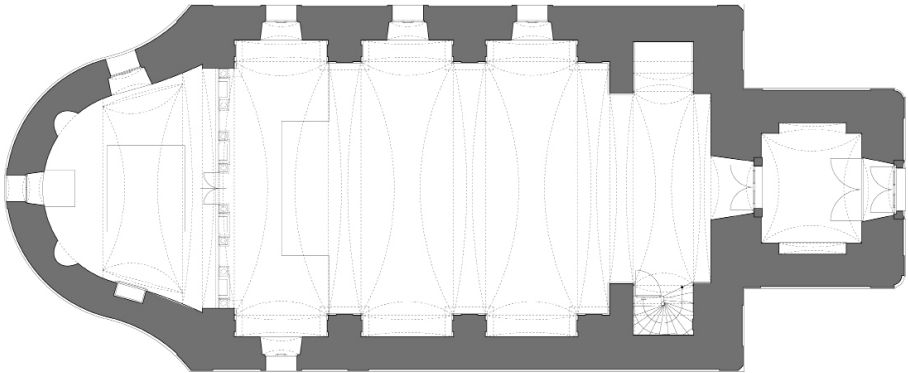
Az érpataki görög katolikus templom alaprajza

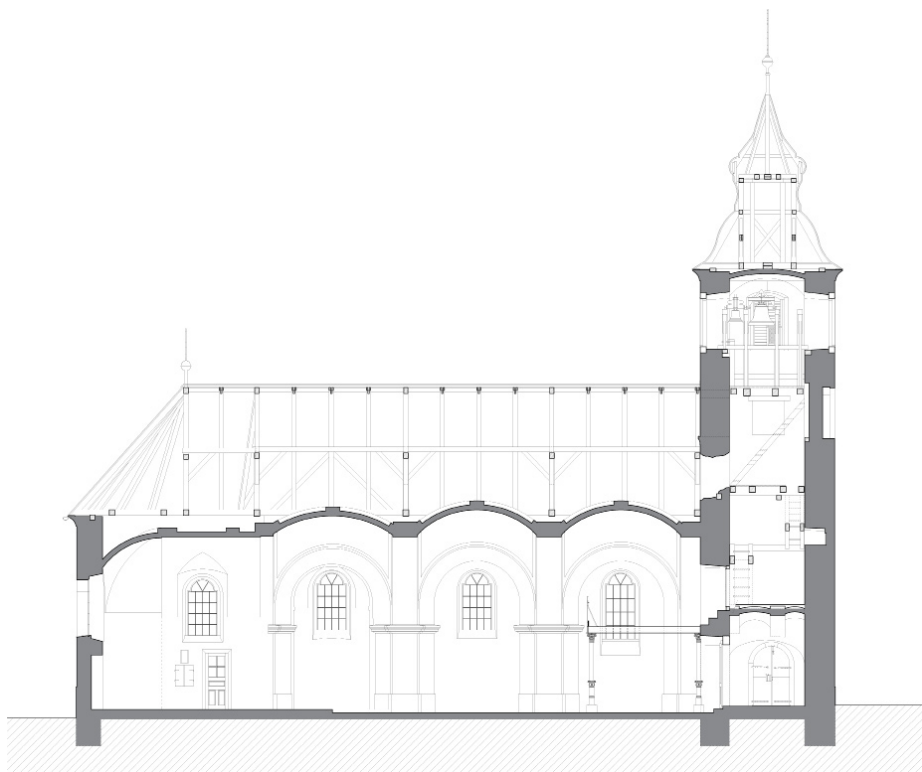
A bodrogolaszi görög katolikus templom alaprajza

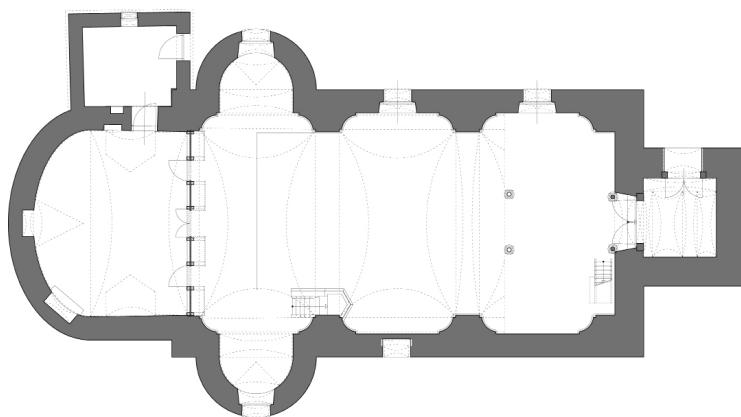
A garadnai görög katolikus templom hosszmetsete

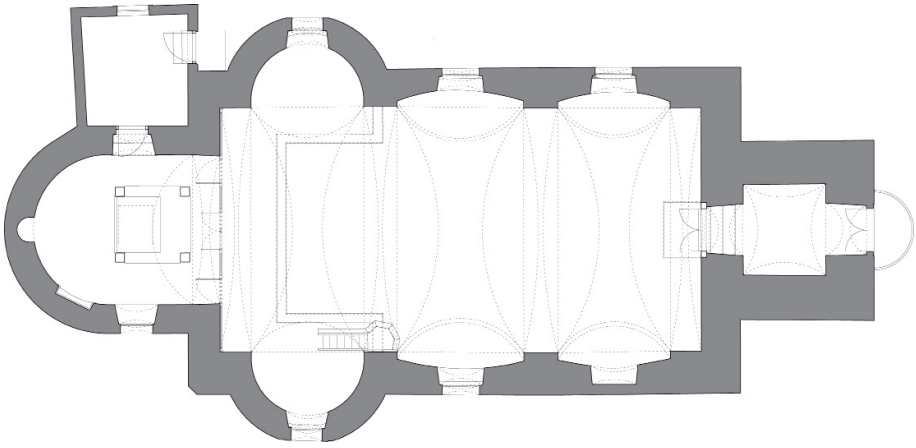
A garadnai görög katolikus templom alaprajza

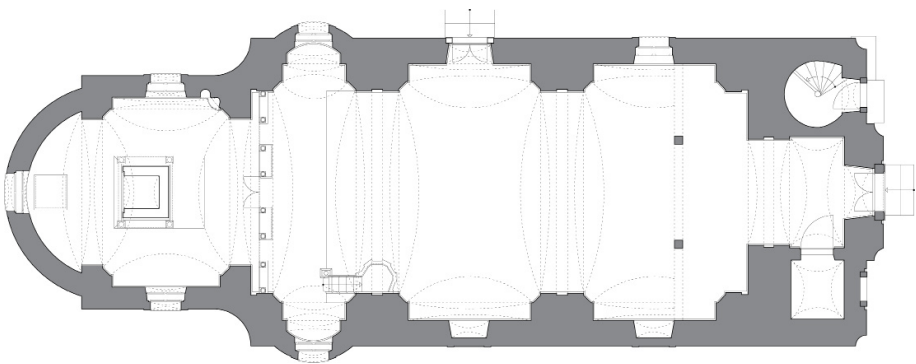
A szerencsi görög katolikus templom hosszmetsete

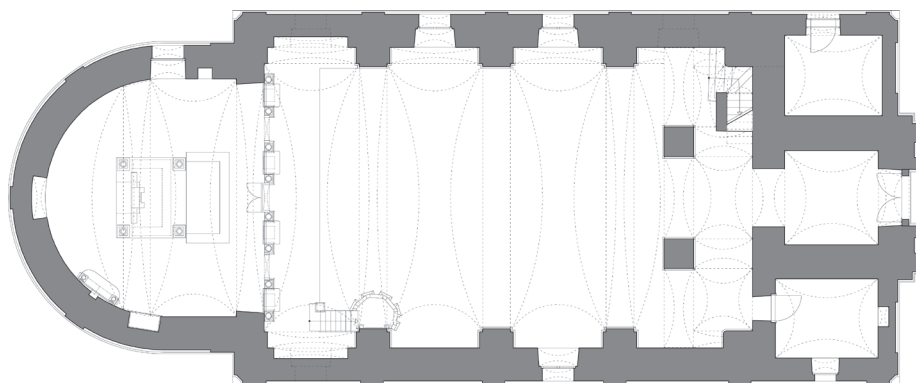
A szerencsi görög katolikus templom alaprajza

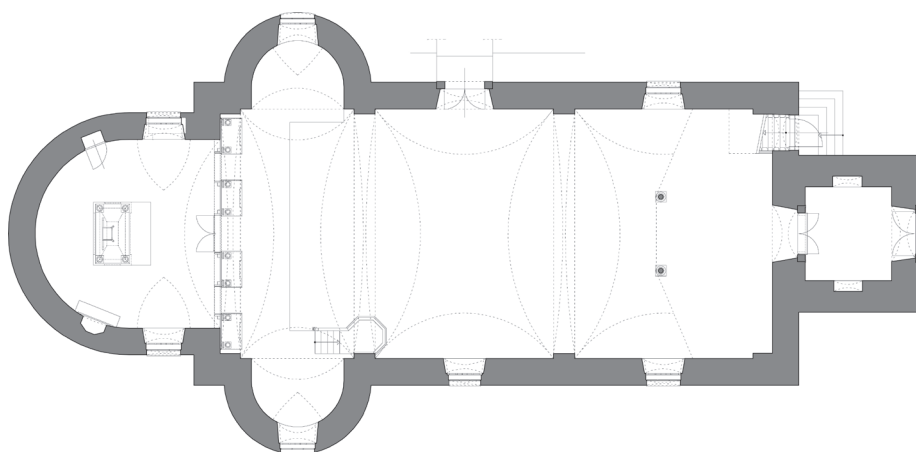
A gadnai görög katolikus templom alaprajzi

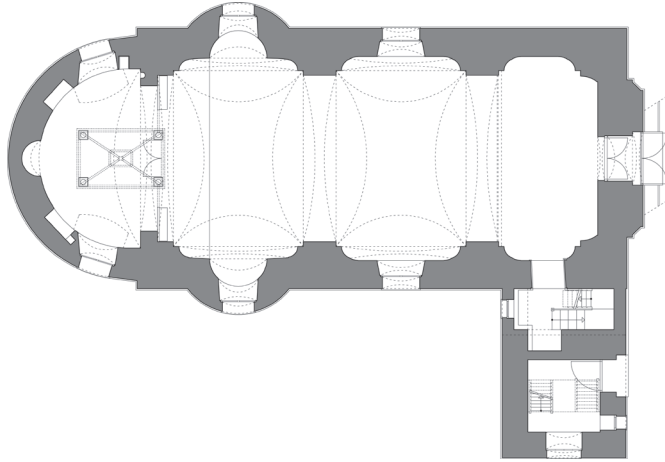
A végardói görög katolikus templom alaprajza

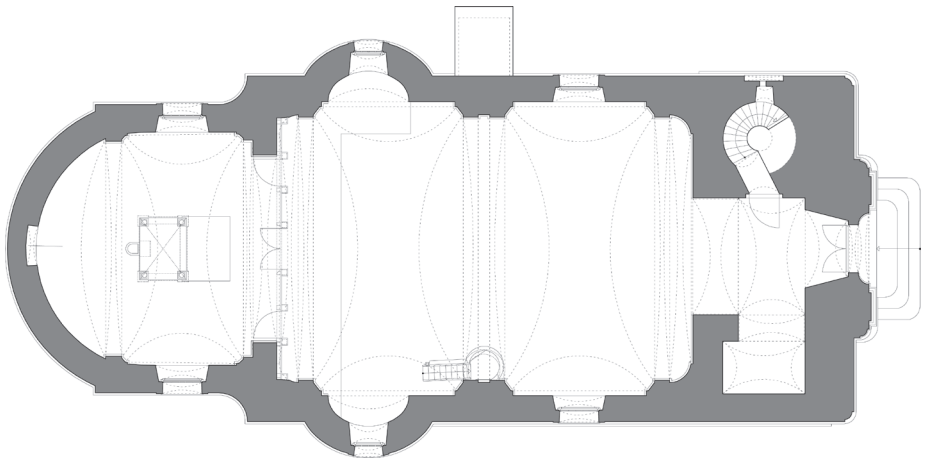
Az aranyosapáti görög katolikus templom alaprajza

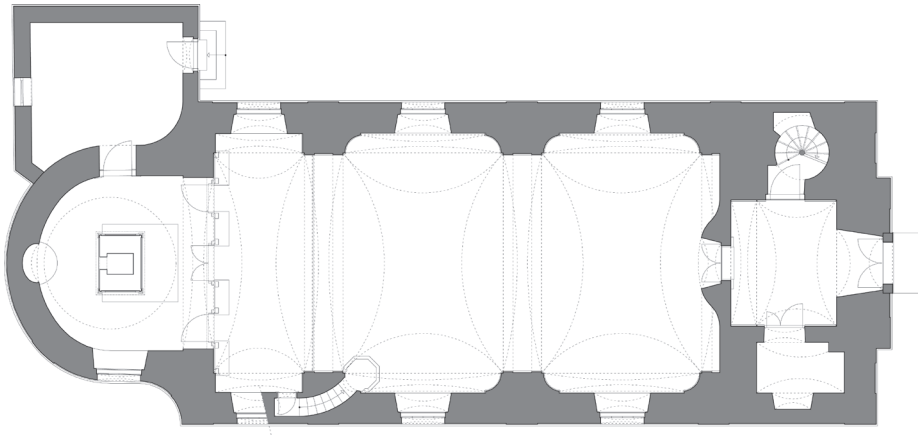
A balsai görög katolikus templom alaprajza

A gávavencsellői görög katolikus templom hosszmetsete

A kányi görög katolikus templom alaprajza

A timári görög katolikus templom alaprajza

Üdvözet Nagykállóból
Gör. kath. templom

1. sz. kép: Nagykálló, a görög katolikus templom délnyugat felől.
Képeslap, 1900 körül
(A Nyíregyházi Jósa András Múzeum gyűjteménye)

2. sz. kép: Hejőkeresztúr, a görög katolikus templom délkelet felől

3. sz. kép: Boldogkőváralja, a görög katolikus templom dél felől

4. sz. kép: Bodrogkeresztúr, a görög katolikus templom délkelet felől

5. sz. kép: Kány, a görög katolikus templom délkelet felől

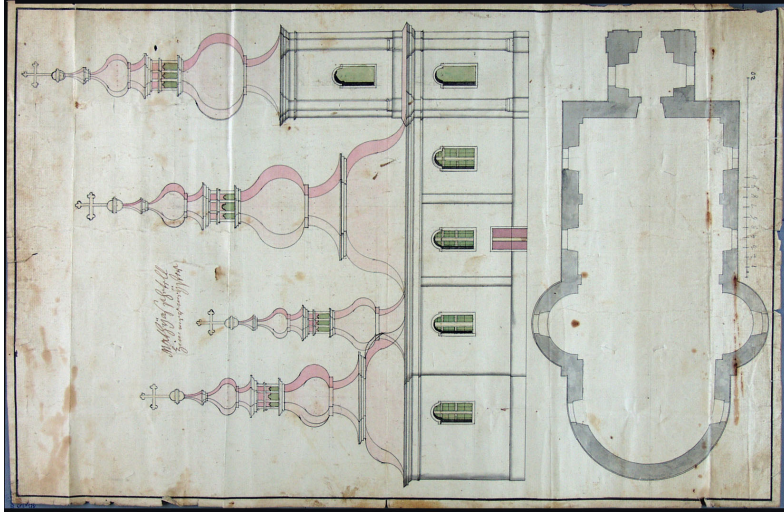
6. sz. kép: Végardó, a görög katolikus templom kelet felől

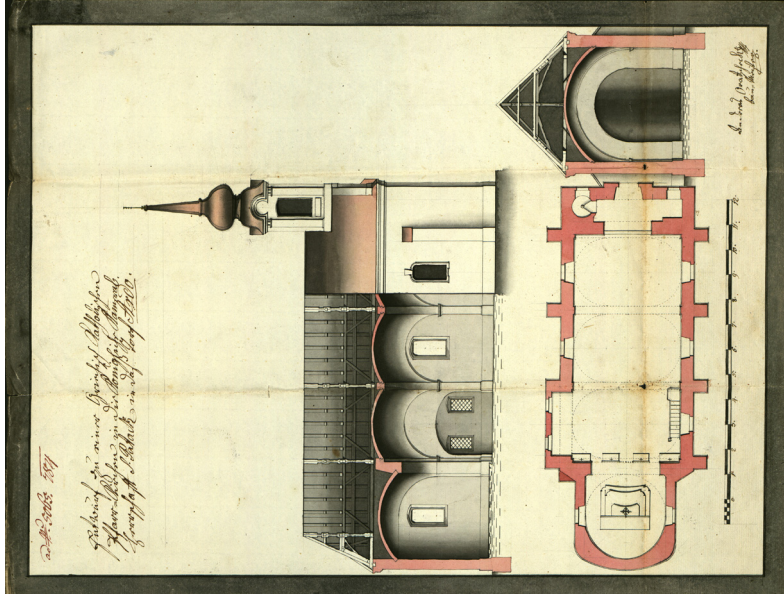
7. sz. kép: Bodrogolaszi, a görög katolikus templom délkelet felől

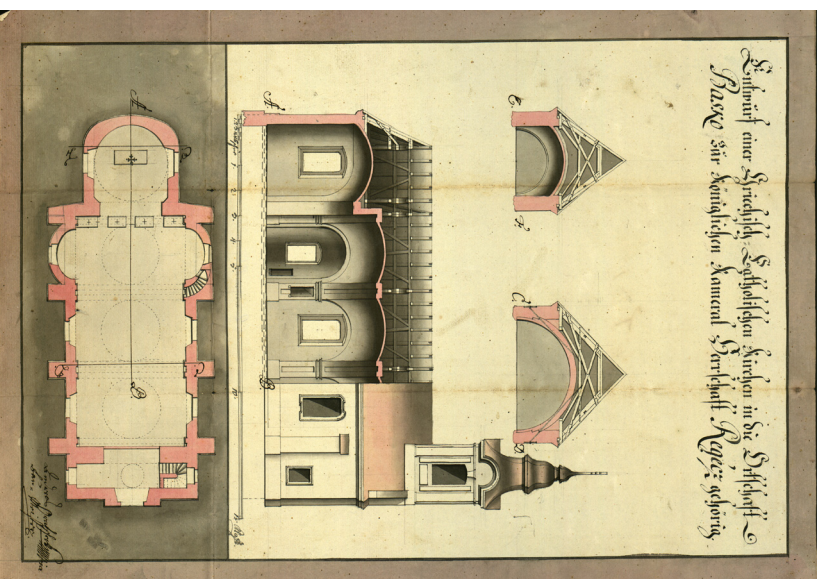
8. sz. kép: Nyírkáta, a görög katolikus templom szentélye

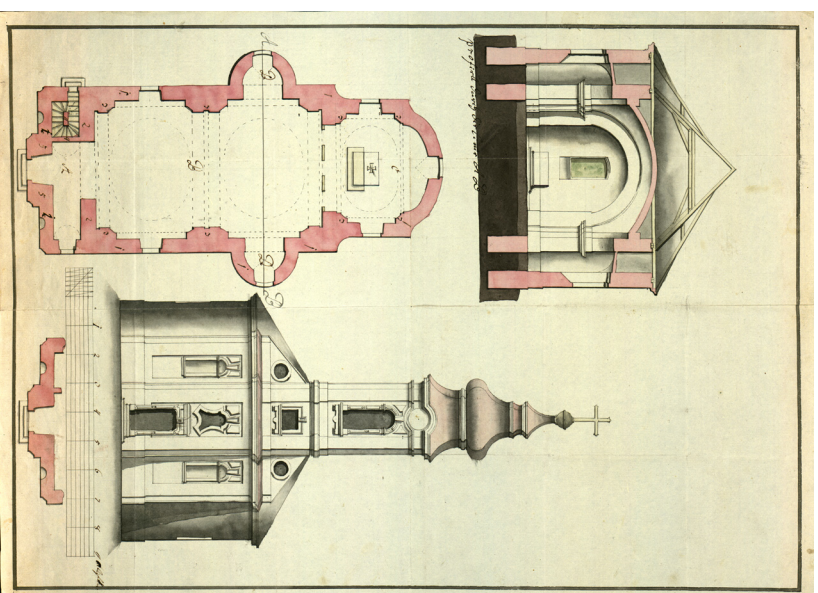
9. sz. kép: Az alsótaróci (Nižný Tvarožec, SK) görög katolikus templom építési terve, 1775 (MOL C 38 Acta C. Par. 23. cs. No 8.)

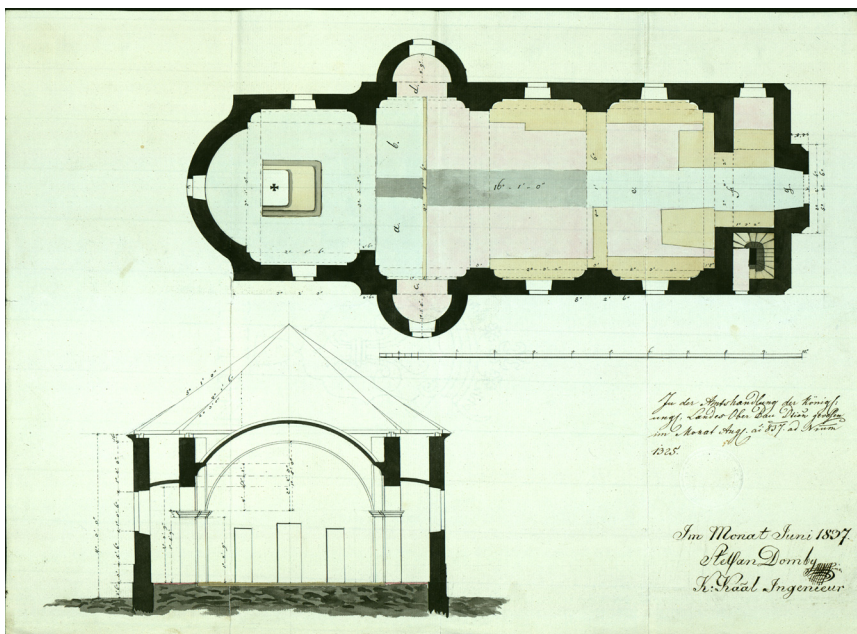
10. sz. kép: A végárdói görög katolikus templom tervrajza, 1784. (MOL T 62 No 1477) 45 x 32 cm

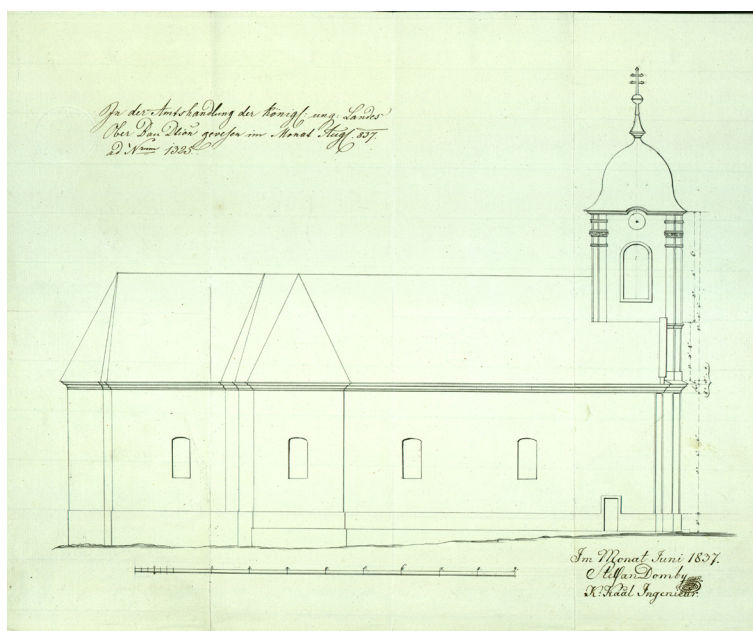
11. sz. kép: A baskói görög katolikus templom terve-
 rajza, 1784 (MOL T 62 No 1478) 47 x 30 cm

12. sz. kép: Az abauiszántói görög katolikus templom
 terve rajza, 1787 (MOL T 62 No 1393/1) 45 x 31 cm

13. sz. kép: A tokaji görög katolikus templom alaprajza és keresztmetszete, 1837
(MOL T 62 No 1155/1) 47 x 36 cm

14. sz. kép: A tokaji görög katolikus templom északi oldala, 1837
(MOL T 62 No 1155/2) 43 x 36 cm

15. sz. kép: Barokk oltár (kép Petrasovszky Manó) Sárospatak, görög katolikus templom

16. sz. kép: Barokk oltár tabernákulumának ajtaja, Sárospatak, görög katolikus templom

17. sz. kép: Sátoraljaújhely, a görög katolikus templom ikonosztázionja

18. sz. kép: Szent Péter apostol, a sátoraljaujhelyi gör. kat. templom ikonosztázionja

19. sz. kép: Szent Péter apostol, G. Levickij rézmetszete, Apostol, Kijevi Lavra, 1752.

20. sz. kép: Szent Pál apostol, a sátoraljaujhelyi gör. kat. templom ikonosztázionja

21. sz. kép: Szent Pál apostol, I. Makarij rézmetszete (1738), Apostol, Kijevi Lavra, 1752.

22. sz. kép: Szent Pál és Szent János apostol a tokaji gör. kat. templom ikonosztázióján

23. sz. kép: A fábiánházi görög katolikus templom főoltára

24. sz. kép: Az ópályi gör. kat. templom főoltára (fotó: Gánicz Tamás)

25. sz. kép: Krisztus a nagy főpap és Szent Pál apostol a nyírparasznyai görög katolikus templom ikonosztázióján (fotó: Gánicz Tamás)

26. sz. kép: Szent Miklós alapkép részlete, a nyírparasznyai görög katolikus templom ikonosztáziója (fotó: Gánicz Tamás)

27. sz. kép: A Tanító Krisztus alapkép részlete, a nyírparasznyai görög katolikus templom ikonosztázionja (fotó: Gánicz Tamás)

28. sz. kép: Királyi kapu. Kenézlő, a görög katolikus templom ikonosztázionja

29. sz. kép: Tanító Krisztus. Kenézlő, a görög katolikus templom ikonosztázionja

30. sz. kép: Oromdís az északi diakónusi kapu fölött. Kenézlő, a görög katolikus templom ikonosztáziója

31. sz. kép: Krisztus a nagy főpap, és Szent Pál apostol. Kenézlő, a görög katolikus templom ikonosztáziója

32. sz. kép: Mózes és Zakariás próféta. Kenézlő, a görög katolikus templom ikonosztázionja

33. sz. kép: Királyi kapu. Fábíánháza, a görög katolikus templom ikonosztázionja

34. sz. kép: Szt. Miklós püspök. Fábíánháza, a görög katolikus templom ikonosztázionja

35. sz. kép: Oromdász az északi diakónusi kapu fölött. Fábánháza, a görög katolikus templom ikonosztáziója

36. sz. kép: Krisztus a nagy főpap. Fábánháza, a görög katolikus templom ikonosztáziója

37. sz. kép: Zakariás próféta. Fábánháza, a görög katolikus templom ikonosztáziója

38. sz. kép: Istenszülő a gyermekkel. Bodrogkeresztúr, az ikonosztázió alapképe

39. sz. kép: Szt. Pál apostol a máriapócsi kegytemplom szószékén (fotó: Somogyi Márton)

40. sz. kép: Királyi kapu, a hajdúdorogi székesegyház ikonsztázionja (fotó: Bakos Zoltán)

41. sz. kép: Királyi kapu részlete, a hajdúdorogi székesegyház ikonsztázionja (fotó: Bakos Zoltán)

42. sz. kép: Istenszülő a gyermekkel, a hajdúdorogi székesegyház ikonsztázionja (fotó: Bakos Zoltán)

43. sz. kép: Az Istenszülő alapkép részlete, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

44. sz. kép: A pócsi kegykép, rézmetszet, Széchényi Ferenc szentképalbuma, OSzK, Bp.

45. sz. kép: Mózes az égő csipkebokor előtt, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

46. sz. kép: Mózes az égő csipkebokor előtt, rézmetszet, Egyházmegyei Könyvtár, Székesfehérvár (fotó: Smohay András)

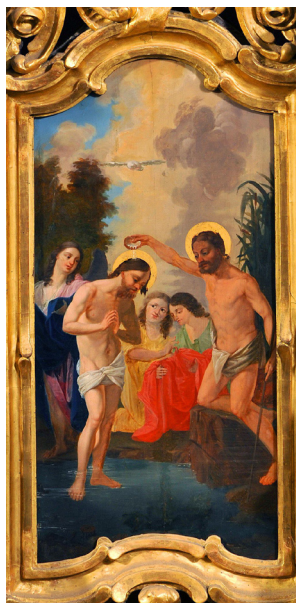
47. sz. kép: Jákob álma, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

48. sz. kép: Jákob álma, rézmetszet, Egyházmegyei Könyvtár, Székesfehérvár (fotó: Smohay András)

49. sz. kép: Krisztus születése, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

50. sz. kép: Krisztus megkeresztelkedése, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

51. sz. kép: Urunk színeváltozása, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

52. sz. kép: Krisztus a nagy főpap, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

53. sz. kép: Szent Péter apostol, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

54. sz. kép: Krisztus föltámadása, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

55. sz. kép: Salamon próféta, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

56. sz. kép: Istenszülő a kereszttalatt, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziója (fotó: Bakos Zoltán)

57. sz. kép: Szent János apostol a kereszt alatt, a hajdúdorogi székesegyház ikonosztáziójában (fotó: Bakos Z.)

58. sz. kép: Magvető, a hajdúdorogi székesegyház szószékén (fotó: Bakos Zoltán)

59. sz. kép: A szerencsi görög katolikus templom oltára

60. sz. kép: A szerencsi görög katolikus templom ikonosztázionja

61. sz. kép: A szerencsi ikonosztázion Királyi kapuja (fotó: Bakos Zoltán)

62. sz. kép: Noé áldozata a szerencsi ikonosztázionon

63. sz. kép: Tanító Krisztus részlete a szerencsi ikonosztázionon

64. sz. kép: A Szent Miklós-kép részlete a szerencsi ikonosztázionon

65. sz. kép: Szent Miklós püspök, a szerencsi ikonosztázionon

66. sz. kép: Krisztus megkeresztelése a szerencsi ikonosztázionon

67. sz. kép: Urunk színeváltozása a szerencsi ikonosztázionon

68. sz. kép: A Szentlélek alászállása, a szerencsi ikonosztázionon

69. sz. kép: Krisztus a nagy főpap a szerencsi ikonosztázionon (Bakos Zoltán felvétele)

70. sz. kép: Az abaújszántói ikonosztázion királyi kapuja

71. sz. kép: Tanító Krisztus, Bodrogmező (Poľany), az ikonosztázion alapképe

72. sz. kép: Istenszülő a gyermekkel, Bodrogmező (Poľany), az ikonosztázion alapképe

73. sz. kép: Hitetlen Tamás,
Baskó görög katolikus templom

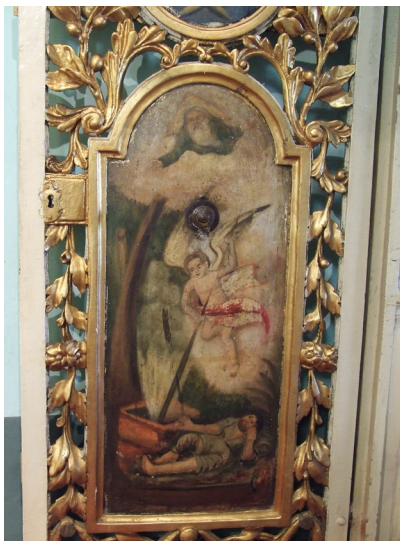
74. sz. kép: Az utolsó vacsora,
Baskó görög katolikus templom

75. sz. kép: Hitetlen Tamás,
Tokaj, ikonosztázion

76. sz. kép: Istenszülő
a gyermekkel, Nyírpazony

77. sz. kép: Abod, az ikonosztázion déli diakónusi kapuja

78. sz. kép: Szent János apostol a kereszt tövében, Abod, Ikonosztázion

79. sz. kép: Abod, Szent Arc az ikonosztázion déli diakónusi kapuja fölött

80. sz. kép: Főoltár, Kány görög katolikus templom

81. sz. kép: Ikonosztázion részlete, Kány görög katolikus templom

82. sz. kép: Pieta, Kány, görög katolikus templom

83. sz. kép: Üdvözítő Krisztus, rézmetszet (Magángyűjtemény)

84. sz. kép: Az eperjesi székesegyház Krisztus alakképe

85. sz. kép: Krisztus a kányi
ikonosztázionon

86. sz. kép: Szűz Mária
a gyermekkel, rézmetszet
(magángyűjtemény)

87. sz. kép: Szűz Mária,
a kányi ikonosztázion
alapképe

88. sz. kép: A csegöldi templom egykori ikonosztázionja (KÖH Fotótár, 8149 Poz.)

89. sz. kép: Aranyszájú Szent János, falkép a zemplénagárdi templom szentélyében

90. sz. kép: Szent István megtéríti a pogány magyarokat, a hajdúdorogi templom egykori mennyezetképe

91. sz. kép: Az abaújszántói templom mellékoltárának terve

92. sz. kép: A bodrogolaszi templom ikonosztázionja

93. sz. kép: A nyírkárszi templom ikonosztázionjának Királyi kapuja

94. sz. kép: A nyírkátai ikonosztázion egykori alapképe

95. sz. kép: Szent András apostol a nyírkátai ikonosztázionon

96. sz. kép: A nyíradonyi templom egykori ikonosztázionja (Néprajzi Múzeum, Fotótár 68745)

97. sz. kép: Szent Anna Joákimmal és Szűz Máriával, zászlókép, Bodrogkeresztúr

98. sz. kép: Szent István felajánlja az országot, zászlókép, Bodrogkeresztúr

99. sz. kép: Az ungvári székesegyház egykori mennyezetfreskója

100. sz. kép: Tanító Krisztus, a garadnai ikonosztázion alapképe

101. sz. kép: Keresztelés, színezett tollrajz a pocsaji anyakönyvben

102. sz. kép: Esküvő, színezett tollrajz a pocsaji anyakönyvben

103. sz. kép: Koporsó felett virrasztó két angyal, színezett tollrajz a pocsaji anyakönyvben

104. sz. kép: Szt. Bertalan apostol képe az egykori pocsaji ikonosztázionról (Nyíregyháza, Gör. Kat. Egyházműv. Gyűjt.)

106. sz. kép: Istenszülő a gyermekkel, az északi mellékoltár képe a pocsaji templomban (fotó: Gánicz Tamás)

105. sz. kép: Szent Simon apostol az egykori pocsaji ikonosztázionról. Magángyűjtemény (fotó: Seres Tamás)

107. sz. kép: Az utcási (Ulič) templom ikonosztázionja
(a fotót Peter Kijevský parókusnak köszönöm)

108. sz. kép: A tokaji templom ikonosztázionja

109. sz. kép: Az alsóhunkóci (Choňkovce) templom ikonosztáziója

110. sz. kép: Szűz Mária oltalma az alsóhunkóci templomban

111. sz. kép: Apostolok és próféták a timári ikonosztázióról

112. sz. kép: A balsai templom ikonosztáziója

113. sz. kép: Angyali Üdvözet a balsai ikonosztázióról

114. sz. kép: Roskovics Ignác: Angyali üdvözet. Oltárkép a máriaradnai kegytemplomban

115. sz. kép: Három apostol a sajópetri ikonosztázionról

117. sz. kép: Szent Tamás apostol a felsővadászi ikonosztázionról

116. sz. kép: Tanító Krisztus a felsővadászi ikonosztázionról

118. sz. kép: Szent Tamás apostol, rézmetszet, Meszlényi Gyula szentképgyűjteménye, a Szatmári Püspökség Levéltára, Szatmárnémeti

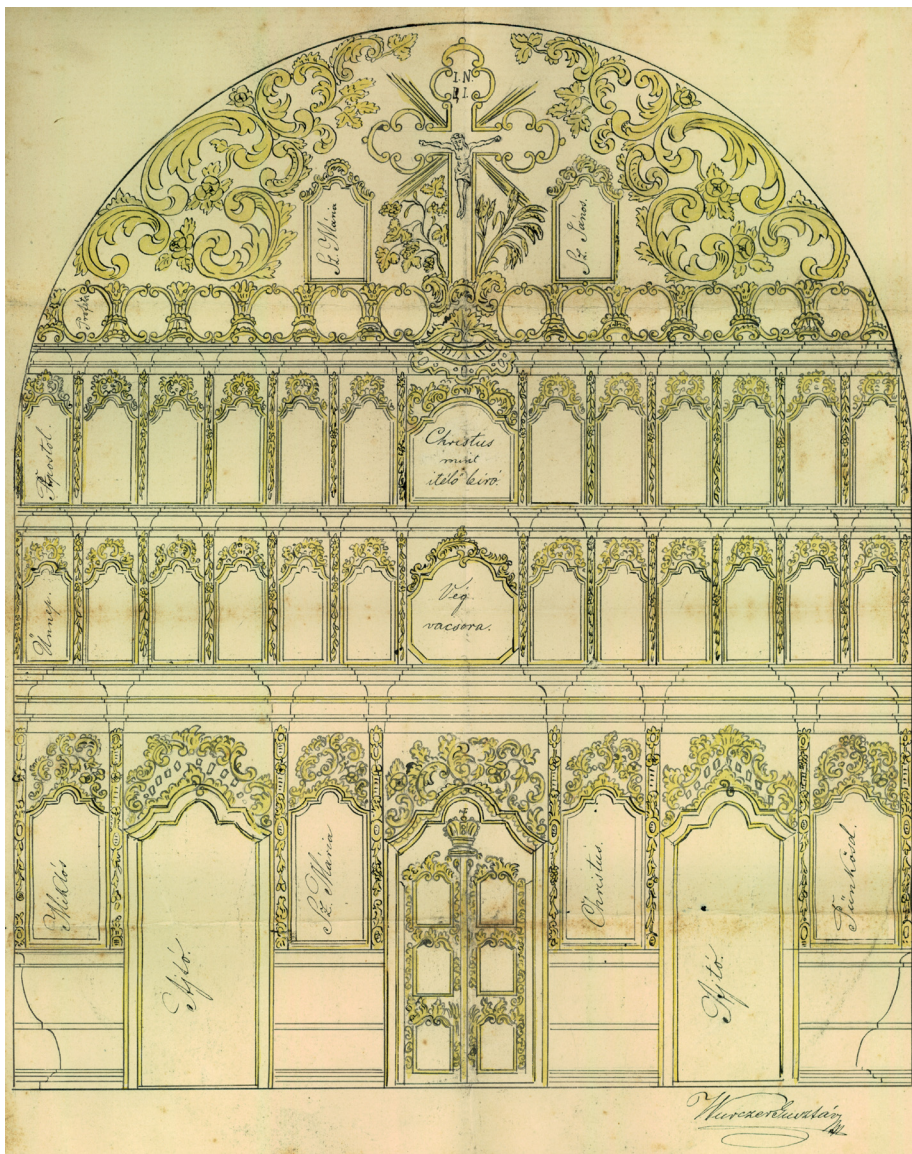
119. sz. kép: Szent András apostol a gadnai ikonosztázionról

120. sz. kép: Szent Tamás apostol a gadnai ikonosztázionról

121. sz. kép: A végardói templom ikonosztázionja (részlet)

122. sz. kép: A nyírgyulaji ikonosztázion terve

123. sz. kép: A nyírbélteki ikonosztázion részlete

124. sz. kép: Istenszülő-alapkép a sárospataki ikonosztázionon

125. sz. kép: Istenszülő-alapkép a tolcsvai ikonosztázionon

126. sz. kép: A Szent Korona a tolsvai ikonosztázionon

127. sz. kép: A pocsajevi kezgyék másolata Abaújszántón

128. sz. kép: Hordozható Mária-kép Nyírkarászban

